

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

**19. YY. TÜRK ROMANI KADIN KARAKTERLERİNDE NARSİST
EĞİLİMLER**

Zeynep Sare DİNÇKAL

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2026

19. YY. TÜRK ROMANI KADIN KARAKTERLERİNDE NARSİST EĞİLİMLER

Zeynep Sare DİNÇKAL

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2026

KABUL VE ONAY

Zeynep Sare DİNÇKAL tarafından hazırlanan "19. yy. Türk Romanı Kadın Karakterlerinde Narsist Eğilimler" başlıklı bu çalışma, 15.04.2026 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[Doç. Dr. Saniye Bilge MUTLUAY ÇETİNTAŞ] (Başkan)

[Prof. Dr. Sıddıka Dilek YALÇIN ÇELİK] (Danışman)

[Dr. Öğr. Üyesi Gökçe ULUS] (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

11/05/2026

Zeynep Sare DİNÇKAL

“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* *Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.*

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, grsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Prof. Dr. Sıddıka Dilek YALÇIN ÇELİK** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Zeynep Sare DİNÇKAL

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın oluşturulma süresi boyunca bana olan desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Sıddıka Dilek YALÇIN ÇELİK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Onun yol göstermesi, risk aldığımda desteklemesi, ilgi duyduğum bir alana ve heyecanıma ortak olması, bu konunun edebiyat üzerinden okunabileceğini göstererek edebiyatın hayatın her alanında yer aldığını her seferinde hatırlatması, devamlı motive etmesi, bocaladığımda ve pes edecek olduğumda elimden tutması, onu ne kadar sinirlendirsem ve bıktırısam da bana inanmaktan vazgeçmemesi benim için şükür sebebidir. Prof. Dr. Sıddıka Dilek YALÇIN ÇELİK'in öğrencisi olmak bu hayattaki en büyük şanslarımdan biridir. İkinci teşekkürüm kıymetli bölüm hocalarımadır. Hacettepe Türkoloji'nin Hacettepe Türkoloji olmasını sağlayan, onların emekleri ve fikirleridir. Yedi yıl boyunca onların göstermiş olduğu yolda ilerlemenin ve onlar tarafından yetiştirilmenin gururunu yaşamakla beraber hepsine ayrı ayrı minnettarlığımı sunarım.

Bu süreçte, bana son derece imtiyaz gösteren ve akademik çalışmalarım hususunda destek olan Milli Saraylar İdaresi Başkanı Dr. Yasin YILDIZ'a ve Milli Saraylar İhtisas Müzeleri Daire Başkanı Mert TEPEKİRAN'a ayrıca teşekkür ederim.

Yol arkadaşlarım, meslektaşlarım, Halenur KARAGÖZ, Ecem KALAFAT, Mine ÖZGÜVEN ve Hande EMEKÇİ'ye; birlikte büyüdüğüm Zeynep BEKTEMUR ve Beyza MIZRAK'a; beni dinlemekten yorulmayan, daima yol gösteren Büşra KILIÇ, Mustafa KILIÇ, Özge Fikriye UYSAL TRESSLER ve Berna Nuray DALBASTI'ya; on iki yıl boyunca iyisiyle kötüsüyle her anıma şahitlik eden Melis Efsan ÇANAK'a; anne yarısından ziyade bir anneden farksız gördüğüm biricik teyzeme; şiirlerini okuyarak büyüdüğüm merhum dedem Maşir SARIKAYA'ya; bu günlere gelmemi sağlayan, maddi ve manevi her koşulda destek olan, hayallerim konusunda beni cesaretlendiren, teşvik eden, her daim bana örnek olan aileme ve son olarak da çalışırken yanımdan bir an olsun ayrılmayan kedim Badem'e teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

DİNÇKAL, Zeynep Sare. 19. yy. *Türk Romanı Kadın Karakterlerinde Narsist Eğilimler*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2026.

Bireyin kendine duyduğu sevgiyle ilişkilendirilen narsisizm aslında bireyin kendini sevmemesinin, travmatik bir çocukluk geçirmesinin, öz değer, öz saygı ve öz güven eksikliğinin yaşanmasıyla, kabul görmemeyle ve kabul görmek adına büyülenmeci bir yapının oluşturulmasıyla ilişkilidir. Kökeni Antik Yunan'daki Narcissus'tan gelen narsisizm, psikoloji alanındaki araştırmacılar tarafından birincil/ikincil, normal/patolojik, büyülenmeci/kırılgan gibi sınıflandırmalara tâbi tutulmuştur. Son yıllarda narsisizmin cinsiyet ayrımına tâbi tutularak sınıflandırıldığı göze çarpmış, kadınlardaki narsisizm hakkında yeterince çalışma olmadığı fark edilmiştir. Bu araştırmada da hem literatürdeki bu eksikliğin giderilmesine katkı sağlanması amaçlanmış hem de edebiyat ve özellikle de roman üzerinden insan psikolojisinin tahlil edilebileceği gösterilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmadaki bir diğer ayırıcı yön ele alınan dönemdir. Modernleşmenin ilk izlerinin ve Batılılaşma hareketlerinin görüldüğü 19. yy. yalnızca toplumsal değil bireysel olarak da değişimlerin meydana geldiği bir dönemdir. Edebiyatın kapsamının bu dönemde değişmeye başlaması, kalıplaşmış mazmunların değil bireysel temaların ve hayatın içinden olayların anlatılması son derece önemlidir. İnsan psikolojisinin yazınsal olarak anlamlandırılmaya başlanıldığı 19. yy. kadının da edebiyata dâhil edilmesine olanak sağlamıştır. Kadının günlük yaşamı, erkeklerle ilişkisi, duyguları, hayalleri, beklentileri, travmatik yaşantıları ilk defa bu dönemde kurgusal dünyada yansıtılmıştır. Bu sebepten ötürü, bu araştırmaya dâhil edilen romanlardaki kadınlarda narsisizmi de gözlemlemek son derece mümkündür.

Araştırma boyunca önce narsisizmin kökeninden, kavramsal gelişiminden, disiplinler arası yerinden psikolojiye girişinden, psikolojik kuramlar çerçevesinde gelişiminden bahsedilmiş, ardından kadınlardaki narsistik yapı anlatılmıştır. Bir sonraki bölümde ise narsisizmdeki cinsiyet olgusuna değinen ya da kadınlardaki narsistik özelliklerden bahseden araştırmalar sunulmuş, araştırmacının tasnif yöntemi belirlenmiştir. Sonrasında 19. yy. Türk romanı değerlendirilmiştir. Son olarak 19. yy. Türk edebiyatındaki incelemeye dâhil edilen romanların daha önceden belirlenen yöntemle tasnifi yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Narsisizm, 19. yy. Türk romanı, yeni Türk edebiyatı, kadın narsisizmi, Tanzimat romanı, servet-i fûnûn romanı, edebiyat psikolojisi

ABSTRACT

DİNÇKAL, Zeynep Sare. *Narcissistic Tendencies in Female Characters in 19th Century Turkish Novels*, Master's Thesis, Ankara, 2026.

Narcissism, associated with self-love, is actually related to a lack of self-love, a traumatic childhood, a lack of self-worth, self-respect, and self-confidence, a lack of acceptance, and the formation of a grandiose feeling in order to gain acceptance. Originating from Narcissus in Ancient Greece, narcissism has been classified by researchers in the field of psychology as primary/secondary, normal/pathological, grandiose/fragile. In recent years, it has been noticed that narcissism is classified according to gender, and it has been realized that there are not enough studies on narcissism in women. This research aims to contribute to filling this gap in the literature and to show that human psychology can be analyzed through literature, and especially novels. Another distinguishing aspect of this research is the period examined. The 19th century, where the first signs of modernization and Westernization movements were seen, was a period of change not only socially but also individually. The shift in the scope of literature during this period, focusing on individual themes and events from real life rather than conventional metaphors, is extremely important. The 19th century, when human psychology began to be interpreted in literature, also allowed for the inclusion of women in literature. Women's daily lives, their relationships with men, their emotions, dreams, expectations, and traumatic experiences were reflected in the fictional world for the first time during this period. Because of this, it is highly possible to observe narcissism in the women in the novels included in this research.

Throughout the research, the origins of narcissism, its conceptual development, its interdisciplinary place, its entry into psychology, and its development within the framework of psychological theories are discussed, followed by a description of the narcissistic structure in women. In the next section presents research that addresses the gender aspect of narcissism or discusses narcissistic traits in women, and determines the classification method of the research. And then, the 19th century Turkish novels have been evaluated. Finally, the novels included in the study of 19th-century Turkish literature have been classified through narcissism.

Keywords

Narcissism, 19th-century Turkish novel, modern Turkish literature, female narcissism, Tanzimat novel, servet-i fûnûn novel, literary psychology

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	İ
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	İİ
ETİK BEYAN	İİİ
TEŞEKKÜR	İV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR DİZİNİ	X
ŞEKİLLER DİZİNİ	XI
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM NARSİSİZMİN KAYNAĞI OLARAK NARCISSUS (NARKISSOS) MİTİ VE NARSİSTİK KİŞİLİK BOZUKLUĞU	4
1.1. SANATTA NARSİSİZM: NARCISSUS VE ECHO'NUN HİKÂYESİ	4
1.2. NARSİSTİK KİŞİLİK BOZUKLUĞUNUN KURAMSAL ÇERÇEVESİ	7
1.2.1. Freudyen Narsisizm.....	9
1.2.2. Nesne İlişkileri Kuramına Göre Narsisizm	14
1.2.2.1. Melanie Klein'a Göre Narsisizm	14
1.2.2.2. Donald Woods Winnicott'a Göre Narsisizm	17
1.2.2.3. Margaret Mahler'e Göre Narsisizm	18
1.2.3. Heinz Kohut'a Göre Narsisizm	20
1.2.4. Otto Kernberg'e Göre Narsisizm	29
2. BÖLÜM KADIN NARSİSİZMİ	39
2.1. KADIN NARSİSİZMİNİN TANIMI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	39
2.2. PSİKOLOJİK KURAMLAR AÇISINDAN KADIN NARSİSİZMİ	40
3. BÖLÜM 19. YY. TÜRK ROMANI HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME	70
3.1. ŞEMSETTİN SAMİ (1805-1904)	73
3.2. NAMIK KEMAL (1840-1888)	75
3.3. SAMİPAŞAZÂDE SEZÂİ (1859-1936)	82
3.4. NABİZADE NAZİM (1862-1893)	85
3.5. FATMA ALİYE HANIM (1862-1936)	88

3.6. HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR (1864-1944)	91
3.7. HALİT ZİYA UŞAKLIGİL (1865-1945).....	93
3.8. SAFVET NEZİHİ (1871-1939).....	102
3.9. MEHMED RAUF (1875-1931)	104
4. BÖLÜM 19. YY. TÜRK ROMANININDAKİ KADIN NARSİSİZMİNİN GERÇEK BENLİK AÇISINDAN ANALİZİ	109
4.1. SEVGİ, KABUL GÖRME VE ŞEFKAT İHTİYACI.....	111
4.2. SİMBİYOTİK BİRLEŞME VE AYNALANMA ARZUSU.....	123
4.3. İNCİNME VE ÖFKE	127
4.4. GERÇEK İHTİYACLAR.....	130
4.5. BABA YOKLUĞU	136
5. BÖLÜM 19. YY. TÜRK ROMANININDAKİ KADIN NARSİSİZMİNİN SAHTE BENLİK AÇISINDAN ANALİZİ	141
5.1. BÜYÜKLENMECİ YAPI.....	142
5.1.1. Megalomani.....	143
5.1.2. Manipülasyon	149
5.1.3. Haset ve Kıskançlık.....	154
5.1.4. Hırs/Rekabet.....	159
5.1.5. Sahte Bağımsızlık ve Bağlanma Problemleri	165
5.1.6. Aşırı Uyum.....	170
5.1.7. Güzelliğe Dair Obsesyonlar	174
5.1.8. Güç Arayışı	176
5.1.9. Kindarlık ve İntikam	179
5.1.10. Pasif-Agresif Saldırganlık	186
5.1.11. İdealize Partner Arayışı	189
5.1.12. Dişiliğin Kullanılması	193
5.2. AŞAĞILIK VE KIRILGAN YAPI	197
5.2.1. Kırılğanlık	198
5.2.2. Değersizleştirme.....	204
5.2.3. Terk Edilmeye Karşı Duyarsızlık.....	209
5.2.4. Güvensizlik.....	213
5.2.5. Depresyon.....	216
5.2.6. Tamamlayıcı Narsistik Yapı ve İlişki Alıcılık	221

5.2.7. Madde Bağımlılığı ve Cinsel Bağımlılık.....	226
SONUÇ.....	231
KAYNAKÇA.....	239
EK1 ORJİNALLİK FORMU	257
EK 2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU.....	259

KISALTMALAR DİZİNİ

BPD	Borderline Personality Disorder
DSM-5	Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition
FFM	Five-Factor Model
FFNI	Five-Factor Narcissism Inventory
ICD-11	International Classification of Diseases, 11th Revision
NPI	Narcissistic Personality Inventory
OCD/OKB	Obsessive-Compulsive Disorder (Obsesif-Kompulsif Bozukluk)

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1	25
Şekil 2	42
Şekil 3	42
Şekil 4	44
Şekil 5	44

GİRİŞ

Araştırmanın konusu, 19. yy. Türk romanında kadınlardaki narsisizminin görülme biçimleridir. *19. yy. Türk Romanı Kadın Karakterlerinde Narsist Eğilimler* adlı araştırmanın oluşturulmasındaki temel amaç, narsistik kişilik bozukluğundaki cinsiyet farklılıklarının ve özellikle kadınlardaki yansıtılan özelliklerin Türk romanı üzerinden okunabileceğini göstermektir. Hayatın neredeyse her alanıyla ilişkilendirilebilen edebiyat, doğrudan bireyi yansıtmasının da etkisiyle, psikolojik çıkarımların rahatlıkla tespit edilebileceği bir alandır. Böyle bir konunun incelemenin yapılma nedeni ise şimdiye kadar edebiyat ve narsisizm alanında yapılan araştırmalarda kadınlardaki narsisizm olgusunun hiç değerlendirilmemesidir. Değerlendirilse bile oldukça basit bir biçimde ele alınan bu konunun, literatürde yeteri kadar yer almadığı fark edilmiştir. Bu amaç için yüzeysel kurgularla yazılmış olsalar da abartı ve trajedi gibi unsurları çokça bulunduran 19. yy. dönemi romanları seçilmiştir.

Araştırmanın yöntemi, narsistik kişilik bozukluğunun kadınlardaki tezahürünün nitel olarak metin incelemeleri ile belirlenmesi, roman türünün içerisindeki kullanım biçimlerine göre tasnif edilmesidir. Bu yöntem kullanılırken, kökeni Antik Yunan'a dayanan narsisizm kavramı mitolojik, psikolojik ve edebî bağlamda değerlendirilmiştir. Narsisizm kavramının ve narsisizmle ilgili kuramların açıklanmasından sonra kadın narsisizmi olgusu ele alınmıştır. Klasik psikanalizden itibaren Sigmund Freud, Wilhelm Reich, Melanie Klein, Donald Woods Winnicott, Heinz Kohut, Otto Kernberg narsistik kişilik bozukluğu ile ilgili ve Bärbel Wardetzki, Otto Kernberg, Alexander Lowen, Jessica Benjamin, Alison Pullen, Carl Rhodes, Ava Green, Rory MacLean, Kathy Charles, Brian T. Tschanz, Carolyn C. Morf, Charles W. Turner, Arthur Heiserman, Harold Cook, Victoria Blinkhorn, Minna Lyons, Louise Almond, Petru Kallay, Tudor Dan Mihoc, Ashton C. Southard, Zeynep Akgün ve Yücel Uysal'ın kadınlardaki narsisizm ve narsisizmdeki cinsiyet farklılıkları hakkındaki kuramsal çalışmaları, romanların incelenmesinde esas alınan narsistik olguların sınıflandırılmasında yöntem olarak kullanılmıştır.

Araştırmanın kapsamına 19. yy. Türk romanı dâhil edilmiştir, 19. yy.'da yayımlanan romanlar arasından araştırmanın amacına uygun olan on üç roman tespit edilmiştir.

Çalışmaya dâhil edilmeyen romanlar, çalışmanın amacına uygun olmadığı ve daha önce ilgili konu bağlamında çalışma yapıldığı gerekçesiyle araştırmanın kapsamına dâhil edilmemiştir. Araştırmanın konusu ve amacı çerçevesinde çalışmaya dâhil edilen romanlar *Taaşuk-ı Talât ve Fitnat* (1872), *İntibah* (1876), *Cezmi* (1880), *Sefile* (1886-1887), *Sergüzeşt* (1888), *Muhadarat* (1892), *Nemide* (1892), *Ferdi ve Şürekâsı* (1895), *Zehra* (1896), *Bir Muâdele-i Sevdâ* (1899), *Eylül* (1900), *Aşk-ı Memnu* (1901) ve *Zavallı Necdet* (1902) olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın başlangıcında, narsistik kişilik bozukluğunun kaynağı olan Narcissus miti, Narcissus mitinin Echo miti ile ilişkisi, Ovidius'un katkıları, Narcissus mitinin diğer alanlara özellikle de edebiyata yansıma süreci, ardından da psikolojik bir kavrama dönüşme aşaması anlatılmıştır. Narsisizm kelimesi ise ilk kez Havelock Ellis tarafından kullanılmış, Sadger'in sunumuyla psikanalize dâhil olmuş, Sigmund Freud sayesinde de kuramsal bir düzlemde değerlendirilmiştir. Freud'un araştırmaları sayesinde psikolojik bir rahatsızlık olarak algılanmaya başlanan narsisizm, nesne ilişkileri kuramcıları, Heinz Kohut, Otto Kernberg başta olmak üzere birçok araştırmacı tarafından kapsam ve tanı bakımından genişletilmiştir. Son yıllarda bu rahatsızlık hakkında beyan edilen görüşlerde DSM-5, NPI gibi ölçütler kullanılmaya başlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, asıl konumuz olan kadın narsisizminden bahsedilmiştir. Narsisizmdeki cinsiyet farklılıkları yeni yeni tespit edilmeye başlanmış olup bu konu hakkında dünya genelindeki araştırmaların sayısı beklenen düzeyden çok daha azdır. Kuramsal olarak yeterince kaynak olmamasından ötürü detaylı görüş beyan eden araştırmacılar başta olmak üzere konuyu farklı açılardan değerlendiren çoğu araştırmacı referans alınmış, bu referanslara göre bir tasnif yapılmış, kadın narsisizminde sergilenen davranışların ve duyguların kaynakları sorgulanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde kısaca 19. yy.'daki roman gelişiminden bahsedilmiş, ele alınacak romanlar yazarların doğum tarihlerine göre kronolojik olarak sıralanmış, araştırma kapsamına dâhil eden romanların hangi kriterlerinden dolayı dâhil edildiği belirtilmiş, araştırma kapsamına dâhil edilmeyecek romanların da bilgisi verilmiştir. Ardından yazarların hayatından kısaca bahsedilip eserlerin tanıtımı yapılmıştır.

Son bölümde, 19. yy. Türk romanında, kadın narsisizminin örnekleri aranmış, daha önceden yapılan sınıflandırmaya göre romanlardaki kadın kahramanların değerlendirilmesi yapılmıştır. Değerlendirme gerçek ve sahte benlik olarak iki başlık altında yapılmış, sahte benlik de kendi arasında büyüklenmeci ve aşağılık olarak ikiye ayrılmıştır. Sonrasında alt başlıklar belirlenmiş, bu alt başlıkların romanlardaki örnekleri verilmiş ve değerlendirmeleri yapılmıştır. Araştırmanın sonunda, çalışmanın bulgularını içeren sonuç değerlendirmesi yazılmıştır.

Bu çalışmayla birlikte, hakkında yeterince araştırma bulunmayan kadın narsisizminin ne olduğu, nasıl belirtiler gösterdiği, neyden kaynaklandığı, ne şekillerde yansıtıldığı, erkek narsisizminden hangi noktalarda ayrıldığı, 19. yy. Türk edebiyatının kadın kahramanları üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

NARSİSİZMİN KAYNAĞI OLARAK NARCISSUS (NARKISSOS) MITİ VE NARSİSTİK KİŞİLİK BOZUKLUĞU

Günümüzde patolojik bir rahatsızlık ve kişilik bozukluğu olarak kabul edilen, modern yaşamda da oldukça yaygınlaşan ve hakkında birçok farklı görüş beyân edilen narsisizm, köken olarak Yunan mitolojisine dayanmaktadır. Yunan mitolojisindeki Narcissus, önce nergis çiçeğine sonra da narsistik bozukluğa etimolojik bir köken oluşturmuştur. 19. yy'da kişinin kendine duyduğu aşırı sevginin psikolojik bir rahatsızlık olarak değerlendirilmeye başlamasıyla, Narcissus'un adı bu rahatsızlığın tanımlanması için kullanılmıştır. Özetle, 19. yy.'a kadar yalnızca bir mit kahramanı olan Narcissus, psikanalizin ve psikolojinin ilerlemesiyle farklı bir anlam kazanmıştır.

1.1. SANATTA NARSİSİZM: NARCISSUS VE ECHO'NUN HİKÂYESİ

Muhtelif şekillerde aktarılan *Narcissus ve Echo mitinde*, Narcissus isimli bir gencin sudaki yansımına âşık olmasıyla kendi sonunu getirmesi ve nergis çiçeğine dönüşmesi anlatılmaktadır. Bu mite dair erişilebilen ilk kaynağın Nicaealı Parthenius'un şiirleri olduğu tespit edilmiştir. Ancak mitin en etkileyici versiyonu, M.S. 8. yüzyılda Romalı şair Publius Ovidius Naso tarafından *Methamorphoses (Dönüşümler)*¹ başlıklı eserde kaleme alınmıştır. Ovidius bu eserde Narcissus ve Echo mitlerini birleştirmiş, Narcissus miti ise bu biçimde klasikleşmiştir. Ovidius'un aktardığı *Narcissus ve Echo* miti, Narcissus'un babasının nehir tanrısı Cehpisus, annesinin de peri Liriope olduğunun anlatılmasıyla başlar. Ardından onun dillere destan güzelliğini ve bu güzelliğe hem erkeklerin hem de kadınların âşık olduğunu fakat Narcissus'un hiçbiriyle ilgilenmediği belirtilir. Ovidius bu noktadan sonra anlatıya Echo'yu dâhil eder.

Echo da Narcissus'un annesi gibi bir peridir. Susmayı bilmeyecek kadar çok konuşan bu peri Narcissus'a âşık olur ancak lanetlendiği için konuştukları yalnızca duyduğu seslerin

---

¹ İlk çevirisi 1935 yılında tarafından “*Değişişler*” başlığıyla Salih Zeki Aktay tarafından, ikinci çevirisi 1994 yılında “*Dönüşümler*” adıyla İsmet Zeki Eyüboğlu tarafından meydana getirilmiştir.

yankısından ibarettir. Echo'nun Narcissus'a olan aşkı günden güne artar, bunu ona itiraf etme isteğine engel olamaz.

‘‘375 Işıldağın kükürdü, öyle yanmıştı yüreği. Kaç kez
Yanına sokulmak, tatlı dille yalvarmak istemişti.
Engeldi buna doğa, söze başlayamazdı. Yolaçıyordu
Yine doğa Narcissos'un sözlerinin bitiminde, yanıt
Vermesine. Bağırılmış arkadaşlarından ayrılan çocuk:
380 Kim var yakında? Kim var diye yansıttı sesi Echo.
Susmuş şaşırılmış, bakınmış çevresine Narcissos,
"Gel" diye bağırılmış, yankılanmış bu ses de.
Bakınmış geriye çocuk, görmemiş gelen giden
Kimseyi. "Ne kaçarsın benden" bağırılmış o da’’ (Ovidius, 1994, s. 81).

Echo'nun Narcissus'a sarf ettiği sözler, yalnızca Narcissus'un sesinin bir yankısı olduğundan, ne Echo kendini tam olarak anlatabilmiş ne de Narcissus onu tam olarak anlayabilmiştir. Diğer yandan, Narcissus, Echo'nun aşkına karşılık vermez. Echo kendini mağaralara, oyuklara hapseder. Göğe haykırarak Narcissus'un da sevip, sevdiğine kavuşamamasını ister. Yakarışını duyan Rhamnusia² dileğini kabul eder. Narcissus, bir av dönüşü bir su kenarında durur. Suyun görüntüsüne kendini kaptırır. İçinde kendi suretine karşı bir aşk meydana gelir. Sudaki yansımalarının başından ayıramaz. Bu yansımaya kavuşamamak, âşık olduğu imgeye erişememek onu mahveder. Sudaki görüntüsünü yani öteki zannettiğini öpmek ve ona kavuşabilmek için suya eğilir, görüntüye yaklaştıkça karşısındakinin yok olduğunu fark eder. Bu durum günden güne Narcissus'u tüketmeye başlar. Eski güzelliği, parlıltısı, gücü kaybolur. Echo ise ona kızgın olmasına rağmen bu hâline üzülür. Narcissus tamamen tükenip gözlerini kapattığında, Naiad'lar³, Dryad'lar⁴ ve başka varlıklar başında ağıt yakarlar. Echo da bu ağıtların yankısını dile getirir. Ancak geriye kalan Narcissus'un ölüsü değil, sarı, ak tüylü bir çiçektir: nergis. Başka bir ifadeyle mitin sonunda hem Narcissus hem de Echo başka

² Bir diğer adıyla Nemesis, İntikam Tanrıçası olarak bilinmektedir.

³ Yunan mitolojisinde akarsularda yaşayan peri türü.

⁴ Yunan mitolojisinde ormanlarda yaşayan peri türü.

varlıklara dönüşürler. Biri nergis çiçeği olarak ölümsüzlüğe erişirken diğeri yankı olarak varlığını sürdürür.

Didier Anzieu (1995), *Deri-Ben* adlı çalışmasında, Narcissus ve Echo hikâyelerinin birlikte ele alınmasının tesadüf olmadığından, her ikisinde de ayna imgesinin yer aldığından bahsetmiştir. Ona göre, Narcissus mitinde görsel ayna imgesi, Echo mitinde ise işitsel ayna imgesi yer almaktadır. Bu nedenle Ovidius'un bu iki miti beraber ele almasının sebeplerinden birinin benzer imgelere sahip olmaları olduğu ifade edilebilir. Ovidius'un iki miti birleştirerek aktardığı bu mit, günümüze dek ulaşmış, bütün *Narcissus* ve *Echo* mitlerinin arasında en çok kabul göreni olmuştur. Türkiye sınırları içerisinde ise Şefik Can'ın *Klasik Yunan Mitolojisi*⁵ adlı eseri ile Azra Erhat'ın *Mitoloji Sözlüğü*⁶ adlı eseri, Narcissus ve Echo miti başta olmak üzere birçok mitolojik anlatıya kaynaklık etmeleri bakımından önemli bir yere sahiptirler. Bu eserlerde anlatılan Narcissus ve Echo mitlerinde, Ovidius'un tesirini görmek mümkündür.

Farklı şekillerde ele alınan *Narcissus* ve *Echo* mitinin en önemli özelliği, narsistik bozukluğun temelini oluşturmasıdır. Psikoloji alanında yapılan ve narsisizme değinen birçok araştırmada Narcissus mitinden de bahsedilmektedir. Narcissus'un kendinden başka kimseyi algılayamaması, ötekiyle bağ kuramaması, kendilik nesnesi olarak egosunu seçmesi, sahte bir benliğin esiri olması ve bu sahte benlikle mükemmelliği simgelemesi, bağ kurmaktan yoksun olması, aslında narsistik kişilik bozukluğunun temel özelliklerini yansıtmaktadır. Tam tersi özellikleri gösteren Echo ise narsistik bozukluğa sahip bir bireyin kendine seçtiği kurbanı simgelemektedir.

Narcissus'un hikâyesi, anlatıldığı günden bu yana pek çok alana tezahür etmiştir. Resim, edebiyat, psikoloji, tıp, botanik, sinema, sahne sanatları gibi alanlar bu bağlamda örneklenebilir. Mitin tesir ettiği ilk alanın görsel sanatlar⁷ olduğu ifade edilebilir. Özellikle Rönesans sonrası dönemde meydana getirilen resimlerde, Narcissus ve Echo mitinin dönemin sanatçıları tarafından nasıl algılandığını gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda Caravaggio di Merisi'nin *Narkissos* adlı tablosu ile John William Waterhouse'un *Ekho ve Narkissos* adlı tablosu, söz konusu alandaki en çok bilinen

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Can, Ş. (2011). *Klasik Yunan Mitolojisi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Uçar, M. (2019, Haziran). Narkissos Mitinin Görsel Sanatlara Yansıması. *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 12(23), s. 271-288.

eserlerdendir. Narcissus mitinin tesir ettiği bir diğer alan olan edebiyatta⁸ ise Oscar Wilde'ın (1890) *Dorian Gray'in Portresi* adlı eseri, örnek olarak değerlendirilebilir. Eser boyunca alenen Narcissus'tan bahsedilmese de Dorian'ın kendi portresine duyduğu hayranlık, Narcissus ve Dorian arasındaki benzerliğe işaret etmektedir. Benzer bir durum Herman Hesse'nin (1930) *Narziss ve Goldmund* adlı eserinde de mevcuttur. 19. yy.'a kadar sanat alanında kaynak niteliği taşıyan Narcissus'un bilimsel bir kavrama evrilmesi ve narsisizm olarak anılmaya başlanması, psikolojik araştırmalara dâhil edilmesiyle gerçekleşmiştir. Narcissus'un tıpkı Oedipus ve Elektra gibi psikolojik bir bozukluk için kullanılması⁹, edebiyata da yansımıştır. Hem yazarların narsistik bozukluk taşıyan karakterler yaratması hem de araştırmacıların narsisizmi edebiyat üzerinden okumaya çalışması, kavramın geniş bir alana yayıldığını kanıtlar niteliktedir. Symington'ın *Narsisizm*¹⁰ adlı çalışmasında, Tolstoy'un (1878) *Anna Karenina* adlı romanını narsistik açıdan çözümlemesi söz konusu alanda iyi bir örnektir. Bu çalışmada ise Narcissus'tan gelen narsistik kişilik bozukluğunun ne olduğu, psikolojiye dâhil olma süreci, narsisizmin kendi içerisinde farklı sahalara ayrılması ve cinsiyet farklılıklarının etkileri ile doğan kadınlardaki narsisizminin, 19. yüzyıl Türk romanındaki temsili ifade edilecektir.

1.2. NARSİSTİK KİŞİLİK BOZUKLUĞUNUN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Bireyin kendi benliğine duyduğu aşırı sevgi için kullanılan ve Türk Dil Kurumu *Türkçe Sözlük*'te (2011, s. 1752) "özseverlik" olarak tanımlanan bu kavram hem bireysel hem de toplumsal bir problem olarak algılanmaktadır. Geçmişten günümüze birçok araştırmacı tarafından farklı biçimlerde tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Kavramın literatüre girişi ise 1898'de Havelock Ellis'in *Auto-Erotism: A Psychological Study* başlıklı çalışmasıyla olmuştur. Ellis'e kadar narsisizm ifadesi kullanılmamıştır. Dolayısıyla narsisizmin modernist bir kavram olduğunu, Ellis ile bu kavramın bilimsel bir nitelik kazandığını, söz konusu *Narcissus* mitinin de etki alanının genişlediğini ifade etmek mümkündür. Fakat burada dikkat çeken nokta, narsisizmin patolojik bir

⁸Detaylı bir inceleme için: Sivri, M., & Köylü, I. (2013). O. Wilde'in "Dorian Gray'in Portresi" H. Hesse'nin "Narziss ve Goldmund" ve N. Gürsel'in "Resimli Dünya" Adlı Eserlerinde Narsisizm Öğelerinin Karşılaştırılması. *Folklor/Edebiyat*, 19(76), s. 31-62.

⁹ Detaylı bilgi için: Albasan, I. (2019). Yunan Mitolojisi'ne Psikanalitik Bir Yaklaşım. *Homeros*, 2(3), s. 95-102.

¹⁰ Symington, N. (2023). *Narsisizm*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

rahatsızlıktan ziyade bireyin kendine duyduğu cinsel sapkının ifade edilmesi için kullanılmasıdır.

Ellis'in ardından 1899'da Paul Nacke, benzer bir anlamı kapsayacak şekilde narsisizm kavramını kullanmış, bu kavramı kişinin bedeninden tatmin sağlaması için onu sevmesi ve okşaması olarak ele almıştır. Narsisizmin psikanaliz bağlamında ele alınmaya başlaması ise Vienna Psychoanalytic Society'nin (Viyana Psikanaliz Derneği) 1908 yılında düzenlediği bir toplantıda Isidor Isaak Sadger'in yaptığı sunumla gerçekleşmiştir. Sadger'in sunumuyla birlikte narsisizmin yalnızca cinsel sapkılık olarak değerlendirilmesi olgusu geçerliliğini yitirmiştir. Böylece, narsisizm daha genel ifadelerle kabul görmüş, narsisizmin cinselliğin gelişimi için bir aşama olduğu kanaatine varılmıştır. Diğer yandan bu kavram Sadger sayesinde Sigmund Freud tarafından da ilgi görmüş, onun etkisiyle psikanalistler arasında yaygınlaşmıştır.

Narsisizm hakkındaki araştırmalar Sigmund Freud'un çalışmalarıyla hız kazansa da asıl ivme 1930'lardan sonra yakalanmış ve bozukluğa atfedilen özellikler artmıştır. Freud'un ardından doğrudan ya da dolaylı olarak narsisizm hakkında farklı görüşler öne süren Wilhelm Reich, Melanie Klein, Donald Winnicott, Margaret Mahler, Heinz Kohut, Otto Kernberg gibi isimler, kuramın gelişmesi konusunda oldukça önemli yerlere sahiplerdir. Klein, Winnicott ve Mahler, nesne ilişkileri kuramı bağlamında narsisizmi tanımlamışlardır. Kohut'un katkıları kendilik psikolojisi çerçevesinde olmuştur. Kernberg ise Kohut'un görüşlerine yeni yaklaşımlar ekleyerek sınır durum bozuklukları ile narsisizmi ele almıştır. Kohut ve Kernberg'in narsisizm konusundaki çoğu görüşü benzerdir¹¹. Fakat Kernberg, Kohut'un aksine nesne ilişkilerinin patolojilerine yoğunlaşmış; haset, hasede karşı savunma, değersizleştirme, narsistik geri çekilme gibi olguları vurgulamıştır. Kohut ise narsisizmin kendilikteki bir saplanmadan ortaya çıkabileceğini düşünmüştür. İlk olarak psikanalize dâhil olan narsisizm, zaman içerisinde farklı psikolojik ekoller tarafından değerlendirilmeye başlamıştır.

---

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bakılabilir: Schmidt, A. (2019). Kernberg ve Kohut'un Narsistik Kişilik Bozukluğu Kuramlarının Karşılaştırılması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 30(2), 137-141.

Günümüzde, narsisizmin teşhisi hususunda Amerikan Psikiyatri Derneği'nin DSM-5¹² adlı envanteri ve Raskin&Hall (1979)¹³ tarafından meydana getirilip Raskin&Terry (1988)¹⁴ tarafından geliştirilen NPI (Narsistik Kişilik Envanteri) son derece önemlidir. Araştırmacıların bu olguya yoğunlaşmaları, konunun disiplinler arası değerlendirilmesine de zemin hazırlamıştır. Gerek psikoloji alanındaki uzmanların gerekse edebiyat araştırmacılarının, edebî eserlerdeki narsisizm olgusuna değinmeleri bu bağlamda örneklenebilir. Bu çalışmanın yapılmasındaki en önemli husus, literatürdeki narsisizm ve edebiyat ilişkisini açıklayan çalışmaların yeterli miktarda olmamasıdır. Özellikle Türk edebiyatındaki romanların narsistik açıdan incelendiği çalışmalar¹⁵ son derece sınırlıdır. Bu nedenle bu çalışmada, hem narsisizm ve edebiyat ilişkisine değinilecek hem de şimdiye kadarki Türk edebiyatı çalışmalarında ele alınmayan kadın narsisizmi olgusunun, 19. yy. Türk romanındaki örneklerine ışık tutulacaktır.

1.2.1. Freudyen Narsisizm

Sigmund Freud narsisizm ifadesini ilk kez 1905 yılında kaleme aldığı *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie (Cinsellik Üzerine Üç Deneme)* adlı eserine daha sonradan eklediği (1910) dipnot bölümünde kullanmıştır. Ardından *Zur Einführung des Narzißmus (Narsisizm Üzerine Bir Bakış)* adlı makalesinde konuyu detaylı bir şekilde ele almıştır. Bu makalede, narsisizmi ikiye ayırmış, birincil narsisizm ve ikincil narsisizm olarak değerlendirmiştir. Narsisizmi açıklarken libido kuramından yararlanmıştır. Ona göre birincil narsisizm bütün bireylerde bulunmaktadır ve normal bir olgudur. “İnsanın kökensel olarak iki cinsel nesnesi –kendisi ve onu besleyen kadın- olduğunu görüyoruz;

¹² Amerikan Psikiyatri Birliği (2023). *DSM - 5 - TR Tanı Ölçütleri Başvuru El kitabı*. (E. Köroğlu, Çev.) Ankara: Esenkay Yayıncılık.

¹³ Raskin, R. R., & Hall, C. S. (1979). A narcissistic personality inventory. *Psychological Reports*, 45(2), s. 590.

¹⁴ Raskin, R. R., & Terry, H. (1988). A principal-components analysis of the Narcissistic Personality Inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(5), s. 890-902.

¹⁵ Derhem, E. G. (2023). *Türk Romanında Narsisizmin Görüngüsü*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaplan, Z. (2024). *Edebiyat ve Narsisizm Bağlamında F. M. Dostoyevski'nin "Öteki" (Двойник) ve Yusuf Atılgan'ın "Anayurt Oteli" Eserlerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mirol, Ç. Y. (2011). *Arketip Bir Yolculuk İçinde, Narsistik Bir Kitap Biçiminde: Beyaz Kale*. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, H. D. (2017). *Narsistik Entrikalar Nahit Sırrı Örik'in Yapıtlarına Psikanalitik Bir Bakış*. İstanbul: Metis Yayınları.

Tural, K. G. (2024). *Ayfer Tunç'un Kapak Kızı, Yeşil Peri Gecesi ve Osman Romanlarında Narsistik Unsurların Çözümlemesi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Tülegen, H. (2018). *Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Erkek Narsisizmi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaztürk, M. (2011). *Tanzimat Romanlarında Erkek Narsisizmi*. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.

bunu yaparken de bazı durumlarda nesne seçiminde açıkça egemen tarzda kendini ortaya koyan bir birincil narsizmin herkeste bulunduğunu ileri sürüyoruz” (Freud, 2012, s. 35.).

Sigmund Freud, birincil narsisizmi, oto-erotik dönemle ilişkilendirmiş fakat bu oto-erotik dönemin hangi yaş aralığına tekabül ettiğini belirtmemiştir. Ona göre, birincil narsisizmin bitişi, bireyin nesne sevgisi döneminin başlamasıyla sonlanmaktadır. Araştırmacıların aktarımlarından hareketle, oto-erotik sürecin oral dönemde geçirildiği anlaşılmaktadır. “Freud narsisizm ve oto-erotizm için açıkça belli bir yaş dönemi ileri sürmemiştir. Bununla beraber aşağıda ele alacağımız oral dönemin geniş ölçüde oto-erotik, fallik dönemin ise geniş ölçüde nesne sevgisi dönemi olduğu açıktır” (Tura, 2005, s. 18-19).

Freud’a göre birincil narsisizm dönemindeki bireyde ben kavramı henüz oluşmamıştır. Bu nedenle nesnenin varlığı da bireyde (bebekte) karşılık bulmamaktadır. “Birincil narsisizmde ben ve öteki ayrımı yoktur, öteki ile kendisi aynıdır” (Kocabıyık, 2023, s. 157). Birincil narsisizmin atlatılması esnasında bebek kendisinin mükemmel olmadığını, gücünün her şeye yetmediğini fark eder, ego gelişmeye başlar. Egonun gelişmesiyle birlikte güçsüzlüğünü idrak eden bebekte birincil narsisizmin doyumunun devam etmesi için ben idealinin (ego ideali)¹⁶ oluşması gözlenir. Ben idealinin oluşması da birincil narsisizm dönemini sonlandırır. Aynı zamanda egonun ayrılma süreci de bu vasıtayla başlar. Bu noktada ebeveynlerin etkisi büyüktür. Diğer yandan Freud, ebeveynlerin, bilinçdışı süreçteki bebeğin birincil narsisizmini de temsil ettiklerini ifade etmiş hatta ebeveynlerin çocuklarına yaptıkları duygusal yatırımın narsistik bir tutum olduğunu iddia etmiştir. Bu durumu da “majesteleri bebek” kavramıyla açıklamıştır. “Bu kavram hem çocuğun iç dünyasında dış dünyasıyla ilişkisini (tümgüçlülük ve büyüklenmeciliği) hem de yitirdikleri narsisizmi bebeklerinde yeniden bulan ana babanın bu narsistik varlık karşısındaki eşduyumlu tepkilerini temsil eder” (Tura, 2005, s. 231).

Freud, narsisizmin sapkınlık olmadığına, libidoyla özdeşleştirilebileceğine ve özellikle birincil narsisizmin insanın cinsel gelişiminin bir parçası olduğuna dikkat çekmiştir. “Bu anlamda narsizm bir sapıklık değil, kendini koruma içgüdüsünün bencilliğinin libidinal

---

¹⁶ Freud’un ilk çalışmalarında çocuğun ya da bebeğin ebeveynine benzemek suretiyle kendine yansıttığı fanteziler olarak tanımlanmış, yapısal kuramını geliştirmesinin ardından süperego (üstben) ile eş anlamlı kullanılmıştır. Ancak araştırmacılara göre bu iki kavram arasında farklılıklar vardır. (Tura, 2005, s. 231-232).

bir tamamlayıcısı, her canlı varlığa haklı olarak bir ölçüde atfedilebilecek bir özellik olarak karşımıza çıkar’’ (Freud, 2012, s. 23).

Freud, ikincil narsisizmin oluşumunu ise dış dünyadan çekilen libidonun egoya yani bene yönelmesi olarak açıklamıştır. (Freud, 2012, s. 24). Libidonun benliğe yönelmesi, nesne libidosu ve ben libidosunun arasındaki karşıtlığa işaret eder. Birinin kullanımını arttıkça diğerininki azalır. Ayrıca, narsistik kişilik bozukluğuna sahip bir birey libido yatırımını egosuna (benliğine) yaptığında ego ve libidonun birbirinden ayırt edilemeyecek hâle geldiği söylenebilir. ‘‘Nesne libidosunun ulaşabileceği en yüksek gelişim evresi âşık olma durumunda, yani öznenin bir nesne yatırımını uğruna kendi kişiliğinden vazgeçmiş görüldüğü zaman karşımıza çıkar’’ (Freud, 2012, s. 25).

Buradan da anlaşılacağı üzere, narsistik kişilik bozukluğuna sahip bireylerin, nesne libidolarının gelişmiş olmadığını yani âşık olma yeteneklerinin oldukça zayıf olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu durum, bireyin nesneyle ilişki kuramamasından ve nesneyi benimseyememesinden kaynaklanmaktadır. Freud’a göre güçlü bir bencillik bireyin hastalıklara karşı savunması olsa da aşırıya kaçma durumunda yani nesnenin sevilememesi durumunda hastalanmak kaçınılmazdır. (Freud, 2012, s. 32-33).

Freud’a göre kadınlardaki ve erkeklerdeki narsistik kişilik bozukluğu genellikle nesne seçimlerinde olmak üzere birtakım farklılıklar göstermektedir. Erkeklerdeki nesne seçiminin yaslanma tipine daha yakın olduğunu, kadınlarda ise daha saf ve hakiki bir süreç izlendiğini belirtmiştir. Kadınlardaki kökensele narsisizmin yoğunlaşmasını ergenlik dönemine ve cinsel organların olgunlaşmasına bağlamıştır.

‘‘Kadınlar, özellikle de güzel olarak büyümüşlerse, nesne seçimlerinde onlara dayatılan toplumsal sınırlamaları telafi edecek bir kendinden memnuniyet geliştirirler. Kesin olarak konuşmak gerekirse bu tür kadınlar, bir erkeğin onlara duyduğu sevgiyle karşılaştırılabilir yoğunlukta yalnızca kendilerini severler. İhtiyaçları da sevmek değil sevilme yönündedir; onların gözüne giren bu koşulu karşılayan erkektir’’ (Freud, 2012, s. 35).

Bu tür kadınların erkekler üzerinde kendilerine has bir etkilerinin olduğuna ve oldukça dikkat çekici görüldüklerine değinmiştir. Söz konusu çekiciliğin karşı bir kutbu olduğunu da eklemiş ve bu kutupta yer alan özelliklerden bahsetmiştir.

“Bununla birlikte narsistik kadının büyük çekiciliğinin bir de karşı kutbu vardır, âşkın tatminsizliğinin, kadının aşkından duyduğu şüphenin, onun bilmecemsi yapısından yakınmalarının büyük bölümünün kaynağı, nesne seçimi türleri arasındaki uyumsuzluktur” (Freud, 2012, s. 36).

Partnerlerine yeteri kadar sevilme duygusunu hissettirmeyen narsistik kadınların, ikincil narsisizmden çıkmalarının eksisiz nesne sevgisine ulaşmaları için bir çıkış yolları da bulunmaktadır: kendi çocuklarını doğurmak. Bu sayede kendilerinden başka bir varlığı (nesneyi) sevmeyi öğrenirler ve libidinal enerjileri egoya değil nesneye yönelir. Freud’un değindiği başka bir nokta ise kadınlardaki ikincil narsisizmin sonlanması için her zaman doğurmaya ihtiyaç duyulmamasıdır.

Sigmund Freud’a göre narsistik kişilik bozukluğu olan bireyin nesne seçimine giden yollar şu şekildedir:

“Kişi:

- 1) Narsistik tipe uygun olarak
  - a) kendisinin olduğu şeyi (yani kendini)
  - b) kendisinin bir zamanlar olduğu şeyi
  - c) kendisinin olmak istediği şeyi
  - d) bir zamanlar kendisinin parçası olmuş bir şeyi

...

ve bunların yerini alan bir dizi ikame nesnelere sevebilir” (Freud, 2012, s. 36-37).

Bu sınıflandırmaya göre, narsistik kişilik bozukluğundaki nesne seçimi yollarını dört başlığa ayırarak tasnif etmiş, narsisizm konusundaki görüşlerini, *Totem ve Tabu* (1913), *Haz İlkesinin Ötesinde* (1920), *Grup Psikolojisi ve Ego Analizi* (1921), *Ben ve İd* (1923) ve *Psikanalize Toplu Bir Bakış* (1940) başlıklı çalışmalarıyla güçlendirerek geliştirmiştir. O, narsisizmle ilgili yaptığı tanımlamaları genel olarak topografik ve yapısal kuramlarına dayandırmış, yapısal kuram içerisindeki nesne ilişkilerinden yararlanmıştır. Buraya kadar bahsedilenlerden sonra Freud’un çalışmalarına bütüncül bir bakış açısıyla bakıldığında narsisizm bağlamında yaptığı tanımlamalar şu şekilde özetlenebilir:

- “1. Birincil narsisizm; erken dönemlerde bebeğin kendi egosunu bir sevgi nesnesi olarak aldığı bir gelişim aşaması,
2. İkincil narsisizm; herhangi bir hayal kırıklığı yaşama durumunda ya da nesnenin kaybedilmesi durumunda egonun narsisistik sevgisine geri dönülmesi şeklinde nesne ilişkilerinde oluşan bir gerileme ve
3. Narsisistik nesne ilişkileri; egonun, kendine benzeyen bir nesneyi sevmesi” (Anlı, 2010, s. 18).

Freud’un araştırmaları, narsisizmin psikolojik bir rahatsızlık olarak değerlendirilmesi hususunda, öncü niteliğindedir. Narsisizmi nesnelere, libidoyla, benlikle ilişkilendiren, gelişim sürecinin bir aşaması olduğundan bahseden, birincil ve ikincil olarak ikiye ayıran, patolojik yönüne değinen ilk kişi Sigmund Freud’dur. Freud’un büyükenmecilik ve tüm güçlülük gibi olgulara dikkat çekmesi, narsisizmin ayırıcı yönlerinin belirlenmesi ve bu çalışmada incelenecek olan romanlarda kriter oluşturması bakımından oldukça önemlidir. Kadın narsisizmi bağlamında ele alınabilecek bir diğer nokta ise Freud’un narsistik kadınların sevmeye değil sevmeye duyduğu ihtiyacı vurgulamasıdır. Bu ihtiyaç, araştırmaya dahil edilen romanlardaki kadın kahramanlarda kendini gösteren bir olgudur. Diğer yandan, Freud’un Antik Yunan eserlerinden esinlenerek ruhsal bozukluklara isim vermesi, söz konusu bozuklukları tanımlamak için edebî ürünlerden yararlanması, araştırmalarını yaparken kurgusal metinlerdeki psikolojik rahatsızlıkların farkına vardığına da işaret etmektedir. Freud’dan sonra gelen araştırmacılar da deneysel yollarla bu bozuklukları tanımladıkları gibi, kurgusal metinlerdeki örneklerle de dikkat çekmişlerdir. Bunun nedeni, edebiyatın her anlamda insan yaşamını yansıtmaya açık olmasıdır. Özellikle psikolojik açıdan bakıldığında, dönem ayırt etmeksizin insan ruhunun derinlikleri, edebiyat üzerinden öğrenilebilir.

Freud’dan sonra narsisizm hakkında görüş beyan eden araştırmacılardan Wilhelm Reich’in, narsisizm için kısmen olumlu özellikler içeren bir tanımlama yapması oldukça önemlidir. 1933’te yayımladığı “*Charakteranalyse: Technik und Grundlagen für studierende und praktizierende Analytiker*” (*Karakter Analizi*) başlıklı eserinde fallik-narsistik bireylerin özelliklerinden bahsetmiştir.

“Tanımladığı fallik-narsistik kişilik kendine güvenli, kibirli, enerjik, çoğu kez davranışlarıyla etkileyici, yaklaşmakta olan saldırıya karşı erken davranıp kendi saldırısıyla karşılık veren, rastgele cinsel ilişkiler kuran, eleştiriye karşı tepkisel davranan, sadistik eğilimler, eşcinsellik, madde bağımlılığı, süperego

yetersizliği gibi özellikler taşıyan bir kişiliktir. Şimdiki bilgiler ışığında Reich'in açık sınır özellikler gösteren narsistik bireyi tanımlamış olduğu söylenebilir" (Anlı, 2010, s. 19).

Reich'in görüşleri, Freud'un fikirlerinin devamı niteliğindedir. Freudyen perspektife sahip olması ve başka bir kuram oluşturmamasından dolayı Sigmund Freud ile aynı başlık altında değerlendirilmiştir. Reich, Freud'a ek olarak fallik-narsistik bireylerden bahsetmiştir.

1.2.2. Nesne İlişkileri Kuramına Göre Narsisizm

Temelini Sigmund Freud'un görüşlerinden alan nesne ilişkileri kuramı, erken çocukluk dönemindeki ikili nesne ilişkilerine dayanmaktadır. Kuramın en önemli temsilcilerinden olan Melanie Klein, Donald Woods Winnicott ve Margaret Mahler narsisizm bağlamında kayda değer görüşler beyan etmişlerdir. Nesne ilişkileri kuramı, kendi içerisinde üç farklı biçimde gelişmiştir. Bunlardan ilki, Freud'un fikirlerini takip eden görüşleri içermektedir. İkincisi, Melanie Klein'in öncüsü olduğu görüşlerdir. Üçüncüsü ise çağdaş nesne ilişkileri kuramı olarak da değerlendirilen hem Freud'un hem de Klein'in görüşlerini bütüncül bir bakış açısıyla sentezleyen, içe alınmış nesne ilişkilerini açıklayan ekoldür. Bu ekolün öncüleri arasında Heinz Hartmann yer almaktadır. Klasik psikanalize yani Freudyen yaklaşıma göre, id doğuştan vardır, ego ve süperego sonradan oluşmuştur. Kleinci bakış açısına göre hem id hem de ego doğuştandır. Bu iki görüşü sentezleyen çağdaş nesne ilişkilerine göre ise id ve ego doğuştan bütünleşik bir yapıya sahiptir, ilerleyen süreçte ayrılmaları sonucu önce ego sonra da süperego oluşmaktadır. (Evren, 1977, s. 27-28). Bu çalışmada, üç nesne ilişkileri kuramcısı ele alınmıştır. Klein, İngiliz nesne ilişkileri okulunun öncüsü olarak kabul edilmektedir. Winnicott, İngiliz ekolüne dahildir ancak görüşleri Klein ile tam anlamıyla örtüşmemektedir. Mahler ise Amerikan nesne ilişkileri ve ego psikolojisi bağlamında değerlendirilmektedir. Üç araştırmacı da görüşlerini açıklarken nesne ilişkilerini merkeze alsalar da ele aldıkları dönemler ve yoğunlaştıkları alanlar birbirinden farklıdır.

1.2.2.1. Melanie Klein'a Göre Narsisizm

Sigmund Freud'un takipçilerinden olan ancak fikirleri ve yöntemleriyle klasik psikanalizden büyük ölçüde ayrılan Melanie Klein, nesne ilişkileri okulunun da öncüsü kabul edilir. Klasik psikanalizin dürtü kavramı yerine içgüdü kavramını kullanması, onun

farklılığını gösterir niteliktedir. Aynı zamanda “ben psikolojisi” yerine “id psikolojisi” kavramını tercih etmiş, bilinçdışı fantazmatik işleyişe yoğunlaşmıştır. Hem idin hem de egonun doğuştan var olduğunu iddia etmiştir. Klein’in çalışmalarının daha çok çocuk psikanalizi bağlamında olduğu ifade edilebilir.

Melanie Klein’in narsisizm hakkındaki argümanları oldukça az olsa da nesne ilişkileri kuramının temelini oluşturduğundan dolayı bu çalışmada kendisine yer verilmiştir.

“Klein’a göre narsisizm, Freud’un ikincil narsisizm olarak adlandırdığı, egonun önceki libidinal nesnelere olan özdeşiminden kaynaklanan ve bir oluşan bir hayal kırıklığı sonucu dış nesnelere yapılan yatırımın geri çekilmesi ile karakterize olan egoya ikincil bir libidinal yatırımdır” (Anlı, 2010, s. 42).

Klein’a göre bütün zihinsel süreçler içsel ya da dışsal olarak nesne içermektedir ve söz konusu nesne ilişkileri de duygusal yaşamın merkezinde yer almaktadır. Freud’un birincil narsisizm sürecindeki nesne ilişkilerini reddetmesi, Klein’in (1952)¹⁷ da birincil narsisizm sürecini reddetmesine neden olmuştur. Klein’a ve Klein’in izinden giden araştırmacılara göre narsisizmin beş basamağı vardır. Bu basamaklar:

- “1. Narsisizm ve nesne ilişkilerinin birlikte var olması
2. Narsisistik durumlar
3. Narsisizm ve haset
4. Negatif narsisizm
5. Narsisistik karakter yapısı” (Anlı, 2010, s. 42). olarak sıralanabilir.

Daha önce de değinilen narsisizm ve nesne ilişkilerinin birlikte var olması, otoerotizm ve narsisizmin çocuğun kurduğu ilk nesne ilişkileriyle aynı anda gerçekleştiğini (Klein, 1952) göstermektedir. Klein (1946), narsistik libidodaki herhangi bir bozukluğun, içselleştirilmiş nesne ilişkilerini doğrudan etkileyeceğini öne sürmüştür. (Narsistik durum ise Freud’un narsistik evre kavramına karşılık gelmekte ve tüm güçlü fantezilerle özdeşleşmenin yaşandığı zihinsel geri çekilmeyi ifade etmektedir.) Aynı zamanda paranoid-şizoid mekanizmalardan bahsettiği çalışmasında (1946), söz konusu paranoid-

¹⁷ Bahsedilen görüşüne erişilen kaynak: Klein, M. (2022). *Nesne İlişkileri Haset ve Şükran ve diğer yazılar 1946-1963*. İstanbul: Metis Yayınları. (Bu kaynak, Klein’in çalışmalarının toplu bir biçimde yayımlandığı *Envy and Gratitude and Other Works 1946-1963* adlı kaynağın çevirisidir. İlk kez Klein hayattayken yayımlanmıştır.) 1952 tarihli söz konusu yazısı, *Nesne İlişkileri Haset ve Şükran ve diğer yazılar 1946-1963* başlıklı kitabın *Aktarımın Kökenleri Üzerine* adlı bölümüdür (s. 71-81).

şizoid nesne ilişkilerinin narsistik doğasını ve obsesif özellikler gösterdiğini vurgulamıştır. Klein'in yansıtımlı özdeşimi tanımlaması da narsisizmi tanımlaması konusunda etkili olmuştur. "Yansıtımlı özdeşleşmenin kullanımı Klein için neredeyse narsisizmle eş anlamlıdır ve Klein'in gelişimin ilk evresi olarak tanımladığı "paranoid-şizoid" dönem, "narsistik dönem" olarak adlandırılır" (Anlı, 2010, s. 45).

Klein'in haset kavramında ise yine nesne ilişkileri gibi başlangıçtan itibaren var olma durumu söz konusudur. "Haset, bana göre, yıkıcı itkilerin oral-sadist ve anal-sadist bir ifadesidir; yaşamın başından beri etkilidir ve bünyesel bir temeli vardır" (Klein, 2011, s. 17). Dolayısıyla narsisizm, hasede karşı bir savunma mekanizması olarak algılanabilir. Klein (2011, s. 23), haset duygusunun temelini, bireyin annesi ile olan ilişkisine dayandırmıştır. Diğer yandan, kıskançlığın kaynağının da haset olduğunu belirtmiştir. Bunların yanında haset duyulan nesnenin değersizleştirilmesinin de hasede karşı bir savunma mekanizması olduğunu vurgulamış, idealleştirilen nesne için de aynı değersizleştirilmenin söz konusu olduğunu ve idealleştirmenin ortadan kalktığını eklemiştir (Klein, 2011, s. 65). Negatif narsisizmden bahsedilecek olduğunda bu kavramın daha çok Rosenfeld tarafından ele alındığı ve saldırgan kısmına odaklanıldığı söylenebilir. Son olarak narsistik karakter yapısı basamağı da yine Rosenfeld ve Segal gibi araştırmacılar tarafından değerlendirilmiştir. Bu ifadeyle, kötü kendilik ve iyi kendilik kavramları kullanılmıştır.

Klein (2011, s. 41), idealleştirme konusunda benliğin idealleştirilmesine de değinmiştir. Bu idealleştirmenin ise manik savunmalar ve bölme süreçleriyle korunduğunu, kişinin kendi hakkındaki olumsuz düşüncelerini bu yolla bastırdığını öne sürmüştür. Klein'in (2011, s. 38-39) bahsettiği bir diğer idealleştirme, ilişkilerin idealleştirilmesidir. Fakat bu noktada da idealleştirilmeye dayanan bir ilişkinin çökmeye mahkûm olduğunu iddia etmiştir. Çünkü birey, bu ilişkilerin hiçbirisiyle tam anlamıyla tatmin olmamaktadır.

Klein'in narsistik kişilik bozukluğunun kuramsal çerçevesine kazandırdıkları arasında en büyük yer tutan olgunun haset olduğu ifade edilebilir. Klein sayesinde, narsisizmdeki haset, yansıtımlı özdeşim, bölme, ideal benlik, inkâr, hasetle beraber gelen yıkıcılık, idealleştirme ve değersizleştirme gibi kavramlar önem kazanmıştır. Söz konusu özelliklerin birçoğu, bu çalışmada incelenen romanlarda da yer almaktadır. Narsisizme

sahip bireylerin, yansıtımlı özdeşimle ötekiyi (nesneyi) kontrol ettikleri, ideal benliğin aslında bahsi geçen kişilerin sahte benliği olduğu düşünülebilir.

1.2.2.2. Donald Woods Winnicott'a Göre Narsisizm

Hem nesne ilişkileri kuramında hem de gelişim psikolojisinde büyük bir rol oynayan Donald Winnicott, narsisizmi anne ve bebek ilişkisi üzerinden açıklamıştır. Winnicott'un en çok odaklandığı nokta "gerçek kendilik" ve "sahte kendilik" kavramlarıdır.

"O'na göre sahte kendilik, nesne ilişkilerinin en erken dönemi boyunca çocuğun tüm güçlü fantezilerini karşılamada hata yapan yeterince iyi olmayan anneliğin bir sonucudur ve bu şekilde hasara uğramış olan anne-çocuk ilişkisi sonucunda önemli bir bölümü örtülü kalmış gerçek kendiliği koruyabilmek için geliştirilir. Çünkü sahte kendilik, gerçek kendiliğin yitilmesi sonucu kendisini tümünden yok olmuş hissetme tehlikesine karşı insanı korur" (Anlı, 2010, s. 67).

Diğer yandan Winnicott (1965), sahte kendiliğin yapısında, gerçek kendiliği gizlemenin ve savunmanın yer aldığını; sahte kendiliğin bu işlevi gördüğünü de vurgulamıştır. Winnicott, sahte kendiliğin işlevinin ardından belli seviyelerinin olduğundan da bahsetmiştir. Aşırı, daha az aşırı, sağlıklıya yakın, sağlıklıya daha yakın ve sağlıklı olarak ifade edilebilecek şekilde, düzeylerini sıralamıştır. Sahte kendiliğin ortaya çıkışını, diğer araştırmacılar gibi anne ve bebek ilişkisine bağlamıştır. Bebeğin nesne ilişkilerinin henüz bütünleşmediği dönemde, annenin fiziksel ve duygusal olarak onun ihtiyaçlarını karşılamamasının doğurabileceği sonuçlara dikkat çekmiş, bebeğin güçsüzlüğünü gidermemesinden dolayı sahte kendiliğin ilk aşamasının ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. Gerçek kendiliğin meydana çıkması için de annenin, bebeğin tüm güçlülüğünü gerçekleştirilmesi ve zayıf egosunu güçlendirmesinin gerektiğini vurgulamıştır. Winnicott'un sahte kendilik tanımı, doğrudan narsisizmi tanımlamasa da narsisizmdeki sahte benlik kavramıyla örtüşmesi ve sevgi ihtiyacı nedeniyle ortaya çıkmasından dolayı benzer olgular olarak değerlendirilebilir.

Donald W. Winnicott, narsisizmin kuramsal gelişiminde sahte benlik, gerçek benlik, çevrenin etkisi, anneyi aynalama gibi olgulara dikkat çekerek bu problemlere yoğunlaşılması hususunda büyük rol oynamıştır. Onun değindiği sahte benlik ve gerçek benlik bu çalışmadaki ayırıcı özellikler arasında olup, ele alınan romanlardaki kadın kahramanlarda büyük oranda gözlemlenmiştir.

1.2.2.3. Margaret Mahler'e Göre Narsisizm

Hem nesne ilişkileri hem de çocuk gelişimi üzerine birçok çalışması olan Mahler, araştırmalarında ayrılma-bireyleşme kuramıyla beraber narsisizmi de ele almıştır. En önemli çalışması olan gelişim psikolojisine bakıldığında, kuramının yaşamın ilk 36 ayına odaklandığı, bu sürecin de ayrılma-bireyleşme olarak adlandırıldığı söylenebilir. Mahler, söz konusu gelişim kuramını belli dönemlere ayırmıştır. Yaşamın ilk haftalarında mutlak birincil narsisizmin egemen olduğunu, ikinci ve üçüncü aylarda ise ilk haftalardaki kadar mutlak olmadığını ifade etmiştir. İkinci alt dönem olarak tanımladığı on ve on yedinci aylar arasındaki süreçte, bebeğin narsisizminde yükseliş olduğunu belirtmiştir. Bunun sebebini de özerk işlevlerin (emekleme, yürüme gibi) kazanılmasına bağlamıştır. Mahler'e göre bu dönem narsisizmin doruk noktası olan dönemdir.

“Çocuğun dik bir duruşla attığı ilk bağımsız adımlar, dünyasının ve gerçeklik sınamasının muazzam ölçüde genişlediği eşsiz alıştırmaya evresinin başlangıcına işaret eder. Devrim becerileri alıştırmalarına ve genişleyen insani ve cansız çevrenin keşfine libidinal yatırım yapılmaya başlanır ve bu yatırım düzenli olarak artar. Alıştırma evresinin başlıca özelliği, çocuğun kendi işlevlerine, kendi bedenine ve aynı zamanda genişleyen "gerçekliğinin" nesne ve hedeflerine yaptığı büyük narsistik yatırımdır” (Mahler vd. 2003, s. 98).

On yedinci ve yirmi dördüncü aylar arasında yaşanan üçüncü alt dönemde (yeniden yakınlaşma) ise anneden ayrılmanın gerçekleştiğini, ancak ona duyulan sevgi gereksiniminin de arttığını, yaşanan ikilemden dolayı çocukta doyumsuzluk, tutarsızlık, öfke nöbetleri gibi olguların görünebileceğini ve buna bağlı olarak da kuvvetli bir narsistik hiddetin ortaya çıkacağını öne sürmüştür.

Mahler (1975), Fred Pine ve Anni Bergman ile meydana getirdiği *The Psychological Birth of the Human Infant (İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu)* adlı çalışmasında, nesne ilişkilerinin birincil (çocuk) narsisizmiyle nasıl geliştiğini, ayrılma ve birleşme döneminin başarılı geçirilme oranına bağlı olarak nasıl değiştiğini, anne ile narsistik ilişkileri ve yine nesne ilişkileri bağlamındaki ben işlevselliğiyle ikincil narsisizmin gelişimini açıklamaya çalışmıştır. Mahler'e göre ikincil narsisizmin gelişimi nesne sürekliliğin sağlanmamasıyla yani nesnenin “iyi” ve “kötü” yönlerinin (genellikle annenin) bir bütün olarak değerlendirilmemesine bağlıdır. Bununla ilişkili olarak da

gelişimin aşamalarını bozan çift değerlilik ortaya çıkar. Çift değerlilikten kastedilen ise çocuğun anneye karşı hem uzaklaşma hem de yakınlaşma isteği bulundurmasıdır.

“Bu dönemde annenin geri çekilmemesi ya da çocuğun çift değerliliğine sert tepki göstermemesi, duygusal olarak ulaşılabilir ve davranışlarında tutarlı olması bunların yanı sıra aynı zamanda çocuğu bağımsızlık yönünde hafifçe zorlaması önemlidir. Böylece çocuğun kendine olan aşırı sevgisinin yerini yeni gelişen bireysel özerkliğine olan inancı alır. Çocuğun düşünce süreci ve gerçeği değerlendirme yetisi yavaş yavaş gelişir ve nesne sürekliliğinin sağlanması yoluna girilmiş olur” (Anlı, 2010, s. 70).

Çift değerliliğin ortaya çıkmasına ve nesne dünyasının bölünmesine neden olabilecek olgular şu şekilde ifade edilebilir:

- “1. Annenin düş kırıklığına uğratici ve ulaşılmaz ya da aşırı derecede tutarsız ya da müdahaleci olması
2. Tüm güçlülük duygusunu birdenbire söndürecek şekilde çok ani ve acı verici olarak yaşanan çaresizlik
3. Aşırı derecede ve ani olan örselenme
4. Kastrasyon tepkisinin narsistik yarasını olağandışı boyutlarda yaşama” (Anlı, 2010, s. 70-71).

Yeniden yaklaşma olarak da ifade edilen bu dönemin doğru bir şekilde geçirilememesi sonucu başta narsisizm olmak üzere birçok bozukluğun meydana gelmesi mümkündür. Bu esnada çocuğun annesiyle aynalama özdeşleşmesi yaşadığı döneme takılı kaldığı ve saplanma yaşadığı söylenebilir. Bireyin, çocukluk döneminde yitirdiği kendilik saygısını, kendilik sürekliliğini ve bölme mekanizmasını; narsisizm, tüm güçlülük, büyülenmecilik ve bastırma mekanizması yoluyla telafi etmeye çalıştığı ifade edilebilir.

Özetle, Mahler’in üzerinde durduğu konu, benliğin nesneden ayrılış biçimidir. Eğer ayrılma sağlıklı gerçekleşmezse ya da hiç ayrılma gerçekleşmezse, narsisizmin ortaya çıkması beklenmektedir. Buradaki nesne de büyük oranda annedir. Çocuğun annesi ile olan ilişkisinin dinamiği, ilerleyen süreçteki ilişkilerini etkilemektedir.

Bu üç görüşten hareketle, Klein’in narsisizm konusunda merkezde haset kavramına yer verdiği, Winnicott’un yetersiz aynalama ve benliğin yapısını (sahte ya da gerçek) temel aldığı, Mahler’in ise ayrılma dönemini esas aldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bunların yanında, Klein içsel nesnelere odaklanırken, Winnicott çevrenin ve benliğin önemine odaklanmış, Mahler ise anne-bebek ilişkisine yoğunlaşmıştır. Üçünün de kurama olan

katkıları son derece önemlidir, çalışmada yer alan romanlarda bu olgulara rastlamak da mümkündür.

1.2.3. Heinz Kohut'a Göre Narsisizm

Kendilik psikolojisi (self-psikoloji) çerçevesinde narsisizmin kuramsal gelişiminde rol oynayan en önemli ismin, kuramın kurucusu olan Heinz Kohut oluğu ifade edilebilir. Söz konusu katkıların temel çıkış noktası ise yine Sigmund Freud'un kuramıdır. Amerikan Psikanalitik Derneğinde aktif rol oynayan Heinz Kohut, 1971'de yayımladığı *The Analysis of the Self (Kendiliğin Çözümlemesi)* ve 1977'de yayımladığı *The Restoration of the Self (Kendiliğin Yeniden Yapılması)* adlı çalışmalarıyla narsistik kişilik bozukluğuna farklı anlamlar kazandırmış, analizi konusunda da yeni yöntemler öne sürmüştür. Kohut, kendilik (self) kavramını, egonun (benin) içinde yer alan bir yapı olarak ele almış ve bu kavramı bireyin kendi hakkındaki imgeleri, kendi hakkındaki düşünceleri ve kişiliğin temeli olarak tanımlamıştır. Egonun (benin) ise preoidipal nesnenin kütleli olarak içe alınmış kopyalarından meydana geldiğini iddia etmiştir. (Kohut, 1998a, s. 57)¹⁸. Kohut'a göre narsisizm, gelişim süreçleri içerisinde gerçekleşen normal bir durumdur. Patolojik narsisizm ise yine normal gelişim esnasında ortaya çıkan duraklama/saplanma hâlidir. Diğer yandan söz konusu narsistik gelişimin iki yönlü (bipolar self) gerçekleştiğini, bunlardan ilkinin büyüklenmeci kendilik (grandiose self), ikincisinin ise idealleştirilmiş ebeveyn imagosu (idealized parental imago) olduğunu öne sürmüştür. Bu iki ucun da birbirleriyle eş zamanlı bir şekilde gelişim gösterdiklerini, aynı gelişimsel aşamanın iki yüzünü temsil ettiklerini belirtmiştir. Kohut'a göre büyüklenmeci kendilik, bireyin aynalanma ihtiyacı yaşadığı tarafıdır. İdealleştirilmiş ebeveyn imagosu da ülküleştirme ihtiyacı yaşadığı tarafıdır. Yani idelleştirilmiş ebeveyn imagosu tarafıyla, yaşamın ilk yıllarındaki birey, ebeveyninin üzerinden kendiliğini meydana getirir. Söz konusu durum daha da detaylandırılacak olduğunda, idealleştirilmiş ebeveyn imagosu ifadesinin, çocuğun ebeveynlerinden birine narsistik bir yatırım yapması ve bu yatırım sonucunda da hedeflerinin ve standartlarının mensup olduğu aileye göre şekillenmesini kapsadığı söylenebilir. Çocuğun kendine ait bir iradesi, değer yargıları ve standartları olsa da narsistik yatırım yaptığı ebeveyninin idealleştirilmiş gücünün örselenmeye yol açması

¹⁸ Kohut, H. (1998). *Kendiliğin Çözümlemesi*. İstanbul: Metis Yayınları.

durumunda içselleştirdiği ebeveyn figürüne saplanması ortaya çıkar. İlerleyen yaşamında da bu etkilerin devam ettiği görülür. Kohut, bu problemi yaşayan bir hastası için şu ifadeleri sarf etmiştir, “Kendilik saygısını belli bir düzeyde tutabilmesi, ancak, güçlü, hayran olduğu figürlere bağlanmasıyla mümkün oluyordu; kendilik saygısındaki yükselmenin sağlayacağı doyum için bu kişilerin onayı gerekiyordu; hep o onayın açlığını çekiyor, böyle kişilerin desteğine gereksinim duyuyordu” (Kohut, 1998a, s. 69).

Kohut, kendilik bozukluklarını iki gruba ayırmıştır. Birincil kendilik bozuklukların beş psikopatolojik oluşumu içerdiğini ve narsistik kişilik bozukluğunun ve narsistik davranış bozukluğunun da bu grubun içerisinde değerlendirildiğini ifade etmiştir. Narsistik davranış bozukluğunun, sapıklık, suç işleme, madde bağımlılığı gibi dışa yönelik belirtilerle (alloplastik) anlaşılabilirliğini ve kendiliğin geçici olarak parçalanmasıyla, güçsüzleşmesiyle veya ciddi biçimde çarpıklaşmasıyla narsistik kişilik bozukluğunun ise temel olarak önemsiz şeylere aşırı duyarlılık gösterilmesi, depresyon ya da hastalık hastalığı gibi içe yönelik olan belirtilerle (otoplastik) anlaşılabilirliğini ve kendiliğin geçici olarak parçalanmasıyla, güçsüzleşmesiyle veya ciddi bir şekilde çarpıklaşmasıyla oluşan bir olgu olduğunu vurgulamıştır. (Kohut, 1998b, s.156-157)¹⁹. Özetle Kohut’a göre bir kendilik bozukluğu olan narsisizm, aslında kendiliğin bütünlüğünün, gücünün ve uyum dengesinin bozulmasıdır. Ve eğer yaşamın ilk yıllarında kendiliğe sağlam bir yatırım yapılmazsa bu dengenin bozulması kaçınılmazdır. Dengenin bozulmasıyla, bebeğin/çocuğun ebeveyniyle arasında tersine işleyen olaylar zinciri meydana gelir, birleşmiş kendilikten parçalanmış kendiliğe doğru bir yol izlenir. Bu bağlamda, kendiliğe yatırım yapmanın yolunun, empatik, onaylayan ve kabul eden bir ebeveynin varlığı olduğu ifade edilebilir.

“Narsistik kişilik bozukluklarında ise, benin asıl kaygısı, olgun kendiliğin ne kadar zedelenebilir olduğunun farkında olmasına bağlıdır; benin karşısındaki tehlike, ya kendiliğin geçici olarak dağılması ya da kendi alanına nesneye bağlı büyükmeciliğin veya arkaik, narsistik biçimde abartılmış kendilik nesnelere girmesi tehlikesidir. O halde huzursuzluğun ana nedeni, ruhun kendine saygıyı düzenleyememesi, normal düzeylerde tutamamasıdır. Narsisizm alanındaki bu merkezi psikolojik eksiklikle ilgili olan kişiliğin özgül (patojenik) deneyimleri, bir uçta kaygılı bir büyükmeci duygu ve kamçılanmadan, diğer uçta hafif bir mahcubiyet ve kendinden tedirginlik

¹⁹ Kohut, H. (1998). *Kendiliğin Yeniden Yapılanması*. İstanbul: Metis Yayınları.

haline, ya da şiddetli bir utanç, hipokondriya ve depresyona uzanan bir yelpaze oluşturur.

Asıl psikopatolojisi narsistik kişilik bozuklukları alanında olan hastaların, yukarıda sözünü ettiğimiz özgül ruhsal huzursuzluklarının yanı sıra, nesne kaybı, nesnenin sevgisinin kaybı ya da hadım edilme kaygısına açık oldukları da görülebilir” (Kohut, 1998a, s. 15-16).

Bu alıntılardan da anlaşılacağı üzere Kohut, narsistik kişilik bozukluğunun temelini kendiliğin dengesi ile ilişkilendirmiş, daha önce de söz edildiği gibi bozukluğun iki uçlu yapısına (iki yönüne) değinmiş ve narsistik bireylerdeki huzursuzlukları nesnelere ilişkileri bağlamında açıklamıştır. Kohut’un bu noktada bahsettiği nesnelere, arkaik ve yapılaşma öncesi olarak ele alınmış ve bu nesnelere yapılan yatırım da narsistik olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu nesnelere narsistik bireydeki yerini ise şu şekilde ifade etmiştir:

“Bundan ötürü, hastayı ister cezalandırmayla ya da sevgilerinden mahrum etmeyle tehdit etsinler, ister temelli yok oluşlarıyla ya da geçici yokluklarıyla yüz yüze getirsinler, sonuç her zaman *narsistik* dengede bozulma ya da bir eksiklik; çünkü o zamana kadar hasta bu nesnelere çeşitli biçimlerde iç içe geçmiş, kendiliğini birleşmiş tutmayı ve kendine saygı duymayı onlar sayesinde sürdürebilmiş, amaçlarını yönlendirdiği idealleri de onların varlığına, onayına, kabulüne ya da herhangi bir narsistik doyumunu sürekli sağlamalarına bağlı olmuştur” (Kohut, 1998a, s. 36).

Kohut’un sözlerinden hareketle, narsistik bireylerin karşısındaki nesneye yalnızca kendi çıkarlarına hizmet ettikleri sürece yatırım yaptıkları, bu sayede bozulmuş kendilik dengelerini düzenlemeye çalıştıkları ifade edilebilir. Özetle, narsistik kişilik bozukluğuna sahip bireylerin kendilerine saygı duymalarının söz konusu olmadığı ve bu eksikliği ötekinin üzerinden gidermeye çalıştıkları söylenebilir. Ayrıca Kohut, narsisizmin analizi esnasında nesne ilişkilerinin ve nesne sevgisinin birbirlerinden farklı olarak değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Ve narsisizmin karşıtı olarak nesne ilişkilerinin değil nesne sevgisinin ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. “Kişinin sosyal alan içinde gözlendiği şekliyle nesne ilişkileri, onun nesne dünyasıyla ilgili narsistik yaşantılarını gizleyebilir. Kişinin görünürdeki yalnızlığının altında zengin nesne yatırımları yatıyor olabilir” (Kohut, 1998a, s. 197-198).

Kohut’a göre en ağır narsistik kişilik bozukluklarda bile çoğunlukla bebeklikte yaşanan örselenmelerden ziyade bebeğin ebeveynlerine verdiği tepkinin etkisi bulunmaktadır. Narsistik zedelenebilirliklerin oluşumunu ise büyük oranda bebeklik dönemindeki anne-

bebek ilişkisine bağlamıştır. Zedelenebilirliklerin ve saplanmaların oluşumunda rol oynayan iki etken vardır. İlki, bireyin kalıtsal ve ruhsal yatkınlığının anne ile olan etkileşimine ek olarak örseleyici olayların (ebeveynlerden birinin kaybı, ölüm, boşanma, ruhsal hastalıklar ve bunlara bağlı geri çekilmeler gibi) yaşanmasıyla ilgilidir. Söz konusu örseleyici olaylar bebekte daha da derinleştirir ve içinde bulunduğu bozuk ilişki açısından kendini kurtaramaz. Bu nedenle de simbiyotik olarak ebeveyninden ayrılamayan bebek, kendilik yapısını kuramaz. Diğer yandan, anneye karşı tahammül edilemez düzeyde düş kırıklığı ortaya çıkar.

“Ancak annenin tepkilerindeki eşduyum ve güvenilirlik belirgin olarak eksikse, o zaman arkaik koşulsuz mükemmellik imagosuna yapılan yatırımın yavaş yavaş geri çekilmesi mümkün olmaz; dönüştürerek içselleştirme gerçekleşemez; böylelikle ruhun, sınırları belirsiz dengeyi tekrar tekrar kuracak olan iç işlevleri gelişmez, narsistik yaralanmalar karşısında savunmasız kalır” (Kohut, 1998a, s.71).

Düş kırıklığının yaşanması durumunda da bebekte, reddeden nesneye yönelik öfkenin veya yoğun bir özlemin gözlemlendiğini belirtmiştir. Kohut, ebeveyniyle arasındaki ilişki ağı kopan bebeğin ilerleyen süreçteki tutumuna da dikkat çekmiş, bireyin olgunlaşma yolunda çaba göstermemesi durumunda var olan patojenik saplanmasının kökleşeceğini iddia etmiştir. Kalıcı ve kökleşmiş saplanmanın, ebeveyn eksikliğini giderecek bir figür olsa bile analiz (tedavi) olmadan geçmeyeceğini, idealleştirilmiş ebeveyn imagosunun da bastırıldığını ya da bölünüp ayrıldığını öne sürmüştür. “Böyle kişiler, hasretini çektikleri ideal bir kendilik nesnesine bilinçdışı saplanmış olduklarından, yeterince idealleştirdikleri bir üstbenleri de bulunmadığından, kendi dışlarında tümgüçlü figürler arayıp dururlar: desteğinden onayından güç almaya çalışacakları figürler” (Kohut, 1998a, s. 86).

Buradan da anlaşılacağı üzere narsistik saplanması bulunan bireylerin hayatları boyunca onaylanma ihtiyacı hissettikleri, devamlı kendilik nesnesi arayışında oldukları ve kendilerine karşı güvene sahip olmadıkları görülmektedir: Bunların haricinde Kohut, eğer bebekteki düş kırıklığının düzeyi düşükse bu düş kırıklığının bebek tarafından tolere edilebileceğini de eklemiştir. Narsistik zedelenebilirliklerin oluşumunda rol oynayan ikinci etken ise ebeveynlerin kişiliğinde gözlemlenen narsistik saplanmalardır. Özellikle bebeğin annesinde narsistik saplanmaların ve davranışların yer alması durumunda bebekte de aynı örgütlenmelerin yaşanması kaçınılmazdır.

Kohut (1998a, s. 105)'a göre narsistik gelişimin ikinci ucu olan büyüklenmeci kendilik, yine idealleştirilmiş ebeveyn imagosundaki gibi hem bebeğin/çocuğun kendi narsisizmiyle hem de çevresindeki önemli kişilerin özellikleriyle belirlenmektedir. Ona göre kişinin benle bağdaşan nihai hedefleri ve amaçları, kendilikten ve onun işlevlerinden duyduğu haz, iki etmeden kaynaklanmaktadır. Konuya daha kapsamlı bakılacak olduğunda bu etmenlerden ilki, çocuğun büyüklenmeci kendiliğini yansıttığı kişilerin imagoları ve bu imagolarla olan özdeşleşmeleridir. İkincisi ise kişinin kendilik değerine yayılmış olan özgün narsisizmdir. Bu gelişimin sekteye uğraması ise söz konusu arkaik yapının gerçeklik beninden kopmasına ya da gerçeklik beninden ayrılmasına, dış dünyaya da kapalı bir hâle gelmesine yol açmaktadır.

Kohut, büyüklenmeci kendilik üzerine narsistik saplanmaları olan hastaların belli başlı özelliklere sahip olduklarını ve tanı esnasında bu özelliklerin ayırıcı nitelikte olduğunu öne sürmüştür. İnatçı bir bilmişliğin var olması, kişinin her şeyi bildiğini zannetmesi, yalan söyleme eğilimi (bireyin kendine büyük başarılar atfetmesi veya kendi bakış açısına göre nitelikli olan başka bir kişiye abartılı derecede donanımlı bir kimlik atfetmesi gibi), yalan söyleme eğilimini hırslı tasarımlara ve hayalci ideallere dönüştürmesi, gerçeklik örgütlenmesini koruyamaması, teşhircilik, haz ve doyum arayışında olması, onaylanma ihtiyacı hissetmesi, büyüklenmeci fantezilere sahip olması, hipokondriyak uğraşlara yönelmesi, utanç ve mahcubiyet eğilimlerine sahip olması gibi özellikler bu bağlamda örneklenebilir.

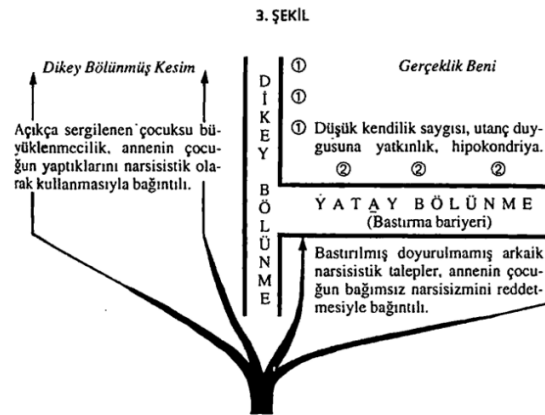
Bunlara ek olarak narsistik kişilik bozukluğu olan kişilerde örselenmelerden kaynaklanan birtakım olguların bulunduğu söylenebilir. Kohut, bu durumu ruhsal aygıtın yansızlaştırıcı yapılarının yeterince gelişmemiş olmasına bağlamıştır. Bu kişilerin, gereksinimlerini ve çatışmalarını cinselleştirdikleri, çabuk kırılıp huzursuzlandıkları, kolay bir şekilde uyarıldıkları ve yüksek derecede korku ve kaygı yaydıkları ifade edilebilir. (Kohut, 1998a, s. 199). Bahsi geçen örselenmelerin büyük bir kısmı dış etkenlere bağlıdır. Aynı zamanda Kohut, narsistik kişilerin suçluluk duygularından etkilenmediklerini bunun yerine utanç duygusu hissettiklerini de vurgulamıştır.

Kohut'un narsistik kişilik bozukluğunda değindiği en önemli olgulardan bazıları, sapkınlıklara, suça ve bağımlılıklara yatkınlıktır. Ona göre bu olgular bazen o kadar şiddetli tezahür eder ki altta yatan narsistik kişilik bozukluğunu teşhis etmek zorlaşır ve

merkezdeki narsistik kişilik bozukluğu gizli kalır. Kohut, özellikle patolojik narsistik kümelenmelerini cinselliğe dökme eğilimine dikkat çekmiş hatta eşcinsel fantezilerin ortaya çıkmasından da bahsetmiştir. Bu noktada, Kohut'un Freud'un fikirlerinin izinden gittiği görülmektedir. Kohut'a göre narsistik kişilik bozukluğu olan bir bireyin cinsel fantezileri, onun bozulmuş narsistik dengesini kısa süreli de olsa dengeleyebilmesinin bir yoludur. Bu sayede birey, geçici bir hazza ve tatmine erişmekte, güçlü ve mükemmel hissetmektedir. Söz konusu durum da ötekinin (ideal nesnenin) gücünü ve mükemmelliğini cinsellik aracılığıyla kendisine mal etmesiyle gerçekleşmektedir. (Kohut, 1998a, s. 78).

Diğer yandan, Kohut'a göre bedensel hastalıklarla beraber kişinin bedeniyle aşırı uğraşma girmesi de yine narsisizmin dışavurumudur. Bedenle ilgili yaşanan bir rahatsızlık sonucu altta yatan narsisizm nedeniyle kişinin hipokondriyak tepkiler verdiği gözlemlenir.

Kohut, narsistik kişilik bozukluğunun analizinden bahsederken, bölünmüş kişilik yapısının ve dikey ile yapay bölünmenin üzerinde durmuştur. Bu bölünmeyi de *Kendiliğin Çözülmesi* (1998) adlı çalışmasında bir şekil üzerinden somutlaştırmıştır:

Şekildeki oklar narsistik enerjinin (teşhircilik ve büyülenmecilik) akışını temsil ediyor. Analizin ilk kısmında, başlıca tedavi çabası (① işaretli noktalarda) dikey bariyerin yıkılmasına yöneltilir, böylece gerçeklik beni ruhun bölünmüş kesiminde varolan, önceleri gem vurulmamış çocuksu narsisizmi denetleyebilir. Dikey bölünmüş kesimde ifade bulması bu şekilde engellenmiş olan narsistik enerjiler (şeklin sol tarafı) şimdi bastırma bariyerine karşı narsistik basıncı artırır (şeklin sağ tarafı). Analizin ikinci kısmında başlıca çaba (② işaretli noktalarda) yatay bariyerin (bastırma bariyeri) yıkılmasına yöneltilir, böylece gerçeklik beni (ndeki kendilik temsili) narsistik enerji elde etmiş olur, ve bunca zamandır narsistik enerjiden yoksun olduğu için, bu yapıda egemen olmuş olan düşük kendilik saygısı, utanç duygusuna yakınlık ve hipokondriya ortadan kalkar.

Şekil 1

Kohut (1998a, s. 165)'a göre kişilik bölünmesi

Kohut'un bu sınıflandırmasıyla narsistik bir kişinin, gerçek kendiliğinin aslında son derece zayıf, öz güvensiz ve utanmaya meyilli olduğu açıktır. Kohut bu özelliklerin ortadan kalkmasının yatay bariyerin (bastırma mekanizmasının) yıkılmasıyla gerçekleştiğini bunun da analizle (tedaviyle) meydana geldiğini savunmuştur. Dikey bölünmüş kesimin ise büyüklenmeci tarafı sergilediğini iddia etmiştir. (Kohut, 1998a, s. 165).

“Savunmaların ruhsal yerleşimine bağlı olarak kişilikte ortaya çıkan yarıma ya (1) “dikey”, yani, ruhun tüm bir parçasını merkezi kendiliği taşıyan parçalardan ayıran bir bölüme, ki bu (a) engellenmiş onay gereksinimini yadsıyan büyüklenmecilik durumlarıyla, (b) açıkça boşluk duyguları ve düşük kendine saygı durumları arasında gidip gelen belirtilerle kendini gösterir; ve/veya (2) “yatay”, yani hastanın duygusal soğukluğuyla ve narsistik doyum isteyebileceği nesnelere kendini uzak tutmasıyla kendini gösterir” (Kohut, 1998a, s.174).

Kohut, yatay bölünmeyle ayrılmış narsistik yapıların daha kuvvetli olduğunu ancak dikey bölünmede yer alan büyüklenmecilik ve teşhirciliğin yatay bölünmeye göre çok daha belirgin bir şekilde gözlemlendiğini de dile getirmiştir. Yani, yatay bölünmedeki belirtiler daha gizil bir yapıdadır. Bazı narsistik kişilik bozukluğu vakalarında ise dikey bölünmenin hiç bulunmayabileceğini de eklemiştir. (Kohut, 1998a, s. 208).

Kohut'a göre analist, analiz esnasında 3 farklı narsistik tutum gözlemleyebilir. Bunlardan ilki, kişiliğin dikey bölünmüş kısmında yer alan büyüklenmeci davranış biçimidir. İkincisi, kişiliğin merkezinden tamamen ayrılmadan yatay bölümün kaynaklık ettiği büyüklenmeciliktir. Söz konusu büyüklenmeci yapıda zaman zaman sızmalar meydana gelmekte ve bireyde psikoekonomik dengesizlikler ortaya çıkmaktadır. Üçüncü narsistik tutum ise savunmaya yönelik narsisimdir ve diğerlerine göre çok daha derinde yer alan arkaik narsistik kümelenmelerine karşı oluşmaktadır.

Kohut, narsisizmi her zaman patolojik olarak değerlendirilmemesi gereken ve yok edilmesi de zorunlu olmayan bir bozukluk olarak ifade etmiştir, hatta narsisizmin modern hayatta yardım edici bir potansiyelinin var olduğunu dahi belirtmiştir (Evren, 1977, 47-48). Buradan da anlaşılacağı üzere Kohut'un narsisizmin tedavisi hususunda, bozukluğun ortadan kaldırılmasını değil olumlu özelliklerinden yararlanılmasını ve işlevinin değiştirilmesini (eşduyum, sanat ve bilimde yaratıcılık, mizah ve bilgelik gibi alanlarda narsistik yatırımın dönüştürülmesi) tercih ettiği söylenebilir. Başka bir deyişle Kohut,

narsistik hastaların analizlerinin başarılı geçmesi durumunda söz konusu hastaların tutkularında artış olduğunu, ideallerinin güçlendiğini, yaratıcılık ve mizah duygularının gelişim gösterdiğini hatta bilgeliklerinin ortaya çıktığını gözlemlediğini ifade etmiştir (Kohut, 1998a, s. 272).

“Kendiliğin içinde, engellenmemiş narsistik yönelişlerin (bireyin yaratıcı etkinliklerinin başkalarına ne kadar önemli görüldüğü ya da kişiliğin başarılarının sosyal etkilerinin ne kadar sınırlı olduğuna bakılmaksızın) yaratıcı bir ifadeye dönüşebileceği bir alan kurulabildiği zaman, narsistik kişilik bozukluğunun psikanalitik tedavisi içsel olarak belirlenmiş bitme noktasına ulaşmış (yani bozukluğu iyileştirmiş) demektir. Bu alan daima merkezi bir teşhircilik ve büyüklenmeci ihtiraslar kalıbını, sağlam bir biçimde içselleştirmiş bir dizi mükemmellik idealini ve bir yandan teşhircilik, büyüklenmecilik ve ihtiraslar arasında, diğer yandansa mükemmellik idealleri arasında aracılık eden, bağlantılı bir yetenekler ve beceriler sistemini içerir” (Kohut, 1998b, s. 59).

Bu değişimin/gelişimin de psikanalitik analiz sayesinde olduğunu defalarca vurgulayan Kohut, yaşanan değişimleri özgül olanlar ve özgül olmayanlar olarak ikiye ayırmıştır. Özgül olmayan değişimleri hastanın nesne sevme yetisindeki artış olarak, özgül olanları da narsisizmle ilgili olan değişimler²⁰ bağlamında açıklamıştır. Diğer yandan Kohut, narsistik kişilik bozukluğu olan bireylerdeki belirtilerin değişkenlik gösterebileceğini, sürekliliğinin olmayabileceğini de ifade etmiştir. Teşhis konusuna değinirken, klasik aktarım nevrozunun ve narsistik kişilik bozukluğunun benzer özellikler gösterdiğini belirtmiş, klasik aktarım nevrozunda narsistik niteliklerin bulunabileceğini eklemiş ve bozukluğun teşhisinin oldukça zor olduğunu beyan etmiştir. Kohut bozukluğun tedavisinde aktarım yöntemlerinden yararlanmış, idealleştirme aktarımını idealleştirilmiş ebeveyn imagosunu harekete geçirmek için kullanmış; ayna aktarımını da büyüklenmeci kendilik için kullanmıştır.

Kohut, ilerleyen dönemlerdeki çalışmalarında (*Kendiliğin Çözümlemesi* adlı çalışmasından sonra), “narsistik aktarım” ifadesi yerine “kendilik nesnesi aktarımı” ifadesini kullanmaya başlamış, böylece düşüncelerini klasik psikanalizden ziyade kendilik kuramına dayandırmıştır. Hatta bunun kendilik psikolojisinin net bir tanımının

²⁰ Ayrıntılı bilgi için: (Kohut, 1998a, s. 250-273).

olduğunu gösterdiğini belirmiş, psikanalizin kuramsal çerçevesini sorgulama ve biçimlendirme yoluna gitmiştir.

1977 yılında yayımladığı *Kendiliğin Yeniden Yapılanması* adlı çalışmasında, sağlamlaştırdığı kendilik kuramıyla beraber narsisizmin tanımlamasını yaparken şu ifadeleri sarf etmiştir:

“Narsistik kişilik bozukluklarının çekirdeksel psikopatolojisi (ki bunlar yapısal nevrozların Oidipus kompleksine bağlı çözümlenmemiş ve bastırılmış çatışmalarına denk düşer) şunlardan oluşur: 1) kendiliğin psikolojik yapısındaki, çocuklukta edinilmiş eksiklikler, 2) benzer nitelikteki (ama bazı önemli bakımlardan farklı) iki yoldan biri aracılığıyla birincil eksiklikle ilişkili olan, yine ilk çocukluk dönemine ait ikincil yapılar” (Kohut, 1998b, s. 24).

Böylece Kohut, bu tanımlamasıyla beraber klasik psikanalizden ve Freud’dan farklı bir biçimde geliştirdiği narsisizm bağlamındaki düşüncelerini beyan etmiş, söz konusu iki yapıyı da savunucu ve telafi edici olarak sınıflandırmıştır. Savunucu yapı çerçevesinde değerlendirilebilecek olan davranışlar, aşırı coşkuya sahip olmak, dramatik olmak, abartılı tepkiler vermek, terapistle olan ilişkiye cinsel ya da romantik bir anlam yüklemek, oïdipal tutkular göstermek, aşırı heyecana sahip olmak örneklenebilir ancak bu davranışların büyük bir kısmı sahtedir ve arka planda yatan düşük bir kendilik saygısı, değersizlik hissiyatı, reddedilme korkusu, kabul görme açlığı, depresyon ve güvensizlik hissi gibi olgular vardır. Söz konusu olguların yönetilme biçiminin ise erotik ve büyülenmeci fanteziler aracılığıyla olduğu ifade edilebilir. Diğer yandan Kohut, birincil yapıdaki temel eksikliğin, annenin çocuğa karşı olan aynalamasının yetersizliği ve eşduyum eksikliği olduğunu da belirtmiştir. “Bu tür sıkıntıları olan hastaların, anneleri hâlâ yaşıyorlarsa, eşduyum kurma yeteneklerinin olmadığı ya da bu tür yanıtlarının kusurlu olduğu, analiz sırasında genellikle dolaysız bir biçimde anlaşılabilir” (Kohut, 1998b, s. 27).

İkincil yapıda ise ilk yapıdaki düşük kendilik saygısı, idealleştirilmiş kendilik nesnesiyle giderilmeye çalışılır. Bu idealleştirilmiş kendilik nesnesi için de genellikle baba figürü seçilerek birincil dönemde alınan hasarın ortadan kaldırılması amaçlanır.

Kohut’un *Kendiliğin Yeniden Yapılanması* adlı çalışmasında, öne sürdüğü bir diğer yeni görüş, çekirdek kendiliğin yapısı üzerinedir. Daha önceden kendiliğin iki kutbunun

olduğunu söyleyen Kohut (büyüklenmeci kendilik ve idealleştirilmiş ebeveyn imagosu), bu iki uca bir de ara alan eklemiştir. Bu alanın işlevini ise “temel ihtiras ve ideallerin gerçekleşmesi için gerekli yürütücü işlevler, yani yetenekler ve beceriler” (Kohut, 1998b, s. 56) olarak açıklamıştır. Böylece kendiliği üç bileşenli bir yapı olarak tanımlamıştır.

Buraya kadar ele alınanlardan hareketle Kohut, narsisizmi bir kendilik bozukluğu olarak değerlendirmiş ve kendilik nesnesinin, narsistik yatırımın yapıldığı alan olduğunu belirtmiştir. Kohut’a göre narsisizm gelişimsel sürecin bir parçasıdır, bu noktada Freud ile benzerlik gösterir. Ancak bu süreçte saplanma oluşması sonucu patolojik narsisizm ortaya çıkar. Kohut’un idealleştirilmiş ebeveyn imagosu, aynalama ya da iki uçlu kendilik gibi kavramlara dikkat çekmesi, kendinden önceki araştırmacıların fikirlerini geliştirdiğini göstermektedir. Freud’un büyüklenmeciliği vurguladığı gibi Kohut da vurgulamıştır. Fakat Kohut, yatay ve dikey bölünmüşlük modeliyle benliğin yapısını daha kapsamlı ele almıştır. Bu model ile tıpkı Winnicott gibi gerçek benliğin varlığına dikkat çekmiştir. Aynı zamanda Kohut’un narsistik zedelenebilirlik hususunda, Mahler’in de değindiği gibi anne-bebek ilişkisinin öneminden bahsetmiş, bu dönemdeki düş kırıklığının yol açabileceği yıkıcı sonuçları göstermiştir. Kohut’un diğer araştırmacılardan farklı olduğu bir diğer nokta, narsisizmin tedavi edilebilir olduğunu düşünmesi ve daha olumlu bir perspektiften bakmasıdır. Bunların yanında, Kohut’un öne sürdüğü bölünmüşlük modelleri, büyüklenmeci kendiliğin kapsamını geliştirmesi, ebeveynlerin rolü, çocukluktaki hayal kırıklıklarının etkisi, narsistik bireylerdeki olumsuz özelliklerin detaylandırılması, düşük kendilik saygısından doğan kırılğan yapı gibi olgular bu çalışma için kaynak niteliği taşımakta, incelenen roman kahramanlarında söz konusu olgulara rastlanmaktadır. Ayrıca, Kohut’un narsisizm ve yaratıcılık algısının üzerinde durması, 19. yy. roman kahramanlarının çözümlenmesini kolaylaştırmıştır. Çünkü söz konusu kahramanların, Batılılaşmanın etkisiyle, sanatsal uğraşlara yöneldiği, başta musikî olmak üzere birçok sanat dalında üretken faaliyetler gösterdiği görülmektedir. Narsistik açıdan değerlendirilen kadın kahramanların genel olarak bahsi geçen uğraşlara sahip olması, Kohut’un görüşünü destekler niteliktedir.

1.2.4. Otto Kernberg’e Göre Narsisizm

Nesne ilişkileri kuramından ve ego psikolojisinden yararlanan Otto Kernberg, narsisizmin olumsuz yönlerine daha çok odaklanmış, patolojik narsisizmin tanımlanması hususunda

önemli görüşler öne sürmüştür. Özellikle 1975 yılında yayımladığı *Borderline Conditions and Pathological Narcissism (Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm)* adlı çalışması narsistik kişilik bozukluğu konusunda oldukça önemlidir. Kernberg, söz konusu çalışmasında, sınırda kişilik bozukluklarını açıklamış, narsisizmi bu bozukluklarla ilişkilendirmiş ve patolojik narsisizmin sınırda kişilik bozukluklarından hangi noktalarda farklılık gösterdiğini olduğunu ortaya koymuştur. Ona göre narsistik kişilik yapısının sınır durumlardan farkı büyüklenmeci kendiliğe rağmen narsistik kişinin sahip olduğu bütünleşmiş kendiliktir. Narsistik kişilik bozukluğunu genel olarak erken çocukluk dönemindeki ebeveyn tutumlarının yetersizliğine bağlamış ve alt düzey karakter örgütlenmesi bağlamında ele alınan yapısal bir bozukluk olarak değerlendirmiştir.

Tıpkı Kohut gibi Kernberg de kendilik kavramına değinmiş, kendiliği ise birden çok kendilik temsilinden ve bunlarla bağlantılı duygu yatkınlıklarından oluşan bir ruh-içi yapı olarak tanımlamıştır. (Kernberg, 2019, s. 293). Kernberg, narsistik hastaların fantezilerinde dış nesnelere ve dış nesnelere idealleştirilmiş temsilleriyle bağlantı kurmak yerine kendi ideal kendilik imgeleriyle özdeşleştiklerini, kendi ideal imgelerine ulaşmaya çalıştıklarını ve ancak bu şekilde ideal kişi tarafından sevilebileceklerini düşündüklerini iddia etmiştir. Hatta narsistik kişilerin, söz konusu ideal kişiyi, bu kişinin kendilerindeki ideal imgesini ve gerçek kendiliklerini bir bütün olarak değerlendirdiğini de eklemiştir. Böylece, narsistik kişilerin bahsi geçen yapı sayesinde kimseye ihtiyaç duymama davranışları da ortaya çıkmaktadır.

“Diğer bir deyişle, gerçek kendilik ile ideal kendilik ve ideal nesne arasındaki normal gerilim, içinde gerçek kendilik, ideal kendilik ve ideal nesnenin kaynaştığı şişkin bir kendilik kavramının oluşturulmasıyla bertaraf edilir. Aynı zamanda kabul edilemez kendilik imgelerinin kalıntıları bastırılır, dış nesnelere yansıtılır ve bu nesnelere değersizleştirilir” (Kernberg, 2019, s. 217).

İdeal kendilik, ideal nesne ve gerçek kendilik imgelerinin birleşmesinin bir diğer sonucu, içselleştirilmiş nesne imgelerinin değersizleştirilmesi olduğu söylenebilir. Hem içselleştirilmiş hem de dışsal nesnelere değersizleştirilmesiyle narsistik hastaların iç dünyaları kendiliğin idealleştirilmiş temsilcilerinden, başka insanların gölgelerinden ya da korku duyulan düşmanlardan oluşur. Başkalarını değersizleştirmelerinin en büyük nedenlerinden biri de herhangi bir ihtiyaca muhtaç olduklarını ya da başkalarında kabullenmeme istekleridir.

Kernberg (2019, s. 218-219), narsistik kişilerin kurdukları ilişkileri limon sıkma metaforuyla ilişkilendirmiştir. Bu çerçevede, narsistik kişilerin diğer insanları ya sömürülecek birer kaynak olarak ya da içi boş değersiz nesnelere olarak algıladıklarını ve bu kişileri sömürmeye çalıştıklarını vurgulamıştır. Aynı zamanda bu insanları (başka bir deyişle dış nesnelere) tehlikeli gördüklerini de belirtmiştir. Tehlikeli görmelerinin sebebini ise kendi katı üst benliklerini dış dünyaya yansıtmalarıyla ve söz konusu dış nesnelere de güçlü görmeleriyle bağdaştırmıştır. Özetle, Kernberg bu kişilerin başkalarına olan tutumlarını küçümseyici, ihtiyacı olan her şeyi alacak kadar sömürücü ve korku dolu olarak nitelendirmiştir. Narsistik kişilerin ötekine kendisine saldırmasından, kendisini sömürmesinden ya da boyun eğmeye zorlamasından korktuklarını öne süren Kernberg, bu tezatlığın temelinde dış nesnenin daha derin bir imgesinin yattığını söz konusu imgenin de narsistik kişinin diğer tüm patolojik yapıları kurduğu imge olduğunu belirtmiştir. Ona göre bu imge, aç, hiddetli, kudretsiz bir öfkeyle dolu ve kinci görünen bir dünyadan korkan kendiliğin imgesidir. Tüm bu ifadelerden hareketle, narsisizme sahip bir bireyin insan ilişkilerini sadece yararına kullanabileceği takdirde sürdürdüğü, karşısındaki geriyeye bir şey kalmayana dek sömürdüğü ve aslında kendi benliğine dahi güvenmeyen, kin ve nefret dolu bir kendiliğe sahip olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. Bunlara ek olarak Kernberg, söz konusu narsistik bireylerin değersizleştirme yoluyla yalnızca güçlünün yanında yer aldıklarını ve güçlü olmayı vasat olarak değerlendirdiklerini de vurgulamıştır.

Diğer yandan, Kernberg'e göre normal şartlarda üst ben, ideal kendilik imgelerini ve ideal nesne imgelerini birleştirip bütünleştirmektedir ancak patolojik narsisizme sahip bireylerde ideal kendiliğin, ideal nesnenin ve gerçek kendilik imgelerinin patolojik bir biçimde birleşmesinden ötürü üst benin normal bütünleşmesi engellenmektedir. Bu da üst benin çarpıtılmış, ilkel, saldırgan ve sadistik bir yapıya sahip olmasına neden olmakta aynı zamanda gerçek kendiliğin kabul edilmeyecek düzeydeki yönlerinin çözülmesine ya da bastırılmasına yol açmaktadır. Kernberg, üst benin saldırgan ve ilkel niteliğinin ise saplanmaların oral-saldırgan niteliğinden türediğini iddia etmiştir. Oral-saldırganlık, engellenme ve gücenme gibi olgular ise genellikle gizil yapıdaki şiddetli saldırganlığına sahip soğuk ebeveynlerdir. Görünürde problem teşkil etmeyen söz konusu ebeveynlerin (büyük oranda anne) aslında oldukça hissiz ve ilgisiz hatta zaman zaman haset olması bireyde oral saldırganlık gibi savunma mekanizmaları oluşur.

Kernberg de tıpkı diğer psikanalistler gibi normal ve patolojik narsisizm sınıflandırmasına değinmiş, normal narsisizmin gelişimsel bir süreç olduğunu iddia etmiştir. Diğer yandan Hartmann'ın görüşünü sürdürerek normal narsisizmi kendiliğe yapılan libidinal bir yatırım olarak tanımlamıştır. Bahsi geçen libidinal yatırımın ise iyi ve kötü kendilik imgelerinin bütünleştirilmesi ile gerçekleştiğini düşünmüştür. İdeal kendilik ve ben amaçları (bilinçdışı, ön bilinç ve bilinç), nesne temsilleri, üst ben faktörleri, içgüdüsel ve bedensel faktörler, libidinal, sosyal ve kültürel doyum gibi olgular kendiliğe yapılan libidinal yatırımı yani normal narsisizmi etkileyen ruh içi yapılar ve dış faktörler bağlamında örneklenebilir. Bunların yanında Kernberg, diğer araştırmacıların aksine, normal narsisizmin büyüklenmeci kendiliğin kaynağını oluşturduğu görüşüne karşı çıkmıştır. Normal narsisizmin kaynağını ise daha önce söz edildiği gibi başlangıçta ayrışmamış olan kendilik ve nesne imgelerinin libidinal yatırımlarına bağlamıştır. (Kernberg, 2019, s. 264). Genel olarak normal narsisizmi küçük çocuklarla ilişkilendirmiş ve ebeveynleriyle olan ilişkileri (anneyi kontrol etmeye çalışmak, ilgi odağı olmak için uğraş, eleştiri, başarısızlık ve suçlanmaya aşırı tepki) üzerinden açıklamıştır. Normal (çocuksu) narsisizmi olan bir bireyin taleplerinin olağan olduğunu ancak patolojik narsisizme sahip bir bireydeki taleplerin aşırı düzeyde olduğunu ve asla tatmin olmadığını belirtmiştir. Normal (çocuksu) narsisizm ve patolojik narsisizm arasındaki bir diğer farkın bencillik konusunda olduğunu vurgulamış, çocuklardaki bencillikle patolojik narsisizmdeki soğukluğu, mesafeliliği ve başka insanları narsist destek kaynağı olarak kullanmayı birbirinden ayırmıştır. Bunlara ek olarak normal narsisizmdeki büyüklenmeci fantezilerin, patolojik narsisizmden farklı olduğuna, patolojik narsisizmde haset duygusunun bulunduğu da dikkat çekmiştir. Kernberg'e göre patolojik narsisizmin oluşumundaki en önemli etkenler anne figürünün ve diğer çocukluk nesnelere engellenmesidir.

Bunların yanında Kernberg (2019, s. 256), narsistik kişilerin yaşadıkları yıkıcı döngülere karşı, psikolojik geri çekilme yaşadıklarını öne sürmüştür. Söz konusu kişilerin hem başkalarına duydukları hasede hem de yaşadıkları hiddete yönelik bir savunma mekanizması oluşturduklarını, bu savunmayı da doyum sağladıkları ya da potansiyel doğum kaynağı olarak gördükleri sevgi nesnelere saldırgan bir biçimde değersizleştirerek sağladıklarını belirtmiştir. Aynı zamanda bu süre zarfında büyüklenmeci kendiliklerine geri çekildiklerini de vurgulamıştır.

Kernberg (2019, s.31), “narsist kişilik yapısı” konusundaki tanımlamaların suistimal edildiğini aslında bu kişilik yapısındaki hastaların gerilemiş olarak görünmediğini hatta sosyal işlevlerinin gelişmiş olabileceğini ve itki denetimlerinin yeterli olduğunu öne sürmüştür. Narsist kişilik yapısına sahip olan hastaların özelliklerini ise şu şekilde açıklamıştır:

“Bu hastalar, diğer insanlarla etkileşimlerinde alışılmadık düzeyde kendilerinden söz ederler, başkaları tarafından seilmeye ve hayranlık duyulmaya büyük bir ihtiyaç duyarlar ve görünüşte garip bir çelişki yaratacak şekilde, çok şişkin bir kendilik kavramının yanı sıra başka insanlardan haddinden fazla takdir alma ihtiyacı gösterirler. Duygusal hayatları sığdır. Başkalarının duygularına pek eşduyum duymazlar, başkalarından aldıkları takdir ya da kendi büyüklenmeci fantezileri dışında hayattan pek haz almazlar ve dışarıdan gelen pırıltı solduğunda ya da kendilik saygılarını besleyen yeni kaynaklar olmadığında huzursuzluk ve sıkıntı hissederler. Başkalarına haset ederler, narsisist destek bekledikleri kişileri idealleştirme, hiçbir şey beklemedikleri kişileri ise (genelde eski ilahları) küçük görme ve onlara tepeden bakma eğilimi gösterirler. Genelde başka insanlarla olan ilişkileri sömürücü ve bazen asalaktır. Sanki suçluluk duygusu duymadan başkalarını denetlemek, onlara sahip olmak ve onları sömürmek hakkına sahip olduklarını hissetmektedirler - ve çoğu zaman çekici ve davetkar olan bir yüzün arkasında, soğukluk ve acımasızlık hissedilir. Çoğu zaman bu hastaların, başkalarının hayranlık ve takdirine ihtiyaç duydukları için "bağımlı" oldukları düşünülür, ancak daha derin bir düzeyde, derin güvensizlikleri ve başkalarını küçümsemeleri nedeniyle herhangi bir kişiye gerçekten kesinlikle bağımlı olamazlar” (Kernberg, 2019, s. 32).

Diğer yandan Kernberg (2019, s. 207), narsistik kişilik yapısı olan hastalarda nesne eksikliğiyle karakterize derin bir boşluk yaşantısının bulunduğunu ve bu boşluğun şiddetli sıkıntı ve huzursuzlukla kendini gösterdiğini de belirtmiştir. Patolojik narsisizmin ağır bastığı vakalarda görülen bu durumun yalnızlık duygusunun zıt kutbunda yer aldığını saptamıştır. Aynı zamanda, narsistik kişilerin de çoğunlukla anlamlı bir ilişki olasılığının farkındalığına sahip olmadıklarını ya da anlamlı bir ilişkiye ihtiyaç ve özlem duymadıklarını öne sürmüştür.

Bunlara ek olarak Kernberg’in narsistik kişilerin genel özellikleriyle ilgili tespitleri şu şekilde özetlenebilir:

“Narsisistik kişiliklerin başlıca özellikleri, büyüklenmecilik, aşırı bencillik ve başka insanlardan hayranlık ve takdir elde etmeye çok hevesli olmalarına karşılık, başkalarına karşı çarpıcı bir ilgi ve eşduyum yokluğudur. Bu hastalar, kendilerinin sahip olmadığı şeylere sahip görünen ya da

hayatlarından memnun görünen kişilere çarpıcı bir biçimde yoğun haset duyarlar. Bu hastalar, duygusal derinliğe sahip olmadıkları ve başka insanların karmaşık duygularını anlayamadıkları gibi, kendi duygularında da farklılaşma yoktur; hafif parlamalar olur ve sonra duygu dağılır. Özellikle içten üzüntü ve yas dolu özlem duygulan hissetmezler; depresif tepkiler yaşayamamaları, kişiliklerinin temel bir özelliğidir. Başkaları tarafından terk edildiklerinde ya da düşkürlüğüne uğradıklarında, yüzeyde depresyona benzer bir tepki gösterirler, ancak daha yakından incelendiğinde bunun, değer verdikleri bir kişinin kaybı dolayısıyla gerçek bir üzüntüden çok intizam arzuları ile yüklü öfke ve gücenme olduğu ortaya çıkar” (Kernberg, 2019, s. 214-215).

Kernberg (2019, s. 220), narsistik kişilerin özelliklerinden bahsederken bu hastaların başkalarında haset ya da hayranlık uyandıracak niteliklere sahip olduklarını, nadir rastlanan fiziksel bir çekiciliği ya da özel bir yeteneği taşıyabileceklerini hatta çocukluklarında aile içerisinde dahi rolünü oynadıklarını da vurgulamıştır. Bu durum, onların özellikle bebeklik/çocukluk döneminde ebeveynleri tarafından kötü yönde kullanılmasına yol açabilmektedir. Kernberg’e göre bahsi geçen çocuklar, aileleri için tek çocuk, tek parlak çocuk ya da aile için çok önemli katkıda bulunan çocuk olarak

Ancak çocuklukta gözlemlenen bahsi geçen özelliklerin, ileriye dönük yaşantıda narsistik kişinin büyülenmeciliğini, kendine duyduğu hayranlığı, çevresine karşı küçümsemesini tetiklediği ve geliştirdiği söylenebilir. Başka bir kişiye bağımlı olmaktan kaçınan narsistik bireylerin en büyük korkusu bağımlı olmaları durumunda kötü davranışlara, hasede ve nefrete maruz kalmak, sömürülmek, değersizleştirilmektedir. Bu nedenle de büyülenmeci kendilikleri söz edilen tehlikeler için bir savunma mekanizması oluşturmaktadır. Narsistik kişilerin diğer bireylere bağımlı olamamalarının aksine, madde bağımlılığına oldukça yatkın olmaları, hatta sınır bozukluklarının arasında en çok madde bağımlılığının bu kişilerde gözlemlenmesi de kayda değer bir olgudur.

“Bu tür kişinin başka bir kişiye bağımlı olma aczi çok önemli bir özelliktir. Bu hastalar, çoğu zaman bir kahramana ya da çok başarılı bir bireye hayranlık duyarlar ve böyle bir kişiyle yüzeyde bağımlı gibi görünen bir ilişki kurarlar, ancak gerçekte kendilerini bu çok başarılı kişinin bir parçası olarak görürler; tedavide değişmez bir biçimde, hayran olunan bireyin kendilerinin yalnızca bir uzantısı olduğu ortaya çıkar. Eğer kişi onları reddederse, hemen nefret ve korku duyarlar ve ilahlarını değersizleştirerek tepki gösterirler. Eğer hayranlık duyulan kişi ortadan kaybolursa ya da "tahtından indirilirse", onu hemen bir kenara bırakırlar. Kısacası, hayranlık duyulan kişiyle gerçek bir ilişki yoktur ve kişi narsisist bir biçimde kullanılır” (Kernberg, 2019, s. 221).

Diğer yandan, narsistik bireylerin kullandıkları kişileri, serbest bırakmadıkları ve adeta bir kurban gibi davrandıkları, kurban konumundaki kişinin de bulunduğu durumdan kurtulmasına izin vermedikleri söylenebilir.

Kernberg de tıpkı Kohut gibi narsistik kişilerin üretkenlik ve yaratıcılık potansiyeline değinmiş fakat bunu olumlu bir biçimde ele almamıştır. Kernberg'in perspektifine göre bu kişilere, liderlik ve yöneticilik pozisyonlarında sıkça rastlamak mümkündür ya da bu kişilerin bir sanat dalında profesyonelleşmesi beklenen bir durumdur ancak söz konusu yetiler derinlemesine gözlemlendiğinde narsistik kişilerin çalışmalarının aslında yüzeysel, değişken ve sığ olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kernberg'e göre narsistik kişilerin bu davranışları sergilemelerinin temel nedeni nesne eksikliği yaşamalarıdır. Yaşadıkları bu nesne eksikliğini ve sevgisizlik hissiyatını sömürücü ilişkiler kurarak gideremeye çalışırlar. Ve bu onlar için oral öfkelerini yansıtmalarıyla bağlantılı paranoid özelliklere karşı olan bir savunma mekanizmasıdır. Tüm bu davranışlara rağmen Kernberg, narsistik kişiliklerin nesne ilişkilerinin, sosyal gruplarda şaşırtıcı derecede iyi işleve sahip olduğunu birçok kez vurgulamıştır. Yüzeyselde uyumlu görünmelerine rağmen derinde nesne yokluğu yer almaktadır. Aynı zamanda bu kişilerde ciddi üst ben eksikliklerinin görülmesi de tipik bir özelliktir.

Otto Kernberg, bozuklukla ilgili ayırıcı tanı hususunda narsistik bireylerin özelliklerinin diğer karakter patolojilerinden genellikle ayırt edilebileceğini ancak diğer karakter patolojilerinde (takıntı, histeri gibi) de narsistik karakter savunmaları kullanıldığından bazı durumlarda karıştırılabileceğini vurgulamıştır. Narsistik bireylerdeki fark, savunmalarının diğer aktarım türlerine dönüşmemesi, inatçı ve oral mekanizmalara bağlı kalmasıdır. Yani büyüklenmecilikleri çok daha ilkel ve paranoiddir. Ayrıca Kernberg, bu kişilerin söz konusu büyüklenmeciliği genellikle kendilerini küçülten bir biçimde sergilediklerini belirtmiş ve buradan hareketle de aslında ötekine değer vermedikleri gibi kendilerine de değer vermedikleri sonucuna ulaşmıştır. Özetle, diğer bozukluklarda narsistik karakter savunması gözlemlense de bu savunmayı narsistik kişilik yapısından ayırt etmek, büyüklenmecilik olgusunun farklı şekillerde ortaya çıkabileceğini dikkate almak şarttır.

Otto Kernberg'e göre narsistik kişiliklerin işleyiş düzenleri üç sınıfa ayrılabilir. İlk sınıfı yüzeyde uyumlu olup, yüksek zekâ ve yeteneğe sahip olanlar olarak tanımlamıştır. Bu sınıf, sosyal çevreye yüksek düzeyde adapte olabilmektedir. İkinci sınıfı, yine sosyal çevreyle uyumlu görünen ancak nesne ilişkilerinde ciddi anlamda sıkıntı yaşayan kişiler olarak ifade etmiştir. Bu kişilerin, uzun süreli insan ilişkileri kurmakta başarısız olabileceklerini belirtmiştir. Son grubu ise açık sınır düzeyde işlev gören ve özgül olmayan ben tezahürü gösteren kişiler olarak tanımlamış ve patolojik düzeylerinin şiddetine dikkat çekmiştir.

Kernberg için dikkate alınması ve değerlendirilmesi gereken en önemli narsisizm türü, patolojik narsisizmdir. Sınır olmayan düzeyde değerlendirilen narsistik kişilerin de psikanaliz yoluyla tedavi edilmesi gerekmektedir. Kernberg, narsisizmin tedavisinde (terapide) hastaların en çok kullandığı savunma mekanizmasının ise alınan tüm yardımların tutarlı bir biçimde değersizleştirilmesi olduğunu da dile getirmiştir. Bu değersizleştirilmenin ve yardım kaynaklarına güvensizliğin temelde korkulan ve nefret edilen ebeveyn imgeleriyle ilgilidir. Ve söz konusu hastaların yüzeyde görünen aşırı bağımlılığı aslında hiçbir şeye bağımlı olmadıklarını yansıtmaktadır.

Buraya kadar ele alınanlardan hareketle, Kernberg'in özellikle patolojik narsisizmin nasıl oluştuğuna, özelliklerine ve tedavi edilebilirliğine dair fikirleri, narsistik kişilik bozukluğu hakkındaki araştırmaların içerisinde önemli bir yere sahiptir. Hem normal hem de patolojik narsisizmin tanımlamalarını geliştirmiş, analizi (tedavisi) için yeni yöntemler bulmayı hedeflemiş bu noktada da en çok psikanalizden yararlanmış. Narsisizmi sınır bozukluklarının içerisinde ele almış ancak birçok sınır bozukluğuyla olan farklılıklarını da vurgulamıştır. Kernberg'in *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm* başlıklı çalışmasında kendisinden önceki araştırmacılara yer vermesi ve doğru bulmadıklarını nedenleriyle açıklaması da oldukça önemlidir. Kernberg'in narsisizme katkıları özetlenecek olduğunda, narsisizmi sınır kişilik bozukluklarının içinde bir bozukluk olarak değerlendirdiği, patolojik yönüne odaklandığı, büyüklenmeciliğin özelliklerini vurguladığı, narsisizmdeki işleyiş düzeylerini üç sınıfa ayırdığı, narsisizme sahip bireylerin kullandıkları savunma mekanizmalarını ifade ettiği, bu bireylerin duygusal yoksunluğunu gösterdiği söylenebilir. Onun bu tespitleri, narsisizmin kuramsal çerçevesinin belirlenmesinde büyük bir etkiye sahip olup, özellikle savunma

mekanizmaları ve büyüklenmeci kendilik, aşağılık duyguları, nesne eksikliği, patoloji, madde bağımlılığı, bencillik, eş duyum yoksunluğu gibi hususlardaki görüşleri, 19. yy. Türk romanının narsistik açıdan değerlendirilmesi konusunda oldukça önemlidir.

Buraya kadar ele alınanlardan hareketle narsisizm, *Narcissus* mitinden gelen bir kavram olup hayatın birçok alanına tezahür etmiştir. Narsisizmin psikolojik bir rahatsızlık olduğuna dair beyan edilen görüşler ise Sigmund Freud ile başlamıştır. Freud, narsisizmin cinsel bir sapkınlık değil bireyin libidinal enerjisini egoya yatırması olarak tanımlamıştır. Ayrıca narsisizmi birincil ve ikincil olarak ikiye ayırmış, birincil narsisizmin herkeste olduğunu iddia etmiştir. Ancak Freud'un kuramında bu araştırma için ayırıcı olan yön hem narsisizmin patolojik yönüne değinmesi hem de kadınlardaki narsistik yapıdan sınırlı da olsa bahsetmesidir. Freud'un kadınların sevme değil sevilme ihtiyaçları üzerinde durması, narsisizmdeki büyüklenmeciliği ve tüm güçlülüğü vurgulaması son derece önemlidir. Freud'un ardından nesne ilişkileri kuramı bağlamında narsisizm hakkında öne sürülen görüşler oldukça önemli olmuştur. Bu araştırmaya dâhil edilen kuramcılardan Melanie Klein'in görüşlerindeki haset kavramı, narsisizm ve hasedin bağının anlaşılmasında yardımcı olmuştur. Ayrıca Klein'in değindiği ideal benlik, inkâr, yıkıcılık, değersizleştirme gibi olgular da bu araştırmadaki romanların incelenmesinde önemli yerlere sahiptir. Klein'dan sonra bir diğer nesne ilişkileri araştırmacısı olarak ele alınan Donald Woods Winnicott, gerçek ve sahte benlik ayrımını kendilik, narsisizmin yapısının ayrıntılı bir biçimde ele alınabilmesine katkı sağlamıştır. Winnicott tarafından belirlenen bu ayırım hem sonraki araştırmacılar için hem de bu çalışma için son derece önemlidir. Nesne ilişkileri bağlamında ele alınan son araştırmacı Margaret Mahler'in ise anne-bebek ilişkisine ve ayrılma dönemine değinmesi, ayrılma sürecini detaylandırması bu çalışmada ele alınacak olan kadın kahramanların çocukluk süreçlerinin narsistik açıdan anlamlandırılabilmesine olanak sağlamıştır. Mahler'den sonra değinilen Heinz Kohut ve Otto Kernberg, narsisizm hakkında yapılan çalışmalara büyük katkı sağlamışlardır. Kohut, narsisizmi bir kendilik bozukluğu olarak değerlendirmiştir. Freud gibi sınıflandırmış fakat bu sınıflandırmayı normal ve patolojik olarak belirlemiştir. Normal narsisizmin herkeste yer aldığını düşünmüş, normal narsisizmde saplanma yaşanmasıyla patolojik narsisizmin oluşacağından bahsetmiştir. Narsisizmin gelişimini büyüklenmeci kendilik ve idealleştirilmiş ebeveyn imagosu olarak ikiye ayırması, bölünmüşlük modellerini kullanması, narsistik kişilerin özelliklerinden ayrıntılı olarak bahsetmesi,

çocukluk döneminin hayatî önemine değinmesi, kırılğan yapıdan bahsetmesi, bu araştırmada kullanılan yöntemlerin belirlenmesinde oldukça etkili olmuştur. İncelenecek olan kadın kahramanlarda Kohut'un öne sürdüğü görüşlerin tezahürlerini görmek mümkündür. Bu bölümde ele alınan son araştırmacı olan Otto Kernberg ise, Kohut ile birçok açıdan benzerlik gösterse de Kernberg, narsisizmdeki patolojik yapıya daha kapsamlı bir nitelik kazandırmıştır. Narsisizmi sınır bozukluklarının içerisinde değerlendiren Kernberg, büyüklenmeci kendilikten, narsisizmdeki savunma mekanizmalarından, aşağılık duygulardan, bağımlılıklardan, nesne eksikliklerinden bahsetmiştir. Onun kurama kazandırdıklarıyla bu araştırmada ele alınan kadın kahramanların büyüklenmeci yapılarını anlamlandırma hususunda son derece önemlidir.

Özetle, narsisizmin psikolojik bir rahatsızlık olduğu konusundaki görüşler Freud ile başlamış ve farklı araştırmalarla derinleşerek devam etmiştir. Narsisizmin günümüze dek farklı anlamlar kazanarak ele alınmasında hem klasik psikanaliz hem de sonraki ekoller etkili olmuştur. Pek çok psikolojik rahatsızlık gibi edebiyat üzerinden de anlamlandırılabilir bu rahatsızlık, bu araştırmadaki kadın kahramanların değerlendirilmesindeki temel çıkış noktasıdır.

2. BÖLÜM KADIN NARSİSİZMİ

2.1. KADIN NARSİSİZMİNİN TANIMI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1898'den bu yana narsisizmin ne olduğu hakkında, belirtileri, tedavi yolları ve hangi faktörler çerçevesinde görülebileceğine dair sayısız araştırma yapılmıştır. Ancak bu araştırmaların oldukça büyük bir bölümü cinsiyet sınıflandırmasına tabi tutulmamış, bozukluğun genel geçer özelliklerinden bahsedilmiştir. Kadınlardaki narsistik yapının farklılık gösterebileceği sınırlı bir ifadeyle de olsa ilk kez Sigmund Freud²¹ tarafından dile getirilmiştir. Bu bağlamda, literatürdeki sayılı çalışmalara da dayanarak, narsistik kişilik bozukluğunun kadınlarda ve erkeklerde farklı şekillerde tezahür edebileceğini, aslında her iki cinsiyetin de aynı özellikleri taşıdığını ancak yüzeyde görünen özelliklerin farklılık gösterdiğini ifade etmek mümkündür. Bu ayrımın uzun bir süre yapılmamasının nedeni, kadının toplumdaki rolüyle de ilişkilendirilebilir. Kadınların iş hayatına dâhil olması, eğitim seviyelerinin yükselmesi, romantik ilişkilerdeki rollerinin artması ve hayatın birçok alanında etken olmasıyla analiz edilme oranlarının arttığı söylenebilir. Çağımızın yaygın bozukluğu olarak da görülen narsisizm, sanılanın aksine yalnızca büyüklenmecilik, yalan söyleme alışkanları, sömürme gibi olgularla tespit edilmemekte, aslında oldukça pasif agresif davranışların arkasında söz konusu bozukluk yer alabilmektedir.

Kadın narsisizmi ile ilgili en kapsamlı çalışmalardan biri, Alman psikolog Bärbel Wardetzki tarafından meydana getirilmiştir. Wardetzki'nin 1995 tarihinde yayımladığı *Weiblicher Narzissmus: Der Hunger nach Anerkennung (Dişi Narsisizm Uçlarda Yaşayanlar Kabul Görmeye Olan Açlık)* adlı çalışması kadın narsisizmi konusundaki birçok hususa ışık tutmaktadır. Wardetzki, söz konusu eserini, yani kadın narsisizminin ayırıcı tanı unsurlarının bulunduğunu, yeme bozuklukları üzerine araştırmalar yaparken fark etmiş ve literatürdeki bu eksikliğin giderilmesini sağlamıştır.

---

²¹ 1910 yılında yayımladığı “Zur Einführung des Narzißmus (Narsisizm Üzerine Bir Bakış)” adlı makalesinden bu görüşlerine ulaşılabilir.

Wardetzki'nin çalışması dışında, Otto Kernberg, Alexander Lowen gibi araştırmacılar başta olmak üzere birçok araştırmacının kadın narsisizmi hakkında görüş beyan ettiği tespit edilmiş olup bu görüşlerin oldukça sınırlı olduğu, yeteri kadar deney yapılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Şimdiye dek birincil/ikincil, normal/patolojik, büyüklenmeci/kırılgan gibi başlıklarla sınıflandırılan narsisizmde, cinsiyetin ayırıcı bir tanı olarak kullanılması, literatüre yakın zamanda dâhil olmuştur.

2.2. PSİKOLOJİK KURAMLAR AÇISINDAN KADIN NARSİSİZMİ

Bu başlık altında, kadın narsisizmi hakkında dile getirilen bazı görüşler ele alınacaktır. Görüşlerin sıralanması esnasında kronolojik yöntem kullanılmamış, kuramın detaylandırılması esas alınmıştır. Bu nedenle ilk olarak Wardetzki'nin kurama olan katkılarıyla başlanacak, Otto Kernberg, Alexander Lowen, Jessica Benjamin gibi araştırmacıların görüşleriyle kadın narsisizminin özellikleri açıklanacaktır. Bu görüşlerin oldukça sınırlı olduğunu, henüz yeterince geliştirilmediğini fakat geliştirilmeye açık olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Söz konusu görüşlerin sıralanmasına, en kapsamlı çalışma olan Wardetzki'nin kadın narsisizmi konusundaki görüşleriyle başlanacaktır.

Wardetzki'ye göre kadın narsisizminin ne olduğuna değinmeden önce onun narsistik kişilik bozukluğunu nasıl algıladığından söz etmek yerinde olacaktır. Ona göre, bu bozukluğun en temel nedeni, anne tarafından bebeğe yetersiz sevgi verilmesi, empati yoksunluğu ile büyütülmesi, çocuğun şımartılması ya da gereğinden fazla baskıyla veya korumayla yetiştirilmesidir. Anne kadar babanın rolü ve tutumu da önemlidir. Çocuğun sevgisiz ve katı bir ortamda büyütülmesi devamında ürkeklik, kırgınlık, yalnızlık gibi duygular getirir. Aşırı koruyucu yaklaşılması ise çocuğun kendisiyle ilgilenen kişi başta olmak üzere ötekiye karşı bağımlılığı ortaya çıkarır. Wardetzki, anne ve babanın duygusal olarak varlığını hissettirmemelerine ek olarak fiziksel olarak da olmamalarının, çocuk üzerinde aynı şekilde etkili olabileceğine de dikkat çekmiştir.

“Anne ve babanın gerçekten olmadığı durumlarda, uzun süren ayrılıklarda, şiddet, felaketler, savaşlar veya başka hırsızlıklar çocuğun gelişimine yıkıcı biçimde etki ederler. Bu köklü olaylar ilgilenecek yedek bir kişinin bulunmaması veya yas tutma imkânının olmaması nedeniyle dengelenemez ve üstesinden gelinemezse o zaman çocuk bu durumla baş etmesini sağlayacak hayatta kalma stratejileri geliştirmek zorundadır. Çocuk anne babasının şefkatine muhtaç olduğundan ve hayatta kalması onların elinde olduğu için hoşlarına gidecek her şeyi yapacaktır. Dışarıya karşı kendisine

uymayan bir benlik inşa edecektir. Buna sahte benlik diyebiliriz. Maske veya görünüm. Sahte benlik, çocuğun hayatta kalmasını garantileyen bir hayatta kalma mekanizmasıdır” (Wardetzki, 2019, s. 42).

Wardetzki, başlangıçta narsisizmin erkeklerde görülen bir bozukluk olduğunu düşündüğünü ifade etmiş, öteki üzerinde iktidar kuran, kaçınan ve sömürme odaklı ilişkiler yaşayan, kendilerine âşık, kibirli, saldırgan, empati yoksunu ve erişilemez erkekleri bu bağlamda değerlendirmiş. Kadınlardaki narsisizmin ise temelde bu özelliklerle özdeşleştiğini ancak derinlerde daha farklı olduğunu ve kadınlardaki uyum mekanizmasının devreye girdiğini belirtmiştir. Ona göre narsistik kadınlar tıpkı erkekler gibi yüzeysel ilişkilerde oldukça öz güvenli, rahat, bağımsız, büyüklenmeci ve baştan çıkarıcı görünürler. Erkeklerin ilgisini çekmelerinin yanında diğer kadınlar üzerinde de kontrol mekanizması kurabilirler. Ancak erkekler, özellikle romantik ilişkilerde kendi bağımsızlıklarını gözetirken kadınlarda kendilerinden vazgeçme ve aşırı uyum sağlama gözlemlenir.

“Erkek tipi özerklik olarak yaşadığı mesafeyi vurgular. Onu ilişkileri reddeden ve kendi kendine yetiyormuş gibi görünen bir ilişki kaçığı olarak belirtebiliriz. Bunu karşılık dışı tipler aşırı uyum ve kendinden vazgeçme ile tepki verirler. İlişkilerinde sembolik olarak sıkıca sarılırlar ama gerçek bir uyum konusunda aynı erkek narsistler gibi yeteneksizdirler. İlişkide güvenlik ararlar ve yalnız kalmaktan kaçınırlar. Onlar ilişki alıcısı olarak nitelenen gruba dâhildir. Literatürde şiddet yanlısı veya örtülü Narsisizm olarak adlandırılan tipe benzerler. Duyarlılar, kolay yaralanabilirler, yetersiz bir öz değer duygusuna sahip, ürkektirler ve dikkatten kaçınırlar” (Wardetzki, 2019, s. 48).

Yani, narsistik kadınlar ilişki alıcı ve sarılan partner gibi görünseler de yüzeydeki uyumun sahte benlikleriyle ilişkili olduğu âşikardır. Bu kadınlarda hem örtülü hem de depresif narsisizm ağır basmakta, erkeklerde ise büyüklenmeci narsisizm kendini göstermektedir. Fakat kadınların depresif görünen taraflarının arkasında, büyüklenmecilik gizil bir biçimde yer almaktadır. Bu bağlamda Wardetzki (2019, s. 51-52), kadınlardaki ve erkeklerdeki baskın gelen narsistik özelliklerin karşılaştırmasını, şu şekilde özetlemiştir:

ERKEK NARSİSİZMİ	DİŞİ NARSİSİZM
Büyüklüğü vurgular	Aşağılık duygusuna, depresyona çaresizliğe bağlı
Kendini yüceltir ve ulaşılmaz yapar	Kendini küçültür, kurban yapar
Kabul görme ve özerklik uğruna savaş, aşırı ben odaklılık	Uyum sağlayarak kabul görme, kendinden vazgeçmeye kadar
Erkek rolü	Dişilik rolü
Zayıflığın büyüklükle telafisi	Zayıflığın aşırı uyumla, başarı ve çekicilikle telafisi
Mesafeli, çoğunlukla empati yapmaz Yaralayıcı, değersizleştirir	Empatik, yabancı duyguları üstüne alır
Narsistik biz duygusu	Depresif ruh hali, negatif” Duygu bataklığı”, olumsuzluk
İlişki reddeden (kaçınan) Narsist	İlişki alıcı (sarılan) tamamlayıcı narsist ³⁶

Şekil 2

İlişkilerde teslim olmaz	Emir altına girer ve ilişkilerde teslim olur
Partnerin hayranlığıyla özdeğer duygusunu sağlamlaştırma	Partnerdeki idealize edilmiş benliğin ve onun başarılarının aranması ve kendisine mal edilmesi
Partnerin kendisi hakkındaki ideal resimle özdeşleşme	Partnerin ideal-benliğiyle özdeşlik partner idealize edilmiş bir yedek-ben
Anne figürü arıyor	Partnerde anne baba figürü ve destek arıyor, partnere annelik yapar
Açık saldırganlık, isyan, ve değersizleştirme	Saldırganlığın pasif şekli, genelde red, direnç, içsel değersizleştirme şeklinde
Avcı rolünde	Kurban rolünde
İncinmeye karşı kendini geri çekme, ilişkiyi bitirme, doğrudan saldırganlık aracılığıyla savunma	İncinmeye karşı uyum ve denge oluşturarak kendini savunma

Şekil 3

Wardetzki'nin tespitlerine göre, narsistik erkeklerin kendilerini yüceltmek için uğraşmalarına karşın narsistik kadınların kendilerini değersizleştirme ve kötü duyguları yeniden üretme davranışları görülebilir.

“Her iki narsistik yapıda, yani erkek ve dişide aynı narsistik bozukluk mevcuttur, ama aralarındaki fark ilişki kurma biçimlerinde ortaya çıkar. Erkek narsist kendisi aracılığıyla yetersiz öz değer duygusunu düzeltebileceği tamamlayıcı narsistin rolünü üstlenecek bir kadın arar. Kendisine tabi olan kadında kendi sağlamlığı için ihtiyaç duyduğu hayranlığı elde eder. Kadınsa partnerini idealize ederek, kendisini ona teslim ederek ve kendisiyle bütünleşerek partnerinden bir ideal-benlik ödünç alır. Onun yerine getirmesi gereken kendisine ait istekleri veya talepleri yoktur ve ona annelik vazifesi yapar. Hayran olunan partneriyle erimesinde, onun başarılarında katkı sahibi olmak suretiyle kendisi hakkında imajı değerli hale getirir. Kendisini onunla özdeşleştirmesiyle idealize edilmiş bir yedek benlik oluşur. Bunun anlamı yetersiz öz değeri partner idealiyle dengelenir demektir” (Wardetzki, 2019, s. 54).

Kadınlardaki bu özelliklerin daha çok günümüz çağında gözlemlendiğini, bunun da kadınların günlük hayattaki rollerinin artmasıyla ilgili olduğunu yeniden dile getirmek mümkündür. İş hayatında oldukça bağımsız ve dirayetli bir narsistik kadının, ilişkiler söz konusu olduğunda son derece kaygılı ve bağımlı davranışlar sergilemesi, kayda değer bir olgudur. Bunlara ek olarak genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda, kadınlardaki ve erkeklerdeki narsistik bozukluk, bir madalyonun iki yüzüne benzetilebilir. Temelde bütün özellikler aynı olsa da dış dünyaya yansıtılan taraflar birbirinden farklıdır.

Wardetzki'ye göre, narsistik kişilik bozukluğu olan bireylerin kişilikleri, narsist bölünmüşlük modeliyle açıklanabilir. İki yapıdan oluşan bu modelin üst yapısında sahte benlik yer alır. Sahte benlik, aşağılık duygusu ve depresyon ile büyüklenmecilik olarak ikiye ayrılır. İkinci yapıda ise gerçek benlik yer almaktadır. Fakat bu aşağılık duygusu ve büyüklenmeciliğin gerçek olmadığı, yalnızca narsistik kadının bu duyguları yaşama biçimi olduğu da Wardetzki tarafından vurgulanmıştır. Diğer yandan, söz konusu iki yapıyı modelin psikanalizdeki bölünmüşlük kavramıyla ilgili olduğunu belirtmiş, bölme mekanizmasının da bir tür savunma mekanizması olduğuna dikkat çekmiş, zıtlıkların kullanıldığını beyan etmiştir. Diğer bir deyişle, kişinin kendi içerisindeki çatışmanın bir yanının inkâr edildiğini diğer yanının ise ön plana çıktığını öne sürmüştür.

“Aşağılık duygusu ve büyüklenmecilik örneğini ele alalım: Büyüklenmecilik duygusunda narsist kadın için sadece kendi büyüklenmesi vardır, aşağılık duygusunu hatırlamaz. Eleştirilirse ruh hali depresyona dönüşür, kendini küçük, kötü, değersiz hisseder ve bu durumda büyüklenmeciliğinden hiçbir şey hissetmez. Kendini büyük ve üstün hissetmenin nasıl bir şey olduğunu artık hatırlamaz. Yani, o anda büyüklenmecilik bölünür. Yani kişi kendini iç dünyasında birbirleriyle hiç ilgisi olmayan iki kişiymiş gibi yaşar: biri kendine güvenen öteki aciz-değersiz” (Wardetzki, 2019, s. 145-146).

Söz konusu bölünmüşlük modeli Wardetzki (2019, s. 147-148) tarafından şu şekilde görselleştirilmiş ve açıklanmıştır:

Şekil 4

148 *DIŞI NARSİSİZM Uçlarda Yaşayanlar*

Aşağılık bölümü	Büyüklik bölümü	
<ul style="list-style-type: none"> • Aşağılık duyguları • Kendini değersizleştirme • Bedenin ve kadın olmanın değersizleştirilmesi ve bunlara karşı koyulması • Hipokondri, hastalık, güçsüzlük • Utanç duyguları ve suçluluk duyguları 	<ul style="list-style-type: none"> • Mükemmeliyetçilik • Sahte bağımsızlık ve kanaatkârlık • Performans, güçlü olma • Aşırı uyum • Özel olma • Sürekli hareket • Normal durumun eksikliği 	<ul style="list-style-type: none"> } Sert } Oral
<p>Gerçek Benlik</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gerçek duygular ve ihtiyaçlar • Şefkat, güven vs. ihtiyaçları • Hırslar, idealler, yetenekler • Kimlik, Dürüstlük • Güvenlik, kabul görme, bağlanma gibi temel ihtiyaçlar • Beden sağlığının bozulması ve terk edilmişlik yarısı • Yok olma ve terk edilmişlik korkusu veya krizi • Simbiyotik birleşme arzuları • Sürekli aynalanmaya olan ihtiyaç • İncinme ve öfke • Boşluk, panik, kara delik, değersizlik, zayıflık, dağılma 		

Şekil 5

Büyüklenmecilik, Wardetzki tarafından ikiye ayrılmıştır. Sert ve oral olarak ayrılan bu bölümlerde sert olan taraf; güç arzusu, mükemmeliyetçilik, aşırı uyum, gurur, sahte bağımsızlık, özel olma ihtiyacı, iktidar isteği, sömürme, hareketlilik gibi özellikler barındırır. Oral olan taraf ise muhtaçlığı barındırır. Çocukluktaki kabul ve sevgi görmemenin kendini göstermesidir.

“Kişi geçmişte çok az şey elde edebildiği için bugün tüm arzularının gerçekleşmesine hakkı olduğuna inanır. Buna, oral hak talebi de denir, aktif olarak hiçbir şey yapmadan her şeye hemen sahip olmayı içerir. Oral talep başkalarından her şeyi alma hayalidir. Çünkü oral yapıdaki kadınlar ihtiyaçlarını ciddiye almayı, bunları savunmayı ve gerçekleştirmeyi öğrenmemişlerdir” (Wardetzki, 2019, s. 154-155).

Bu kadınların oral muhtaçlığı, başka insanlar tarafından telafi edilmeye çalışılsa bile tam anlamıyla giderilemez. Tatmin olmaları mümkün değildir, bunun sebebi ise söz konusu ihtiyacın kaynağının sahte benlik olmasıdır. Gerçek benlikleri onlar için büyük ölçüde erişilemez bir vaziyettedir. Gerçek benlikleriyle iletişim halinde olmadıkları için duygularını, ihtiyaçlarını, hatta istenmeyen çocuksu duygularını dahi göz ardı ederler. “Çünkü gerçek benlikle iletişim şimdiye kadar bastırılan ve ilk çocukluk dönemiyle ilişkili yalnızlık, incinme ve yaralanma duygularını da harekete geçirir” (Wardetzki, 2019, s. 161).

Başkaları tarafından reddedilmekten korkmaları aslında kendilerini kabul etmemelerinden kaynaklanmaktadır. Depresyon ve coşkunluk arasında gidip geldikleri gözlemlenir. Diğer yandan, büyüklenmecilikleri sayesinde her şeyi başarabileceklerine dair inançları da bulunmaktadır. Çaba gösterdikleri takdirde kendileri dışındaki insanları manipüle etmenin oldukça kolay olduğu algısına sahiplerdir.

Narsistik kadınlar, kendilerini uç noktalarda değerlendirirken aynı zamanda dış dünyayı da aynı şekilde değerlendirirler. Ya iyidir ya kötü gibi bir algıyla hareket ettikleri söylenebilir. İyi olarak değerlendirdikleri bir insanın hayal kırıklığı yaratması durumunda, kötü olarak değerlendirilir. Veya kötü olarak değerlendirilen biri, sempati duyulması durumunda iyi olarak da değerlendirilebilir. Orta nokta ve istikrar yoktur. Kalıplaşmış ve derinlikli olmayan algı biçimleri söz konusudur. Kurdukları ilişkiler dengesizdir, başlangıçta açık ve ilgili bir tutum sergilerlerken, egolarının zedelenmesi

durumunda keskin bir davranış değişikliğine giderler. Kendi değersizliklerinden dolayı ötekini de değersizleştirirler.

Wardetzki'ye göre bu kadınların bir diğer özelliği, kendilerini teselli edip sakinleştirme güçleri yetersiz olduğundan dolayı başkalarının bu görevi üstlenmelerine muhtaç olmalarıdır. Bu kadınlar duygusal olarak son derece kırılabilir ve güçsüzdür. Bu nedenle de kriz yönetimi konusunda desteğe ihtiyaç duydukları gözlemlenmektedir.

Kadınların narsistik bozukluğa sahip olmalarında, erkeklerde de olduğu gibi yaşamın ilk iki yılının hayati öneme sahip olduğu, Wardetzki tarafından birçok kez vurgulanmıştır. Ebeveynlerden erken ayrılmanın yaşanması, psikolojik ihmallerin meydana gelmesi ve çocuğun duygularının dikkate alınmaması, güvenli alanın sağlanmaması, çocuğun gereğinden fazla bağımsız büyümesi gibi olgular, narsisizmin temellerini oluşturur. “Çocuk dünya tarafından nasıl kabul görüyor veya reddediliyorsa sonradan kendini o şekilde kabul veya reddeder” (Wardetzki, 2019, s. 62). Diğer bir deyişle, çocuğun kurduğu ilk ilişkiler, telafi edilmediği müddetçe hayatı boyunca kuracağı ilişkilerin dinamiğini meydana getirir. Narsistik kadınlardaki bahsi geçen yaşanmışlıklar, ilerleyen süreçteki ilişkilerinde aşırı uyum göstermelerine neden olur. Bu da sevgi ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Hem güvensizlik hem de ayrılık korkusu ile büyüdükleri için, sevgi ihtiyaçlarını giderme amacıyla uyumlu bir tutum sergilerler. Diğer yandan, bu kişiler eğer tehditlerle büyümüşlerse, sonraki yaşamlarında kendine zarar verme eğilimleri ve intihara meyillilik, madde bağımlılığı gibi davranışlar sergileyebilirler. Geçmişte cezalandırılarak yetişmeleri, yetişkinlikte kendilerini cezalandırmalarına, mazoşist eğilimler göstermelerine yol açabilmektedir. Temas eksikliği ile büyümeleri, hem ilerleyen süreçte dokunmayla ilgili sorunlar yaşamalarına hem de kendi çocukları olduğunda çocuklarına temas edememelerini doğurabilmektedir. Çocukluk dönemindeki doyurulma ve beslenme stilleri de yine yetişkinlikte birtakım problemlerin temelini oluşturmaktadır.

Wardetzki'ye (2019, s. 22) göre büyük oranda kadınlarda görülen bulimia ve anoreksiya hastalıklarının temelinde, narsisizm olma olasılığı çok yüksektir. Bu durumu kişinin kabul görmeye olan açlığı ile ilişkilendirmiş, bahsi geçen kadınların sevilme için her anlamda mükemmel olmaya çalışmasına bağlamıştır.

Wardetzki, özellikle blumia hastaları olan kadınların, yeme ve ardından kusma davranışlarının birden çok katmana sahip olduğunu düşünmüştür. Ona göre bu olgu, sahte benliğin aşagılık kısmıyla ilgilidir. Yeme ve ardından kusma atakları, kişinin kendini değersizleştirmesinden ya da kendini cezalandırma isteğinden kaynaklanabilir. Bu sayede olumsuz duygularını onaylarlar ve kabul etmek istemedikleri dürtülerinin bedellerini öderler.

Diğer yandan, söz konusu kadınlar için kusma eylemi, kendilerini temizlediklerini düşünmelerini de sağlayabilir. Sahte benliğin büyükenmeci bölümü bağlamında, yeme ve kusma atakları değerlendirilecek olduğunda, yeme eyleminin narsistik ve blumia hastası kadınlar için sorunlarından kaçma yöntemidir. Tüm bu eylemler aslında gerçek benlikleriyle olan iletişimlerini göz ardı etmelerine, gerçek ihtiyaçlarını bastırmalarına ve terk edilmişlik duygularıyla başa çıkmalarına yarar sağlamaktadır. Söz konusu narsistik kadınlarda yeme bozukluğu olmasa bile beden algılarında bozuklukların bulunduğunu tespit etmiştir.

Wardetzki, kendini, benliğini kabullenemeyen bireyin, bedenini de kabul edemeyeceği kanısına varmıştır. Beden algısındaki bu bozuklukların kaynağının bir nedeninin de yine çocukluk dönemiyle ilişkili olduğunu düşünmüştür. Bu bağlamda, yalnızca yeme alışkanlıklarına değil deri ve beden temasına da dikkat çekmiştir. “Dokunma ve onun sonucunda oluşan beden duyumu beden duygusunun ve dış beden sınırlarının gelişmesine etki eder” (Wardetzki, 2019, s. 79). Buradan da anlaşılacağı üzere, yaşamın ilk yıllarında bakım sağlayan ebeveynin çocukla arasında fiziksel olarak fazla mesafe bırakması yahut hiç mesafe bırakmaması, çocuğun bedensel tecrübesinin bağımsızlaşması hususunda sıkıntılar meydana getirir. Wardetzki, kilo alma korkusunu fazla yer talep etmekten korkma ile bağdaştırarak bu argümanı örneklendirmiştir. Ona göre, kadın narsistlerin yeme konusundaki bir başka özelliğinin, herhangi bir kayıp yaşadıklarında aşırı yemek yemeleri olduğu söylenebilir.

“Besin alımı o insanla olan simbiyoz yerine bir yedektir ve zayıf benliğe destek vermeye yarar. Halk dilinde keder kilolarından bahsedilir, kişinin kendisini üzen durumlarda teselli için çok yemesinden kaynaklanan kilolardır. Duygusal olarak açlık çekme, boş kalma ve şefkat görememe korkusu bedensel açlığa ve yeme hırsına dönüşür” (Wardetzki, 2019, s. 88).

Wardetzki'ye göre, yeme bozukluğu olmasa bile narsistik bir kadın beden algısında ciddi obsesyonlar yaşayabilmekte ve mükemmel olmak için kendini zorlayabilmektedir. Bu durum yalnızca yeme alışkanlıklarıyla ve kiloyla ilişkili değildir. Narsistik kadınlarda dış görünüme ciddi bir önem verildiği, gençliğin ve güzelliğin korunmasına dair çabaların gösterildiği, daima iyi görünen bir imaj yaratılmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Wardetzki, söz konusu güzellik çabasını, kadınların narsistik geçmişindeki sevgi açlığına bağlamaktadır. Ona göre, narsistik kadınlar için güzel ve çekici görünmek, içlerinde yaşadıkları olumsuzluklara karşı bir savunma mekanizmasıdır. Bu kadınların problemi yalnızca dış görünüşle ilgili de değildir. Aynı zamanda narsistik kişilik bozukluğunun genel özelliği olan takdir edilme ihtiyacını da devamlı hissettikleri görülmektedir. Fakat buradaki temel fark, başarılı olmak için son derece hırslı bir şekilde çaba göstermeleridir. Hayran olunmak ve takdir görmek onlar için sevilmekle eş değerdir. “Hayranlığı ve sevgiyi yanlış bir şekilde birbirinin yerine koyarlar, yani hayran olunmadan kendilerini sevilmemiş hissederler. Kabul görmek ve onay almak için her şeyi denerler. Ancak o zaman kendilerini kabul edilmiş, onaylanmış ve sevilmiş hissederler” (Wardetzki, 2019, s. 32).

Fakat ne başarı konusunda ne de dış görünüş konusunda aldıkları övgüler, narsistik kadınlar için kalıcı bir tatmin sağlar. İçlerindeki eksiklik övgüyle geçmez. Temel sorun öz sevgiye sahip olmamalarıdır. “Narsistik kişiliğin talihsizliği gerçekten hiçbir zaman kendisinde olamaması ve kendisini bulamamasıdır” (Wardetzki, 2019, s. 32). Bu durum, narsistik kişilik bozukluğunda görülen tipik bir özelliğin yansımasıdır. Narsistik kadınlarda beden ve kendiliğin değersizleştirilmesine ek olarak, hipokondiyak davranışlarla da kendilerine acı çektirdikleri gözlemlenebilir. Bedensel sağlık konusunda devamlı endişelenmek ya da hastalık hastalığı gibi eylemler sergileyebilirler. Fakat gerçek duygularını tam anlamıyla dışarı yansıtmaktan çekinirler ve devamlı güçlü durmak zorundaymış gibi hareket ederler. Hatta küçük düşmeye yönelik korkular yaşarlar ve başarısız olup küçük düşüklerini düşünürlerse bundan dolayı utanç hissederler. İnsan ilişkilerinde bir şey talep etmeden beklentiye girdikleri; hislerini, ihtiyaçlarını ve arzularını ifade etmekten utandıkları, insanlara açılmadıkları hatta ricada bile bulunamadıkları söylenebilir.

Narsistik kadınlardaki başarı hırsı ve yeterlilik ihtiyacı, çocuklukta, özellikle de on sekizinci aydan sonraki sürecin yönetilmesiyle ilişkilidir. Bu dönemde, dünyayı keşfetmeye, özerklik kazanmaya, yürümeye, bağımsız hareket etmeye başlayan çocuk, birincil narsistik dönemini geliştirir. Yani her şeye gücünün yettiğine inanır. Fakat bu dönemde, güçlü olduğu kadar güçsüz olduğunu fark etmesi de beklenir. Bu noktada anne ve babamın tutumu hayati öneme sahiptir. Çocuğun hem büyüklük duygusunu hem de aşağılık duygusunu kabullenip gerçeğe indirgeyememesi sonucu narsisizmin temelini oluşturmaya başladığı görülmektedir. Hem büyüklük hem de aşağılık duygusu aynı anda yaşanmaya başlar.

“Çocuğun özerklik isteği onaylanmazsa ve desteklenmezse bu aşağılık duygusuna götürür çünkü çocuğun bağımsızlığıyla elde edebileceği başarı ve gururdan mahrum kalır. Anneye bağlanmayla ve onunla erimekle çocuk bu eksikliği telafi etmek ve bu simbiyozdan güven ve güç elde etmek zorundadır.

İkinci olarak anne baba çocuğun yapabildikleri yapamadıkları arasındaki doğal dengeyi ihmal ederlerse büyüklük duygusuyla aşağılık duygusunun birleşmesi zorlaşır” (Wardetzki, 2019, s. 94).

Söz konusu süreçte, önemli olan bir diğer etken, çocuğun gelişim dönemi boyunca kendini yeterli hissedebileceği deneyimler yaşamamasıdır. Böyle deneyimlerin yaşanmaması, aşırı veya yetersiz teşviklerle büyümesi, kendisine olan inancını azaltır. Devamlı kendini kanıtlamak istemesi de narsisizmin en belirgin özelliklerinden biri olan mükemmeliyetçiliği ortaya çıkarır. Bu sayede de çevrenin övgüsünün ve hayranlığının kazanılması, değersizlik hissinin yok edilmesi amaçlanır.

“Mükemmeliyetçiliği ve aşağılık duygusunu gerçeklikte sınırlamak mümkün olmazsa kişinin benliği sonradan zarar görür, çünkü kendisine uygun bir benlik bulamaz. Bunun yerine sürekli mükemmeliyetçilikle aşağılık arasında gidip gelecektir. Bu kişi hayatında hep mükemmel olmak için çabalayacaktır veya o olmadan kendini değersiz hissettiği, idealize edilmiş ötekini arayacaktır” (Wardetzki, 2019, s. 95-96).

Kadınlardaki başarı hırsını tetikleyebilecek başka sebepler de vardır. Özellikle narsistik sömürünün yaşandığı ailelerde, yani çocuğun başarısının ebeveynler tarafından kullanıldığı ailelerde performans gösterme arzusu tetiklenir. Bunun dışında kız çocuklarının babasız büyümesi de her şeye gücü yetme isteğini artırır.

“Literatürde babanın yokluğu narsist kişiliğin gelişmesinde temel etken olarak vurgulanır. Çoğu yaşam öyküsünde ya gerçek yokluğundan veya

duygusal eksikliğinden bahsedilir. Yani ya ayrılık veya ölüm sebebiyle fiziksel olarak yoktur ya da bedensel olarak vardır ama çocuğuyla mesafeli bir ilişkiye sahiptir. Babanın yokluğu narsistik sorunu iki açıdan güçlendirir. Bir yanıyla anne kendini partneri tarafından terk edilmiş ve az desteklenmiş hisseder, çünkü ailede çocuklardan sorumlu olmak ve duygusal bakım sorumluluğu kendisine düşer. Kendi terk edilmişliğine yas ve öfke duymak çocuğun narsist oluşunu arttırır. Diğer yandan anne, annelik rolünün yanında baba rolünü de üstlenmek zorunda kalır ve erkeksi ata-erkil değerleri temsil etmesi gerekir. Bundan dolayı annelik tutumu daha talep kâr ve daha az empati kurar hale gelir. Ve baba ne kadar yoksa, erkek pozisyonunu temsil etmiyorsa bu o kadar güçlü şekilde gerçekleşir. Annelik empatisinin eksikliği az önce gördüğümüz gibi narsist bozukluğun oluşumunda bir kristalleşme noktasıdır” (Wardetzki, 2019, s. 110).

Narsistik kadınların erkeklerle devamlı yarış hâlinde olması, babanın yokluğuyla ve mükemmellik arzusuyla yakından ilişkilidir. Babanın yokluğunun hissedildiği bir diğer durumun, evliliklerin üç kişilik (anne, baba, çocuk) yaşanması olduğu söylenebilir. Kız çocuğunun, kendisini ilgilendirmeyen ve ebeveynlerine objektif yaklaşamayacağı problemlerin merkezine dahil edilmesi ve bunun genellikle anne tarafından yapılması, gelişimini olumsuz etkiler. Benzer bir problem, kız çocuğunun hem anne hem de baba tarafından birleşme partneri olarak kullanılmasında ortaya çıkabilmektedir. “Çünkü her ikisi de partnerin eksikliğini onunla telafi etmek için kızını almak ister. Kız taraflardan birini açıkça tercih ederse, reddedilir” (Wardetzki, 2019, s. 111). Çocuğun devamlı reddedilmesi, narsistik kişilik bozukluğunun gelişimine de olanak hazırlar. Bağımsızlık duygusunu zedeler. Anoreksiyanın oluşmasına yol açabilir. Özellikle babasıyla arasında mesafe olan bir kız çocuğunun anneden simbiyotik olarak ayrılması oldukça zordur. Babanın yokluğu, çocuk için reddedilmek anlamına gelebilmektedir.

“Kız çocuk babanın geri çekilmesini hissedince onun için daha fazla çabalar ve özellikle başarılarıyla ve dış çekiciliğiyle onun hoşuna gitmeye çalışır. Boskind-White kızın babasıyla olan bu ilişki modelinin hayat boyu bir adam tarafından onaylanma arayışının temeli olduğunu söyler. Eksik öz güven ve yetersizlik duygusu da büyük oranda babanın reddetmesinden kaynaklanır. Bu yaşananlar bir model olarak daha sonra erkeklerle olan ilişkilerde kadının istediğini alamamasına, tatmin edilmeden kalmasına, sık sık başka bir kadınla rekabet halinde olmasına ve sürekli çekicilikle ve özel görünme çabasıyla bir adamın ilgisini kazanmasına hizmet eder” (Wardetzki, 2019, s. 115).

Wardetzki (2019, s. 96-97) narsistik kadınların benliklerini benimseyememelerinin, dışi kimliklerini reddetmelerinin nedenlerinden birinin de mensup oldukları ailedeki erkek çocuk beklentisi olabileceğini de iddia etmiştir.

Önceki satırlarda bahsedilen ve genel olarak narsistik kadınlarda karşılaşılan yeme bozukluklarının bir diğer sebebinin, kadınlığın reddi olduğu söylenebilir. Anoreksiya, bulimia ya da aşırı yeme gibi rahatsızlıklar, bozulmuş bir dişiliği simgelemektedir. Kadınlığın reddedilmesinin sonuçlarına yeniden bakıldığında, narsistik kadınların gereğinden fazla hatta aşırıya kaçacak şekilde sahte bir dişilik sergilemesi, çekici olma arzusu yaşamaları, hatta kadınlığı karikatürize etmeleri bu bağlamda örneklenebilir. Diğer yandan bahsi geçen kadınların devamlı erkeklerle rekabet içerisinde olması ve devamlı kendilerinin daha iyi olduğunu karşı cinse ispatlamaya çalışmaları, baba yokluğuyla olduğu kadar karşı cinsin yüceltilmesiyle de ilişkilidir.

Kadının, erkek beklentisi olan bir ailenin içerisinde büyümesi, cinsiyetiyle ve kimliğiyle barışık olmaması; başarı odaklı yaşamasını ve mükemmeliyetçiliğini tetikleyebilir. Hatta kadınlığın zayıflık olarak görülmesine bile neden olabilir. Söz konusu faktörlerin kadınlardaki narsisizmi beslediğini, iş hayatında veya romantik ilişkilerde ideallerle hareket etmelerine yol açtığını söylemek mümkündür.

Narsisizmin gözlemlendiği bireylerin aile kurmaları durumunda doğacak çocuklarda da narsisizmin oluşması, hatta ailenin genelinde narsisizmin gözlemlenmesi beklenen bir olgudur. Narsistik bozukluğun hâkim olduğu ailelerde, ötekinin sınırlarına saygı duyulmadığı, herkesin herkese karıştığı, ayrılık korkularının yaşandığı hem ruhsal hem de bedensel sınırların yetersiz olduğu ilişki örüntüleri yaşanmaktadır. Ailenin tutumuyla ve narsistik yansıtmasıyla ortaya çıkan bir diğer problem, erdemliliğin ve katı ahlak kurallarının çocuğa empoze edilmesidir. Katı ahlak kurallarıyla bireyselliği bastırılan çocuk, ilerleyen süreçte, yani yetişkin bir kadın olduğunda, cinsellik konusunda tabulara sahip olur. Bedenin ve benliğin değersizleştirilmesi de bu süreçte meydana gelir. Yalnızca dürtülerin bastırılması değil aynı zamanda çocukluk döneminde istismara uğranması da tabuların oluşmasında ve bedenin değersizleştirilmesinde rol oynamaktadır.

Wardetzki'ye göre narsistik kadınlarda gözlemlenen en önemli özelliklerden biri, terk edilmeye karşı tahammülsüz olmalarıdır. Narsistik erkekler gibi narsistik kadınlar da bu durumu sindirme ve kabullenme konusunda başarılı değildirler. Ancak bu kadınlar, terk edilmeleri durumunda ciddi öfke nöbetleri geçirebilmekte, intikam yollarına başvurabilmekte ve cezalandırma yolları arayabilmektedirler. Diğer yandan üzülmeye ve hayal kırıklığını tolere edebilme yetenekleri de yetersiz olan bu kadınlar, romantik

ilişkinin içerisinde ötekiyle (partnerleriyle) olan ilişkisini sağlıklı bir şekilde sürdürme yolları aramak yerine, yine ötekiyi cezalandırma, yıkıma uğratma ve acı çektirme yolunu tercih ederler.

“Buna karşılık narsist öfke ilişkiye ve karşıdakine yönelir, onun da en az kendisi kadar kötü hissetmesini hedef alır. Kızgınlık ve öfke ilişkiyi besleyici olabilir, intikam ve yaralama isteğiyle yalnızlığa götürür. Yalnızlık duygusu narsist insanların derinlerde yatan reddedilme ve sevilme korkularını onaylar. Davranışıyla sonunda kendileri böyle bir deneyimi yaratmış oluyorlar: Diğeriyle iletişimi kestiklerinde gerçekten yalnızdırlar. Yani bir kısır döngü içindedirler” (Wardetzki, 2019, s. 36).

Wardetzki söz konusu narsistik öfkeyi çocukluk dönemiyle ilişkilendirmiştir. Ona göre bu tepkinin verilme sebebi, geçmişte karşılık bulamayan beklentiler ya da derin incinmelerdir.

“Yaşamı tehdit eden tecrübeler mesela anne baba veya daha güçlü kardeşler tarafından bedensel tehditler, cinsel, bedensel veya duygusal istismar, boğulma deneyimleri, kazalar veya yaşamı tehdit eden hastalıklar geride, tehdit duygusuyla, çaresiz boyun eğmeyle ve kendini savunamama ile bağlantılı olan izler bırakabilir. Bu durum ayrılıklarda, kabul edilmeme, reddedilme ve değersizleştirilme de görülebilir. Çaresizlikten dolayı bu durum etrafına saldırmasıyla sonuçlanabilir” (Wardetzki, 2019, s. 36).

Narsistik bireylerde en çok gözlemlenen bir diğer özellik olan sömürgecilik, Wardetzki'nin de değindiği noktalardan biridir. Ona göre hayatı boyunca özellikle de bebeklik/çocukluk döneminde sömürülen ve narsistik özellikler taşıyan bir bireyin, ötekini de kendine yapıldığı gibi sömürmesi hatta narsistik uzantının meydana gelmesi kaçınılmaz bir durumdur. Bunu da en çok romantik ilişkiler kurdukları insanlara yaptıkları ve ilişki kurdukları insanları da bu amaç doğrultusunda özellikle seçtikleri gözlemlenmektedir.

“İlişki içinde oldukları insanlar kendi narsistik beslenmelerine hizmet ettikleri oranda seçilirler. Kendileriyle aynı seviyede veya daha yüksek rütbeli ve genelde kendilerinden ötürü değil de rütbelerinden, başarılarından veya itibarlarından ötürü sevilen partnerlerin yakınlığını ararlar. Narsistik insanlar için bu önemlidir çünkü onlar aracılığıyla anlam kazanırlar.

Narsistik uzantı kavramı anne babaların çocukları veya yetişkin kadınların kocaları aracılığıyla sadece kendi yeteneklerine değil diğerlerinin yeteneklerine de sahip olarak genişlemesi anlamına gelir” (Wardetzki, 2019, s. 39).

Wardetzki, narsistik kadınların bağ kurmaktan yoksun olmadığını, ancak bu bağlanmanın sınırlı düzeyde olduğunu da vurgulamıştır. Bağlanmaları güvenli bir düzlemde olmayacağı için dengesiz olarak atfedilebilecek davranışlar sergilerler. “Bir bağlanmaya girişeceklerse o zaman kendinden vazgeçmek pahasına girerler ve bir ilişkide bağımsızlık nedir bilmezler” (Wardetzki, 2019, s. 85). Yani, bu güvensiz kadınlarda ya bir ilişki kuramama, kaçınan tavırlar sergileme ya da ilişkiye başladıklarında da o ilişkiye sıkı sıkıya sarılma eğilimlerini gözlemlemek mümkündür. “Erkeksi, görkemli, açık narsisizm şeklinde daha çok bağlanmaktan kaçınma tarzı hâkimdir. Dişi ve örtülü olan narsisizmde ise değişkenlik. Ayrılık korkusundan dolayı sıkıca sarılma ile reddedilme korkusundan dolayı kaçınma arasında gider gelirler” (Wardetzki, 2019, s. 87).

Bunların yanında hem kadınlarda hem de erkeklerde, narsistik bozukluğun görülmesi durumunda, güvenli bağlanmanın yaşanamayacağını eklemek yerinde olacaktır. Narsistik kadınlardaki ilişkiye sıkı sıkıya sarılma durumu yine çocukluk dönemiyle alakalıdır. Duygusal olarak terk edilen çocuk, kendine yabancılaşmaya başlar. Karşı tarafın onu terk etmeye girişmesi hâlinde de söz konusu kadınların eski yaralarını ve terk edilmişliklerini hatırlamalarına, eksik olan güven duygularını telafi etmeye çalışmalarına ve kendilerini korumaya çalışmalarına neden olur. Daha önceden de bahsi geçen terk edilmeye karşı aşırı duyarlılığın olması, narsistik kadınlarda öfke nöbetlerinin ve bağımlılık aşırılıklarının yaşanmasına yol açabilir. “Bir kadın ayrılıkları varoluş korkularıyla karşılıyorsa sanki hayatı gidecekmiş gibi veya diğer kişi olmadan yaşayamayacağı duygusunu taşıyorsa bu yaşamın ilk yıllarından kaynaklanan önceki çocukluk duygularıyla hareket ettiğini gösterir” (Wardetzki, 2019, s. 89).

Hatta bu durum, söz konusu kadınların ruhlarının bir kısmının varoluş tehdidi yaşanan basamakta takılı kalmasıyla ilişkilendirilebilir. Tepki vermekten başka bir yol bilmemeleri, başka çözümler bulamamalarını doğurabilmektedir.

Wardetzki'ye göre narsistik kadınların ilişki dinamiği bağımlılık ve özerklik çatışmasından oluşmaktadır. Değişkenlik ve dengesizlikte kastedilen durum aslında bu çatışmadır. Yeme ve ardından da kusma nöbetlerinde kişinin tatmin olması da yine bu yüzdendir. Çünkü içindeki çatışmayı rahatlıkla dışa vurabileceği bir alan yaratmaktadır. İlişkide ise ya aşırı uyum sağlanır ya da aşırı özerk davranılır. Orta nokta yoktur. Bu kadınların ilişkileri genel olarak ikilemlere dayanmaktadır. Yakınlık ve mesafe arasında

kalırlar. Yakınlığı seçtiklerinde yutulmaktan ve bunalmaktan, mesafeyi seçtiklerinde ise yalnızlıktan ve depresyondan korkarlar. İki seçim de onları mutlu etmez.

“Bu ilişki modeli ya fazla yakınlıkla partnerden ayrılmaya ve aynı modeli bir sonraki adama uygulamaya sebep olur; ya da korku, panik, yiyip bitiren özlem duygularıyla ve kaçma isteğiyle birlikte hep aynı partnerle yakınlık ve mesafe arasında sürekli gelip gideceklerdir” (Wardetzki, 2019, s. 167).

Yani, narsistik kadınlarda ya devamlı farklı kişilerde istediklerini bulmaya çalışma, duygusal olarak inişli çıkışlı ilişkiler yaşama ya da aynı kişiye geri dönme eğilimleri gözlemlenmektedir. Onlara göre partnerleri yalnızca onlar için var olmalıdır. Karşıdakiyle simbiyotik olarak birleşmeyi, onunla bir olmayı arzulasalar da yalnızca kendileri önemlidir. Partnerlerinin bağımsızlıkları önemsizdir. Aslında bu davranışlarının en temel nedeni, gerçek bir ilişkinin ne olduğunu bilmemelerinden ve onaylanma isteklerinden kaynaklanmaktadır. Narsistik kadınlar, romantik ilişkilerinin başlangıcında büyüklenmeci taraflarıyla kendilerini olmadıkları biri gibi lanse ederler. Ancak daha sonra aşağılık tarafları devreye girer. Özgür, yetişkin ve bağımsız gibi görünen bu kadınlar, ilerleyen süreçte muhtaç, yapışık ve çocuksu davranışlar sergilerler. Karşıdakinin bağımsızlığını gözetmedikleri gibi kendi benliklerini de hiçe sayarlar.

“Erkeğin araya her mesafe koyuşunda içsel terk edilme korkuları ve partnerini kaybetmeme çabaları artar. Kadının yaşantısında ve davranışında önceki bağımsızlığından ve güveninden hiçbir şey kalmaz. Partner tarafından eleştirildiğinde hemen incinerek ve geri çekilerek tepki verir, kendinde güzel hiçbir şey bulamayana dek kendini sorgular. İnce bedeni ve fiziki çekicilikle beğenilmeye çalışır, ama kendini nadiren beğenir. Güvensizliğin artmasından dolayı oluşan iç baskı kendini bağımlılık hareketiyle veya kavgayla dışa vurur” (Wardetzki, 2019, s. 172).

İş hayatında ya da sosyal hayatında bağımsızlıklarına düşkün olan bu kadınlar, romantik ilişkilerinde ne kendileri bağımsız olurlar ne de partnerlerinin bağımsız olmasına izin verirler. Aynalanma isteklerine yenik düşerler. Devamlı ilgi, sevgi ve yüceltilmeyi beklerler. Hayal kırıklığı yaşamaları ya da eleştirilmeleri durumunda da ilişkiye son verme yoluna gidebilirler. Bu beklentilerinin karşılanmasını başkalarında aramalarına ek olarak, ayrılığın ardından eski partnerlerini idealize edip yeniden bir araya gelmek isteyebilirler.

“Partnerin böyle değersizleştirilmesine rağmen kadın daha uzun bir süre ona içsel olarak bağlı kalır, ilişkinin başladığı zamanları özler çünkü bir daha hiçbir zaman böyle harika bir ilişkisinin olmayacağına inanır. Bu, erkeğin ve

ilişkinin sonradan idealize edilmesidir. İlişkiye veda etmek ve yasını tutarak ondan kurtulmak yerine böyle davranarak uzun bir süre daha bu mutsuz ilişkiye tutunur” (Wardetzki, 2019, s. 174).

Diğer yandan eğer partnerleriyle simbiyotik olarak birleşseler bile bu durum onlar için katlanılmaz bir hâl alır.

“Hâkimiyet altına girmekten korkar ve tüketilmekten ve yok edilmekten endişe duyar. Aynı durum yoğun yakınlığa olan istekleri için de geçerlidir. Bu talepler gerçekleştirilirse tahrip edilme ve yutulma korkuları yeniden canlanır. O anda ilişkiyi bitirir. Yanında kalan ve bir de üstüne onu seven partner katlanılmazdır. Bu şekilde erkek cazibesini kaybeder, değersizleştirilir ve dışlanır. Erkek kendini partner olarak sunduğu anda uzaklaştırılır” (Wardetzki, 2019, s. 175).

Narsistik kadınların ilişki içerisindeki davranışları incelendiğinde, partnerlerinden devamlı şüphe duydukları, zaman zaman aldatılma korkuları yaşadıkları, terk edilmekten endişe duydukları gözlemlenmektedir. Fakat partnerlerinden diledikleri ilgiyi aldıklarında da bu ilgiden boğuldukları, karşı tarafa katlanamadıkları, sevmeye dayanamadıkları söylenebilir. Bu noktada tekrar doğru ya da kişiyi arama ve bulacaklarına dair hayaller kurma eylemleri devreye girer. “Fakat bu bir illüzyondur, çünkü sürekli simbiyotik yakınlığı talep eden ve aynı zamanda bundan korkan bizzat kendisidir” (Wardetzki, 2019, s. 175). Sık sık partner değiştirmeleri kendilerini otonom ve bağımsız hissetme ile onaylanma ihtiyaçlarının tezahürüdür. Özetle, narsistik kadınların devamlı sevgi arayışı içinde olduğunu ancak gerçek bir ilişki yaşamaya başladıklarında bu ilişkiyi bırakıp kaçtıklarını ifade etmek mümkündür. Bu kadınlarda daha önce bahsedilen bölünmüş kişilik modeli gibi, bölünmüş bir ilişki modeli mevcuttur. Bir tarafta değersizleştirme diğer tarafta ise idealleştirme vardır. Bir tarafta mesafe varken diğer tarafta simbiyoz arzusu yer almaktadır.

Buraya kadar bahsedilenlere ek olarak narsistik kişilik bozukluğu olan bir kadının ilişki dinamiği özetlenecek olduğunda, ilk olarak bahsi geçen kadının ilişkiye başladığı kişiyi ömrü boyunca hayatını geçireceği kişi olarak değerlendirmesi söz konusudur. Ona göre bu kişide aradığı tüm özellikler hatta kendiyile aynı olan özellikler bulunmaktadır. Partnerin kötü tarafları tamamen göz ardı edilir, kusursuzluk atfedilir. Kendi ise kusursuz bir sahte benlik çizerek, kendini olmadığı biri gibi yansıtır. Manipülatif davranışlarla gerçek benliğini gizler. Bu manipülasyonu da daha çok uyum sağlayarak gerçekleştirir. Sahte bir uyumla mükemmel olduğu düşüncesini uyandırır. Fakat söz konusu

manipülasyon onun algısına göre yalnızca partnerine fedakârlık göstermektir. Partnerin manipülasyonları fark etmesi ve kendini geri çekmesi durumunda kadının ilişkiye ve partnere sarılma dönemi başlar. Diğer ihtimalde yani partnerin kendini geri çekmeme durumunda yakınlaşma meydana gelir ve kadının partnerden uzaklaşma süreci devreye girer.

“Başlangıçta erkek ne kadar harika, yanılmaz ve güçlü ise şimdi bir o kadar küçük, boş ve önemsiz gelir kadına. Kadının ilk başlarda inkâr ettiği tüm olumsuz şeyler artık gün yüzüne çıkar fakat bu ağır şekilde olur. Kadın nasıl ki ilk zamanlar olumlu yönleri abarttıysa şimdi de olumsuzları çarpıtılmış bir şekilde algılar. Partnerin artık olumlu yönleri yoktur” (Wardetzki, 2019, s. 179).

Bu süreçle beraber kadının partneriyle iktidar savaşı başlar. Fakat ilişkiyi bitirmek pes etmek olacağından ilişkiyi bitirme konusunda direnir.

“Partnerden uzaklaşmak ilk önce rahatlama yaşatır, ancak belli bir süre sonra terk edilmişlik depresyonu ortaya çıkar. Bu depresyonda, terk edilme duygusu yeniden birine veya aynı partnere yakın olma arzusuyla iç içedir. Daha önceden kısaca anlattığım gibi kadın şimdi yeniden yakınlaşmaya başlar. Her şeyi tekrar düzeltmeye çalışacaktır, ona yaklaşmak için çok şirin ve uyumludur. Onu tekrar idealize etmeye başlar, ona mesafe koymadan önceki aşırı değeri verir. Böylece ilişki oyunu yeniden başlar” (Wardetzki, 2019, s. 180).

Ne partnerini değersizleştirmek ne de idealize etmek kadın için yeterlidir. Uzun süre devam eden fakat ayrıl-barış eylemleriyle dolu ilişkiler kurarlar.

Narsistik kadınların kurdukları ilişkilerin en önemli özelliklerinden biri de devamlı aynı tip partneri seçmeleridir. Bu partnerler genellikle ilişkiye hazır olmayan, ilişkiden kaçınan, ilgisiz ya da korkak davranışlar sergilerler. Wardetzki söz konusu durumun, narsistik erkeklerin ya da narsistik kadınların, ilişkide tamamlayıcı bir narsist partner aramalarıyla ilişkili olduğunu iddia etmiştir. Bunun sebebi narsistik kadınların ilişki içerisinde kendilerini değersizleştirilmeleriyle ve narsistik erkeklerin de ilişkide kendini feda edecek bir kadın arayışında olmalarıyla ilişkilidir. Narsistik erkeklerin sadakatsizliğinin aksine narsistik kadınların ilişkiye sarılan bir tutum sergilemesi bu bağlamda örneklenebilir.

Narsistik kadınların ilişkilerindeki bir diğer nokta, bağımlılıktır. Wardetzki'ye göre bu bağımlılıklar co-bağımlılık, ilişki bağımlılığı ve cinsel bağımlılık olarak sıralanmaktadır.

Co-bağımlılık yani eş bağımlılık başlangıçta alkol bağımlılığıyla ortaya çıkmış bir olgudur. Wardetzki, co-bağımlılık ifadesini, çevresini bağımlılıktan kurtarmaya çalışan narsistik kadınlar için kullanmıştır. Ona göre, bu kadınlar kendilerini değerli ve iyi hissetmek için bağımlılık problemi olan kişileri seçip kendilerini bağımlı kişileri iyileştirmeye adarlar. Ve bu sayede o kişileri de kendilerini bağımlı kılarlar. Ötekine yardım etmek, bu kadınların büyüklenmeci taraflarını besler. İlişki bağımlılığı ise iki ayrı başlıkta incelenebilir. İlki bireyin ilişki içinde olmaya bağımlı olması, ikincisi de belirli bir ilişkiye bağımlı olmasıdır. Ki bu olgular da narsistik kadınların ilişki örüntüleriyle örtüşmektedir. Diğer yandan ilişki bağımlılığında öne çıkan taraf cinsellik ya da romantizm olarak da değişebilmektedir. Cinselliğe bağımlı olunmasının sebepleri, söz konusu ilişki türünün sorunsuz olması, ihtiyaçların giderilmesi, yalnızlık duygusunun yok edilmesi, kadının kendini çekici hissetmesi ve coşkunluğun yaşanması olarak sıralanabilir. Romantizm bağımlılığında ise yine daha önceki satırlarda da bahsedilen idealize partnerin aranması söz konusudur. Gerçek insanlara ilgi duymayan bu kadınlar bir illüzyonun peşinden giderler. Asla bulamayacakları kriterlere sahip olan erkeklerle yollarının kesişeceği inancına sahiplerdir.

Buraya kadar ele alınanların yanında, literatürde kadın narsisizmiyle ilgili bazı çalışmalar mevcuttur. Otto Kernberg (1995), *Love Relations: Normality and Pathology (Aşk İlişkileri: Normallik ve Patoloji)* adlı çalışmasında derinlemesine olmasa da narsistik kadınların özelliklerine değinmiştir. Söz konusu kadınların özellikle yirmili yaşlarında son derece çekici ancak bir o kadar da soğuk bir yapıya sahip olduklarını iddia etmiştir. İlişki dinamiklerine bakıldığında terk edilmeye tahammülsüz oldukları, kin ve intikam duygularıyla hareket ettiklerini gözlemlemiştir. Kernberg'in de Wardetzki gibi narsistik kadınların romantik ilişkiler bağlamında narsistik erkeklere ilgi duyabileceğini vurguladığını belirtmek mümkündür.

“Narsisistik kadınlar, büyüklük ve üstünlük duygulan kendilerinin heteroseksüel ikiz diyebileceğimiz bir partnerle narsisistik tamamlanma ihtiyaçlarını karşılayan erkekler tarafından da çekici bulunabilir. Bilinçdışı olarak bir baba kimliğinin koruyucu, ilgili ve doğurtucu özellikleriyle özdeşlik kuramayan narsisistik erkeklerin sergilediği babayı çağrıştıran özellikler taşımayan genitallik, anne baba işlevlerini aynı zamanda önemli bir bilinçdışı tehdit olarak da algılayan narsisistik kadınlar açısından güven verici bir nitelik olabilir” (Kernberg, 2011, s. 206).

Diğer yandan Kernberg, daha önce de bahsi geçen narsistik kadınlardaki, partnerin geçici olarak idealleştirilmesi hususuna ve buna bağlı olarak rastgele cinsel ilişki yaşama potansiyeline de dikkat çekmiştir. Rastgele cinsel ilişkinin başka bir nedeninin de narsistik kadınların, ataerkil topluma tepki olabileceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, aile içerisinde, çevresinde ya da evlilikte, ataerkilliğin ve erkek hegemonyasının baskısına maruz kalan bu kadınların, hissettikleri öfkeyi ve nefreti, çıkarıcı ve sömürücü ilişkilerle yansıttığı düşünülebilir. Aynı zamanda narsistik kadınların, reddeden narsistik bir anneyle büyümeleri söz konusu olursa bu durum bilinçdışı bir özdeşleşmeye yol açabilir. Böylece, bahsi geçen kadınların kendilerini koruyan, cinsel ihtiyaçlarını tatmin eden erkekleri kullanma eğilimleri artabilir.

Narsistik kadınlardaki idealize partner arayışı, Kernberg tarafından da dile getirilmiştir:

“Narsistik kadınlar belli aralıklarla, erkeklere karşı duydukları bilinçdışı hasede uzlaşmacı bir çözüm bulmak için bilinçdışı bir heteroseksüel ikiz ilişkisi arayışı içinde, “en iyi” olduğunu düşündükleri bir erkekle istikrarlı bir ilişkiyi benimser. Bu, söz konusu kadınların erkek onlara karşılık verir vermez onu değersiz görme eğilimine girecekleri anlamında mazoşistik denebilecek bir ilişkiye yol açabilir; böylesi kadınlar erişilemezlikleri yüzünden idealleştirilmeleri istikrarsız olan ve değersizleştirilemeyen mesafeli erkeklere saplanıp kalır” (Kernberg, 2011, s. 2017).

Bunlara ek olarak, Kernberg de Wardetzki gibi, şiddetli narsisizme sahip kadınların güçlü, başarılı, şöhretli ya da çok yetenekli ve genellikle narsistik bozukluğu olan erkeklere yöneldiklerini, onlarla özdeşim kurduklarını, kendilerini bu tür erkeklere adadıklarını, onların başarılarını ve güçlerini kendilerine mâl ettiklerini vurgulamıştır. Söz konusu ideal erkeğin yetersiz gelmesi durumunda ise kendisine lâıyk olacak başka bir ideal partner arayışına girdiklerini de eklemiştir. Yine de bu kadınların istedikleri kriterlerde bir partner bulsalar da bilinçdışlarında partnerlerine karşı derin bir haset beslediklerini ifade etmek mümkündür.

Kernberg’e göre narsisizme sahip kadınlar, ya çocuk sahibi olma fikrine çok uzak bir tutum sergilerler ya da dünyaya getirdikleri çocuğu kendi narsistik uzantıları olarak benimserler. Bu olgu da narsisizmin kuşaktan kuşağa aktarılmasına yol açar. Çocuk, narsistik kadın için yalnızca kendi uzantısı olduğu sürece sevebilir.

Alexander Lowen (2016), *Narcissism: Denial of the True Self (Narsisizm: Gerçek Benliğin İnkârı)* adlı çalışmasında, fallik-narsistik karakterden bahsederken, bu olgunun

kadınlardaki karşılığının, isterik karakter tipi olduğunu belirtmiş ve bu kişilerin, dişiliklerini kullandıklarını, cinsel çekicilik yoluyla benliklerini güçlendirdiklerini ifade etmiştir. Diğer yandan Lowen, hastalarının vakalarından bahsederken, narsistik bozukluğu olan kadınların romantik ilişkilerinde tamamen bağımlı olabileceklerine, başarı hırslarına, güzellik takıntılarına, babalarına benzeyen erkeklere ilgi duyduklarına değinmiştir. Ayrıca, güç kullanmaya aşırı önem vermelerinden bahsederken cinsel iktidarsızlık hususuna dikkat çekmiş ve narsistik kadınların da cinsel yetersizlik yaşamaları durumunda güç arayışına girdiklerini ve bu sayede hem kişiliklerindeki hem de cinsellikteki yetersizliklerini giderdiklerini iddia etmiştir. Lowen'in üzerinde durduğu bir diğer nokta, özel olma ihtiyacıyla ilgilidir. Bu bağlamda ailenin tutumundan ve yansıtma ihtiyaçlarından bahsetmiş, yoğun taleplere ve baskılara maruz kalan çocukların, söz konusu taleplere boyun eğdiklerinde özel hissedebildiklerini belirtmiştir. Tüm narsistik bireylerin kendini özel hissettiğini de ekleyen Lowen, narsisizme sahip kadınların başarı, hayranlık ve hayranlık uyandıran bir dişilik imgesine sahip olmayı arzuladıklarını vurgulamıştır.

Jessica Benjamin (1988), *The Bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism, and the Problem of Domination* başlıklı çalışmasında, narsisizme sahip erkeklerde bağımsızlığın, narsisizme sahip kadınlarda ise birlikteliğin idealize edildiğine değinmiştir. Yani, romantik bir ilişkide narsistik erkekler daha kaçınan, narsistik kadınlar daha kaygılı bir bağlanma stili sergiler. Benjamin, aslında bu olgunun iki cinsiyette de dengesizlik olmasından kaynaklandığını ifade etmiştir.

Pullen&Rhodes (2008), *Narcissus* mitindeki Narcissus ve Echo'nun aslında narsisizmin açık ve gizli taraflarının temsilleri olduklarını iddia etmişlerdir. Erkek narsisizminde büyüklenmeci tarafın öne çıkması kadın narsisizminde ise kırılabilir ve aşağılık tarafının daha baskın olması bu bağlamda önemlidir. Yani Narcissus erkek narsisizmi için bir örnekken Echo ise kadın narsisizmi için bir örnek olarak değerlendirilebilir. Narcissus ve Echo, aynı bozukluğun iki yönünü temsil etmektedir.

Green, MacLean ve Charles (2022) ise, narsistik kişilik bozukluğunun teşhisinde cinsiyet faktörünün farklı sonuçlara götürebileceğine dikkat çekmiştir. Araştırmalarına göre narsistik kişilik bozukluğu, erkeklerde daha kolay tespit edilebilirken, kadınların narsisizme değil borderline (sınırdaki) kişilik bozukluğuna sahip olduğu algısı ön plana

çıkılmıştır. Ancak derinlemesine incelendiğinde narsistik kişilik bozukluğunda, erkeklerin büyüklenmeci taraflarının, hayranlık ihtiyaçlarının ve bencilliklerinin ağır bastığını kadınların ise karşı tarafa yatırım yapmalarının ya da karşı tarafla özdeşleşmelerinin daha belirgin olduğunu vurgulamışlardır. Kadınlarda ve erkeklerde yaşanan bu bozukluk, temelde aynı olsa da savunma mekanizmaları ve stratejileri farklıdır. Diğer yandan narsistik kadınların, narsistik erkeklere göre daha savunmasız özelliklere sahip olduklarına da değinmişlerdir. Green, MacLean ve Charles (2019), büyüklenmeci narsisizmin özelliklerinin erkeklerde; kırılabilir narsisizmin özelliklerinin ise kadınlarda daha belirgin bir şekilde gözlemlendiğini vurgulamışlardır. Kırılabilir narsisizme, utanç, aşırı duyarlılık ve yetersizlik hisleriyle beraber düşük düzeyde öz güven eşlik etmektedir. Bu nedenle kırılabilir narsistlerin, başka bir deyişle kadın narsistlerin, öz güven eksikliklerini gidermek için devamlı onay arayışı içerisinde olmaları, beklenen bir olgudur. Green, MacLean ve Charles'a göre (2019), narsistik kadınların bu beklentilerinin karşılanmaması durumunda öfke ve düşmanlık içerikli tepkiler vermeleri ardından da utanç ve depresyon yaşamaları gözlemlenir. Aynı zamanda bu kadınlarda kaygılı ve korkulu bir bağlanma stili mevcuttur. Bunlara ek olarak, narsistik kadınların ilişkiye narsistik erkeklerin ise bağımsızlığa yönelmelerini, cinsiyetlerin sosyalleşme süreçleriyle özdeşleştirmişlerdir. Saldırganlık konusuna değinirken, kadınların manipülatif bir tavır takındıklarını bunu da genellikle mağduriyet algısı oluşturarak yaptıklarını; erkeklerin ise sözel ya da fiziksel bir saldırganlık gösterdiklerini vurgulamışlardır. Yaptıkları analizlerle, narsistik kadınlarla ilişkiye başlayan ya da evlenen erkeklerin, partnerlerini ilk etapta utangaç ve uyumlu olarak gözlemlediklerini ancak ilerleyen süreçte narsisizmin yıkıcı tarafının ortaya çıktığını fark ettiklerini tespit etmişler ve bu bağlamda literatürdeki eksikliklere değinmişlerdir. Diğer yandan, narsistik kadınların ilişkinin başında kendilerini düalist bir kimlikle tanıttıkları hem savunmasız hem de kendilerini büyük gören bir eğilime sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Savunmasız taraflarını tetikleyen olgunun, terk edilmeye karşı duyarsızlık olduğunu ifade etmek mümkündür. Aynı zamanda, bahsi geçen kadınlarda, kindarlık ve baskıcılık gibi özelliklerin son derece yoğun olduğunu ancak feminen bir maskeyle partnerlerinden gizlendiğini de araştırmalarına eklemiştir. Green, MacLean ve Charles (2020)'ın değindikleri bir diğer nokta, narsistik kadınların öz güven kazanmak için erkeklere göre daha dolaylı yolları tercih etmeleridir. Bu bağlamda, narsistik kadınların partnerlerine

karşı gizli veya açık biçimde şiddet uygulayabileceklerine, pasif-agresif bir tavırla saldırganlık gösterebileceklerine de dikkat çekmişlerdir. Green, MacLean ve Charles'ın (2023) değindiği başka önemli bir noktanın, kadınlardaki narsistik kişilik bozukluğunun araştırılmasının yetersiz olduğunu vurgulamaları olduğu söylenebilir. Kohut, Kernberg ve Philipson gibi araştırmacıların çalışmalarından örnekler vererek bu görüşlerini doğrulamışlar, narsisizmin en görkemli özelliklerini erkeklerin sosyalleşme özellikleriyle bağdaştırmışlardır. Bu bağlamda, kırılğan narsisizmin özelliklerinin kadın narsistlerle son derece benzer olduğuna bir kez daha değinmişlerdir. Aynı zamanda kadınlardaki narsisizmin teşhis edilmesinin zorluğuna ve gözden kaçabilecek durumlara ışık tutmuşlardır. Bunlara ek olarak yaptıkları deneyler doğrultusunda, narsistik kadınlara sınırda kişilik bozukluğunun yanında OKB/OCD (obsesif kompulsif bozukluk) tanısının konulma olasılığının da oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bunu da klinisyenlerin kırılğan narsisizmi algılayış biçimleriyle, narsisizmin savunmasız semptomlarını daha çok kadınlarda görülen bozukluklara (BPD, OCD, DPD vb.) atfetmelerıyla ilişkilendirmişlerdir. Bu bağlamda, DSM-5 (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatiksel El Kitabı), ICD-11 (Uluslararası Hastalık Sınıflandırması), FFM (Beş Faktör Kişilik Envanteri) ve FFNI (Beş Faktör Narsisizm Envanteri) gibi uluslararası envanterlerin narsistik patoloji ve cinsiyet faktörü bağlamında geliştirilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Bu sayede tanı koymanın çok daha kolaylaşacağını savunmuşlardır.

Tschanz, Morf & Turner (1998), narsistik kişilik envanterindeki (NPI) kadınların ve erkeklerin özelliklerini karşılaştırarak, sömürme, otorite, kendini beğenme, kibir gibi olguların erkeklerde daha baskın olduğu kanısına ulaşmışlardır. Karşılaştıkları çoğu faktörün iki cinsiyet arasındaki standart sapmaları benzer oranlarda olduğu için, dış etkenlerden ziyade cinsiyet ayrımının önemini vurgulamışlardır. Bu durum, narsistik kadınların hissettikleri değersizlik duygusuna da ışık tutmaktadır. Diğer yandan, söz konusu durum kadınların toplumdaki algılanış biçimleriyle ve kültürel normlarla da ilişkilendirilmiş, narsistik kadınlardaki büyülenmeci davranışların bu sebepten ötürü erkeklere göre daha az gözlemlendiği iddia edilmiştir.

Heiserman ve Cook (1998), kendilerinden önceki ve kendi yaptıkları araştırmalara dayanarak, utanç duygusunun narsisizm ve cinsiyet olgularıyla ilişkisini değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda, narsistik erkekler ve utanç duygusu arasında negatif

korelasyon narsistik kadınlar ve utanç duygusu arasında da pozitif korelasyon bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır. Utanç duygusunun zıt şekillerde tezahür etmesini ise yansıtma ve Kohut'un idealleştirilmiş ebeveyn imagosu kavramıyla bağlantılı idealizasyon ile ilişkilendirmişlerdir.

Blinkhorn, Lyons ve Almond (2015), NPI, PSP (Bireysel ve Sosyal Performans Ölçeği) ve bunlara benzer envanterlerle değerlendirdikleri katılımcılara dayanarak, narsistik erkeklerde liderlik, otorite, büyüklükçülük, cinsel uyarılma gibi özelliklerin; narsistik kadınlarda ise duygusal manipülasyon, sömürme, teşhircilik gibi özelliklerin daha yüksek seviyelerde gözlemlendiği sonucuna ulaşmışlardır. Ancak bu sonuçlara rağmen erkeklerdeki narsistik skorların, yani narsistik özelliklerin kadınlara göre daha belirgin olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, erkek narsistlerde çok eşliliğin ve rastgele ilişkinin de önemli bir olgu olduğuna dikkat çekmişlerdir. Kadınlardaki narsisizmin ise daha uyumsuz bir yapıda olduğunu iddia etmişler, kadınların cinselliğini ve cinsel zorlama ile ilişkili narsisizmlerini manipülatif ve makyavelist olarak tanımlamışlardır.

Kallay ve Mihoc (2021), yaklaşık olarak 600 kişilik bir katılımcı grubunun üzerinden yaptıkları araştırmayla, narsisizm bağlamında hem yaş hem de cinsiyet olgusunu değerlendirmişlerdir. Bu araştırmaya göre milenyum olarak değerlendirdikleri (Y kuşağı) kadınlarda, narsisizmin erkeklere göre daha düşük düzeyde seyrettiğini ve bu kadınlarda mükemmeliyetçilik, depresyon, kişisel gelişim ve olumlu ilişki ağları gibi özellikler gözlemlenmiştir. Ancak 35 yaş üzeri kadınları değerlendirdiklerinde bu kadınların erkeklere göre daha yüksek seviyede narsisizme sahip oldukları, depresyon ve yalnızlık yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Southard (2010), 120 katılımcıdan oluşan bir gruptaki 47 erkek ve 73 kadın üzerinden narsisizmdeki sömürücülük ve hak sahipliği bağlamında, cinsiyet farklılıklarını incelemiştir. Narsisizme sahip bireylerdeki sömürme ve hak sahibi olduğunu iddia etme olgularının kadınlarda ve erkeklerde farklı şekillerde gözlemlendiği sonucuna ulaşmıştır. Erkeklerde, manipülasyon, pazarlık, ilgisizlik gibi özelliklerin öne çıktığını; kadınlarda ise yalvarma ve zorbalık yapma, fiziksel saldırganlık, tehdit etme, alay etme gibi davranışların ön planda olduğunu iddia etmiştir. Diğer yandan gizli narsisizmin ve beraberinde gelen aşırı duyarlılığın, kadınlardaki narsistik bozuklukla ilişkili olduğunu öne sürmüştür.

Akgün ve Uysal (2019), toplumsal cinsiyet bağlamında narsisizmi inceledikleri araştırmalarında, literatürdeki örneklerden yola çıkarak kadınların kırılğan narsisizmle, erkeklerin ise büyüklenmeci narsisizmle bağlantılı oldukları sonucuna varmışlardır. Kadınların kırılğan narsisizm çerçevesinde değerlendirilmesinin en büyük sebebinin, toplumsal cinsiyet normları olduğunu vurgulamışlardır.

Buraya kadar ele alınan düşüncelerden hareketle, kadınlardaki narsisizmin yeterince araştırılmamış fakat daha çok kırılğan narsisizmin özellikleriyle örtüşen bir olgu olduğunu belirtmek ve kadınlardaki narsistik bozukluğun erkeklere göre daha zor teşhis edildiği ifade etmek mümkündür. Bu durum, kadınların toplumsal hayattaki rolleriyle ilişkilendirilebilir. Erkek hegemonyasının hâkim olduğu toplumlarda, kadınların kendilerini dolaylı yollarla ifade ettikleri gözlemlenir. Bu bağlamda narsisizmin de onlar için daha örtük bir konumda olduğu, bozukluğa atfedilen özelliklerin de alenen sergilenmediği söylenebilir. Özetle, kadınların da erkeklerin de aslında aynı patolojiyi taşıdığı fakat söz konusu narsistik patolojiyi dışarıyla yansıtma biçimlerinin farklılık gösterdiği belirtilebilir. Kadınlardaki narsistik yapı, Kohut'un bölünmüşlük modelini temel alan Wardetzki'nin sınıflandırmasıyla açıklanabilir. Bahsi geçen sınıflandırmadan yola çıkılarak, bu çalışmadaki roman incelemeleri için de bir ölçek oluşturulmuştur. Bu sınıflandırmaya göre narsisizme sahip kadınların benlikleri sahte ve gerçek olarak yatay bölünmüşlük modeliyle ikiye ayrılmaktadır. Gerçek benlik, bastırılan ve genellikle çocuklukla ilgili olan duyguların merkezidir. Sahte benlik ise dikey bölünmüşlük modeliyle büyüklenmeci bölüm ve aşağılık bölüm olarak kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Dışarı yansıtılan benlik olmasına karşın sahte benlikte kırılğan özelliklerin yer alması, kayda değer bir durumdur.

Bu çalışmada ele alınan olan romanlar, kadın narsisizmi bağlamında değerlendirilecek olduğunda hem kadın narsisizmi bölümündeki hem de narsisizmin kuramsal çerçevesinin açıklandığı bölümdeki verilerden hareketle aşağıdaki şekilde sınıflandırılacaktır:

Kadınlardaki Narsisizimin Sınıflandırılması:

a. Gerçek Benlik

- a.1. Sevgi, Kabul Görme ve Şefkat İhtiyacı
- a.2. Simbiyotik Birleşme ve Aynalanma Arzusu

- a.3. İncinme ve Öfke
- a.4. Gerçek İhtiyaçlar
- a.5. Baba Yokluğu

b. Sahte Benlik

b.1. Büyüklenmeci Yapı

- b.1.1. Megalomani
- b.1.2. Mükemmeliyetçilik
- b.1.3. Manipülasyon
- b.1.4. Haset ve Kıskançlık
- b.1.5. Hırs/Rekabet
- b.1.6. Sahte Bağımsızlık ve Bağlanma Problemleri
- b.1.7. Aşırı Uyum
- b.1.8. Güzelliğe Dair Obsesyonlar
- b.1.9. Güç Arayışı
- b.1.10. Kindarlık ve İntikam
- b.1.11. Pasif-Agresif Saldırganlık
- b.1.12. İdealize Partner Arayışı
- b.1.13. Dişiliğin Kullanılması

b.2. Aşağılık ve Kırılgan Yapı

- b.2.1. Kırılganlık
- b.2.2. Değersizleştirme
- b.2.3. Terk Edilmeye Karşı Duyarsızlık
- b.2.4. Güvensizlik
- b.2.5. Depresyon
- b.2.6. Tamamlayıcı Narsistik Yapı ve İlişki Alıcılık
- b.2.7. Madde Bağımlılığı ve Cinsel Bağımlılık

Narsisizme sahip olduğu düşünülen kadınların benlik yapısı, Winnicott, Kohut, Wardetzki gibi araştırmacıların da değindiği gerçek ve sahte benlik ayrımı ile ikiye

ayrılmıştır. Gerçek benliğin içerisinde yer alan sevgi, kabul görme ve şefkat ihtiyacı aslında narsisizmin temel özellikleri olup, 19. yy. Türk romanının kadın kahramanlarının hemen hemen hepsinde gözlemlenmektedir. Simbiyotik birleşme ve aynalanma arzusu ise yine sevgi ihtiyacı gibi söz konusu kadın kahramanların genelinde bulunmaktadır. İncinme ve öfke, gerçek ihtiyaçlar, baba yokluğu gibi olguların bir kısmı ise 19. yy. Türk romanında narsistik örüntülere sahip olan kadın kahramanların, çocukluk döneminden bahsedildiğinde tespit edilebilmektedir. Burada, bahsi geçen kadınların büyük oranda sevgisiz büyüdüklerini, yalnızca baba değil aynı zamanda anne kaybı da yaşadıklarını eklemek yerinde olacaktır. Gelişim çağında ortaya çıkan bu özelliklerin hayatî önemini, başta Kohut ve Kernberg olmak üzere, Winnicott, Mahler ve Wardetzki gibi araştırmacıların görüşleriyle algılamak mümkündür.

Ayrımın diğer bölümü olan sahte benlik ise hem Kohut'un hem de Wardetzki'nin düşüncelerinden yola çıkılarak, büyüklenmeci yapı ile aşağılık ve kırılğan yapı olarak iki başlıkla sınıflandırılmıştır. Büyüklenmecilik, Freud'dan itibaren narsisizm hakkında görüş beyan eden hemen hemen her araştırmacının değindiği bir husustur. Narsisizmin temel özelliklerinden olan büyüklenmecilik, birçok araştırmacı için de savunma mekanizmasıdır. Narsistik kadınların büyüklenmeciliklerini yansıtmaları biçimlerin erkeklere göre daha farklı olduğu ifade edilebilir. Çalışma içerisinde incelenen kadın kahramanların büyüklenmeci davranışları megalomani başlığı ile ele alınmıştır. Bencillik, kibir, kırılğan benlik yapısı ve devamlı kendini üstün gören davranışlar bu başlık çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bir diğer madde olan manipülasyon ise narsisizmin genel özelliklerinden olup, araştırmacılar tarafından narsistik erkeklerde, kadınlara göre daha fazla gözlemlendiği vurgulanan bir olgudur. Yine de incelenen roman kahramanlarda manipülatif tavırlara sıklıkça rastlanmıştır. Başka bir ölçüt olan haset ve kıskançlığın narsisizm çerçevesindeki yeri, özellikle Melanie Klein'in araştırmalarıyla önem kazanmıştır. Kadın narsisizmiyle ilgilenen araştırmacılar ise bu olguyu genel olarak modernist dünyadaki kadın üzerinden değerlendirmişlerdir. Bu çalışmada ele alınan kadınlar, 19. yy. Osmanlı toplumuna ait olduklarından, söz konusu kadınları iş dünyasında, okul hayatında ya da erkek hegemonyasına tepki verdikleri durumlarda incelemek mümkün olmamıştır. Bu nedenle bu kadınların genellikle romantik ilişkilerinde yaşadıkları haset ve kıskançlıktan kaynaklanan davranışları incelenmiştir. Aynı durum hırs/rekabet başlığı için de geçerlidir. Modernist bir kadın figürünün

incelenmesi mümkün olmadığından, roman kahramanlarının romantik ilişkilerde ya da aile içerisinde yaşadığı hırs ve rekabetten doğan davranışları göz önünde bulundurulmuştur. Sahte bağımsızlık ve bağlanma problemi ise narsistik kadınların ayırıcı özelliklerindedir. Narsistik erkekler için bağımsızlık yaygın bir özellik olsa da narsistik kadınların bağımsızlık algılarının illüzyon olduğu ifade edilebilir. Bu kadınlar, ilişki içerisinde karşı tarafı değersizleştirip kendi iradelerinin daha önemli olduğunu yansıtırsalar da ilişkinin dinamiğinin olumsuz yönde ilerlemesi durumunda, aslında partnerlerinden ayrılamayacak seviyede bağımlılık yaşadıkları gözlemlenmektedir. Söz konusu durum, narsistik kadınlardaki kırılmalı narsisizm seviyesinin yüksek olmasıyla ilişkilendirilebilir. Erkek narsistler bağımsızlık konusunda daha radikal davranışlar sergiledikleri, kadın narsistlerin ise ilişkide kendi değerlerini düşürdükleri, bu çalışmada listelenen özelliklerde de olduğu gibi aşırı uyum gösterdikleri, sevgisizlik hislerini bağımlı oldukları partnerleriyle gidermeye çalıştıkları söylenebilir. Bahsi geçen olgu Jessica Benjamin, Wardetzki, Lowen, Green, MacLean ve Charles gibi pek çok araştırmacı tarafından vurgulanmış olup bu çalışmada incelenen kadın roman kahramanlarının birçoğunda da mevcuttur. Genellikle yasak aşk yaşayan ya da kötü yola düşen bu kadınların, partnerlerinden ayrılmakta zorluk çektikleri, partnerleri yüzünden çektikleri acılara göğüs gerdikleri ve her şeye rağmen partnerlerine olan bağımlılıklarını sürdürdükleri göze çarpmaktadır. Güzelliğe dair obsesyonlar başlıklı özelliğe bakıldığında, narsistik bozukluğu olan bireylerin dış görünüşlerine aşırı önem verdikleri, güzelliğin ya da yakışıklılığın onları diğer insanlardan daha yüce hissettirdiği bir algıya sahip oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Bu çalışmada incelenen ve narsistik özellikler taşıdıkları düşünülen kadınların büyük bir bölümünün, roman yazarları tarafından güzel, bakımlı, dış görünüşüne önem gösteren tipler olarak tasvir edildiği ancak güzelliklerini ayırıcı bir yön olarak kullanmalarının örneklerine yeterince rastlanılmadığı gözlemlenmiştir. Büyükleme kavramında değerlendirilen bir diğer olgu, güç arayışıdır. Narsisizme sahip insanların, hayatın hangi alanı olursa olsun, kontrolün ve gücün kendilerinde olmasını istedikleri araştırmacılar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Bu çalışmadaki narsistik kadınların da yine buldukları dönem ve toplum gereğince bahsi geçen güç arayışını, romantik ilişkilerle, aile hayatıyla ya da kendileri için öteki olan insanları aşağılama yoluyla giderdikleri tespit edilmiştir. Kindarlık ve intikam, Kernberg, Wardetzki gibi araştırmacılar tarafından kadınlardaki narsisizm hususunda

vurgulanmış olup çalışmamızda incelenen kadınlarda en çok rastlanan olgulardandır. İncelenen eserlerin ilk roman denemeleri olmasından dolayı olay örgüleri genel olarak trajik zeminlerde ilerlemiş ve zaman zaman abartıya kaçan unsurlara yer verilmiştir. Büyük oranda kadın kahramanlar tarafından uygulanan intikam senaryoları, oluşturulan kurgulardaki trajedinin artmasını sağlamıştır. Pasif-agresif saldırganlık da yine bu kadın kahramanlarda rastlanan bir özellik olup, genellikle kıskançlığın yaşandığı durumlarda gözlemlenmiştir. Narsistik kadınlardaki saldırganlık, araştırmacılar tarafından büyük oranda pasif-agresif nitelikli bulunmuştur. Söz konusu saldırganlık fiziksel ya da sözlü olabilir. Sözlü saldırganlık ve manipülasyonun paralel olması beklenen bir olgudur. Benliğin büyülenmeci tarafında ele alınan idealize partner arayışı, narsisizme sahip bireylerin kendilerini üstün görmesiyle ve kendi üstünlüklerine eş düzeyde kişilerle ilişki kurmak istemeleriyle ilgilidir. Bu arayış hem kadınlarda hem de erkeklerde görülmekle beraber, kadınların idealize ettikleri partnerle kurdukları ilişki, erkeklere göre daha istikrarlıdır. Erkek narsistler kaçınan bir bağlanma stili sergilerken, kadın narsistlerin bağlanma stili kaygılı bağlanmaya yakındır. Dolayısıyla kendilerine layık olduğunu düşündükleri ötekiye elde etmek için her türlü yolu denemeleri mümkündür. Fakat burada önemli olan nokta, elde ettikleri kişinin genellikle bekledikleri gibi çıkmamasıdır. Karşı tarafın eleştirel davranması, beklentilere uymaması, boyun eğmemesi ya da istedikleri sevgiyi vermemesi durumunda, idealize olan kişi değersizleştirilen kişiye dönüşür. Büyülenmeci kendilik bağlamında değerlendirilen son özellik, dışılığın kullanılmasıdır. Dışılığın kullanılması, güzelliğe dair obsesyonlarla da ilişkilendirilebilir. Kadın narsistlerin idealize ettikleri partnerlerini elde edebilmek için en çok başvurdukları yolun, dışiliklerini kullanmaları olduğu ifade edilebilir. Alexander Lowen'ın görüşleri, bu bağlamda örneklenebilir. Dışılığın kullanılması, yine incelenen kadın kahramanlarda rastlanılan bir özelliktir. Partnerini elde etmeye çalışan, ya da geri kazanmaya çalışan birçok kadın kahraman bu yola başvurmuştur.

Sahte benliğin diğer tarafı olan aşağılık yapı, genel olarak narsisizmin kırılğan yönüyle ilişkilidir. Aşağılık bölümdeki özellikler, büyülenmeci tarafta zedelenme yaşanmasıyla önem kazanmaktadır. Birbirini tamamlayan bu alanlar sayesinde, büyülenmeci tarafta yaşanan bir davranışın, aşağılık taraf sayesinde anlaşılabilmesi ifade edilebilir. Aşağılık bölümde yer alan ilk özellik, kırılğanlıktır. Narsistik kişilerde benliğin kırılğan yönü son derece önemlidir, narsistik kadınlarda ise kırılğanlık erkeklere göre daha baskındır.

Araştırmacılar, kadın narsistlerin kırılğanlığının, büyüklenmeciliklerine göre daha kuvvetli olduğunu düşünmektedir. Kırılğanlığın etkisi, kişinin yaşadığı sevgi ve onaylanma ihtiyacıyla açıklanabilir. Geçmişinde, özellikle çocukluk döneminde yeteri kadar sevgi görmeyen, onaylanmayan, ya da koşullu sevilen bireyler, kendiliklerini zedeleyecek bir durum yaşandığında üst düzey hassasiyet gösterirler. Bu olgu, çalışmada incelenen kadın kahramanlarda da mevcuttur. İncelenen kadınların, devamlı kendilerini kanıtlama dürtüsüyle hareket ettikleri ve aşağılandıklarını hissettiklerinde yüksek düzeyde zedelendikleri göze çarpmaktadır. Daha önce de bahsi geçen bir özellik olan değersizleştirme hem kişinin kendini değersizleştirilmesiyle hem de partnerini ya da çevresindeki insanları değersizleştirilmesiyle açıklanabilir. Narsistik kişilik bozukluğu olan bireyler, toplum içerisinde kendilerini çok seviyormuş veya kendilerine çok değer veriyormuş gibi algılanırlar. Fakat gerçek bu değildir. Onların kendilerini değerli gibi yansıtmaları aslında bir illüzyon olup dışardan gelecek eleştirilere karşı kurdukları bir savunma mekanizmasıdır. Görünenin aksine son derece öz güvensiz oldukları söylenebilir. Bu nedenle kendilerini değersizleştirmelerine ek olarak kendilerinden daha iyi olduğunu düşündükleri insanları ve kendilerine duygusal olarak zarar veren insanları da değersizleştirme yoluna giderler. Özellikle idealize edilmiş bir partner ya da o partnerin hayatında olan bir rakip söz konusuysa, değersizleştirmenin gözlemlenmesi kaçınılmazdır. Bu çalışmada incelenen kadın kahramanların davranışlarında da söz edilen değersizleştirme yollarına rastlamak mümkündür. Aşağılık bölüm içerisinde değerlendirilen terk edilmeye karşı duyarsızlık, narsistik kadınların terk edilmeleri durumunda kin ve intikam duygularıyla hareket etmelerine, ilişkinin içerisinde mutlu olmasalar bile değersizleştirdikleri partnerlerini yeniden yüceltmelerine ve o kişiyi geri kazanmak için her yolu denemelerine neden olmaktadır. Yine aşağılık bölüm içerisinde olan ve kişinin kendini yeteri kadar değerli hissetmemesiyle ilişkili sayılabilecek olan güvensizlik, bahsi geçen kadın kahramanların bazılarında gözlemlenmiş olup, şüphe ve kuruntu duygularıyla hareket ettikleri tespit edilmiştir. Kendilerinden emin olmamaları, partnerlerinden de emin olmamalarına neden olmaktadır. Bir diğer madde olan depresyon, narsistik kadınların en ayırt edici özelliklerindedir. Romantik ilişkilerde kendilerini feda edecek kadar bağlanmaları, içinde oldukları ilişkiyi hayatlarının merkezine koymaları ve ardından kaybetmeleri veya romantik ilişkilerden bağımsız duygusal olarak zedelenmeleri hâlinde şiddetli bir depresyon geçirdikleri söylenebilir.

Narsistik kadınlarda sıklıkla gözlemlenen utanç duygusu da yine depresyonla ilişkilendirilebilir. Onaylanmayacak davranışlarda bulunmaları sonucu hissettikleri utanç, depresif hissetmelerine neden olabilir. 19. yy. Türk romanındaki narsistik eğilimler gösteren kadınlarda söz konusu depresyonun kimi zaman çok ağır bir biçimde yaşandığı, kişinin kendi canına kıyma noktasına geldiği, sadist ya da mazoşist eğilimlerde bulunduğu ifade edilebilir. Aşağılık bölüm içerisinde değerlendirilen tamamlayıcı narsistik yapı ve ilişki alıcılık aslında her iki cinsiyet için de geçerli bir olgudur. Narsistik bir kadının ve narsistik bir erkeğin, şemalarındaki benzerlikler nedeniyle ilişkiye başlama oranı çok yüksektir. Çünkü bu kişiler temelde aynı özelliklere sahip olsalar da yansıttıkları alanlar farklılık gösterdiğinden madalyonun iki yüzü gibi birbirlerini tamamlarlar. Kadın narsist büyük oranda ilişkideki kurban rolünü üstlenir. İlişkiye sarılan taraf olur. Erkek narsist ise ilişkiden kaçan taraftır. 19. yy. Türk romanındaki narsistik kadınlara bakıldığında, erkek narsist tiplerine rastlamak mümkündür. Aşağılık bölüm bağlamında ele alınan son başlık, madde bağımlılığı ve cinsel bağımlılıktır. Kernberg, narsisizme sahip bireylerin bu tür bağımlılıklara yatkın olduğu görüşünü öne sürmüş, kendisinden sonraki araştırmacılar da bu görüşü destekleyen bazı fikirler beyan etmişlerdir. Kadın narsisizmi çerçevesinde Wardetzki, bu konu hakkında detaylı bir değerlendirmede bulunmuştur. Madde bağımlılığı ve cinsel bağımlılık, incelediğimiz romanlarda yeteri kadar belirgin olmasa da ele alınan kadın kahramanlardan bazılarının kötü alışkanlıklara meylettiği tespit edilmiştir. Bağımlılık düzeyinde sayılmasa da bu kadınların zevk ve eğlenceye yatkınlıklarının olması, etik değerler konusunda yeterince gelişmiş olmamaları, bu madde kapsamında değerlendirilmelerine yol açmıştır.

3. BÖLÜM

19. YY. TÜRK ROMANI HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

19. yüzyıl, Türk toplumunun birçok sahasında devrim niteliği taşıyan bir dönemdir. Batılılaşma hareketlerinin hız kazanması, gazetenin hayatımıza girmesi, gazeteyle beraber birçok yeni edebî türün kullanılmaya başlanması, Osmanlı toplumunun aydınlanması gibi hususlarda büyük role sahiptir. Özellikle gazete, halkın bilinçlenmesi ve Batı kaynaklı edebî türlerin edebiyatımıza adapte edilmesi konusunda son derece önemli bir konumda yer almaktadır. 1831’de yayın hayatına başlayan *Takvîm-i Vekâyi* bu sahadaki ilk örnektir. II. Mahmud’un emriyle çıkarılan bu gazeteden sonra, resmî ve özel olmak üzere birçok gazete okurlara sunulmuştur. Başta roman olmak üzere Batılı anlamdaki edebî türlerin edebiyatımıza kazandırılmasına zemin hazırlayan bir diğer husus ise çevirilerdir. Avrupa’da ve Rusya’da güçlü bir gelişim gösteren roman türünün çevirilerin yapılması, yeni Türk edebiyatının temellerini oluşturan bir faktördür. Çevirilerin ardından ilk örnekleri verilmeye başlanan 19. yy. Türk romanının yalnızca bir kısmı bu araştırmanın kapsamı dâhilinde değerlendirilmiştir. Akyüz (2017, s. 68-69), roman türünün edebiyatımıza dâhil oluşunun iki farklı yolla gerçekleştiğini belirtmiştir. Bu yollardan ilki, aydın olmayan Türk toplumuna yönelik ve Ahmet Mithat Efendi ile açılan yoldur. Bu çerçevedeki eserlerde hem Batı edebiyatının hem de geleneksel Türk halk hikâyelerinin sentezinin yapılması amaçlanmıştır. İkinci yol ise daha çok Batı kültürüne aşina olan ve aydın sayılabilecek güruh içindir. Akyüz, bu yolun Namık Kemal ile açıldığını belirtmiş ve bu çerçevedeki eserlerde Batılı hikâye ve roman tekniklerinin doğrudan kullanıldığını öne sürmüştür. İkinci grupta yer alan eserlerdeki romantik aşk hikâyelerinin varlığı, hem toplumumuzun roman türüne alışmasını kolaylaştırmış hem de bu araştırmada incelenen kadınların romantik ilişkilerdeki tutumlarının anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Araştırmadaki ölçüt, kadınlardaki narsistik kişilik bozukluğu olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamındaki kadınların büyük bir kısmı tip olduğundan ve derinlikli kurgulanmadığından narsistik kişilik bozukluğunu bütüncül olarak gözlemlemenin mümkün olmayacağı fakat yine de narsistik özelliklere rastlanılacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma boyunca önceki çalışmalar²² göz önünde bulundurulmuş, Ahmet Mithat Efendi ve eserleri incelemeye tabi tutulmamıştır. Bu araştırmada incelenecek olan romanlar kronolojik düzlemde, *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat* (1872), *İntibah* (1876), *Cezmi* (1880), *Sefile* (1886-1887), *Sergüzeşt* (1888), *Şık* (1889), *Karabibik* (1890), *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* (1892), *Muhadarat* (1892), *Nemide* (1892), *Bir Ölünün Defteri* (1892), *Ferdi ve Şürekâsı* (1895), *Zehra* (1896), *Araba Sevdası* (1896), *İffet* (1897), *Refet* (1898), *Mai ve Siyah* (1898), *Udî* (1899), *Mutallâka* (1899), *Mürebbiye* (1899), *Bir Muâdele-i Sevdâ* (1899), *Levâyah-i Hayat* (1900), *Tesadüf* (1900), *Eylül* (1900), *Aşk-ı Memnu* (1901) ve *Zavallı Necdet* (1902) olarak belirlenmiştir. Fakat bu eserlerin hepsinde, çalışmanın konusu olan kadın narsisizmi olgusunu gözlemlemek mümkün değildir. Bu nedenle bahsi geçen ve incelenen söz konusu eserlerdeki kadın narsisizmi özellikleri gösteren romanlar incelenecektir. Eserlerin tanıtımında, madde başlıkları yazarlara göre belirlenmiş olup, yazarların doğum tarihlerine göre sıralanmıştır.

İncelemeye dâhil edilen romanlara bakıldığında, *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*'taki narsistik unsurların *Fitnat*'ta yer aldığı ve genel olarak çocukluk dönemindeki eksikliklerin ön plana çıkacağı düşünülmektedir. *Fitnat*'ın annesiz büyümesi, üvey babasının ona olan tutumu, kırılğan bir yapıya sahip olduğunu gösterir niteliktedir. *İntibah*'taki Mehpeyker'in çocukluk dönemi hakkında yeterince veri olmasa da roman boyunca sergilediği büyüklenmeci davranışlar, onun bu incelemenin kapsamına dâhil edilmesine yol açmıştır. Aynı durum, *Cezmi*'deki Şehriyar için de söz konusudur. *Sefile*'de kadın narsisizmi bağlamında değerlendirilebilecek iki kahraman olduğu düşünülmektedir: İkbâl ve Mazlume. Sevgisiz büyüme, utanç, intikam gibi hususlarda narsistik özellikler gösterdikleri beyan edilebilir. Ayrıca her ikisinin de âşık olduğu İhsan, tamamlayıcı narsistik yapıya uygun davranışlar sergilemektedir. *Sergüzeşt*'te Dilber'in, zor bir çocukluk geçirmesi, sevgiye karşı bir açlık sergilemesi gibi olgular *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*'taki gibi kırılğan bir yapıya işaret ettiğinden çalışma kapsamına dâhil edilmesine

²² Ayrıntılı bilgi için bakılabilir:

Tülegen, H. (2018). *Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Erkek Narsisizmi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaztürk, M. (2011). *Tanzimat Romanlarında Erkek Narsisizmi*. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.

neden olmuştur. *Muhadarat*'taki üvey anne Calibe'nin, narsisizmin büyüklenmeci tarafının özelliklerini yansıttığı düşünülmektedir. *Nemide*'deki ana kahraman Nemide'nin de yine kırılğan özellikler sergilemesi narsistik özelliklere sahip olabileceği düşüncesini uyandırmıştır. *Ferdi ve Şürekâsi*'ndaki Hacer, yıllar boyunca İsmail Tayfur'a takıntılı bir aşk beslemiş olması ve onu idealize etmesinin, fakat bu hislerinin karşılıksız olmasının Hacer'in kırılğanlık düzeyinin yüksek olabileceğini göstermektedir. *Zehra*'daki Zehra ve Sırrıcemal'in, hem sevilme arzusu hem de hırs ve rekabetleri çalışma kapsamına dâhil edilmeleri konusunda rol oynamıştır. Diğer yandan Suphi'nin, her ikisi için de tamamlayıcı narsistik özelliklere sahip olduğu belirtilebilir. *Bir Muâdele-i Sevdâ*'daki Bedia'nın, kadın narsisizmin hem büyüklenmeci yapısına hem de aşağılık ve kırılğan yapısına uygun davranışlar sergilediği söylenebilir. *Eylül*'deki Suat'ın, idealize edilmiş bir kadın olmasından dolayı narsist olarak değerlendirilemeye de kişiliğinin ve hislerinin detaylı tasvir edilmesi nedeniyle kadın narsisizmindeki bazı özellikleri taşıdığı düşünülebilir. *Aşk-ı Memnu*'nun bu çalışma için en zengin kaynaklardan biri olduğu hem Bihter'in hem Nihal'in hem de Firdevs'in kadın narsisizmi kapsamında ele alınabileceği ifade edilebilir. Diğer yandan Behlül'ün de tamamlayıcı narsistik yapıya uygun özellikler gösterdiği düşünülmektedir. İncelemeye dâhil edilen son roman olan *Zavallı Necdet*'teki Meliha'nın özellikle büyüklenmeci özellikleriyle öne çıkabileceği düşünülmüş olup bu bağlamda veri elde edilmesi beklenmektedir.

İncelemeye dâhil edilmeyen romanlardan bahsedilecek olduğunda, *Sâime*, yarım kalmış bir eser olduğundan dolayı incelemeye dâhil edilmemiştir. *Şık*, *Karabibik*, *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, *Bir Ölü'nün Defteri*, *Araba Sevdası*, *İffet*, *Refet*, *Mai ve Siyah*, *Udî*, *Mutallâka*, *Mürebbiye*, *Levâ-yih-i Hayat* ve *Tesadüf*'te ise narsistik kadın tiplemesine rastlanılmadığından bu romanların incelemesi yapılmamıştır. Geriye kalan 13 romandaki kadın kahramanların incelenmesi sürecinde, bu kahramanların çoğunun tek yönlü olmaları nedeniyle malzeme çeşitliliğinin az olması beklenmektedir. Diğer yandan bu kadınların baskın gelen belli başlı yönlerinin bazı maddeler çerçevesinde öne çıkması, söz konusu maddelerin içeriklerini zenginleştireceği düşünülmektedir. Bunların yanında incelemeye 19. yy.'da popüler çizgide yazılan romanların dâhil edilmemesi bu romanlarda yeterli karakter derinliğinin yer almamasıdır. Safvet Nezihî'nin *Zavallı Necdet* romanının dâhil edilmesinin nedeni ise diğer popüler çizgideki romanlara karşın kadınlardaki narsistik yapıya uygun örnekleri barındırmasıdır.

3.1. ŞEMSETTİN SAMİ (1805-1904)

Batılılaşma döneminde ortaya çıkan ve edebiyatımıza kazandırılan pek çok türde eser kaleme alan Şemsettin Sami²³, 1850 yılında Arnavutluk'un Yanya eyaletinde dünyaya gelmiştir. İyi bir tahsil almış ve birden fazla yabancı dil öğrenmiştir. Kırtan fazla eser vermiş, dil konusunda yaptığı araştırmalarıyla öne çıkmıştır. 1872'de *Sirac* gazetesinde yazmaya başlayan Şemsettin Sami, aynı yıl Türk romanının ilk örneği kabul edilen *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*'ı da yayımlamıştır. Gazetecilik sahasında rol oynarken diğer yandan çeviri faaliyetlerini de sürdürmüştür. Tiyatro ve roman türlerinde eserler çeviren Sami, telif tiyatrolar da kaleme almıştır. *Kamus-ı Fransevî* (1884), *Kamusu'l-A'lam* (1888), *Kamûs-ı Arabî* (1898), *Kamûs-ı Türki* (1901) ve *Lehçe-i Türkiyye-i Memâlik-i Mısır* (1904) başlıklı sözlükleri başta olmak üzere hem Batı'nın hem de Doğu'nun diline ışık tutacak pek çok çalışma yapmıştır. Tanzimat edebiyatının ilk dönemindeki toplum için sanat anlayışıyla hareket etmiş, aydınlanmayı merkeze alan eserler vermiştir.

*Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*²⁴ da toplumu bilinçlendirme temasının hâkim olduğu bir eserdir. Yanlış evliliklerin doğurabilecekleri, evlilik çağındaki gençlerin fikirlerinin ve hislerinin dikkate alınması gerektiği trajik bir şekilde vurgulanmıştır. On iki bölümden oluşan roman, Talât'ın tanıtılmasıyla başlar. İyi bir tahsil almış, devlet dairesinde çalışan, babasını küçük yaşta kaybetmiş olan 19 yaşındaki Talât, aşk evliliğin hâkim olduğu bir aileye mensuptur. Talât'ın anne ve babasının evliliği, yazarın empoze ettiği evlilik türüdür. Talât, Hacıbabâ'dan tütün almaya gittiği bir gün, tütüncüdeki kafesin arkasından

²³ Bu çalışma kapsamında şu eserlerden yararlanılmıştır:

Akün, Ö. F. (1970). Şemseddin Sami. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 11, s. 411-422). içinde Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Akün, Ö. F. (1998). Hayatı, Eserleri ve Türklüğe Hizmetleri ile Şemseddin Sâmî. *Kamûs-ı Türki* (s. 1-32). içinde İstanbul: Alfa Yayınları.

Levend, A. S. (2010). *Şemseddin Sami*. İstanbul: Can Yayınları.

Tural, Ş. (2000). *Şemseddin Sami*. İstanbul: Şule Yayınları.

²⁴ Eser hakkında detaylı bilgi için bakılabilir:

Akgül, A. (2017). Osmanlı-Türk Romanında Trajik Olay Örgüsü ve Bir Prototip Olarak Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat. *Osmanlı Araştırmaları*, 50(50), s. 153-174.

Karadeniz, H. (2022). Şemsettin Sami'nin Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat Romanında Yapı ve İzlek. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4), s. 2567-2587.

Öksüz, M. (2021). Türk Romanın Başlangıcına Dair Yeni Bir Bilgi: Lyon Âşıkları'yla Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat İlişkisi. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*(11), s. 173-193.

Solmaz, M. (2015). Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat, Felatun Bey ile Rakım Efendi ve Araba Sevdası Romanlarına Göre 19 Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Toplumunda Değişim ve Batılılaşma. *Journal of Turkish Studies*, 10(4), s. 835-850.

Uçman, A. (2020). İlk Türk Romanı Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat Üzerine. *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*(Prof. Dr. M. Orhan Okay Özel Sayısı (01 Aralık 2020)), s. 332-341.

Fitnat'ı görür ve görür görmez âşık olur. Bu noktadan sonra Fitnat tanıtılır. Fitnat, çok küçük yaşta annesini kaybetmiştir, himâyesinde yaşadığı Hacıibaba ise öz babası değildir. Öz babasının kim olduğunu bilmeyen Fitnat adeta bir hapis hayatı yaşamakta, evden dışarıya çıkamamaktadır. Fitnat'ın hayatında pek kayda değer bir şey yoktur, nakış eğitimi alarak ve pencereden dışarıyı izleyerek günlerini geçirmektedir. Pencereden dışarıyı izlediği günlerden birinde Talât'ı gören Fitnat, tıpkı Talât gibi aşka düşer. İlk görüşte Fitnat'a âşık olan Talat'ın, Fitnat'ı görebilmesi için tek yolu ise kadın kılığına girerek Hacıibaba'nın evine ulaşmaktır. Bunun için Fitnat'ın nakış hocası Şerife Hanım'dan nakış dersleri alır. Şerife Hanım'ın Talât'ın yani Ragıbe'nin okuma yazma bildiğini öğrenmesi üzerine, Hacıibaba'dan icazet alarak Talât'ı Fitnat'ın yanına götürür. Talât, Ragıbe adıyla Hacıibaba'nın evine gitmeye başlar ve okuma yazma öğretmek bahanesiyle Fitnat ile arkadaşlık kurar. Bu esnada da Fitnat'a bir erkek kardeşinin olduğunu söyleyerek kendini yani Talât'ı anlatır. Talât'ı uzaktan görerek ona âşık olan Fitnat hem gönlündeki sevdâyı Talât'a belli eder hem de Ragıbe ve Talat'ın suretlerinin benzerliğinden son derece etkilenir. Ancak bunu alenen Ragıbe'ye söyleyemez. Diğer yandan romanın gidişatını değiştirecek olan Ali Bey tanıtılır. Ali Bey, Üsküdar'da yaşayan, hâli vakti yerinde, önceki eşinden boşanmış ve kötü tecrübeler geçirmiş orta yaşlı bir adamdır. Eski karısını unutamamış olsa da çevresindeki baskıdan dolayı evlenme kararı alır. Bu noktada, Hacıibaba devreye girer ve Fitnat'ı Ali Bey ile evlendirmek ister, Ali Bey ise Fitnat'ın yüzünü eski eşine benzettiğinden dolayı bu evliliği gerçekleştirmeye karar verir. Duruma karşı çıkan Fitnat bir şekilde kandırılır ve Ali Bey ile evlenir. Ancak bu evlilik hem Fitnat'ın hem de Talât'ın felaketi olur. Sevmediği biriyle evlenmeye zorlanan Fitnat, yaşadığı acıya dayanamayarak intihar eder. Sevdiğini son bir kez görmek için Ali Bey'in konağına gelen Talât ise Fitnat'ın canına kıydığını görmesi üzerine şok geçiren Talât hayatını kaybeder. Aynı zamanda, Fitnat son nefeslerini verirken Ali Bey Fitnat'ın muskasındaki mektubu bulur. Mektup Fitnat'ın annesi olan eski karısı Zekiye tarafından yazılmıştır. Hem eski karısının vasiyetnamesini okuyan hem de kendi kızının varlığını öğrenen Ali Bey, bu olayların yaşanmasının ardından aklını yitirir.

Trajik bir şekilde sona eren romanda, masalsı unsurlarla harmanlanmış yanlış evlilik teması mevcuttur. Şemsettin Sami, o dönemde çok da yaygın olmayan aşk evliliğine dikkat çekmiş ve zorlamayla olan evliliğin hangi sonuçlar doğurabileceğini vurgulamıştır. Diğer yandan romanın olay örgüsü oldukça basittir. Akyüz (2017, s. 75), *Taaşşuk-ı Talât*

ve Fitnat'ın dönemin millî roman anlayışına oldukça uygun olduğunu hem karakter tahlili hem de teknik açısından da basit olduğunu vurgulamıştır. Romana narsisizm ve kadın narsisizmi açısından bakıldığında, *Fitnat*'ın narsistik unsurlar gösterdiği bu durumun da sevgisiz büyümesinden, kimsesiz olmasından ve izole yaşamasından kaynaklandığı söylenebilir. Romandaki kişiler derinlikli olmadığından net çıkarımlar yapmak mümkün olmasa da *Fitnat*'ın ruh dünyasının kadın narsisizminin kırılma yapıyla örtüştüğü ifade edilebilir.

3.2. NAMIK KEMAL (1840-1888)

Tanzimat döneminin en önemli aydınlarından olan Namık Kemal²⁵, 1840 yılında Tekirdağ'da dünyaya gelmiştir. O da tıpkı Şemsettin Sami gibi edebiyatın neredeyse her alanında faaliyet göstermiş, aydınlanma düşüncesinin toplumumuza kazandırılması hususunda büyük rol oynamıştır. Dil, edebiyat, sanat, ideoloji, basın gibi pek çok sahada öne çıkan Namık Kemal, "hürriyet" kavramının halk tarafından anlaşılmasında son derece mühim bir konumdadır. II. Abdülhamid'in müneccimbaşı Mustafa Âsım Bey'in oğlu olan Namık Kemal, iyi bir tahsil almış, küçük yaştan itibaren edebiyatın farklı alanlarıyla ilgilenmiştir. Bilinen ilk şiirlerini on dört – on beş yaşlarında kaleme almıştır. Bu şiirlerinde Mevlevîliğin tesirini görmek mümkündür. Mektep günlerinde ise hocası Ebüziyya Tevfik'ten etkilenen Namık Kemal, eski şiire ilgi duymaya başlamış, divan şiiri kapsamında değerlendirilecek şiirler yazmıştır. Evlendikten sonra Hariciye Nezareti Tercüme Odası'nda çalışmaya başlamıştır. Tercüme Odası, onun fikir hayatını şekillendiren bir mahfil olmuş, Fransızca'yı da burada öğrenmiştir. Tercüme Odası'nda çalışmaya başlamasıyla birlikte, Encümen-i Şuarâ toplantılarına katılmaya başlamış, burada da yine onun için bir dönüm noktası olan İbrahim Şinasi ile tanışmıştır. Eski şiirle ilgilenmeye devam eden Namık Kemal'in şiir ve edebiyat hakkındaki görüşleri, Encümen-i Şuarâ toplantılarına katıldığı dönemde değişmeye başlamıştır. Namık Kemal'in hayatındaki bir diğer kırılma noktası, gazeteci kimliğinin başlamasıdır. 1865'te

²⁵ Yazarla ilgili detaylı bilgi için bakılabilir:

Akün, Ö. F. (2006). Namık Kemal. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (s. 361-378). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Dizdaroğlu, H. (1995). *Namık Kemal Hayatı-Sanatu-Eserleri*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Fuat, M. (1999). *Namık Kemal: Yaşamı, Düşünce Dünyası, Sanatçı Kişiliği*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Göçgün, Ö. (1987). *Namık Kemal*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kaplan, M. (1948). *Namık Kemal Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Paris'e dönen Şinasi, *Tasvir-i Efkâr*'ın yönetimini ona bırakmış, bu gazete onun yetiştiği yerlerden biri olmuştur. Gazetecilikle beraber siyasî konularla daha çok ilgilenmeye başlayan Namık Kemal, meşrutiyet ve hürriyet fikirlerini kaleme aldığı eserlerde şiddetli bir biçimde dile getirmiştir. Avrupa'ya gidişinin ardından yayıncılığa devam etmiş, *Muhbir* ve *Hürriyet*'te aktif rol oynamıştır. Avrupa'dan döndükten sonra aynı faaliyetlere devam eden, edebiyatı ideolojik perspektiften sunan Namık Kemal, *Vatan Yahut Silistre* (1873)'nin sahnelenmesiyle beraber Magosa sürgününe gönderilmiş, üç yıl kadar burada kalmıştır. Başta *İntibah* (1876) olmak üzere *Zavallı Çocuk* (1873), *Âkif Bey* (1873), *Gülnehal* (1875), *Kara Belâ* (1908) gibi eserlerini ve bazı makalelerini Magosa'dayken yazmıştır. V. Murad'ın tahta çıkışından sonra 1876'da İstanbul'a dönmüştür. Çok uzun süre İstanbul'da kalamamış, II. Abdülhamid'in yeniden tahta çıkmasının ardından yönetimle fikir ayrılıkları yaşayıp önce tutuklanmış sonra da Midilli'ye sürgüne gönderilmiştir (1877). Midilli'deyken kaleme aldığı *Celâl Mukaddimesi* (1884), edebiyat hakkındaki görüşlerini vurgulaması bakımından son derece önemlidir. 1884'te Rodos'a atanmış, 1887'de Sakız adasına gönderilmiş, 1888'de ise zatürreden vefat etmiştir. Hayatı boyunca idealize ettiği hürriyeti savunan Namık Kemal, toplumu bilinçlendirme ve yönetimdeki eksiklikleri giderme gayesiyle fikirlerini eserlerine yansıtmıştır. Şiirden ziyade nesir türündeki eserleri daha fazladır. Hürriyet, vatan, hak, hukuk gibi kavramlar bu eserlerinde sıkça görülmektedir. Hem şiirde hem de nesirde yeni tarzlar denemiştir. Edebiyatın her sahasında adından söz ettiren Namık Kemal, ömrü boyunca iki roman kaleme almış olsa da söz konusu romanlar edebiyatımız için son derece önemlidir. Onun romanlarındaki ayırıcı yönlerden biri, Güzin Dino'nun (2008, s. 58) da bahsettiği gibi roman kişilerine o güne dek karşılaşılmayan boyutlar kazandırmak istemesidir. "Geleneksel halk hikâyelerindeki kişileri somutlaştırmaya çalışmış; onları ruhsal ve toplumsal bir çerçeveye ve çoğunu işlenmiş bir dış görünüşle ortaya koymuştur" (Dino, 2008, s. 58).

Namık Kemal'deki bu tutum her iki romanında da hâkimdir. Fakat *İntibah*'taki ruhsal dünya *Cezmi*'ye göre daha kapsamlıdır. *Cezmi*'de toplumsal konuların ve Türklük bilincinin ön planda olması, kahramanların iç dünyalarının yeterince detaylı aktarılmamasına neden olmuştur.

Namık Kemal'in Magosa sürgününde kaleme aldığı *İntibah*, 1876 yılında *Vakit* gazetesinde tefrika edilmiş, 1944'te ise Latin alfabesi ile basılmıştır. Yanlış Batılılaşma temasının hâkim olduğu *İntibah*'ta, kişilerin yeterince derinlikli olmamasına rağmen psikolojik çıkarımların yapılabilmesi mümkündür. Ahmet Hamdi Tanpınar (1997), onun sanat anlayışındaki bu yöne dikkat çekmiştir. “Böylece bu “edebiyat-ı sahiha” taraftarı, edebiyatta bir esas gibi gördüğü eğlendirmek ve faydalandırmak gayelerini bırakmamakla beraber psikolojik dikkati bu sanatın esası olarak alır” (Tanpınar, 1997, s. 400).

İntibah'ın psikolojik yönünü vurgulayan tek kişi Tanpınar değildir. Mehmet Kaplan (1999) da *İntibah*'ın bu özelliğini belirtmiştir.

“İntibah, yapı bakımından Felâton Bey'le Rakım Efendi'den tamamiyle farklı bir romandır. Felâton Bey'le Rakım Efendi muayyen bir sosyal davranış ve zihniyeti ortaya koyan bir karakter veya tip romanı, İntibah ise ferdi bir hayat tecrübesini hikâye ve tahlil eden dramatik ve psikolojik bir eserdir” (Kaplan, 1999, s. 124).

Bunlara ek olarak İnci Enginün (2019) de *İntibah*'ın bu yönüne değinmiştir. “Namık Kemal kahramanlarının psikolojik durumlarını tahlil etmiş, onlara bağlı olaylar yaratmış ve bu olaylar yeni psikolojik tahlillere zemin olmuştur, ancak, ahlakçı Namık Kemal, yer yer bu gidişi aksatarak kendi canlandırdığı şahıslara karşı da tavır almıştır” (Enginün, 2019, s. 232).

Enginün'ün (2019) değindiği bir diğer husus, Namık Kemal'in romantik tutumudur. “İlk roman denemelerinden olan eser, bir tarafıyla romantik Fransız romanlarını bir tarafıyla da on yedinci yüzyıl realist halk hikâyelerini, özellikle Hançerli Hanım hikâyesini andırmakla birlikte şahsî yaşantı yansımalarını da taşır” (Enginün, 2019, s. 231).

Fakat Namık Kemal, ciddi değişikliklere giderek *İntibah*'ı kaleme almıştır. Güzin Dino'nun (2008, 58-59), bu bağlamdaki tespitleri ve Enginün'ün (2019, s. 232), romandaki kadın kahramanların Fransız dominant kadın tipolojisine daha yakın olduğunu aktarması kayda değerdir. Aynı zamanda romanın her bir bölümünün klasik şiirin çeşitli beyitleriyle başlaması da Namık Kemal'in düalist fikir hayatını özetler niteliktedir. Romanın ana kahramanı olan Ali Bey, yanlış Batılılaşmanın getirdiği yozlaşma bağlamında tipik bir örnektir. Ancak bu örnek bir hayli abartılı bir biçimde kurgulanmıştır. Diğer yandan Namık Kemal, kusurlu ve teknik açıdan zayıf bir roman

yazdığını bilmekle beraber, romancılık konusunda iddiada bulunmamış, *İntibah*'ı kaleme alarak bizim toplumumuzda da roman yazılabileceğini ifade etmiştir. “Burada Namık Kemal, *İntibah*'ı yazmakla, bu dille roman yazılmaz diyenlere bir cevap vermek istemiştir. Dolayısıyla Namık Kemal bu konuda çok şuurlu bir adım atmıştır” (Ercilasun, 2013, s. 15).

Hacim ve olay örgüsü olarak sınırlı bir niteliğe sahip olan *İntibah*²⁶, Ali Bey'in tanıtılması ile başlar. İyi bir eğitim almış, zengin bir aileye mensup ve babasını kaybetmiş 20 yaşındaki Ali Bey, ruhsal sıkıntılarla boğuşmakta, devlet dairesindeki işiyle yeterince mutlu hissetmemektedir. Çamlıca tepesinde geziler yapmaya başlayan Ali Bey, buradaki gezilerle huzurlu bir ruh haline bürünür ve bu gezileri alışkanlık hâline getirir. Arkadaşlarının da kendisine eşlik ettiği bir gün Mehpeyker ile karşılaşır. Romantik ilişkiler konusunda oldukça deneyimsiz ve utangaç olan Ali Bey, Mehpeyker'i gördüğü an ona âşık olur. Mehpeyker de Ali Bey'in tavırlarından onun saflığını ve temizliğini fark eder. Kendisini de Ali Bey'e onun gibiymiş gibi lanse eder. Ali Bey evlilik hayalleri kurarken Mehpeyker yalnızca gönül eğlendirmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle Ali Bey'den devamlı gelen evlilik tekliflerini reddeder. Ali Bey, kaleminden arkadaşı Atıf Bey ile Mehpeyker'e olan hislerini ve onunla evlenmek istediğini paylaşır. Mehpeyker'i araştıran Atıf Bey onun ne çeşit bir kadın olduğunu dayısı Mesut aracılığıyla öğrenir. Mesut Bey ve Atıf Bey, söz konusu durumu Ali Bey ile paylaşırlar. Öğrendiklerinin ağırlığı altında ezilen Ali Bey, gerçeklere rağmen Mehpeyker'den vazgeçemez ve onunla

²⁶ Eserle ilgili detaylı bilgi için bakılabilir:

Akdeniz, S. (2012). *İntibah* Romanında Mekân Kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), s. 3-21.

Arslan, M. A., & Özbaş, M. (2014). An Example of Chaos in the Desired Change of a Society in Literature: *İntibah*. *Chaos and Complexity Theory in World Politics*, s. 147-156.

Avcıoğlu, G. G. (2024). *İntibah* ve *Periçehr* Romanlarının Femme Fatale Kavramları Çerçevesinde İncelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, s. 161-196.

Çitçi, S. (2006). *İntibah* Romanında Ele Alınan İki Kadın Tipi. *Turkish Studies*, 1(1), s. 68-90.

Eraslan, H., & Sarı, A. (2018). Tanzimat Dönemi Edebiyatında Kadının Sunum Biçimlerine Sosyolojik Bir Bakış:

İntibah, Zehra Ve Sergüzeşt Örneği. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 2(2), s. 60-85.

Ertuş, A. (2022). Namık Kemal'in *İntibah* Romanında Othello Sendromu. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), s. 178-195.

Gündüz, B. Ö. (2021). Psikanalitik Edebiyat Kuramı Yoluyla Bir İnceleme Örneği: '*İntibah*' ve '*Anahtar*' Romanlarının Karşılaştırmalı Çalışması. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 8(78), s. 3293-3298.

Kürüm, E. (2021). “Sergüzeşt-i Ali Bey Yahut Sergüzeşt-i Âli-i Osman” Siyasi Bir Roman Olarak *İntibah*. *Journal of Turkology*, 31(1), s. 281-299.

Polat, A. (2017). Namık Kemal'de Kaygı Temelli Metinleştirme: *İntibah* ve *Ahlâk-ı Alâî*. *Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(3), s. 1564-1573.

Sevim, G. (2016). *İntibah* Romanında Yapı Ve İzlek. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), s. 73-97.

tekrar buluşur. Mehpeyker ise başından geçenleri ve neden böyle bir hayatının olduğunu Ali Bey ile paylaşır. On üç yaşında akrabası tarafından namusunun satılması, kendini kurban olarak yansıması Ali Bey'in ondan vazgeçememesini daha da körükler. Bu noktadan sonra Ali Bey, Mehpeyker'in evine gitmeye başlar ve kötü alışkanlıklar edinir. Mehpeyker'le ilişkisini sürdüren Ali Bey'in durumu Atıf Bey'i endişelendirir. Atıf Bey durumu Ali Bey'in annesi ile paylaşır. Oğlunun gündün güne eridiğini, farklı bir insana dönüştüğünü fark eden anne, Mesut Bey'in de tavsiyesiyle oğlunun başka bir sevdaya meyiletmesi için evlerine güzel bir cariye almaya karar verir. Ardından da ahlakı kendi gibi güzel olan Dilâşub'u eve getirir. Ali Bey, Dilâşub'a başlangıçta ilgi göstermese de Mehpeyker ile aralarında yaşanan bazı olaylardan sonra farklı kararlar alır. Mehpeyker'in finansal olarak kendisine destek sağlayan dostu Abdullah Efendi, birkaç günlüğüne İstanbul'a gelir ve vaktini Mehpeyker ile geçirmek ister. Bu süre zarfında Mehpeyker ile görüşmeyen Ali Bey, Mehpeyker'in evine gitse de onu göremez ve sonrasında gerçekleri öğrenir. Mehpeyker ile tartışan ve onunla ilişkisini kesen Ali Bey, güzelliğini beğendiği ancak ilgi göstermediği Dilâşub'a meyiletmeye başlar. Ali Bey ve Dilâşub arasında bir gönül ilişkisinin başlaması Mehpeyker'in kendini kaybetmesine sebep olur. İntikam planları yapar ve Dilâşub'a iftira atar, bu iftira için Abdullah Efendi'yi kullanır. Dilâşub'u tıpkı kendiymiş gibi gösterir ve Ali Bey'in bir kez daha yıkılmasına sebep olur. Bir kez daha aynı senaryoyu yaşayan Ali Bey, Dilâşub'u evden gönderir. Mehpeyker de Dilâşub'u satın alır. Ali Bey, yaşadıklarının etkisiyle kötü alışkanlıklarını daha da artırır. İçki, kumar ve kadınlardan ibaret bir hayat yaşamaya başlar. Ali Bey'in vaziyetini kaldıramayan annesi hayatını kaybeder. Yeterince tatmin olmayan Mehpeyker, Ali Bey'in canını almak ister. Mehpeyker'in planlarına kulak misafiri olan Dilâşub önce karşılaşma fırsatı bulduğu Ali Bey'i uyarır sonra da Ali Bey'in canını kurtarmak için kendini feda eder. Durumu fark eden Ali Bey, karakoldan döndükten sonra Dilâşub'un cansız bedeniyle karşılaşır. Kendi paltosunu giyerek bıçaklanan Dilâşub'u gören Ali Bey gerçeklerin altında ezilir. Bu esnada gizli bölmede saklanan Mehpeyker ortaya çıkar. Ali Bey'e yaptıklarını itiraf etmesi üzerine, Ali Bey Dilâşub'un öldürüldüğü bıçakla Mehpeyker'i öldürür. Katil olan Ali Bey, hapis cezasına çarptırılır ve altı ay içerisinde vefat eder. Trajik bir sonla biten romanda, romantizmin dinamikleri, yazarın iyi ve kötü kavramlarına atfettiği tipolojileri ve mesaj verme kaygısını gözlemlemek mümkündür.

Namık Kemal'in kaleme aldığı iki romandan diğeri olan *Cezmi*²⁷ (1880) ise başlangıçta iki cilt olarak tasarlanmış ancak yalnızca tek cilt olarak yazılmıştır. Dört bölüm hâlinde farklı yıllarda yayımlanan roman, 1880, 1882 ve 1883 yıllarında okuyucuya sunulmuştur. Edebiyatımızdaki ilk tarihî roman olarak kabul edilen *Cezmi*, Tanpınar'a göre (1997, s. 407) tarihî kadro içinde bir ideoloji romanıdır. Osmanlı ve İran arasındaki savaş, romanın temel olay örgüsünü oluşturur. Romanın ana kahramanı Cezmi, idealize edilmiş olmakla beraber, yazarın milliyetçilik duygusunu aktarmasını da sağlamaktadır.

16. yüzyıl Osmanlı Devleti sınırlarında geçen roman, dönemin ve romanın ana kahramanı Cezmi'nin tanıtılmasıyla başlar. Annesiz büyüyen ve babasının destekleriyle eğitimini alan Cezmi, genç yaşlarında hem babasını hem de kendisine askerliği öğreten amcasını kaybeder. Eğitimini devam ettirmek için yirmili yaşlarında İstanbul'a gelir. Burada saray erkânı ile ilişkiler kurar ve dönemin şairleriyle tanışır. Cezmi'nin söz konusu dönemi, Sokullu Mehmed Paşa'nın görevde olduğu döneme tekabül etmektedir. İran-Osmanlı Savaşı'nın başladığı bu sırada Cezmi'de savaşa katılmak ister ve Lala Mustafa Paşa'ya yazdığı mektubun ardından savaşa gider. Derviş Paşa ile katıldıkları muharebelerde günden güne Osmanlı askerlerinin sayılarının azalmasıyla Özdemiroğlu Osman Paşa gelir ve İran askerleri yenilgiye uğratılır. Cezmi'nin savaştaki başarısı, sipahilikten müteferrikalığa yükselmesini sağlar. Galibiyetleri artar, Kırım Hanlığına bağlı Adil Giray ve Mehmet Giray'ı bularak onlarla büyük bir zafere imza atar. Enginün (2019, s. 239), araştırmacılara göre Cezmi'nin karakterinin yeterince belirgin olmadığını aktarmış ve bu fikre katılmıştır. Ona göre Cezmi, başına buyruk hareket eden, saygılı ama emirlere karşı gelmekten çekinmeyen, edebî yönü kuvvetli ve bir o kadar da savaşçı bir tiptir. Hatta onun tavırlarını, Namık Kemal'in Yavuz Sultan Selim hayranlığı ile ilişkilendirmiş, Cezmi'nin karakterinde Sultan Selim'in tesirlerinin olduğunu düşünmüştür. Bahsi geçen galibiyetlerin ardından, Mirza Süleyman'a büyük bir ordu verilir ve Mirza Süleyman Şirvan'a giderek Şamahi ile savaşır. Fakat burada Mirza Süleyman'ın Adil Giray ve Gazi Giray'ın emrindeki askerleri kuşattığı ardından da esir aldığı görülür. Esir düşen Adil Giray'a, İran Şahı'nın eşi Şehriyar âşık olur. Oldukça güçlü bir karaktere sahip olan

²⁷ Detaylı bilgi için bakılabilir:

Argunşah, H. (1997). *Cezmi Üzerine Bazı Düşünceler*. *Türk Dili*, s. 510-518.

Savaş, Ö. (2021). Namık Kemal'in *Cezmi* Adlı Romanında Etik ve Estetik. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 24, s. 548-561.

Şimşek, K. (2021). *Tarihsel Romanın Milliyetçi Dönüşümü: Bir Yeniden Yazım Örneği Olarak Namık Kemal'in Cezmi'si*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şehriyar, Adil Giray'ı elde etmek için türlü eylemlerde bulunur. Hatta emellerine ulaşmak için Adil Giray'ın kardeşini Kahkaha Kalesine göndererek ona çeşitli vaatlerde bulunur. Vaatlerine göre ittifak kuracaklarını ve Osmanlı için karışıklık çıkaracaklarını söyler. Şehriyar'ın kardeşi Perihan bu olaylara anlam veremez ve Şehriyar'ı sorgular. Şehriyar'ın söylediklerinin yalandan ibaret olduğunu öğrenir. Şehriyar Perihan'dan Adil Giray'ı elde etmek için yardımını ister. Fakat beklenmedik bir durum yaşanır ve Adil Giray, Perihan'a, Perihan da Adil Giray'a âşık olur. Perihan ile görüşmeye başlayan Adil Giray, onun aracılığıyla Osman Paşa'ya mektup göndererek Cezmi'yi çağırır. İran'a gelen Cezmi kılık değiştirerek saraya girer ve Adil Giray'a ulaşır. Adil Giray, Cezmi'ye Perihan ile kurdukları planlardan ve İran'ı devirme amacından bahsederek Cezmi'den yardım ister. Adil Giray'ın planlarından haberdar olan Mirza Süleyman, öğrendiklerini Şehriyar'a aktarır. Adil Giray ise Şehriyar'ı kandırmak için sahte bir aşk mektubu yazsa da en sonunda Perihan'a olan hislerini Şehriyar'a itiraf eder. Bu noktadan sonra Şehriyar'ın ve Mirza Süleyman'ın intikam planları başlar, onların öldürülmesini amaçlarlar. Adil Giray ve Perihan'ın müttefiki Ali Kuli Han'ın yaşananları Cezmi'ye bildirmesiyle beraber karışıklıklar başlar. Şehriyar ve Mirza Süleyman'ın planları kendi sonlarını getirir. Kendini korumak için Adil Giray'ın odasına sığındığı bir anda Şehriyar kötü bir şekilde ölür. Adil Giray ve Perihan ise Rüstem Paşa ile olan çatışma esnasında ölürlür. Tüm bu kargaşanın arasında yaralanan Cezmi, Abbas sayesinde olay yerinden uzaklaşır ve Türkiye'ye döner.

Tarihî bir roman perspektifinde yazılmasına karşın romandaki en çok zulmeden kişi Şah'ın aksine Şehriyar'dır. Kişisel ihtirasları uğruna gözü hiçbir şeyi görmeyen Şehriyar'ın, devletinin bekâsını düşünmemesi de dikkat çekicidir. *Cezmi*, salt bir tarih romanı olarak değerlendirilmemeli, içerisinde yer alan destanî ve abartı unsurlar dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda, Namık Kemal'in üzerinde geleneğin etkisinin hâkim olduğunu ifade etmek mümkündür. Her ne kadar milliyetçilik, hürriyet, vatanperverlik gibi temaları okuyucuya kazandırmak istese de klasik geleneğin izlerine *Cezmi*'de de yer vermiştir. Başlangıçta sade bir dille ilerleyen roman, başka konuların başlamasıyla daha edebî bir boyut kazanmıştır. Romanda tarihî gerçek şahsiyetlerin var olduğu kadar romantizm etkisiyle oluşturulmuş tipler de yer almaktadır. Diğer yandan Osmanlı-İran, Osmanlı-Kırım ilişkilerinin yansıtılması da romanının önemli özelliklerindedir. *Cezmi*'nin bu çalışma için önemi, şahıs kadrosunda Şehriyar'ın yer almasıdır. Perihan ile zıt

kurgulanmış olan bu kadın, son derece güçlü bir imaj çizse de narsistik özellikler taşımakta ve kendilik algısında problemler yaşamaktadır. Evlenmeden önceki durumundan bahsedilmesi çocukluğu hakkında çıkarım yapılabilmesine olanak sağlamakta aynı zamanda romana da psikolojik bir derinlik kazandırmaktadır.

3.3. SAMİPAŞAZÂDE SEZÂÎ (1859-1936)

1859'da İstanbul Taşkasap'taki bir konakta dünyaya gelen Samipaşâzade Sezâî²⁸, iyi bir tahsil alarak büyümüş, sanata ve edebiyata olan sevgisi bu yıllarda başlamıştır. Diğer yandan Batı kültürünü de öğrenen Samipaşâzade Sezâî, Fransızca hocası vesilesiyle özgürlükçü düşünce yapısına sahip olmuştur. Babası yüksek mertebelerde görev yapmış bir devlet adamı olup aynı zamanda Abdülhâk Hâmid Tarhan'ın hocasıdır. Abdülhâk Hâmid ve Recâizâde Mahmud Ekrem ile komşu köşklerde oturmuşlardır. Dolayısıyla küçük yaşta bu isimleri tanımıştır. Yazmayla olan ilişkisi on dört yaşında başlamış hem olay çevresinde gelişen metinler hem de düz yazılar kaleme almıştır. 1881'den 1885'e kadar Londra'da sefaret kâtibi olarak görev yapmış, 1885'te görevinden alınmıştır. Bu noktadan sonra ideolojik olarak daha keskin bir duruş sergilemiş, *Tercümân-ı Hakikat*'te yazmaya başlamıştır. 1885-1886 yıllarında Paris'te yaşamış ve burada Latife Hanım ile evlenmiştir. 1886'da Hariciye Nezareti İstişare Odası'nda göreve başlamış, 1901'e kadar burada görev yapmış, bu yıllarda *Sergüzeşt* (1888)'i kaleme almış ve *Sergüzeşt*'ten dolayı cezaya çarptırılmıştır. Cezalandırılmasının ardından 1901'de Paris'e kaçmış, buradayken İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından çıkarılan *Şûrâ-yı Ümmet*'te yazılar yazmıştır. 1908'de, İstanbul'a dönmüş ve Madrid elçiliği görevini ifa etmiştir. 1916'da İsviçre'ye giden Samipaşâzade Sezâî'nin, buradaki yıllarında Batı algısı da değişir. 1921'de İstanbul'a döner ve yazmaya odaklanmış, 1927'de TBMM tarafından Samipaşâzade Sezâî'ye maaş bağlanmış, 1936'da ise hayata gözlerini yummuştur.

Yaşamının ilk yıllarında ve verdiği ilk eserlerde Namık Kemal ve Abdülhâk Hamid Tarhan'ın tesirleri hissedilmektedir. Sanat anlayışının anlaşılması hususunda döneminin edebiyat araştırmacılarına gönderdiği mektuplar oldukça mühimdir. Tiyatro, roman,

²⁸ Yazarla ilgili detaylı bilgi için bakılabilir:

Güven, G. (2009). *Sami Paşazade Sezai ve Eserleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kerman, Z. (1986). *Sami Paşazade Sezai*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kerman, Z. (2018). Sami Paşa-zade Sezâî. İ. Parlatur, İ. Enginün, A. B. Ercilasun, Z. Kerman, A. Uçman, & N. Çetin içinde, *Tanzimat Edebiyatı* (s. 557-584). Ankara: Akçağ Yayınları.

Oğuzkan, A. F. (1954). *Sami Paşazade Sezai Hayatı Sanatı Eserleri*. İstanbul: Varlık Yayınları.

hikaye, gezi yazısı, hatıra gibi türlerde eserler vermiş, edebiyat hakkındaki görüşlerini genellikle düz yazılarında dile getirmiştir. Edebiyatımızda *Sergüzeşt* yazarı olarak anılsa da roman türünde tek bir eseri vardır. Üslubu ne çok sanatlı ne de çok sadedir, olay çevresinde gelişen metinlerde tasvirlerden romantizmden hatta yer yer realizmin unsurlarından yararlanmıştır. Samipaşazâde Sezâi hakkında yapılan en kapsamlı çalışmaların büyük bir kısmının Zeynep Kerman'a ait olduğu ifade edilebilir.

Samipaşazâde Sezâi'nin tek romanı olan *Sergüzeşt*²⁹, 1888 yılında yayımlanmıştır. Roman türünün edebiyatımızdaki ilk örneklerinde, esaret konusunun işlenmesi oldukça yaygındır. Tanpınar (1997, s. 291) esirliğin o zamanki hayat şartlarında romanesk gelişmeler için en müsait müessese olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, Samipaşazâde Sezaî, *Sergüzeşt* ile hem Kafkasyalı bir esirin başından geçen olayları anlatmış hem de köleliğin ve köle ticaretinin eleştirisini de dile getirmiştir. Fakat Samipaşazâde Sezaî'nin esir ticareti hususu bazı yönlerden eleştirilmiştir. "Sami Paşazade Sezai'nin Avrupalı sömürgecileri ve Amerika'yı görmezlikten gelerek, esareti sadece Asya ve İslâm âlemine mahsus imiş gibi göstermesi de yanlış bir görüştür" (Kaplan, 2017, s. 374).

Romandaki diğer unsurlara bakıldığında kahramanların derinlikli olmadığı buna karşın tasvirlerin oldukça detaylı olduğu görülmektedir. Realizmin etkileri hissedilen romanı,

²⁹ Eserle ilgili detaylı bilgi için bakılabilir:

Akyüz, K. (1956). *Sergüzeşt* Romanı Üzerine. *Türk Dili*(55), s. 417-421.

Çoruk, A. Ş. (2012). Oryantalizmin *Sergüzeşt*'i. *Journal of Turkish Language and Literature*, 36(36), s. 79-100.

Dilekçi, P. (2017). *N.M. Karamzin'in "Zavallı Liza" ve Sami Paşazade Sezai'nin "Sergüzeşt" Adlı Eserlerinde Halk Kültürü Yansımalarının Karşılaştırmalı Analizi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dino, G. (1954). Samipaşazâde Sezai Bey'in "Sergüzeşt" İsimli Romanında Gerçekçiliğin Payı. *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), s. 139-152.

Eraslan, H., & Sari, A. (2018). Tanzimat Dönemi Edebiyatında Kadının Sunum Biçimlerine Sosyolojik Bir Bakış: İntibah, Zehra Ve *Sergüzeşt* Örneği. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 2(2), s. 60-85.

Güler, A. F. (2024). *Sergüzeşt* Romanındaki Ahlakî Kötülük. *Artuklu Humanities*(17), s. 37-47.

İleri, S. (1981). *Sergüzeşt*'te Halit Ziya'yı Etkileyen. *Yazko Edebiyat*, 1(3), s. 89-93.

Karadeniz, M. (2023). *Emile Zola'nın Meyhane ve Samipaşazade Sezai'nin Sergüzeşt Romanlarında Toplumsal Eleştiri*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kerman, Z. (2009). Tanzimat Devri Türk Edebiyatında 'Esaret' Temi ve *Sergüzeşt* Romanı. *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri* (s. 108-116). içinde İstanbul: Dergâh Yayınları.

Reyhanoğulları, G. (2020). *Sergüzeşt* Romanının Tematik Bağlamında Mekânın Poetiği. *Türkoğlu Dergisi*, 24(1), s. 104-144.

Şimşek, Y. (2020). *Sergüzeşt* Romanında Estetik Unsurlar. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 12(23), s. 25-66.

Tuğcu, E. (2018). Bir Osmanlı ve Bir Çerkes: *Sergüzeşt* Romanında Özgürlüğün Bedeli. *Bilig*(86), s. 45-64.

Yanardağ, M. F. (2024). Hürriyet Kavramı Çerçevesinde "Hürriyet Kasidesi" ile "Sergüzeşt" Arasındaki Metinlerarası İlişki. E. Şahin (Dü.) içinde, *Anlatı Üzerine Anlatı Edebiyat Kuramı ve Eleştiri* (s. 257-272). Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Tanpınar (1997, s. 294) Servet-i Fünûn edebiyatına yakın bulmuş, Servet-i Fünûn'daki şairane ve solgun hissin *Sergüzeşt*'e yer aldığı belirtmiştir.

Roman, ana kahraman olan Kafkasyalı Çerkes Dilber'in, Batum'dan getirilip Hacı Ömer'in evine götürülmesiyle başlar. Hacı Ömer, esir ticareti yapmaktadır. Kısa bir süre içerisinde Dilber'i Harput Mal Müdürü Mustafa Efendi'ye satar. Dilber, bu eve geldiği ilk günden itibaren hem ev ahalisinden hem de hizmetçi Taravet'ten eziyet görür. Buradan kaçmaya çalışsa da başaramaz ve en sonunda Mal Müdürü Hacı Ömer'in tayinin çıkmasından dolayı tekrar esirciye satılır. Dilber, esircinin evinde de eziyet görmeye devam eder. Kısa bir süre sonra Asaf Paşa'nın konağına satılır. Önceki günlerine göre hayatı yoluna giren Dilber, bu konakta eğitim almaya, evin oğlu ressam Celal ile vakit geçirmeye başlar. Celal günden güne büyüyen ve güzelleşen Dilber'in resimlerini yapar, belli bir müddet sonra ona âşık olduğunu fark eder. Dilber de Celal ile aynı duyguları paylaşmaktadır. Birbirlerini ne kadar çok sevseler de Celal Bey'in ailesi bu ilişkiye müsaade etmez, Celal Bey de onları ikna edemez. Celal Bey'in annesi Dilber'den kurtulmak adına Celal'in evde olmadığı bir gün Dilber'i esirciye satar. Bir kez daha aynı kaderi yaşayan Dilber'in acısı şimdi daha büyüktür. Celal Bey de tarifsiz bir acı çekmektedir. Hatta Dilber'in gönderilmesi onu öyle mahveder ki üzüntüsünden hastalanır, beyin iltihabı geçirir, yataklara düşer. Dilber'in son satıldığı yer, Mısırlı zengin bir tüccarın sarayıdır. Yaşadıklarını kaldıramayan Dilber, ölümü tek çıkış yolu olarak görmeye başlar. Odalık olmayı reddettiği ve Celal'e duyduğu hislerine ihanet etmek istemediği için hapsedilir. Saraydaki köle Cevher, Dilber'in durumuna dayanamaz ve kendi canını kaybetmek pahasına Dilber'i kurtarır. Cevher ölür, Dilber ise kurtuluşunun kalmadığını düşünerek kendini Nil nehrine atar. Samipaşazade Sezâi'ye göre bu, bir esirin hürriyetidir. Romanda hem esir ticareti hem özgürlük hem oryantalizm hem de ailelerin evlilik konusundaki yanlış kararları ele alınmıştır.

Sergüzeşt'te narsisizm ve kadın narsisizmi hakkında yeterince veri olmasa da Dilber'in çocukluğunun detaylı olarak işlenmesi, sevgi yoksunluğu çekmesi ve Celal'e yüklediği anlam, onun kırılgan yapısının narsistik temellere dayandırılabilceğini düşündürmektedir. Buradaki en büyük kaynak, yazar tarafından Dilber'in hayatının adeta bir panoramasının çizilmesi, çocukluğundan itibaren yaşadığı acılara okurun da şahit

olabilmesidir. Bu sayede, onun Celal'e olan bağlılığının temellendirilmesi kolaylaşmakta ve kadınlardaki narsistik yapının kırılma yönü fark edilebilmektedir.

3.4. NABİZADE NAZIM (1862-1893)

1862'de İstanbul'da doğmuş, annesiz büyümüş olan Nabizade Nazım³⁰, asıl adı Ahmet Nazım'dır. Kurmay Yüzbaşı olarak harp okulunu tamamlamış, Harp Akademisi'nde hocalık yapmıştır. 1889-1990 yılları arasında Kaş'ta, sonrasında Suriye'de görev yapmıştır. Edebiyata olan ilgisi rüştiye yıllarında başlayan Nabizade Nazım, *Tercümân-ı Hakikat*, *Servet-i Fünûn* gibi süreli yayınlara yazılar yazmıştır. İstanbul'a döndükten sonra Ayşe Naciye Hanım ile evlenmiş, kemik veremine yakalanmış ve çok genç yaşta vefat etmiştir. Kısa süreli ömründe roman, hikâye, çeviri gibi türlerin yanında alanıyla ilgili ders kitapları da kaleme almıştır. Edebî kişiliği şiir ile oluşmaya başlamış, Rezaizâde Mahmud Ekrem ve Abdülhâk Hâmid Tarhan'dan etkilenmiştir. Şiirde fennî temaları savunan Nabizade Nazım, roman ve hikâyelerinde ise realist bir tutum sergilemiştir. Sanat anlayışını açıklaması bakımından Ahmet Mithat Efendi ile yaşadığı münakaşa son derece önemlidir.

Nabizade Nazım'ın psikolojik kurgu hususunda büyük etki uyandıran eseri *Zehra*³¹, 1895 yılında *Servet-i Fünûn*'da tefrika edilmiş, ardından kitap olarak basılmıştır. Akyüz (2017, s. 81), Nabizade Nazım'ın bu eserle, realizme çok yaklaştığını ve asıl başarısının bu roman olduğunu belirtmiştir. Psikolojik derinliği ve ruh tahlilleri oldukça yüksek olan romanda hem ana kahraman Zehra'nın hem Sırrıccemal'in hem de Suphi'nin, içsel dünyaları ayrıntılı tasvir edilmiştir.

“Romandaki psikolojik tahliller, hele kıskançlık psikolojisinin geliştirilmesi ve ayrıca bazı sosyal çevrelerin tanıtılması dikkate değer bir özenle yapılmıştır. Bu bakımdan *Zehra*, Türkçe'de ilk psikolojik roman denemesi

³⁰ Yazarla ilgili detaylı bilgi için bakılabilir:

Birinci, N. (1987). *Nabizâde Nâzım*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Ertaylan, İ. H. (1933). *Nabizade Nazım*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

Uç, H. (2007). *Şair ve Romancı Nabizade Nazım*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

³¹ Eserle ilgili detaylı bilgi için bakılabilir:

Cebe, G. A. (2007). Aşk Acısından Varoluşa: Nabizade Nazım'ın *Zehra* Romanı Üzerine Psikanalitik Bir Çözümleme. *Pasaj*, s. 4-5.

Dönmez, S. (2011). *Effi Briest ve Zehra Romanları Örneğinde Alman ve Türk Edebiyatında Realist Dönem Kadın Sorunsalı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eraslan, H., & Sarı, A. (2018). Tanzimat Dönemi Edebiyatında Kadının Sunum Biçimlerine Sosyolojik Bir Bakış: İntibah, *Zehra* Ve Sergüzeşt Örneği. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 2(2), s. 60-85.

Özdemir, G. (2015). Kıskançlığın Romanı “Zehra”da Yapı. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 4(11), s. 129-140.

olarak kabul edilebilir. Yalnız, devrin genel eğiliminden gelme bir alışkanlıkla, vakada entrika unsuruna fazla yer verilmiş ve sonuç çok trajik bir şekilde düzenlenmiştir” (Akyüz, 2017, s. 81).

Bu ifadelerden de hareketle, psikolojik yönüyle öne çıkan *Zehra*, hem çalışmamız için hem de edebiyatımız için büyük yer tutmaktadır. 19. yy. roman türünün ilk denemelerinin meydana getirildiği ve acemiliklerin yaşandığı bir dönem olduğundan, insan psikolojisine bu denli değinen ve söz konusu durumu birden fazla kahraman üzerinden Nabizade Nazım, kendisinden sonraki yazarlar için de örnekler oluşturmuştur. *Zehra*, Sırrıccemal ve Suphi'nin arasındaki aşk üçgeninden gelişen olaylarda en ağır basan olgular *Zehra*'nın kıskançlığı ve intikam arzusudur.

Roman, Suphi ve *Zehra*'nın tanıtılmasıyla başlar. Suphi, *Zehra*'nın babası Şevket Bey'in iş yerinde çalışmaktadır. Şevket Bey'in eşi vefat etmiş, çocuklarıyla yaşamaktadır. Annesiz büyüyen *Zehra*, huysuzluğu ve kıskançlığı ile bilinir. Şevket Bey, kızının bu kıskançlığından Suphi'ye de bahseder. Bir gün *Zehra*'ya rastlayan Suphi, huyunu bilmesine rağmen *Zehra*'dan etkilenir, zamanla tüm gündemi *Zehra* olur. *Zehra*'ya hissettiklerini Şevket Bey ile paylaşır, Şevket Bey de *Zehra* ve Suphi'yi görüştürerek evlenmelerine vesile olur. Büyük bir aşkla başlayan evlilikteki en büyük problem *Zehra*'nın kuruntularıdır. Her ne kadar Suphi'ye yansıtmamaya çalışsa da devamlı onun sevgisizliğinden, kendisini aldatmasından ve evliliğinin bozulmasından şüphe eder. Suphi'nin annesi Münire Hanım'ın köşke Sırrıccemal adında bir cariye almasıyla *Zehra*'nın dengesi iyice bozulur. Sırrıccemal güzelliği ile tasvir edilmiştir. Suphi'nin başlangıçta Sırrıccemal'e ilgisi olmasa da *Zehra* bu kızı tehdit olarak algılar. Kendi kendine senaryolar kurar, hayaller görür, Sırrıccemal'e eziyet eder. *Zehra*'nın Sırrıccemal'e olan davranışlarına şahit olan Suphi, önce Sırrıccemal'e acımaya sonra da ilgi duymaya başlar. *Zehra*'nın davranışları da Suphi'yi *Zehra*'dan soğutur. Arada kalan Suphi en sonunda Sırrıccemal'e yenik düşer ve onunla bir ilişkiye başlar. Suphi'den güç alan Sırrıccemal, eziyet etme sırasını devralarak evin hanımı gibi davranır. Ne *Zehra*'dan ne de Sırrıccemal'den vazgeçmeyi beceremeyen Suphi, nihayetinde evleri ayırır, kendisinden hamile kalan Sırrıccemal ile başka bir eve taşınır. Sırrıccemal de *Zehra*'nın kaygılarını yaşar, kıskançlığına bağlı senaryolar kurar, Suphi'nin *Zehra*'ya dönmesini engellemek amacıyla boşanmalarını ister. *Zehra*'ya karşı hisleri tam olarak bitmeyen Suphi, Sırrıccemal'in isteğiyle *Zehra*'yı boşar. Hayatı alt üst olan *Zehra*, tüm umutlarının

tükenmesiyle intikam planları kurmaya başlar. Hem Suphi'ye hem de Sırrıccemal'e hayatı zehredecektir. Bu doğrultuda Suphi'nin zaaflarını kullanır ve Sırrıccemal'e kendi yaşadıklarını yaşatır. Ürani adında Rum bir fahişeyi Suphi'yi kandırmak için kullanır. Bu sefer aldatılan taraf Sırrıccemal'dir. Zehra tüm bunları yaparken, Suphi'yi de hala sevmekte, içten içe onun kendisine dönmesini umut etmektedir. Ürani'nin tuzağına düşen Suphi zaman içinde Sırrıccemal'i unuttur, eve gelmemeye, kötü alışkanlıklara meyletmeye başlar. Sırrıccemal ise aldatıldığını öğrenmesinin etkisiyle bebeğini düşürür, Suphi'yi yanında tutan tek şeyi kaybetmiştir. Sırrıccemal'in terk edilmesi, kendi yaşadıklarını yaşaması dahi Zehra'yı tatmin etmez, daha fazla intikam almak ister. Bunun için Suphi'nin ortağı Muhsin ile evlenmeyi planlar. Muhsin sayesinde mağazayı ele geçirip Suphi'yi parasız bırakacak, Suphi'yi de kendine döndürecektir. Fakat Suphi, parasız kalmasına rağmen Ürani'den vazgeçmez, elindeki son parayı da ona hiç kıymet vermeyen Ürani'ye harcar. Zaman zaman kendini sorgulasa ve eski hayatını düşünse de Ürani'yi bırakamaz. Sırrıccemal'in çocuğunu düşürdüğünü dahi bilmeyen Suphi, Ürani'nin yanında bir sığıntı gibi yaşar. Suphi'nin daha çok acı çekmesini isteyen Zehra, Ürani'ye yönelir. Zaten Suphi'den nefret eden ve ondan kurtulmak isteyen Ürani ise başka erkeklerle vakit geçirir. Suphi hem yalnız hem de parasız kalır, tulumbacı olarak çalışmaya başlar. Ürani'ye büyük bir kin duymasından dolayı onu başka bir erkekle gördüğü bir gün hem Ürani'yi hem de yanındaki adamı öldürmeye kalkışır. Polis tarafından yakalanır ve Trablusgarp'a gönderilir. Aldığı intikamdan sonra mutsuz bir evliliğin içinde kendini bulan ve Suphi'yi geri döndüremeyen Zehra, ölüm isteğiyle boğuşur. Suphi'nin annesinin vefat etmesinin ardından Zehra da ölür.

Roman boyunca üç kahramanın ruh dünyası ayrıntılı olarak işlenmiş, yaptıkları seçimler sonucu maruz kaldıkları trajik hayatlar okuyucuya sunulmuştur. Zehra kıskançlığı ve intikam hırsıyla, Sırrıccemal ve Suphi ise doyumsuzluklarıyla kendi sonlarını getirmişlerdir. Aslında üçünün de temel problemi sevilme ihtiyacı olup bu ihtiyacı gidermeye çalışma yolları farklıdır. Suphi yeni aşklara yelken açarken Zehra ve Sırrıccemal, Suphi'ye olan takıntılılarıyla dikkat çekerler. Hem Zehra hem de Sırrıccemal, hayatları boyunca gerçek sevgiyi tadamamalarını Suphi ile gidermeye çalışırlar. Fakat Suphi, sevme kapasitesine sahip biri değildir, Suphi'nin davranışlarından hareketle onun da narsistik bir yapıya sahip olduğu düşünülebilir. Hayatlarının merkezini değiştirmemeleri ve her şeye rağmen Suphi ile olmak istemeleri Zehra ve Sırrıccemal'in

sevgi eksikliklerinin göstergesidir. *Zehra*, dönemine göre oldukça başarılı bir eser olup, psikolojik sıkıntıların ele alınması bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

3.5. FATMA ALİYE HANIM (1862-1936)

Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olan Fatma Aliye Hanım³², 1862 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İyi bir tahsil almış, devrin başarılı şahsiyetlerinden dersler görmüştür. Diğer yandan Ahmet Mithat'ın manevi babalığı Fatma Aliye'nin edebî yönünün kuvvetlenmesinde etkili olmuştur. Keza babası Ahmet Cevdet Paşa'nın da Fatma Aliye'nin sanatçı kişiliğinin oluşmasında büyük bir tesiri vardır. Kaleme aldığı ilk yazıda "Bir Hanım" imzasını kullanmış, sonraki yazılarında ise "Aliye" ya da "Fatma Aliye" isimlerine yer vermiştir. 1879'da Kolağası Faik Bey ile evlenmiş, eşinden beklediği desteği görememiş hatta bir dönem yazı yazması eşi tarafından yasaklanmıştır. Dört kızı olan Fatma Aliye Hanım, eşinin ölümünden sonra en küçük kızı İsmet ile yaşamış, 1936 yılında ise vefat etmiştir. Roman, tercüme, hatıra gibi türlerde eserler vermiştir. Olay çevresinde gelişen metinlerde aile hayatına ve kadına odaklanmıştır. Romanlarında Ahmet Mithat'ın etkisi belirgindir. Felsefî yazıları oldukça önemlidir. Doğu ve Batı kültürünün sentezinden oluşan bir algıya sahiptir.

Kendi imzasını ilk kez kullandığı romanı olan *Muhadarat*³³, 1891'den itibaren cüzler hâlinde yayımlanmış bir sene sonra da kitap olarak basılmıştır. Romanın ismi hususunda tartışmalar mevcuttur. Enginün (2019, s. 281) *Muhazarat* ya da *Muhadarat* şeklinde anılmakta olan romanın, H. Emel Aşa tarafından 1996 yılında *Muhadarat* ismiyle yayımlandığını aktarmış fakat romanın Arap harfleriyle yazıldığı düşünüldüğünde

³² Yazarla ilgili detaylı bilgi için bakılabilir:

Argunşah, H. (2016). *Kadın ve Edebiyat; Babasının Kızı Olmak...* İstanbul: Kesit Yayınları.

Aşa, H. E. (1993). *Fatma Aliye Hanım (Hayatı-Eserleri-Fikirleri)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ahmet Mithat Efendi. (2022). *Fatma Aliye Hanım yahut Bir Muharrir-i Osmaniyenin Neşeti*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

³³ Eserle ilgili ayrıntılı bilgi için bakılabilir:

Akça, H. (2023). Muhadarat Romanında Eril Tahakküm Altında Kadınların Beden Algısı. *Söylem Filoloji Dergisi*, 8(3), s. 746-760.

Aksoy, N. (1992). Fatma Aliye Hanım'ın 'Muhazarat'ında Kadın Açısı. *Batı ve Başkaları*, s. 85-102.

Bağçe, H. Y. (2025). A Study of Novel Reading in Late Nineteenth-Century Ottoman Society Through Muhâdarât. *Uluslararası Dil Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 8(4), s. 1927-1938.

Haliloğlu, N. (2003). *Narrative Reliability in Fatma Aliye's Muhadarat*. Oxford: University of Oxford.

Karayonca, A. (2019). Fatma Aliye Hanım'ın "Muhadarat" ve Jane Austen'nin "Mansfield Park" Adlı Romanlarının Karşılaştırmalı İncelemesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 5(11), s. 810-822.

Özdemir, M., & Tulumcu, F. İ. (2017). Değerler Eğitiminde Edebi Eserlerden Yararlanma: Fatma Aliye'nin Muhadarat Romanı Örneği. *Sakarya University Journal of Education*, 7(4-Özel Sayı), s. 720-729.

Türe, F. (1991). Jane Eyre ve Muhazarat. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, s. 311-316.

Muhazarat olarak anılmasının kendisine göre daha doğru olacağını da belirtmiştir. Bu eserle birlikte Fatma Aliye Hanım ilk kadın romancı olarak anılmaya başlamıştır. Eserin girişinde, Ahmet Mithat'ın takdim yazısı yer almakta ve *Muhadarat*'ın edebiyatımıza kazandırdıklarını vurgulanmaktadır. Dört bölümden oluşan ve pragmatik bir niteliğe sahip olan romanda, Fazıla isimli bir kadının hayatına odaklanılmıştır. Romanın ayırıcı özellikleri, Enginün (2019) tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

“*Muhazarât* (1309/1891-1892) yapı bakımından biraz dağınık olmakla birlikte eğitilmiş, kültürlü bir kadının bu meziyetlerini kullanacağı sosyal şartları bulamayınca karşılaştığı sıkıntıları ilk defa ele alan bir romandır. Biyografik özellikler taşıdığı için bir anlamda yazarın kendi kendisinin de tahlili olan sayfalar ilk dönem yazarların çocuklarını eğitmek ve kocalarıyla sohbet edebilmek için kızların yetiştirilmesinin boşluğunu göstermesi bakımından çok önemlidir. Eser dönemin ev içi yaşayışını da çok zengin ayrıntılarıyla yansıtır” (Enginün, 2019, s. 281).

Roman, Fazıla'nın babası Sai Efendi'nin eşinin ölümünden sonra Calibe adında bir kadınla yeniden evlenmesiyle başlar. Calibe aslında beraber büyüdüğü kuzeni Süha'yı sevmektedir fakat zenginlik düşkünü olduğu için kendisinden büyük Saî Efendi ile evlenmiştir. Diğer yandan Calibe, Fazıla'ya ve kardeşi Şefik'e de oldukça kötü davranır. Fazıla durumu babasıyla paylaşmadığı gibi Calibe de çocuklara davranışını Saî Efendi'ye yansıtmaz. Bu esnada, Calibe'nin babası İhya Efendi şehir dışında görevlendirilir, yanında yaşayan ve İstanbul'da okuyan Nabi ve Süha'yı da Sai Efendi'nin konağına gönderir. Sai Efendi'nin komşusu Münevver Hanım, Calibe'nin nasıl bir insan olduğunu ve çocuklara ne kadar kötü davrandığını Saî Efendi'ye anlatsa da çabası işe yaramaz. Zaten Fazıla'nın on sekiz yaşına bastığında Mukaddem ile evlendirilmesine ve hem Fazıla'nın hem de Şefik'in Mukaddem'in evine yerleşmelerine karar verilmiştir. Sai Efendi'nin konağında yaşamaya başlayan Süha ise Fazıla'ya ilgi duymaya başlar, onunla evlenmek ister. Fazıla, Süha'yı reddeder. Bir yandan Calibe'yi kendinden uzaklaştırmak için mücadele eden Süha, bir yandan da Mukaddem ve Fazıla'nın nişanını bozmak için uğraşır nitekim Calibe'nin yardımıyla Mukaddem'e iftira atarak bunu başarır. Fazıla, Mukaddem hakkında söylenenlere inanmasa da babasının sözünden çıkmaz. İlerleyen süreçte, zengin bir aileye mensup Remzi Bey, Fazıla'ya talip olur. Sai Efendi de bu evliliğe onay verir. Fakat Fazıla ve Remzi çok farklı mizaçlara sahiptir. Fazıla Remzi ile evlendikten sonra onu sevmeye başlasa da dünyalarının farklı olması onu zorlar. Remzi Fazıla'nın okumasına ve piyano çalmasına müsaade etmez. Kendini yetiştirmeye odaklı

Fazıla'nın aksine Remzi son derece cahil ve kibirlidir. Vaktini genellikle dışarda geçirir. Fazıla'yı aldatır. Fazıla, Remzi'nin kendisini aldattığını fark ettikten sonra eski uğraşlarına döner. Kitaplarıyla, piyanoyla, arkadaşlarıyla vakit geçirir. Dört yılını mutsuz bir evliliğin içinde geçiren Fazıla, boşanmaya cesaret edemese de baba evine giderek durumu babasına anlatır. Calibe, Fazıla'nın eve dönmesine karşı çıkar. Fazıla ise tek kurtuluş yolunun intihar olduğuna kanaat getirir. Kardeşine de yaşadıklarını anlatan bir mektup bırakır. İntiharın eşiğinden dönen Fazıla, günah boyutunu düşündüğü için canına kıyamaz ve Beyrut'a kaçar. Bu esnada iyi durumda olmayan eski nişanlısı Mukaddem de vereme yakalanır. Mukaddem ile ilgilenen Münevver Hanım Mukaddem'in biraz olsun düzelmesi için onu Beyrut'a gönderir. Romanın bundan sonraki kısmında Beyrut'taki bir aile anlatılır. Peyman adını alan Fazıla, Muhterem Efendi'nin evine kalfa olarak girmiştir. Beyrut'a gelen Mukaddem, Muhterem Efendi'nin evine gelmesiyle Fazıla'yı görür. Bu esnada, Muhterem'in kızı Enise de Mukaddem'e âşık olur. Fazıla, yalnız kaldıkları bir vakit Mukaddem'e başından geçenleri anlatır. Enise ve Mukaddem'in evlenmesini sağlar. Diğer yandan, Muhterem'in oğlu Şebib de Fazıla'ya âşık olur ve onunla evlenmek ister, Fazıla ise kabul etmez. Bunlara ek olarak, Sai Efendi, Calibe'nin yaptıklarını ve yıllarca kandırıldığını öğrenir, felç geçirir. Özellikle Mukaddem'e yaptıklarından dolayı vicdan azabı çeken Sai Efendi, Mukaddem'den özür dilemek ister. Fazıla ve Mukaddem İstanbul'a döner. Sai Efendi, Calibe'yi boşar. Fazıla ise kendisinin arkasından İstanbul'a gelen Şebib evlenir, Fazıla'nın kardeşi Şefik eve döner o da Rûveyde ile evlenir.

Mutlu sonla biten romanda, Fazıla aracılığıyla kadının toplumdaki konumunu, evlilik gibi hayatî meselelerde yeterince söz hakkına sahip olmamalarını, kadınların kendilerine zıt kişilerle evlendirilmelerini, ahlaksızlığı ve aldatmayı eleştirmiş, bu davranışlarda bulunan roman kahramanlarını da olay örgüsünün sonunda acı bir biçimde cezalandırmıştır. Kadınların okumalarının önemini, kendilerine denk ve sevdikleri kişilerle evlenmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Bu çalışma açısından *Muhadarat*'a bakıldığında, Fazıla'nın üvey annesi ve Sai Efendi'nin ikinci eşi olan Calibe'nin narsistik özelliklere sahip olduğu düşünülmektedir. Çocukluğu hakkında yeterince bilgi olmasa da birkaç ifadeyle geldiği evin ve eski aşkının tanıtımı yapılmış, roman içerisindeki büyülenmecî davranışların eski hayatıyla ilintili olabileceğine kanaat getirilmiştir. Fazıla'nın zıddı olan Calibe, *Muhadarat*'ın bu çalışmaya dâhil edilme sebebidir. Gerek eşine gerek eski aşkına gerekse

Fazıla ve Şefik'e olan tutumu, onun narsistik eğilimlere sahip olabileceğini ve destekler niteliktedir.

3.6. HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR (1864-1944)

1864 yılında İstanbul'da doğan Hüseyin Rahmi Gürpınar³⁴, Mehmet Sait Paşa'nın oğludur. Çok küçük yaşta annesini kaybetmiş, altı yaşında ise Girit'ten ayrılarak İstanbul'a gitmiş ve anneannesinin konağında yaşamaya başlamıştır. Bundan sonraki eğitim hayatına İstanbul'da devam eden Hüseyin Rahmi, 1878'de Mekteb-i Mülkiye'ye başlamıştır. Fakat Mülkiye'deki eğitimi sırasında hastalanmış ve eğitimini yarım bırakmak zorunda kalmıştır. Fransızca öğrenmiş, devlet dairelerinde çalışmaya başlamıştır. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilân edilmesiyle beraber devletteki görevini bırakmıştır. İstifasının ardından hayatını yazarlık kariyerine adanmış, 1912'de de Heybeliada'ya yerleşmiştir. Cumhuriyet'in ilânından sonra bir süre (1936-1943 yılları arasında) milletvekilliği yapmış, 1944'te Heybeliada'da vefat etmiştir. Anneanesi ile büyümesi ve anneannesinin devamlı masallar dinlemesi, onun edebiyata olan ilgisinde rol oynamıştır. İlk eserini on iki yaşında kaleme almış, başta roman olmak üzere hikâye, tiyatro, hatıra, eleştiri, çeviri, mektup, şiir gibi türlerde eserler vermiş, çeşitli gazetelerde yazmıştır. Edebî kişiliğinin oluşmasında Ahmet Mithat Efendi'nin etkisi büyüktür. Moran (2004, s. 113), Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Ahmet Mithat'tan ayrıldığı yönü, getirmek istediği değer değişikliğini daha köklü yapmaya çalışması olarak belirtmiştir. Eserlerini kaleme alırken halkı eğitmeyi de amaçlayan Hüseyin Rahmi Gürpınar, Batı edebiyatına hâkimdir ve birçok akımı takip etmiştir. Batı edebiyatına olduğu kadar sözlü kültüre ve halk edebiyatına da ilgilidir. Eserlerinde her iki tarafın tesirini algılamak mümkündür. Hüseyin Rahmi'nin edebî kişiliğini açıklamak amacıyla, hiçbir akıma ya da topluluğa bağlı olmadığını, bağımsız türde eserler verdiğini hem Batı'yı hem de Doğu'yu kaynak

³⁴ Yazarla ilgili detaylı bilgi için bakılabilir:

Göçgün, Ö. (1987). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Göçgün, Ö. (1990). *Hüseyin Rahmi Gürpınar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökman, M. (1966). *Hüseyin Rahmi Gürpınar Açıklamalı Bibliyografya*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Harmancı, A. (2010). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Öyküleri ve Öykücülüğü*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Levend, A. S. (1964). *Hüseyin Rahmi Gürpınar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özön, M. N. (1945). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Seçilmiş Parçalar*. İstanbul: Hilmi Kitabevi.

Sevengil, R. A. (1944). *Hüseyin Rahmi Gürpınar*. İstanbul: Hilmi Kitabevi.

Sevinçli, E. (1990). *Hüseyin Rahmi Gürpınar*. İstanbul: Arba Yayınları.

Yücebaş, H. (1964). *Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevi.

olarak kullandığını ifade etmek yerinde olacaktır. Eserlerinde kullandığı dil dönemine göre sadedir. Daha çok toplumsal konuları işlemiştir. İşlediği konuların benzer olmasına karşın yarattığı kişiler birbirlerinden farklı özelliklere sahiptir. Hem realizm hem natüralizm hem de romantizmden yararlanmıştır. Hüseyin Rahmi Gürpınar hakkında yapılan araştırmalardan en kapsamlılarının Önder Göçgün tarafından meydana getirildiği ifade edilebilir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın bu incelemeye dâhil edilen romanı *Bir Muâdele-i Sevdâ*³⁵, 1888-1889 yılları arasında *İkdam*'da tefrika edilmiş ve 1889'da kitap olarak basılmıştır. Hüseyin Rahmi, bu romanıyla beraber aile zoruyla yapılan evlilikleri eleştirmiştir. *Bir Muâdele-i Sevdâ*, Naki, Bedia ve Fatin arasındaki aşk üçgeni çerçevesinde ilerler. Bedia, Naki'nin üçüncü eşidir. Fakat Naki, görücü usulü evlendiği eşinin konuşmasını ve huylarını beğenmediğinden evlendikleri gece Bedia'yı babasının evine gönderir. Bedia da Naki ile isteyerek evlenmemiş, ailesine söz geçirememiştir. Naki'ye olan davranışları da baba evine gönderilmek ve ondan kurtulmak içindir. Bir süre sonra Naki'nin pişman olması sonucu Naki ile barışsa da kalbi Fatin'dedir. Naki ile de Fatin'i kışkırtmak ve kendine dönmesini sağlamak için barışmıştır. Romanın büyük bir kısmı boyunca Naki ile alay eder ve Fatin ile olan mektuplarında bu alayı yansıtır. Fatin ile olan ilişkisini de evli olmasına rağmen sürdürür, Naki'ye yalanlar söyler, onu seviyormuş gibi davranır ve histerik hareketlerle kafasını karıştırır. Naki, Fatin'in karısı aracılığıyla bu ilişkiyi öğrenir. Bedia'nın Fatin'e yazdığı mektupları okur. En sonunda Bedia ile yüzleşir ve onu özgür bırakır. Bedia, Naki ile yüzleştikten sonra pişmanlık duyar, af diler, diğer yandan Fatin'den hamiledir ve bilerek düşük yapar. Hem bebeğini kaybeden hem de Naki tarafından affedilmeyen Bedia baba evine döner. Romanın sonunda ise Bedia ve Fatin evlenirler.

Nurullah Çetin (2002), *Bir Muâdele-i Sevdâ*'nın Bedia'sı hakkında şu sözleri sarf etmiştir.

“*Bir Muâdele-i Sevdâ* romanında ise Bedia, iradeli, zeki bir tip olarak sosyal çevrenin kendisine dayattığı istenmeyen evliliğe mahkûm olmamış, büyük mücadeleler sonucu sevdiğine kavuşmuştur. Kanunları, gelenekleri,

³⁵ Eser hakkında detaylı bilgi için bakılabilir:

Öztürk, İ. (2017). *Dıştmenlerin Kurmacaya Etkisi: Bir Muâdele-i Sevdâ*. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.

toplumun yerleşik değerlerini aşmanın yollarını bulup iradesiyle, zekâsıyla, becerisiyle istediğini elde etmiştir’’ (Çetin, 2002, s. 55).

Bedia'nın bu başkaldırışı yalnızca toplumsal cinsiyet meseleleri ve gelenekçilik açısından değil narsisizm açısından da yorumlanabilir. Düzene karşı çıkıp ve kendisine biçilen kaderi reddederken bir yandan Fatin' duyduğu derin bağın mektuplarından okunması bir yandan da Naki'yi bir aracı olarak kullanması, ondan çıkar sağlaması ve gerçekler açığa çıktığında kendini mağdur olarak yansıtmaya çalışması, Bedia'da narsistik özelliklerin yer alabileceğini düşündürmektedir. Diğer yandan manipülatif davranışlarının son derece fazla olması da onun bu araştırmaya dâhil edilmesini sağlayan nedenlerdendir.

3.7. HALİT ZİYA UŞAKLIGİL (1865-1945)

En başarılı eserlerini Servet-i Fünûn döneminde kaleme almasına karşın 19. yüzyıl Türk romanına katkıları son derece büyük olan Halit Ziya Uşaklıgil³⁶, Eyüp'te dünyaya gelmiş, İzmir'de büyümüştür. Ailesi dönemin önde gelen köklü ailelerindedir. Hem babası hem de dedesi ticaretle uğraşmışlardır. Babasının edebiyata olan ilgisi onun kişiliğinin oluşmasında oldukça etkili olmuştur. Aynı zamanda iyi bir eğitim alarak büyümüştür. 1883 yılına kadar tahsiline devam eden Halit Ziya, maddi imkânsızlıklar nedeniyle yükseköğrenim görememiştir. Mekitarist Mektebi'nde eğitim gördüğü sırada Batı kültürüne özellikle de tiyatroya ilgisi başlamış ve bu ilgi doğrultusunda ilerlemiştir. Bu sayede Batı'yı, Batı edebiyatını ve devrin en önemli olgularından olan realizm ve natüralizm algılarını tanımıştır. 1885'te İzmir Rüşdiyesi'nde Fransızca öğretmenliği yapmaya başlamış ardından Osmanlı Bankası'na mütercim olarak atanmıştır. 1886'da İzmir İdadîdisi'nde Fransızca öğretmenliğine başlamış, İdadî'de yalnızca Fransızca değil Türk edebiyatı dersleri de vermiştir. 1893'e kadar hem bankadaki hem de okuldaki görevini sürdürmüştür. Diğer yandan yayıncılık hayatına da bu süre zarfında başlamıştır. 1893'te İstanbul Reji İdaresi'ne başkâtip olarak atanmış, burada on altı sene çalışmış

³⁶ Yazarla ilgili ayrıntılı bilgi için bakılabilir:

Huyugüzel, Ö. F. (2004). *Halit Ziya Uşaklıgil*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İleri, S. (2017). *Halit Ziya Uşaklıgil Siyah Bir Adam*. İstanbul: Everest Yayınları.

Kerman, Z. (2008). *Uşaklıgil'in Romanlarında Batılı Yaşayış*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kerman, Z., & Huyugüzel, Ö. F. (1996, Ocak). Halit Ziya Uşaklıgil Bibliyografyası. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*(529), s. 164-248.

Önertoy, O. (1995). *Halit Ziya Uşaklıgil Romancılığı ve Romanımızdaki Yeri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Süreyya, R. (2018). *Halit Ziya Uşaklıgil*. (G. Hacır, Dü.) İstanbul.

Yener, C. (1974). *Halit Ziya Uşaklıgil*. İstanbul: Toker Yayınları.

ardından V. Mehmet Reşat'ın başkatibi olarak atanmıştır. Bu yıllarda Köse Raif Paşa'nın yeğeni Memune Hanım ile evlenmiştir. Aynı zamanda yine bu yıllarda Tevfik Fikret, Cenab Şahabeddin, Hüseyin Cahit Yalçın, Ali Ekrem Bolayır gibi isimlerle tanışması edebî kimliğinin gelişiminde rol oynamıştır. 1893'te *Servet-i Fünûn*'daki ilk hikâyesini (*Cambaz Kız*) yayımlamıştır. *Servet-i Fünûn*'da *Mai ve Siyah*'ı tefrika etmesi (1896) yazarlığının kırılma noktalarındandır. *Mai ve Siyah*'taki başarısının ardından etki alanının genişlemesi adına *İkdam* ve *Sabah*'ta da yazmaya başlamıştır. 1896-1901 yılları arasında birçok eser kaleme almış, *Aşk-ı Memnu*'yu (1899-1900) da bu yıllar arasında yayımlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilânıyla kültürel ve siyâsî konulardaki yazıları artmıştır. Bu yıllarda Darülfünûn'da Batı edebiyatı dersleri vermiştir. 1908'de İttihat ve Terakkî'ye katılmış, 1909'da Mabeyn-i Hümayun'da başkâtip olmuştur. 1912'ye kadar Meclis-i Ayân üyeliği de yapan Halit Ziya, 1912'de azledilmiş ardından da Tütün İhisarı İdare Meclisi Başkanı olmuş ve Darülfünûn'da ders vermeye geri dönmüştür. İttihat ve Terakkî aracılığıyla 1913'te Paris'e ve Bükreş'e gitmiştir. 1914'te ise Almanya'ya giden Halit Ziya burada geçirdiği dönemde Almanya ile ilgili yazılar kaleme almış *Tanin*'de yayımlamıştır. Millî Mücadele'nin sona ermesiyle Yeşilköy'de yaşamaya başlamış, 1923 yılından sonra ise memuriyeti bırakarak yazmaya odaklanmıştır. Bu dönemde birçok süreli yayında faaliyet gösteren Halit Ziya, 1930'larda bazı eserlerini sadeleştirmiştir. 1937'de oğlunun vefat etmesiyle beraber sağlığı kötüleşmiştir. 1945'te hayata gözlerini yummuş ve Bakırköy'e defnedilmiştir.

Roman, hikâye, tiyatro, mensur şiir, hatıra, makale gibi birçok edebî türde eseri olan Halit Ziya Uşaklıgil hem fikirleri hem de sanatıyla edebiyatımız için son derece mühimdir. Eserlerini realizm ve natüralizm çerçevesinde kurgulamış, yeni akımların toplumumuza kazandırılması hususunda büyük rol oynamıştır. Özellikle *Servet-i Fünûn* edebiyatında döneminin öncüleri arasında değerlendirilmiş, çağdaşlarını ve kendisinden sonrakileri tesiri altında bırakmıştır. İnsan psikolojisini ve bireysel konuları ele almış aynı zamanda da Osmanlı'daki Batı etkisini yansıtmaya çalışmıştır. Onun roman hakkındaki görüşlerini *Hikâye* (1889) adlı eserinden okuyabilmek mümkündür. Bireyin iç dünyasına odaklanması, kendi dönemine dek sosyolojik yorumların ön planda olduğu Türk romanının psikolojik olarak da okunabilmesini sağlamıştır. Bu konuları okuyucuya sunarken edebî bir dil, sanatkârane bir üslûp kullanmıştır. Kaplan (2017, s. 435) Halit Ziya'nın üslûbun ehemmiyetini anlamasının Batı eserlerini tercüme etmesiyle

gerçekleştiğini belirtmiştir. Diğer yandan onun teferruatlı tasvir ve tahlil metodunu kullandığını bu metodu da yine Batılı romancılardan öğrendiğini belirtmiştir (s. 446).

Kaplan'ın (1999), Halit Ziya'nın romancılığı ve romanlarının konuları hakkında sarf ettiği şu sözler de oldukça önemlidir.

“Aynı erkeğin iki kadın tarafından veya aksine aynı kadının iki erkek tarafından sevilmesi ve bu vaziyetten doğan ruhi buhranlar, Halid Ziya'nın en çok sevdiği ve işlediği konulardır. Onun bu hususta klasik Fransız geleneğine bağlı kaldığı görülmekteyse de, Halid Ziya'nın en faal devrinde Türkiye'de her türlü neşriyatı sınımsız ve hemen daima engelleyici bir sansür altında tutan, en basit memleket ve cemiyet meselelerinin bile basında münakaşa edilmesini katiyen yasaklayan, memleket içinde şehirden şehre seyahati bile kayıtlara bağlayan, hemen hemen herkesi kendi zümresi ve hattâ aile muhiti içinde kalmağa mecbur eden son derece şiddetli bir istibdat idaresinin hüküm sürdüğünü de unutmamak lâzımdır. Bundan dolayıdır ki, Halid Ziya'nın eserlerinde Türk cemiyetinin derin ve köklü meselelerine hemen hemen hiç rastlanmaz” (Kaplan, 1999, s. 172-173).

Buradan da anlaşılacağı üzere Halit Ziya'nın bireyin iç dünyasına yönelmesinde iki etken vardır. İlki, Fransız medeniyetinin etkisinde kalması, ikinci ise II. Abdülhâmit'in istibdat döneminde eserler vermiş olmasıdır. Bunların yanında, bu çalışmaya dâhil edilen dört romanında da (*Sefile*, *Nemide*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Aşk-ı Memnu*) Kaplan'ın söz ettiği aşk üçgenleri yer almaktadır. Olay örgülerinin genel anlamda bu aşk üçgenleri etrafında seyretmesi, kahramanların derinlikli okunabilmesini de çeşitli yönlerinin anlaşılabilmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda kadın psikolojisinin detaylı ele alınması da yine Halit Ziya'nın ayırıcı taraflarındandır.

Halit Ziya'nın ilk romanı olan *Sefile* 1886-1887 yılları arasında *Hizmet* gazetesinde tefrika edilmiş, ahlakî olarak sakıncalı bulunduğu için döneminde kitap olarak yayımlanmamıştır. Kitap olarak ilk kez Ömer Faruk Huyugüzel tarafından 2006 yılında basılmıştır. Ayrıca romandaki tekniklerin realist açıdan incelenmesi de yine Huyugüzel³⁷ tarafından gerçekleştirilmiştir. Realist bir bakış açısıyla kaleme alınan *Sefile*'de kötü yola düşmüş bir kadına acıma teması hâkimdir.

“Okuduğu Türk yazarların da Halit Ziya'yı derinden etkilediği anlaşılmaktadır. *Sefile*'de romantik edebiyatın büyük temi düşmüş kadına

³⁷ Huyugüzel, Ö. F. (1984). Halit Ziya'nın *Sefile* Romanında Realist Teknikler. *Mehmet Kaplan'a Armağan* (s. 185-201). İstanbul: Dergâh Yayınları.

acıma, tıpkı Abdülhak Hâmit'in *Bir Sefilenin Hasbihali* şiirinde, Ahmet Mithat'ın *Mihnetkeşan* ve *Henüz On Yedi Yaşında* adlı romanlarında olduğu gibi ele alınmıştır'' (Enginün, 2019, s. 329).

Dolayısıyla Halit Ziya'da, Hâmid, Ahmet Mithat gibi şahsiyetlerin etkisinin olduğunu fakat romantik bir bakış açısından ziyade benzer konuları realist bir biçimde ele aldığını söylemek yerinde olacaktır. *Sefile*'deki Mazlume ve İkbal'in *Henüz On Yedi Yaşında*'yı okuması da bu tesiri kanıtlar niteliktedir. *Sefile*, romanın ana kahramanı olan Mazlume'nin tanıtılmasıyla başlar. Annesi ve babası olmayan ve kimsesiz olan bu kız küçük yaşta sokaklara düşmüştür. On üç yaşında olduğu belirtilen Mazlume'nin, Bayazıt Camii'nin önünde yaşam mücadelesi verdiği bir gün Mihriban Hanım tarafından fark edilmesiyle olaylar zinciri başlar. Mazlume'nin durumuna acıyan Mihriban, onu alıp eve götürür. Mihriban'ın eşi vefat etmiştir, İkbal adındaki kızıyla yaşamaktadır. Kocasının ölümünün ardından maddi olarak sıkıntılar çeken Mihriban ve kızı İkbal, geçimlerini sağlamak adına fuhuş işlerine başlamışlardır. Henüz bunlardan haberdar olmayan Mazlume, İkbal'in müşterilerinden biri olan İhsan'ı tanınmasıyla beraber gerçekleri öğrenir. İkbal ve İhsan arasındaki ilişki dinamiğini öğrenen Mazlume, yaptıklarını onaylamasa da İkbal ile empati kurmaya başlar. İkbal ise İhsan ile yaşadıklarının ve kötü yola düşmüş olmasının azabı sonucu hastalanır. Yine de İhsan'dan vazgeçemez. İhsan'dan gelecek sevgiye ve ilgiye muhtaçtır. İlerleyen süreçte İhsan, Mazlume'den etkilenmeye başlar. İhsan'ın Mazlume'ye ilgi duymaya başlamasının ve İkbal'den uzaklaşmasının ardından zaten sağlık durumu iyi olmayan İkbal vefat eder. Birbirlerini sevmeye başlayan Mazlume ve İhsan beraber bir hayat kurmaya karar verirler. Başlangıçta mutlu olsalar da zaman içerisinde İhsan'ın duyduğu vicdan azabı, devamlı içmeye başlamasına, Mazlume ile kavgalar etmesine hatta ona şiddet uygulamasına yol açar. İhsan'ın yaptıklarına dayanamayan Mazlume, onu kışkırtma amacıyla başka bir adamla birlikte olur. Yaptığını net olarak itiraf edemez ve İhsan'ı arada bırakır. Bu esnada hamile olduğunu öğrenir, İhsan ise durumu kabullenmez. İhsan'ın bebeği kabul etmemesi üzerine Mazlume ve Mihriban evi terk eder. Yeniden kimsesiz kalan Mazlume genelevde çalışmaya başlar, çocuğunu düşürür, eleştirdiği hayat tarzını yaşar. Masumiyetini kaybettiğini düşünen ve kendini tanıyamayacak bir hâle gelen Mazlume, çalıştığı geneleve İhsan'ın gelmesi üzerine insanlığını kaybeder ve içindeki intikam hırsıyla İhsan'ı vahşi bir şekilde öldürür. İhsan'ı öldürdükten sonra kendisi de ölür. Kullanılan teknikler bakımından realizm hatta natüralizm etkileri gösteren roman, çok uzun bir süre

basılamamıştır. Bireyin iç dünyasına ve psikolojik rahatsızlıklarına değinilmesi açısından oldukça önemlidir. Romana bu çalışma açısından bakıldığında hem Mazlume'nin hem de İkbâl'in narsistik özelliklere sahip olduğu düşünülebilir. Yoğun bir sevgi ihtiyacı yaşamaları, narsistik özellikler gösteren bir diğer kahraman olan İhsan'a duydukları bağlılık ve devamlı aşırı uyum göstermeleri aynı zamanda iyi bir çocukluk geçirmemeleri bu bağlamda değerlendirilebilir.

Halit Ziya'nın edebiyatımıza kazandırdığı bir diğer romanı olan *Nemide*³⁸, 1887-1888 yılları arasında tıpkı *Sefile* gibi *Hizmet* gazetesinde 69 tefrika ile yayımlanmıştır. 1892 yılında kitap olarak basılmış, 1943'te ise yazar tarafından sadeleştirilmiştir. Eser, Nemide, Nahit ve Nail karakterlerinin oluşturduğu aşk üçgeni ile Nemide ve Şevket'in baba-kız ilişkisini konu almaktadır. Romandaki kişiler yeterince derinlikli olmasa da Halit Ziya'nın daha sonraki eserlerine temel oluşturması bakımından önemlidir. Nemide, annesini doğumu esnasında kaybetmiş, babası Şevket Bey ile yaşamaktadır. Amcasının oğlu olan Nail ile büyümüştür. Nemide, genç kızlık dönemine eriştiğinde Nail'e âşık olduğunu fark eder, ancak bu esnada devreye teyzesinin kızı Nahit girer. Nahit de Nail'e âşıktır. Oldukça sağlıksız bir yapıya sahip olan Nemide'ye acıyan Nail, Nemide ile nişanlanır. Nail'in Nemide ile nişanlanmasının tek sebebi ona acıması değildir. Bir doktor olan Nail'e, Nemide'nin hastalığı kayda değer bir örnektir. Nişanlılık sürecinde Nahit'in Nail'den vazgeçmemesi, ikisinin yasak aşk yaşamasını ve gizli bir şekilde buluşmalarını doğurur. Bir gün Nahit ve Nail'in gizli gizli buluştuğunu gören Nemide, nişan yüzüğünü çıkarıp Nahit'e takar. Fakat içindeki acı dinmez. İkisinin de ölmesini ister. Bu amaçla onlarla bir sandal gezisine çıkar, burada onların ölmesini planlarsa da işler istediği gibi

³⁸ Eser hakkında detaylı bilgi için bakılabilir:

Göde, H. N. (2018). Halid Ziya'nın Sefile ve Nemide Romanlarında" Sindrella Kompleksi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(8), s. 398-417.

Gürel, Z. (2025). Halid Ziya Uşaklıgil'in Nemide Adlı Romanı Üzerine. *Palimpsest International Journal for Linguistic, Literary and Cultural Research*, 10(19), s. 127-133.

Hamamcı, Y. E., & Şahin, S. (2021). Deniz Kenarında Metafor Yağmuru: Halit Ziya Uşaklıgil'in Nemide Romanında Denizin Kullanımı. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 24, s. 111-125.

Mumcu, Y. (2018). Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Fizyoloji-Psikoloji İlişkisi. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(7), s. 93-111.

Yaprak, T. (2025). Halit Ziya Uşaklıgil'in Histerik Roman Kahramanı: Nemide. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), s. 830-840.

Yaşar, H., Ekin, Ş., Ekin, B., Yaşar, S., Ekin, R., & Kıran, T. (2022). Servet-i Fünun Nesli'nin Yaşamından Bir Kesit: Nemide. *Sobider Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(58), s. 17-36.

ilerlemez. Kısa bir müddetin ardından hastalığı ilerleyen Nemide ölür. Nail ve Nahit ise evlenirler. Ancak Nemide aralarında hep bir engel oluşturur.

Teknik açıdan yeterince başarılı ve tutarlı olmayan romanda yine realizm ve natüralizm etkisinin hissedilmesiyle beraber, Halit Ziya'nın romancı kimliğinin temelleri ve insan psikolojisinin tahlili gözlemlenmektedir. Akyüz (2017, s. 115), Halit Ziya'nın *Nemide* ve arkasından gelen iki romanında (*Bir Ölü'nün Defteri* ile *Ferdi ve Şürekâsı*), genç ve romantik kadınlar ile bu kadınların aşklarını ön planda tuttuğunu ancak realist bir teknikle kurgulandıklarını belirtmiştir. Yani ilk bakışta romantik olarak algılanan bu üç romanın aslında romantik davranışların yol açtığı ıstırapı gösterdiği ifade edilebilir. *Nemide*'nin kaderi, Akyüz'ün ifadelerinin örneğidir. Annesiz ve izole büyümüş, sevgi ihtiyacı çeken, Nail'e derin anlamlar yükleyen *Nemide*'nin hayal kırıklığı yaşaması ve beklentilerinin gerçekleşmemesi Halit Ziya'nın realizmine ek olarak ele alınan bu kadın kahramanın narsistik zedelenebilirliğini de göstermektedir. Bu nedenle kırılğan yönleri ağır basan ve kırıldıkça dürtüsellığı artan *Nemide*, bu çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Nail'in kuzeni Nahit'te de benzer özelliklerin ve özellikle sevgi ihtiyacının yer aldığı düşünülmektedir fakat Nahit, *Nemide* kadar derin yazılmamıştır. *Nemide*'nin tasviri, daha detaylı tahlil edilebilmesine olanak sağlamaktadır.

*Ferdi ve Şürekâsı*³⁹, Halit Ziya'nın İzmir yıllarında kaleme aldığı son romanıdır. Bu romanını da 1892 yılında yine *Hizmet* gazetesinde tefrika etmiştir. 1895'te kitap olarak basılan roman, 1945'te Halit Ziya tarafından sadeleştirilmiştir. 1909 yılında ise Mehmet Rauf tarafından tiyatroya uyarlanmıştır. Eserde, diğer romanlarında da alışık olduğumuz aşk üçgeninin mevcut olmasına ek olarak zengin-fakir çatışması da yer almaktadır. Roman, ana kahraman İsmail Tayfur'un babasını kaybetmesi üzerine babasının eski iş yeri olan *Ferdi ve Şürekâsı Ticaretgâhı*'na işe girmesiyle başlar. İsmail Tayfur son derece fakir, *Ferdi Efendi* ise oldukça zengindir. *Ferdi Efendi*'nin kızı *Hacer*, babasının iş yerine gidip gelirken İsmail'i görür. Tayfur'a âşık olan *Hacer* hislerini hatıra defterine yazar ve bu defter babası tarafından fark edilir. Kızının mutsuz olmasına gönlü el vermeyen *Ferdi*

³⁹ Eser hakkında detaylı bilgi için bakılabilir:

Cin, H. (2020). Tefrikadan Sadeleştirmeye Bir Romanın Öyküsü: *Ferdi ve Şürekâsı*. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 3(6), s. 404-504.

Ezik, A., & Şahin, S. (2021). Kurgunun Asıl Anahtarı: *Ferdi ve Şürekâsı*'nda Kapılar. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(1), s. 508-518.

Sakallı, F. (2006). Zümre Farklılığının Sebep Olduğu Bir Çatışmanın Romanı "Ferdî ve Şürekâsı". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(20), s. 167-187.

Efendi, Tayfur ve Hacer'i evlendirmeye çalışır. Fakat Tayfur, küçük yaştayken babasının evlatlık aldığı ve beraber büyüdüğü Saniha'ya âşıktır. Saniha'ya olan aşkına rağmen çevresinden gelen baskılar neticesinde Hacer ile evlenir. Mutsuz bir evliliğe adım atmış olan Tayfur'un durumu Hacer tarafından fark edilir. Tayfur, Hacer ile evlenmesine rağmen Saniha'dan vazgeçemez ve bir gece evden çıkarak Saniha ile buluşur. Saniha'ya, ona duyduğu aşkı ve onunla kaçmak istediğini söyler. Bu konuşmanın ardından eve dönen Tayfur, Hacer'e gerçekleri itiraf eder. Hacer durumu anlayışla karşılamaz, ayrılmak istemez ve Tayfur'un gitmesine izin vermez. Öfkeden ve acıdan gözü dönen Hacer, Tayfur'u kilitleyip buldukları odayı ateşe verir. Nihayetinde anahtara ulaşan Tayfur, Hacer'i de alarak odadan çıksa da Hacer hayatını, Tayfur da aklını kaybeder. Roman, Tayfur ve Hacer'i evlenmeye zorlayan ailelerin pişmanlığı ile biter. Halit Ziya, *Ferdi ve Şürekâsı* ile hem Tanzimat romancıları gibi yanlış evlilikler konusunda toplumsal mesajlar vermiş hem de insan psikolojisini yansıtmıştır. Aşk üzerinden kurduğu çatışmaya ek olarak toplumsal sınıf çatışmasını da ele almıştır.

Halit Ziya'nın yazıldığı günden bu yana en çok ses getiren romanı olan *Aşk-ı Memnu*⁴⁰, 1899-1900 yılları arasında *Servet-i Fünûn* dergisinde tefrika edilmiş, 1901 yılında kitap olarak basılmış, 1939'da ise yazar tarafından sadeleştirilmiştir. Aynı zamanda *Aşk-ı Memnu*'nun yazarın en hacimli romanı olduğu ifade edilebilir. Uşaklıgil'in diğer romanlarından farklı olarak *Aşk-ı Memnu*, şahıs kadrosu bakımından oldukça zengindir ve her birinin hayatı detaylı bir biçimde işlenmiştir. Moran (2004, s. 88-92), *Aşk-ı*

⁴⁰ Eserle ilgili toplumsal cinsiyet ve feminizm bağlamında yapılan çalışmalar için bakılabilir:

- Acar, Y., & Özenç, A. (2021). The Representation of 'the New Woman' in Kate Chopin's the Awakening and in Halit Ziya Uşaklıgil's *Aşk-ı Memnu*|Kate Chopin'in Uyanış ile Halit Ziya Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu* Romanlarında "Yeni Kadın" Temsiliyeti. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 4(1), s. 1-14.
- Cevger, Y. (2021). *La mujer caída y el ángel del hogar en Aşk-ı Memnu (1899) de Halit Ziya Uşaklıgil y Fortunata y Jacinta (1887) de Benito Pérez Galdós*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, E. (2021). Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnu* Romanında Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İncelenmesi. *Turkish Academic Research Review*, 6(1), s. 293-307.
- Doğan, H. Ö. (2021). *Halit Ziya'nın "Aşk-ı Memnu" ve Tolstoy'un "Anna Karenina" Romanlarında Kadın Karakterlerin Hayal-Hakikat Çatışması*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kara, G. (2023). Cross-Cultural Perspectives on Gender Dynamics: A Comparative Study of in Brontë's *Villette* and Halit Ziya Uşaklıgil's *Aşk-ı Memnu*. *SSRJ/Social Sciences Research Journal*, 12(12), s. 1447-1455.
- Karabulut, M. (2022). Theodor Fontane'nin "Effi Briest" ve Halit Ziya Uşaklıgil'in "Aşk-ı Memnu" Adlı Romanlarında Aldatan Kadın. *Journal of Turkish Research Institute*(73), s. 37-45.
- Maden, S. (2008). *Aşk-ı Memnu ve Madam Bovary Romanlarında Kadınların Yönlendirdiği Olay Örgüsü*. *Türklük Bilimi Araştırmaları*(24), s. 79-97.
- Özdemir, S. (2023). Ataerkillik ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında *Aşk-ı Memnu* Romanının Kötücülüğü: Bihter. *Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), s. 1-19.

Memnu'nun ana temasının ve hatta tezinin tartışma konusu olduğunu aktarmış, ardından da söz konusu romanın topluma değil bireye dönük olduğunu, insanların arasındaki ilişkiler örüntüsünü ele aldığını ve somut bir evliliğin belli koşullar çerçevesinde nasıl ilerlediğini vurgulamıştır. Huyugüzel (2015, s. 344-345), yazarın diğer romanlarıyla kıyaslandığında *Aşk-ı Memnu*'nun hem üslup hem de iç çatışma bakımından çok daha üstün olduğunu dile getirmiştir. Enginün (2019, s. 346) ise *Aşk-ı Memnu*'yu eşsiz kılanın roman kişilerinin işlenişi, romanda yer verilen detaylar ile romandaki tahliller ve tasvirler olduğunu iddia etmiştir.

Roman kahramanları oldukça derinlikli olan *Aşk-ı Memnu*⁴¹, Melih Bey Takımının yani Firdevs Hanım ve kızlarının tanıtılmasıyla başlar. Eşine ihanet eden ve ölmesine neden olan Firdevs Hanım'ın Peyker ve Bihter adında iki kızı vardır. Peyker, Nihat Bey ile evli, Bihter ise bekârdır. Kötü şöhretiyle nam salmış olan Firdevs Hanım, kızlarına Adnan Bey'den bahseder. Onun kendisine ilgi duyduğunu düşünmektedir. Adnan Bey, hâli vakti yerinde, hatırı sayılır bir saygınlığa sahip bir adam olmakla beraber çok sevdiği eşini kaybetmiş; iki çocuğu ve yeğeni ile yaşamaktadır. Firdevs Hanım'ın Adnan Bey'e olan ilgisine karşın, Adnan Bey Bihter ile evlenmeyi ister. Firdevs Hanım evliliğe karşı çıksa da Bihter hem Adnan Bey'in maddi gücünden dolayı hem de annesine olan öfkesi sebebiyle bu evliliği kabul eder. Hayatta en istemediği şey annesine benzemektir. Fakat Halit Ziya, natüralizmin getirdiği soya çekim olgusunu Bihter üzerinden uygulamıştır.

⁴¹ Eserle ilgili psikolojik bağlamda yapılan çalışmalar için bakılabilir:

- Atlı, F. (2017). *Aşk-ı Memnu Roman Kişilerinde Beden-Ruh İlişkisi Anasır-ı Erbaa'dan Ahlat-ı Erbaa'ya Kretschmer, Sheldon ve Corman'dan Freud'a*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, Y., & Türkeli, A. S. (2024). *Aşk-ı Memnu'da Bihter'in Kendini Gerçekleştirme Aracı Olarak Aşkla İmtihanı: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisinde Bihter*. Y. Çelik, & A. Er (Dü) içinde, *Edebiyatta Kadın ve Aşk* (s. 137-161). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Dalkın, A. P. (2025). Babaya Duyulan Özlem, Kadınlığa Geçişin Gölgesi: *Aşk-ı Memnu'da Baba-Kız İlişkisine Psikanalitik Bir Yaklaşım*. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*(23), s. 494-504.
- Erbekir, B. (2025). Arzunun Ödipal Düğümü: *Aşk-ı Memnu'da Kutsal Yasanın Yıkımı Üzerine*. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 7(2), s. 120-132.
- Haider, M. (2014). *The Experience of Marriage: A Comparative Study of Gustave Flaubert's Madame Bovary & Halit Ziya Uşaklıgil's Aşk-ı Memnu With a Psychoanalytic Feminist Perspective*. Ankara: Middle East Technical University The Graduate School of Social Sciences.
- Kayabaşı, Ö. (2024). *Aşk-ı Memnu Romanını Psikanalitik Bir Çözümleme Denemesi*. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2(55), s. 371-385.
- Kozcaz, E. T. (2016). *The Infidelity in Halit Ziya Uşaklıgil's "Aşk-ı Memnu" and Kate Chopin's "The Awakening"*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seviner, Z. (2014). Burden of the White Shawl: Clothes, Sexuality and Mimetic Desire in Halid Ziya's *Aşk-ı Memnu* (Forbidden Love). *Middle Eastern Literatures*, 17(2), s. 162-178.
- Topçu, H. (2017). *Psikanalitik Bir Okuma Denemesi: Elektra Kompleksi Işığında Aşk-ı Memnu*. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), s. 1-9.

Evliliğe karşı çıkan yalnızca Firdevs Hanım değildir, Adnan Bey'i çok seven kızı Nihal de babasını paylaşmak istemez. Başlangıçta sorunsuz ilerleyen bu evliliğin dinamiği iki ailenin beraber yediği bir yemekte değişmeye başlar. Adnan Bey'in sorumsuz, ahlakî açıdan zayıf, eğlence düşkünü yeğeni Behlül'ün, Peyker'e yanaşması Bihter'in dikkatini çeker. Yaptığı evlilik mantıklı olsa da sevgi anlamında tatmin olmayan Bihter, Behlül'e ilgi duymaya ve onunla yasak aşk yaşamaya başlar. Diğer yandan Adnan Bey'in oğlu Bülent, yalının düzeninin değişmesi sebebiyle evden ayrılarak yatılı okula gider, Nihal'in mürebbiyesi Matmazel Corton ülkesine döner. Nihal'in iyice ilgisiz kalması sevgiyeye olan açlığının artmasına neden olur. Firdevs Hanım ise Behlül ve Bihter'in arasındaki ilişkiyi fark edip duruma el atar. Behlül'ün Bihter'den sıkılmasını fırsat bilerek Nihal ve Behlül'ün evlenmesi için uğraşır. Bihter her ne kadar annesine yalvarsa ve evliliği engellemeye çalışsa da başarılı olamaz. Firdevs Hanım durumu Bihter'in durumunu açıklayan bir not yazar ve Behlül'e gönderir, söz konusu not tesadüfen Nihal'in eline geçer. Bu esnada ağır bir hastalıkla boğuşan yalının arabacısı Beşir, ölüm döşğinde Adnan Bey'e Behlül ve Bihter arasında yaşananları anlatmaktadır. Behlül ise Bihter'i Nihal'den vazgeçmeyeceği konusunda ikna etmeye çalışmaktadır. Bihter Behlül'ün de olduğu odanın kapısını kilitler, gerçekleri öğrenen Adnan Bey kapıya dayanır, hayatla hiçbir bağı kalmayan ve çıkış noktası bulamayan Bihter kalbine ateş eder. Bihter'in intiharının ardından Behlül kayıplara karışır, Adnan ve Nihal birbirlerine sığınır, Bülent ve Matmazel eve geri döner. Yalının eski düzeni yeniden kurulur.

Romandaki en temel problemin hem Bihter'in hem de Nihal'in sevilme ihtiyacı olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla bu iki kahramanın sevilme ihtiyacı, narsistik özelliklerinin de ortaya çıkmasını tetiklemektedir. Konuya Bihter üzerinden bakıldığında, baba yokluğu çekmesi ve annesinin ona ihtiyacı olan sevgiyeye vermemesi, Topçu (2017) tarafından Sigmund Freud'un öne sürdüğü elektra kompleksiyle⁴² ilişkilendirilmiştir. Bihter'deki elektra kompleksinin varlığı, narsistik kırılma yaşamasıyla da ilintilidir. Babasına bu denli özlem duyması, annesine karşı öfke beslemesi, sevgi açlığından dolayı kendisini sevecek birini araması, hatta sevmeyi arzulaması son derece önemli olup Bihter'in Adnan ile olan evliliğinin ve Behlül'e olan bağlılığının anlamlandırılmasını kolaylaştırmaktadır. Bihter ve Nihal dışında, Firdevs Hanım'da da narsistik özelliklerin yer aldığı fakat Bihter

⁴² Ayrıntılı bilgi için bakılabilir: Freud, S. (1997). *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*. İstanbul: Öteki Yayınları.

ve Nihal'in aksine kırılğan yapıyı değil büyüklenmeci yapıyı simgelediği düşünülmektedir. Firdevs Hanım'ın çocukluğu ve gençliği ile ilgili yeterince bilgi verilmemesi de bu bağlamda önemlidir. Bu üç kadının haricinde Halit Ziya'nın, romandaki çoğu şahsın iç dünyasına, kişiliklerine ve yaşam stillerine de ayrıntılı bir şekilde değindiğini eklemek yerinde olacaktır. Bu nedenle *Aşk-ı Memnu*, sadece döneminde değil döneminden sonra da oldukça ses getirmiştir.

3.8. SAFVET NEZİHİ (1871-1939)

1871'de İstanbul'da dünyaya gelen Safvet Nezihî'nin asıl adı Ömer Lûtfî'dir. Galatasaray Lisesi'nde okuyan Safvet Nezihî, mezun olduktan sonra aile meslekleri olan kuyumculuğa başlamış, ardından şehir dışındaki İdadi Müdürlüklerde görev almış, 1909'da da Avrupa'ya gitmiştir. Avrupa'da ilk eşiyle evlenmiş, bir süre sonra eşi ve kızı vefat etmiş, onların ölümüyle birlikte yayıncılığa ve yazmaya yönelmiştir. Yaşamının son yıllarını Bakırköy Akıl Hastanesi'nde geçiren Safvet Nezihî, 1939 yılında burada vefat etmiştir. Edebî derinlikten yoksun eserler kaleme alan Nezihî, popüler romancı olarak değerlendirilebilir. Hakkında yeterince çalışma bulunmayan Safvet Nezihî, Servet-i Fünûn yazarlarından etkilenmiş olmasına ek olarak romantik tutuma sahip eserler kaleme almıştır. Eserleri genellikle aşk, kıskançlık, alafangalık gibi gündelik konuları içermektedir. Dönemindeki toplumu yansıtmıştır.

“Saffet Nezihî, II. Meşrutiyet'in ilânından sonra popülerliğini yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Türk edebiyatı tarihinde Saffet Nezihî, hep Zavallı Necdet yazarı olarak geçmiştir. Türk romanı üzerine görüşlerini, sınırlı da olsa “Bizde Romancılık ve Romanlar” başlıklı makalesinde anlatmıştır” (Yalçın, 1998, s. 505).

Nezihî'nin üzerine yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Nevin Avcıoğlu İspiroğlu⁴³ ve Ayfer Yılmaz⁴⁴'ın çalışmaları bu bağlamda önemlidir.

Safvet Nezihî, isminin duyulmasını sağlayan *Zavallı Necdet*'i⁴⁵ 1900 yılında, *İkdam* gazetesinde yayımlamıştır. Basit bir kurguya sahip olan romanda, toplumu eğitime kaygısı

⁴³ İspiroğlu, N. A. (1995). *Safvet Nezihî Hayatı ve Eserleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁴⁴ Yılmaz, A. (1991). *Safvet Nezihî Hayatı-Sanatı-Eserleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁴⁵ Eser hakkında detaylı bilgi için bakılabilir:

Çetin, N. (2002). II. Abdülhamit Dönemi Türk Romanında "Aşk-ı Memnu" Teması. *Türkoloji Dergisi*, 15(1), s. 19-59. doi:10.1501/Trkol_0000000051

Eroğlu, O. (2018). Safvet Nezihî'nin Zavallı Necdet Romanında Renk Simgeselliği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(2), s. 900-1003.

da göze çarpmaktadır. Eserin konusu, bağlanma yoksunu, çapkın ve ilişkisel olarak tutarsız olan Necdet'in, Meliha'ya âşık olması ve hayatının değişmesi olarak özetlenebilir. Anlatıcı, Necdet'in arkadaşıdır, yer yer Necdet'in yazdıklarına da yer verilmiştir. Romandaki olay örgüsü, Feneryolu'nda yaşayan Feridun Necdet'in, komşuları Meliha'ya âşık olmasıyla başlar. Meliha'nın Necdet'in yakın arkadaşı İbrahim Şemsi ile evlenmesi, Necdet'i derinden sarsar, sağlığı bozulur. Zaman içerisinde Meliha da Necdet'i sevmeye başlar. Hatta Meliha, Necdet ile temas kurmaktan çekinmez. Söz konusu durumdan rahatsızlık duyan ve vicdan azabı çeken Necdet, Midilli'ye gider. O esnada hamile olan Meliha bu duruma çok sinirlenir, bebeğini düşürür. Bir süre sonra geri dönen Necdet, Meliha'nın yaptıklarını öğrenir. Meliha kocasından boşanıp onunla evlenmek istediğini söyler. Necdet ise bunun asla gerçekleşmeyeceğini belirtir. İlerleyen günlerde hem Necdet hem de Meliha, Meliha'nın ağabeyinin Ada'daki evine gider. Meliha'nın gece Necdet'in odasına girmesiyle, Necdet pişman olacağı şeyler yapar. Ertesi gün de Ada'dan ayrılır. Çektiği vicdan azabından dolayı hastalanır, yataklara düşer. Kendine geldiğinde karşısında kuzeni Müzehher'i görür, Müzehher kalp hastasıdır ve Necdet'e âşıktır. Müzehher'in durumuna acıyan Necdet, onunla evlenmeye karar verir. Bu noktada Meliha ve onun kıskançlığı devreye girer. Necdet'in başka bir kadınla evlenecek olmasını kabullenemeyen Meliha, Necdet'ten hamile olduğunu söyler. Müzehher ise bu gerçeği kabullenemez, nişanı atar, bir süre sonra da hastalığı nedeniyle vefat eder. Necdet Meliha'nı mezarını yaptırır ve sık sık onun ziyaretine gider. Nişanın bozulmasına ve Müzehher'in ölmesine rağmen Meliha durmaz. Necdet ile olan ilişkisini kocasına itiraf edeceğini ve Necdet'e on günlük zaman verdiğini belirtir. Olayların içinden çıkamayan ve kendini çaresiz hissedenden Necdet, çözüm yolu olarak intihar etmeye karar verir. Meliha'nın ona verdiği sürenin son gününde zehir içerek ölür. Necdet öldükten sonra Müzehher'in yanına gömülür. Birkaç hafta içinde Meliha da doğum yaparken ölür ve Necdet'in yanına gömülür. Meliha ve Necdet'in oğlu, Şemsi'nin oğlu olarak büyür. Oldukça trajik bir şekilde biten romanın sonu bir o kadar da abartılıdır.

Enginün (2019, s. 326), Meliha'nın ihtirasından, cesurluğundan dolayı onu halk hikâyelerindeki kötü kadın tipine benzetir. Meliha'da dikkat çeken en önemli özelliklerden birinin, sevilme ihtiyacı olduğu ifade edilebilir. Bu sevilme ihtiyacından kaynaklanan davranışları, narsistik yapıyla ilişkilendirilebilir. Meliha, Necdet'in aksine istediklerini elde etmek için her yolu denemeye hazırdır ve tüm güçlülük arzusuna

sahiptir. Fakat Necdet için arkadaşına ihanet etmemek çok daha önemlidir. Diğer Servet-i Fünûn romanları kadar başarılı olmasa da Safvet Nezihî'nin en etkileyici romanının *Zavallı Necdet* olduğu söylenebilir. Yüzeysel de olsa kahramanların ruh dünyalarını okuyabilmek mümkündür.

3.9. MEHMED RAUF (1875-1931)

1875 yılında Balat, İstanbul'da dünyaya gelen Mehmed Rauf⁴⁶, Askerî Rüştiye ve Bahriye Mektebi'nde eğitim görmüş, teğmen olarak mezun olmuş, subaylık ve yüzbaşılık görevlerini ifa etmiştir. 1896'da Bahriye Mektebi'nde öğretmenlik yapmaya başlamış, 1904 yılında ise Protokol Memuru olmuştur. Aynı yıl, Tevfik Fikret'in kuzeni Ayşe Sermet ile evlenmiştir. Ayşe Sermet'le olan evliliğinin ardından bir dönem ile Tevfik Fikret ile aynı evde yaşamıştır. *Bir Zambak'ın Hikâyesi* (1910) adlı hikâyesinin pornografik olarak addedilmiş, yasaklanıp toplatılmış, bunun üzerine hapis cezası almıştır. Hayatının bu döneminden sonra ruhsal bir bunalıma girmiş, intihara teşebbüs etmiş, yazmaya odaklanmıştır. 1910'da Besime Hanım ile ikinci evliliğini yapmıştır. 1920'de Şule Neşriyat adlı yayınevini kurmuş, 1921-1922 yılları arasında *Vakit* gazetesi yazarlarından olması münasebetiyle İtalya'da bulunmuştur. 1928'de felç geçiren Mehmed Rauf sağlık durumunun kötüleşmesiyle 1931 yılında vefat etmiştir. Mehmed Rauf'un sanat anlayışının oluşmasındaki ilk etken, küçük yaşta Ahmet Mithat'ı okumasıdır. Yabancı dil öğrenmesiyle beraber Batı edebiyatı eserlerini okumuş ve bunların tesiri altında kalmıştır. Gençlik yıllarında Halit Ziya ile kurduğu dostluk, onu edebî olarak besleyen olgulardandır. Bazı hikâyeleri, Halit Ziya'nın destekleriyle tefrika edilmiştir. Eserleri bireysel temalar üzerine olan Mehmed Rauf'un, Servet-i Fünûn sanatçılarında görülen karamsarlığı derin bir düzeyde yaşadığı ifade edilebilir. Oldukça santimental bir yapıya sahiptir. Roman, hikâye, mensur şiir, tiyatro, gibi birçok türde eser vermiş, tercüme ve uyarlamalar yapmış, magazin mecmuaları yayımlamış, gazetelerde yazmıştır. Okay (2018, s. 81), Mehmed Rauf'un yazılarının edebiyatın teorik gelişiminde oldukça tesirli olduğunu vurgulamıştır. Üslubu ait olduğu döneme göre sadedir. Diğer

⁴⁶ Yazar hakkında detaylı bilgi için bakılabilir:

Akalın, L. S. (1953). *Mehmet Rauf*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Coşkun, E. (1976). *Mehmet Rauf*. İstanbul: Toker Yayınları.

Özbalcı, M. (1997). *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tarım, R. (1998). *Mehmed Rauf (Hayatı, Sanatı, Eserleri)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tarım, R. (2013). *Mehmed Rauf Hayatı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Törenek, M. (1999). *Hikaye ve Romanlarıyla Mehmet Rauf*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

yandan, kadınlar konusunda görüşler beyan etmesi, kadınların maruz kaldığı hayat şartlarına ve problemlerine değinmesi son derece önemlidir. Mehmed Rauf da tıpkı Halit Ziya gibi realizm ve natüralizm etkisinde kalmış, olay çevresinde gelişen metinlerinde bu etkiyi yansıtmıştır.

Mehmed Rauf, en önemli ve en başarılı sayılabilecek romanı olan *Eylül*'ü⁴⁷, 1899-1900 yılları arasında *Servet-i Fünûn*'da tefrika etmiş, 1901'de ise kitap olarak yayımlamıştır. Hem kendi devrinde hem de devrinden sonra *Eylül* muharriri olarak anılmıştır. Bir aşk üçgeni ekseninde kurguladığı *Eylül*, psikolojik olarak tahlil edilmeye son derece uygundur. Mehmed Rauf, *Eylül*'ü Halit Ziya'ya ithaf etmiştir. Okay (2018, s. 145), yasak aşkın psikolojik derinliğini içeren *Eylül*'ün yer yer Halit Ziya'nın denemelerini de aşan bir ustalık gösterdiğini belirtmiştir. Roman, Suat, Süreyya ve Necip isimlerine sahip üç kahramanın arasında geçenleri içerir. Suat ve Süreyya evlidir. Necip ise Süreyya'nın hem

⁴⁷ Eser hakkında detaylı bilgi için bakılabilir:

- Açıkgöz, S. (2020). *Johann Wolfgang von Goethe'nin "Gönül Yakınlıkları" Eseri ile Mehmet Rauf'un "Eylül" Eserinin Evlilik Sorunsalı Ekseninde Karşılaştırmalı İncelenmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Asiltürk, B. (2009). Mehmet Rauf'un *Eylül* Romanında Dört Unsur. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*(2), s. 75-99.
- Baloğlu, Z. G. (2018). Kokoro (Gönül) ve *Eylül* Romanlarında K, Sensei ve Necib'in Ölümünün Durkheim'in İntihar Teorisi Bağlamında Analizi. *International Journal of Languages*, 6(2), s. 454-470.
- Çağlayan, M. A. (2026). Türk Edebiyatında Psikolojik Romanın İlk Örneği: *Eylül*'de İçsel Yıkım ve Sessiz Trajedi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), s. 84-94.
- Demiryürek, M. (2008). Mehmet Rauf'la Yapılan Bir Röportaj Işığında *Eylül* Romanı. *Modern Türk Araştırmaları Dergisi*, s. 101-116.
- Gürbüz, A. (2024). Mehmet Rauf'un *Eylül* Romanında Üçgen Arzu Modeli. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*, 9(3), s. 151-163.
- Kabalıcı, E. S. (2021). Northrop Frye'in Mit Sistematiğine Göre *Eylül* Romanının İncelenmesi. *Neveşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(2), s. 621-633.
- Kanter, B. (2010). *Eylül* Romanında Estetize Edilmiş Kimlikler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*(28), s. 231-243.
- Kapucu, T. (2025). *Mehmet Rauf'un Eylul Romanının Stilistik Açından İncelenmesi*. Karabük: Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Koçak, Ö. (2007). *Emile Zola'nın Therese Raquin ve Mehmet Rauf'un Eylul Romanlarındaki Evlilik, Aldatma ve Pişmanlık Konularının Analitik Olarak Karşılaştırılması*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köseoğlu, E., & Durna, K. (2023). Mehmet Rauf'un *Eylül* Romanında Mekâna Dair Duygusal Betimlemeler Yoluyla Tematik Bir Analiz. *International Journal of Language Academy*, 2(1), s. 49-59.
- Özbalcı, M. (2015). Mehmet Rauf ve *Eylül* Romanı Üzerine. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 9, s. 171-201.
- Özcan, N. (2013). *Eylül* Romanında Can Sıkıntısı. *Türkojoloji Dergisi*, 20(1), s. 135-144.
- Özmen, K. (2022). Mehmet Rauf'un *Eylül* Romanı Üzerine Düşünceler Bir Romancının Doğuş Süreci. L. A. Çanaklı, & N. Abir (Dü) içinde, *Rahim Tarım Armağanı* (s. 51-78). Bursa: Emin Yayınları.
- Özyön, A. (2024). Goethe'nin Genç Werther'in Acıları ve Mehmet Rauf'un *Eylül* Romanlarında Umutsuz Aşk İzleği. *International Journal of Language Academy*, 1(1), s. 23-38.
- Sultanishvili, S. (2016). *Khevisberi Goça ve Eylul Romanlarının Karşılaştırılması*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yalçın Çelik, S. D. (2017). Mehmet Rauf'un *Eylül* Adlı Romanında Gündelik Yaşam Biçimlerinde Değişim ve Modernist Algı Sürecinin İzleri. *Osmanlı Dünyasında Kültürel Karşılaşmalar ve Sanatsal Yansımaları - Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu'na Armağan* (s. 81-86). içinde Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Zariç, M. (2017). Akademik Eleştiri Bağlamında Mehmet Rauf'un *Eylül* Adlı romanı. *Turkish Studies*, 12(5), s. 529.

akrabası hem de yakın arkadaşıdır. Olay örgüsü, beş yıldır evli olan Suat ve Süreyya'nın anlatımıyla başlamıştır. Suat ve Süreyya, Süreyya'nın ailesiyle birlikte Bakırköy tarafında bir bağ evinde yaşamaktadır. Süreyya bu evde yaşamaktan hoşnut değildir, onun hayâlindeki ev tasviri, Boğaziçi'nde bir yalı ya da Ada'da bir konaktır. Süreyya'nın deniz kenarına duyduğu özlem özellikle vurgulanmıştır. Maddi olarak hayâl ettiği yerlerde yaşayabilecek Süreyya'nın aksine Suat, yaşadığı yerden memnundur. Onun için kocası yanında olduğu sürece yaşadığı yerin bir önemi yoktur. Birbirini seven bu çiftin geçmiş yıllarda bir çocukları olmuş fakat vefat etmiştir. Hayatlarının sıkıcı bir rutin etrafında şekillenmesi ve Süreyya'nın mutsuz olması Suat'ı derinden etkiler. Kocasını mutlu edebilme amacıyla babasından para ister. Bu sayede Boğaz taraflarında bir eve taşınırlar. Süreyya da Suat da yeni evlerinde çok mutludur. Bu mutlu sık sık onları ziyaret eden Necip'in hep yanlarında kalmasını isterler. Süreyya hayâl ettiği denizin ve sahilin tadını çıkarırken, Suat günlerini genellikle evde yalnız başına geçirir. Necip'in ziyaretleriyle yalnızlığını gideren Suat, onu daha iyi tanımaya başlar. Necip'in de Suat'ın da müziğe ilgisi vardır, ortak noktalarıyla samimiyetleri artar. Kadınlara ve evliliğe karşı ön yargılı olan Necip, Suat'ı tanıdıkça önce ona hayran olur sonra da âşık olur. Necip'in hisleri karşılıksız değildir, Suat da beklenmedik bir şekilde Necip'e âşık olmuştur. İmkânsız olduklarının farkında oldukları için aşklarını dışa vurmazlar. Süreyya'ya ihanet etme düşüncesi bile onlara ağır gelir. Acılarının gittikçe dayanılmaz bir hâle gelmesiyle, Necip evden ayrılır. Giderken Suat'ın bir eldivenini alır. Gittikten sonra dahi ıstırabı geçmeyen Necip hastalanır, tifo olur. Hasta yatağındaiken bile Suat'ın eldiveniyle avunur. Suat'ın onu ziyaret etmesine, baş ucuna gelmesine dayanamaz, içinde sakladığı hislerini belli eder. Bu esnada Suat da kendi eldivenini görür ve Necip'in ona hissettiklerinden emin olur. Bir süre sonra Necip iyileşir, Suat ve Süreyya'nın yalısına gitmemeye karar vermesine rağmen her ikisinin de ısrarla onu çağırması nedeniyle ziyaretlerine yeniden başlar. Aradan geçen birkaç mevsimden sonra eylül ayı gelir. Suat, eylül ayını ve kendisini benzetir. Hayatının en güzel zamanlarını sevdiği adamla geçirememesi buhrana girmesine neden olur. Diğer yandan Necip tekrar hastalanır. Bir gün, Suat ile evde tekken birbirlerine aşklarını itiraf ederler. Hatta Suat Necip'e, eldiveninin diğer tekini verir. Bu itirafın üzerinden çok zaman geçmeden köşkte yangın çıkar. Ev ahalisi kendini dışarı atar ancak Suat içerde kalmıştır. Necip, Suat'ı kurtarmak için yangın alanına girer. Her ikisi de kurtulamaz, çöken tavanın altında kalırlar ve yangından çıkamazlar. Kavuşamayan

âşıklar, trajik bir sonla can verir. Romandaki olayların oldukça yüzeysel olmasının aksine, kişilerin derinlikli işlenmesi, ruh dünyalarının ayrıntılı bir biçimde ele alınması, imgesel olguların olması ve imkânsız aşkın yasak aşka dönüşmemesi, *Eylül*'ü farklı kılan unsurlar arasında gösterilebilir. Diğer yandan, Suat ve Necip arasındaki aşkın masumane bir biçimde ele alınması da yine *Eylül*'ü kıymetli kılan özelliklerdendir. Hatta Suat'ın idealize edilmiş bir kadın olduğu dahi ifade edilebilir.

“Suat gerçekten bir kadın ve bir roman kişisi olarak çok başarıyla çizilmiş bir tiptir. Hatta biraz idealize edilmiştir. Özenle seçtiği kelimelerle melek gibi tasvir ettiği Suat'la, Mehmet Rauf'un tasavvurunda yaşattığı Türk kadını tipini ortaya koymak istediği söylenebilir” (Özbalcı, 2015, s. 416)⁴⁸.

Suat'a ek olarak, Necip'in de idealize bir tip olduğu hatta Servet-i Fünûn neslini temsil ettiği belirtilebilir. Her ikisi de Süreyya'ya olan sadakatlerine, aşklarından daha fazla sarılmışlardır. Roman basit bir kurguya sahip olsa da özellikle Suat ve Necip'in ruh dünyalarının, hislerinin, kişiliklerinin ayrıntılı bir biçimde ele alınması, Türk romanının gelişimi açısından son derece önemlidir. *Eylül*'e narsistik açıdan bakıldığında, Suat'ın sevgi açlığı çekmesinin ve önce Süreyya'yı sonra da Necip'i idealize etmesinin incelemeye dahil edilmesinde oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Buraya kadar ele alınan yazarlar ve romanlarla birlikte, 19. yy.'da Türk romanının nasıl bir gelişim gösterdiği, hangi aşamalardan geçtiği, nasıl konuların işlendiği, yazarların hayatlarının yazdıklarını nasıl etkilediğine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Başlangıçta yeni türlerin edebiyatımıza girmesinin etkisiyle başta Fransız edebiyatı olmak üzere diğer toplumların edebiyatlarından esinlenilmiş, yozlaşan toplumun panoraması çizilmiş, eğitimin, evliliğin, ailenin hatta kadının toplumdaki yerinin önemi vurgulanmış, Batılılaşmanın nasıl olmaması gerektiği gösterilmiş, Alafrangalık eleştirilmiştir. Yüksek zümreye mahsus olan edebiyat, özellikle romanla birlikte halkın yararlanabileceği pragmatik bir nitelik kazanmıştır. Diğer yandan hâli hazırda yıkılmanın eşiğinde olan Osmanlı'da hürriyet bilincinin oluşturulması amaçlanmıştır. Topluma yönelik yazılmaya başlayan roman, zaman içerisinde daha derinlikli bir yapıya kavuşmuş, basit olay örgüleriyle ruhsal dünyayı yansıtabilen bir fonksiyona erişmiştir. Romanın

⁴⁸ Özbalcı, M. (2015). Mehmet Rauf. İ. Parlatur, İ. Enginün, Ö. F. Huyugüzel, B. Ercilasun, M. Özbalcı, & A. Karaca içinde, *Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatı* (s. 393-486). Ankara: Akçağ Yayınları.

bireyselleşmesinde istibdat döneminin de büyük bir tesiri olmuştur. Toplumsal ve ideolojik konularda görüşlerini II. Meşrutiyet'e dek (1908) rahatlıkla beyan edemeyen yazarlar hem Batı kültürünün etkisiyle hem de dönemin şartlarıyla insan ruhunun derinliklerini göstermeyi amaçlamışlardır. Bu sayede edebiyat aracılığıyla yalnızca toplum değil bireyin iç dünyası da okunmaya başlamıştır. Söz konusu okumaların yapılabileceği en iyi örneklerin Halit Ziya ve Mehmed Rauf'a ait olduğunu ifade etmek mümkündür. Özellikle Halit Ziya'nın incelemeye dâhil edilen bütün eserlerinde, bu çalışmanın ana unsuru olan kadınların son derece ayrıntılı bir biçimde tahlil edildiğini, kadının modernist dünyanın bir parçası hâline getirildiğini belirtmek yerinde olacaktır.

4. BÖLÜM

19. YY. TÜRK ROMANININDAKİ KADIN NARSİZİZMİNİN GERÇEK BENLİK AÇISINDAN ANALİZİ

Osmanlı Devleti'nin birçok sahasında ilklerin yaşandığı 19. yüzyıl, bireyselleşmenin ve kimlik oluşumunun da başlangıcıdır. Söz konusu bireyselleşmenin ve kimlik oluşumunun en kapsamlı gözlemlendiği alanlardan biri de roman türüdür. Roman türüyle beraber insan psikolojisinin ve ruhsal dünyanın edebiyat üzerinden örneklenebilmesi ve okunabilmesi kolaylaşmıştır. Tanpınar (1997), klasik edebiyattan romana geçilememesinin ve gelenekte insan psikolojinin okunamamasının nedenlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Müslüman edebiyatlarının orta çağ hikâyesinden romana geçemeyişi bahsinde de hemen hemen aynı cinsten bir yığın sebeple karşılaşırız. Bunların başında yine şüphesiz insanın reel hayata inanarak sahip olmaması gelir. Ayrıca psikolojik tecessüsün yokluğunu da söyleyebiliriz. Dinde günah çıkarmanın bulunmaması ferdin kendi içine eğilmesini daima men eder. Medeniyetimizin gözü önünde gelişen Rus romanının büyük hususiyetlerinin ortadoks kilisesindeki alenî itiraf müessesesine neler borçlu olduğunu biliyoruz.

Bununla, eskilerde hiç psikoloji bulunmadığını iddia etmiyoruz. Bu kadar büyük bir medeniyet tecrübesi insana sonuna kadar yabancı kalamazdı. Eski şairlerimizin aşk için, insan tabiatı için yazdıkları şeyler kendi kalblerini ve hayatlarını nasıl iyiden iyiye yokladıklarını gösterir. Fakat şiirin şekli ve teksif nizamı bu dikkatin derinleşmesine mani olur” (Tanpınar, 1997, s. 30).

Buradan da anlaşılacağı üzere Tanpınar'a göre 19. yüzyıla dek bireysel temaların işlenmemesinde iki önemli neden vardır. İlki, İslâmiyet'in toplum üzerindeki etkisi ve tenkit fikrine uzak olunmasıdır. İkincisi ise şiirin biçimsel olarak insanın ruh dünyasını anlatmak için yetmemesidir. Tanzimat'ın ilânı (1839) ve modernleşmenin başlaması bu bağlamda bir kırılma noktasıdır. 19. yüzyıl ise bireyin ve bu çalışmanın çıkış noktası olan kadının görülmeye ve anlatılmaya başlandığı kritik bir dönemdir. Kadının aile hayatı, ilişkileri, duyguları, düşünceleri, arzuları, hırsları, hayalleri, ihtiyaçları ve cinselliği ilk kez bu dönemde kapsamlı bir biçimde ele alınmıştır. Aynı zamanda bu döneme dek kadın-erkek ilişkileri de edebiyat üzerinden detaylı bir perspektifle sunulmamıştır. Romanla beraber belli kalıplara dayanan aşk anlatılarından uzaklaşılması, ilahî aşkın değil beşerî

aşkın işlenmeye başlanması, kadınların ve erkeklerin aşk ilişkilerinde sergiledikleri davranışların incelenbilmesini sağlamıştır. Söz konusu yüzyılda kaleme alınan romanların acemiliklerden ötürü yeterince derinlikli kurgulanmamasına rağmen ele alınan kadınların psikolojilerine dair çıkarımların yapılabileceğini ifade etmek mümkündür.

Bu araştırmanın konusu olan narsisizmin de bahsi geçen kadın kahramanlarda gözlemlendiği düşünülmektedir. Fakat incelenen kadınların birçoğunun yazdıkları dönemden ötürü tam anlamıyla narsist olarak değerlendirilemeyeceğini eklemek yerinde olacaktır. Bazı kadınların çocukluk dönemlerinin anlatılmaması, bazı kadınların ruh dünyalarının detaylandırılmaması bazılarının ise belli tipleri temsil etmesi bu noktada etkili olmuştur. Ancak yine de ikili ilişkilerde takındıkları tutumlardan ve abartılı davranışlarından narsistik özelliklere sahip olabilecekleri kanısına ulaşılmıştır.

Çalışmaya dâhil edilen kadın kahramanların incelenme yönteminden bahsedilecek olduğunda, narsisizmdeki cinsiyet farklılıklarına değinen araştırmaların oldukça sınırlı olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bu nedenle romanların tasnifi esnasında hem Freud (2012), Klein (2011), Winnicott (1965), Mahler (2003) gibi klasik psikanalizin hem de Kohut (1998a, 1998b), Kernberg (2019, 2011), Wardetzki (2019), Lowen (2016), Green, MacLean, Charles (2019, 2020, 2022, 2023) gibi son yıllardaki araştırmacıların katkıları esas alınacak, bu görüşlerin senteziyle roman incelemeleri yapılacaktır. 19. yy. Türk romanının kadın narsisizmi bağlamında incelenmesine dâhil edilen romanlar⁴⁹ *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat* (1872), *İntibah* (1876), *Cezmi* (1880), *Sefile* (1886-1887), *Sergüzeşt* (1888), *Muhadarat* (1892), *Nemide* (1892), *Ferdi ve Şürekâsı* (1895), *Zehra* (1896), *Bir*

⁴⁹ Bu çalışmada yararlanılan baskılar şu şekildedir:

Fatma Aliye (2011). *Muhaderat*. İstanbul: Turna Yayınları.

Gürpınar, H. R. (1972). *Bir Sevda Denklemi (Bir Muadele-i Sevda)*. İstanbul: Atlas Yayınları.

Mehmet Rauf. (2019). *Eylül*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Nabizade Nazım. (2023). *Zehra*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Namık Kemal. (2020). *Cezmi*. İstanbul: Ren Kitap.

Namık Kemal, (2019). *İntibah*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Samipaşazade Sezai. (2018). *Sergüzeşt*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Saffet Nezihî. (2023). *Zavallı Necdet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Şemsettin Sami. (2023). *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Uşaklıgil, H. Z. (2016). *Aşk-ı Memnu*. İstanbul: Can Yayınları.

Uşaklıgil, H. Z. (2021). *Nemide*. İstanbul: Kapra Yayıncılık.

Uşaklıgil, H. Z. (2023). *Ferdi ve Şürekâsı*. İstanbul: Can Yayınları.

Uşaklıgil, H. Z. (2023). *Sefile*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Muâdele-i Sevdâ (1899), *Eylül* (1900), *Aşk-ı Memnu* (1901) ve *Zavallı Necdet* (1902) olarak belirlenmiştir. İncelemede kullanılan en önemli ölçütün, benliğin sınıflandırması olduğu söylenebilir. İncelemede esas alınan sınıflandırmadaki maddeler, araştırmanın “Kadın Narsisizmi” başlıklı 2. Bölümünde açıklanmıştır. Yüzeysel olarak bakıldığında gerçek benlik, çocukluk dönemi ile ilişkilendirilmiş, sahte benlik de davranış stillerine göre büyüklenmeci ve aşağılık olarak ikiye ayrılmıştır. Söz konusu ayırım yapılırken, Winnicott (1965), Kohut (1998a), Kernberg (2019), Wardetzki (2019) gibi araştırmacıların tekniklerinden ve görüşlerinden yararlanılmıştır. Gerçek benliğin özelliklerinin açıklanmasında ise Freud (2012), Winnicott (1965), Mahler (2003), Kohut (1998a, 1998b), Kernberg (2019) ve Wardetzki (2019) gibi araştırmacıların görüşleri esas alınmıştır. Bu bölümde ise incelenen romanlarda yer alan kadınlardaki narsistik eğilimlerin, gerçek benlik açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Gerçek benlik olgusunun yukarıda sıralanan tüm romanlarda yer aldığı düşünülmekte olup bu bölümün incelenmesinde hepsine yer verilecektir.

Bu bölüm içerisinde ele alınan özellikler, bireyin genellikle çocukluk döneminde meydana gelen hayal kırıklarıyla ilintilidir. Gelişim çağındayken ihtiyaçlarının karşılanmaması, sevgi yoksunluğu çekmesi, baskı altında hissetmesi ya da hiç ilgilenilmemesi, cinsiyeti yüzünden ötekileştirilmesi, ebeveynlerinin fizikî ya da manevî olarak yanında olmaması bu anlamda önemlidir. İncelenen romanlarda, çocukluk çağı hakkında yeterince veri elde edilemeyen ya da çocukluk çağından bahsedilmeyen kahramanlar, güncel ilişkileri bağlamında yorumlanmıştır. Diğer bir deyişle, bu kahramanların incelenmesi, yazarın aktardığı bilgiler dâhilinde gerçekleştirilmiştir.

Gerçek benlik kendi içerisinde beş alt başlığa ayrılmıştır. Bunlardan ilki ve en önemlisi, sevgi, kabul görme ve şefkat ihtiyacıdır. Simbiyotik birleşme ve aynalanma arzusu, incinme ve öfke, gerçek ihtiyaçlar ile baba yokluğu ise bu benlik içerisindeki diğer alt başlıklardır.

4.1. SEVGİ, KABUL GÖRME VE ŞEFKAT İHTİYACI

Sevgi, kabul görme ve şefkat ihtiyacı, narsistik kişilik bozukluğunun oluşmasındaki en temel nedenlerden biridir. Kişinin bebekliği ve çocukluğu boyunca sağlıklı bir bağ kuramaması, dolayısıyla da sağlıklı bir sevgi görememesi, hayatı boyunca bu eksikliği

gidermeye çalışmasına neden olur. Aynı zamanda bu çağları güvensiz hissederek ve ayrılık korkusu yaşayarak büyümek de söz konusu ihtiyacın oluşmasında rol oynayan etmenlerdendir. Sağlıklı bir şekilde sevgi görmeyen bu bireyler, sevme eylemini de başarılı bir biçimde sergileyemezler. Freud (2012), narsistik kadınlarda sevme değil sevilme ihtiyacının yer aldığını ve bu sevgi eksikliğinin daha doğrusu nesne sevgisine ulaşmanın, kendi çocuklarını doğurarak gerçekleştirebileceğini vurgulamıştır. Winnicott (Akt. Anlı, 2010), sahte kendiliğin oluşumunda, sevgi eksikliğiyle büyümenin ve anne ile olan ilişkinin önemine dikkat çekmiştir. Mahler (Akt. Anlı, 2010), gelişim çağları içerisindeki ayrılma döneminde anneye kurulan ilişkinin dolaylı olarak da sevginin taşıdığı değere dikkat çekmiştir. Kohut (1998a) ise nesne sevgisine sahip olmakla narsistik kişilik bozukluğu arasındaki zıtlığa değinmiştir. Aynı zamanda onaylanma ihtiyacını vurgulamıştır. Kernberg (2019), söz konusu sevgi ihtiyacından dolayı narsistik bireylerin sömürücü ilişkilere yöneldiklerine dikkat çekmiştir. Kadın narsisizmi alanında araştırmaları olan Wardetzki (2019) sevgi, kabul görme, şefkat ihtiyacını anne ve baba ile kurulan ilişki dinamikleriyle bağdaştırmıştır. Bu ilişki dinamiklerinde reddetme, örselenme, aynalamama, fizikî ya da duygusal bir ayrılık söz konusudur. Bu ihtiyacı duyan narsistik kadınların söz konusu eksiklikleri gidermek adına aşırı uyum sergiledikleri ilişkiler kurduklarını, yeme bozuklukları yaşayabildiklerini, dış görünüş ya da başarı gibi konularda istedikleri versiyonlara ulaşırsalar bile kalıcı bir tatmine ulaşamadıklarını, aynalanma yaşadıklarını vurgulamıştır.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, narsistik kadınlardaki sevgi, kabul görme ve şefkat ihtiyacının, çocukluklarından gelen yaşanmışlıklarından oluşan ve gerçek benliklerinde yer alan bir olgu olduğunu ifade etmek mümkündür. İncelenen romanlarda da bu ihtiyaca sıklıkla rastlanmış, gelişim çağında gerek ebeveyn yokluğundan gerek yetiştirilme koşullarından gerekse ötekileştirilmeden dolayı bazı kadın kahramanların bu yokluğu gidermek amacıyla sağlıklı sıfatının atfedilemeyeceği eylemlerde buldukları gözlemlenmiştir. Bu başlık altına dâhil edilen romanlar ise *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*, *Cezmi*, *Sefile*, *Sergüzeşt*, *Nemide*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Zehra*, *Eylül*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet*'tir.

Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat'ta, hem anne hem de baba sevgisinden mahrum büyüyen Fitnat'ın, baskı altında yetişmesine rağmen, üvey babası Hacı Baba'nın sözünden

çıkması, uyum göstermesi, Fitnat'ın kabul görme ve sevgi ihtiyacını gösterir niteliktedir. “Ahlakını uzun uzadıya tarif etmektense Hacı Baba gibi titiz ve geçimsiz bir adamla iyi geçinip onu hiçbir vakit gücendirmediğini, onun emir ve tembihleri dışında asla hareket etmediğini söylemekle yetinsek iyidir zannederim” (Şemsettin Sami, 2018, s. 36).

Ebeveynlerin ihtiyaçları karşılamamasından ya da kaybedilmesinden doğan sevgi eksikliğinin olması, bu sevgi eksikliği nedeniyle Talât'ı gördükten sonra onu hayatının merkezi yapmasına ve Talât'ı tanımadığı hâlde kendini ona kaptırmasına, son derece çekilmez olan hayatından bir çıkış yolu aramasına yol açmıştır. Onun açlığını çektiği sevgiyi bu şekilde kazanmaya çalıştığı düşünülebilir. Talât'ın da onu sevdiğini öğrendiğinde yaşadığı mutluluk, Fitnat için paha biçilmezdir. Kavuşmalarının imkânsız olduğunu bilse dahi Talât tarafından seviliyor olmak bile onu mutlu etmeye yetmiştir.

“Benim bunca zamandır sevdiğim, gece gündüz düşündüğüm, kendisine yandığım adam da beni o kadar seviyormuş, o da beni düşünüyormuş, bana yanıyormuş! Meğer ben geceleri rüyamda onu görüp zevk aldığım anda o da beni görerek zevk alıyormuş! Hem onun sevgisi benim sevgimden fazla...” (Şemsettin Sami, 2018, s. 77).

Fitnat'ın Talât'a duyduğu bu derin aşk, hem roman türünün yeni olmasından dolayı eserlerin acemilik ve abartılarla kaleme alınmasıyla hem de onun sevgi, şefkat ve kabul görme ihtiyacıyla açıklanabilir. Yüz yüze görmediği, vakit geçirmediği birine bu denli bağlanması, geçmişteki yaralarını kapatmaya çalışmasıyla ilişkilendirilebilir.

Cezmi'deki Şehriyar, Şah'ın karısıdır. Fakir bir aileden gelen, mal, mülk ve ünvanla hayâl ettiği mutluluğa erişemeyen Şehriyar, Şah'a her istediğini yaptırmakla birlikte bu evliliğin içerisinde hiçbir şekilde tatmin olmuş hissetmemektedir. İktidarda rol oynaması bile sevgiye olan açlığından kıymetli değildir. Aynı zamanda Şehriyar'daki bu tutum, sevgi ihtiyacından kaynaklanan sömürücülük olgusuyla da ilişkilidir. Fakat, Adil Giray'ı tanıdıktan sonra hayattaki en büyük arzusu onunla beraber olmak olmuştur. Şehriyar, son derece güçlü ve dayanıklı bir kadın olmasına rağmen, Adil Giray'ın sevgisini kazanabilmek için her şeyden vazgeçmeyi hatta elindeki tüm gücü Şah'ın kardeşi Perihan'a bırakmayı dahi göze almıştır. “Şehriyar, sevdiği kendine bırakıldıktan sonra İran'ın bütün işlerinde kullandığı yetkiyi bütün bütün Perihan'a terk etmeye razıydı” (Namık Kemal, 2020, s. 134).

Bunların yanında, söz konusu sevgiye muhtaçlığını Adil Giray ile de paylaşmış, kibrini hiçe saymış, adeta yalvarmıştır.

“Biraz bana hoşça bak! Ben öyle nefret edecek gibi çirkin, ölümü aratacak kadar rahatsız edici miyim? Merhamet et. Azıcık sevgini, iltifatını görsem Perihan’a hizmetkâr olurum. İltifatının, muhabbetinin yalandan olduğunu bilsem de kendimi aldatmaya çalışırım! Bu yalancı iltifatların şefkatten, merhametten geldiğini bilirim, ona da kanaat ederim” (Namık Kemal, 2020, s. 248).

Cezmi’de, Şehriyar’ın yetiştiği aile konusunda yeterince bilgi olmamasına rağmen maddi yetersizliklerle büyümüş olmasının vurgulanmasıyla, aşk evliliği yapmadığı, servet ile sevgi ihtiyacını gideremediği, hiçbir şekilde tatmin olmadığı anlaşılmaktadır. Şehriyar’ın bu durumu sevgi ihtiyacından kaynaklanan başarı hırsıyla da ilgilidir. Yaşadığı coğrafya için önemli biri olması, Adil Giray tarafından sevilme isteyene kadar ona yeterli gelmiş ancak sonrasında bir illüzyondan öteye gidememiştir. Adil Giray’ın hislerine karşılık vermemesi, Şehriyar’ın yıkımına yol açmıştır.

Sefile’de hem Mazlume hem de İkbâl gerçekten sevilebilmek uğruna yanlış seçimler yapmışlardır. İkisinin de sevgi ve kabul gördükleri bir ailede büyümemeleri bu noktada önemlidir. İkbâl’in annesiyle ilişkisinin ona yetersizlik yaşatması, özellikle anne kaynaklı sevgi eksikliğiyle ilişkilendirilebilir. Mazlume’de ise ebeveyn kaybı söz konusudur. Her iki ebeveynini de kaybetmesi ve kimsesiz büyümesi sevgi ihtiyacının en temel nedenidir. İkbâl ve İhsan’ın ahlaktan yoksun ilişkisine şahit olduğu hâlde, İhsan’ın ona ilgi duymasıyla, inandığı değerlerin aksi yönünde hareket etmeye başlamıştır. İhsan’a olan güvensizliği nedeniyle başlangıçta uzak durmaya çalışsa da ilk defa sevildiğini hissetmenin verdiği saflıkla İhsan’a teslim olmuştur. Zaman içerisinde İhsan’ın tutarsız davranmaya başlaması, Mazlume’yi şüpheye düşürmüş, korkularına rağmen İhsan’ın sevgisine muhtaçlığını yansıtmıştır.

“Mazlume için düşün kaçınılmazdı.

O zaman bu aşkın ölümsüzlüğüne inanmıştı. İkbâl kendisi için feci bir örnekti, lakin Mazlume bunu düşünmüyordu; sevmek, sevilme istiyordu” (Uşaklıgil, 2023, s. 89).

İhsan tarafından sevilme istekleri hem Mazlume’nin hem de İkbâl’in hayatlarındaki kırılma noktaları olmuştur. Özellikle Mazlume, gözünün önündeki trajik örneğe rağmen

İhsan tarafından sevilme arzusunu hayatının merkezi hâline getirmiştir. Bu nedenle İhsan'ın tüm davranışlarını aşırı uyum ile tolere etmiş, ondan tarafından kabul görmek uğruna sessiz kalmıştır. Mazlume'nin İhsan'a bu denli bağlanmasının en temel nedeninin kimsesiz büyümesi olduğu ifade edilebilir. Hem kimsesiz hem de yokluk içerisinde büyümesi son derece kırılğan bir tabiata sahip olmasına yol açmıştır.

Sergüzeşt'teki Dilber, sevginin hiçbir türlüsünü tatmayarak, satılarak ve eziyet görekerek büyümüş bir esirdir. Sevgi ve şefkat görmediği gibi kabul de görmemiş, satıldığı evlerde ve esircilerde devamlı aşağılanmış, sözlü ve fizikî şiddete maruz kalmış, her ağlayışında annesini anmıştır. Celal Bey'in ailesinin evine satıldıktan sonra bir nebze olsun rahatlamış, genç kızlığa burada geçiş yapmıştır. Başka sevgilerin varlığını kitaplardan öğrenmiş, zaman içerisinde annesine yönelttiği özlem, aşk özlemine evrilmiştir. Celal'in ona âşık olmasıyla kendini değerli hissetmiştir.

“Heyecan ve ıstırap hâlinde olan zihninden geçen bu son fikre karşı, takat ve tahammülünü büsbütün kaybederek, resmi aldı. Bu uyuyan güzelliği şairane bir şekilde aydınlatan kandilin yanına götürüp de baktığı zaman, yüzü kül gibi olmuştu. Kendisinin resmi idi. Hemen ellerini yüzüne kapayıp, ağlaya ağlaya ayaklarına kapanmak istediye de, uyandırmak ve belki gece yarısı odasına geldiği için gücendirmek korkusuyla resmi aldığı yere bırakarak odasına çıktı. Yatağına girdiği zaman yirmi üç senelik hayatında ilk defa olarak, sevgi yolunda o azim ve metaneti ve belki merhametsizliği gösteren gözlerinden, kendisini zapt edemez bir şekilde yaşlar dökülmeye başladı” (Şemsettin Sami, 2018, s. 55).

Dilber'in hayatta en çok mahrum kaldığı şeyin yani sevgi görmenin önemini Celal ile fark etmesi, Celal'den ayrıldıktan sonra da bu eksikliği giderememesi, yıkımına yol açmıştır. Sevgi görmediği yerde yaşamaktansa ölmeyi tercih etmiş, nihayet özgür kaldığında kendini Nil nehrine bırakmıştır.

Nemide'deki Nemide, narsistik kırılğanlığın ve sevgi ihtiyacının temsili için iyi bir örnektir. Annesi, Nemide'nin doğumunda ölmüş, Nemide ise hastalıklar ve sağlığı yüzünden kendisine getirilen kısıtlamalarla büyümüştür. Ne sosyalleşebilen ne de hayatı tanıyabilen Nemide'nin tek mutluluğunun kuzeni Nail olduğu ifade edilebilir.

“Nemide, Nail'e son derece büyük bir bağlılık gösteriyordu. Bu da pek tabiiydi, çünkü zavallı çocuk aşçısının kendisinden iki yaş büyük olan Nergis ismindeki kızından başka bir çocuk tanımamış, görmemişti. Özellikle Şevket Bey, Nail'e o kadar sevgi gösteriyordu ki Nemide haftada iki kere gelip

babasını ziyaret eden bu kumral çocuğu sevmeye hakkı olduğunu düşünüyordu” (Uşaklıgil, 2021, s. 36).

Romanda, benzer bir durum Nail’in diğer kuzeni Nahit’te de vardır. Nahit de Nemide gibi sevgi açlığı ile büyümüş, Nail’i hayatının merkezi hâline getirmiş, onun sevgisine tutunmuştur. “Nahit kimsesiz ve haksızlığa uğramış hâlde teyzesinin evine sığındığı zaman Nail’de müşfik bir dost, merhametli bir arkadaş bulmuştu. Pek kısa bir zaman, Nahit’in her bakımdan ihmale uğrayan kalbindeki sevgileri Nail’e vermesine yetmişti” (Uşaklıgil, 2021, s. 75).

Her ikisi de Nail’in sevgisini elde edebilmek uğruna uğraşmışlardır. Nahit, Nemide ile Nail nişanlandığında bu durumu sineye çekememiş, adeta Nail’den sevgi dilenmiştir. Nemide ise Nail ve Nahit’i öğrendikten sonra dışarıya karşı iyiymiş gibi davransa da yeniden kimsesizlikle yüzleşmesiyle beraber oldukça kötü günler yaşamıştır. Sağlık problemleri nedeniyle dış dünyadan uzak bir hayat yaşayan Nemide için babası dışında hayatındaki en önemli kişi Nail’dir. Bu nedenle çocukluğu hatta gençliği boyunca yaşayamadığı tüm eksikliklerini Nail ile gidermeye çalışmıştır. Nail’in düşündüğü gibi biri olmadığını anlamasıyla da sağlığı iyice kötüleşmiş nihayetinde de hayatını kaybetmiştir.

Ferdi ve Şürekâsı’nda, annesiz büyümüş olan Hacer, çocukluğu boyunca yalnızca baba sevgisi görmüştür. Fakat bu sevgi ona yetmemiş, henüz dokuz yaşındayken İsmail Tayfur’un babasının iş yerinde çalışmaya başlamasıyla Tayfur’a takıntılı denebilecek nitelikte bir aşk beslemeye başlamıştır.

“Yalnız büyümüş, bir baba öpücüğünden başka bir şefkat eseri görmemiş, açılmak isteyen goncasına bir sevgi damlası düşmemiş olan bu genç kız için İsmail Tayfur, o kumral saçlı, uzun boylu, yeşil gözlü genç adam herkesten, herkesten başka bir şey olmuştu” (Uşaklıgil, 2023, s. 44).

Benzer bir durum, Tayfur’u küçüklüğünden beri tanıyan ve yine kimsesiz büyüyen Saniha’da da vardır. Ancak Saniha, Hacer’in aksine, Tayfur ile olan karşılıklı aşklarının geleceği olmayacağını farkında olup, Tayfur’un kendi hayatını kurtarması için Hacer ile evlenmesi gerektiğini düşünmüştür. Tayfur ve Hacer’in evlenmesinden sonra ne Tayfur’dan ne de Hacer’den nefret etmiştir. Hatta Tayfur, Hacer ile evli olduğu halde gelip Saniha’ya yalvardığında, Saniha onu reddetmiştir. Yani Hacer’deki kontrolsüzlük,

Saniha’da yoktur. Hacer, sevilme arzusunun gerçekleşmemesine narsistik olarak değerlendirilebilecek davranışlarla tepki vermiştir.

Zehra’daki Zehra, kıskanç ve huysuz tabiatı ile tanıtılmıştır. Geçimsiz ve kıskanç olmasından dolayı asla mutlu olamayacağını, bu şekilde kabul görmeyeceğini düşünmekteyken, Suphi’nin ona ilgi duymasıyla gerçekten sevilebileceğine ve kabul görebileceğine inanmaya başlamıştır. Kimsenin onu istemeyeceğini düşündüğü için Suphi’nin sevgisi paha biçilmezdir. Suphi ile evlendikten sonra bile aralarında hiçbir problem yokken bu sevgiyi kaybetme ihtimali, Suphi’nin onu sevmeyecek olma ihtimali, gereksiz kuruntularda boğulmasına, hayatı kendine dar etmesine neden olmuştur. Zehra’nın Suphi’ye olan kıskançlığı, aslında kendine kıymet vermemesiyle ve kabul görme ihtiyacı hissetmesiyle alakalıdır. Suphi’den ve Sırrıcemal’den intikamını aldıktan sonra bile Suphi’nin ona geri dönmesini istemesi, onun bu ihtiyaçlarını gösterir niteliktedir. “Suphi’den mahrum olduktan sonra ömründen de bir keyif bekleliyordu. Bundan sonra yaşayıp da ne görecek? Hiç sevedemediği, daima nefret ettiği ve iğrendiği Muhsin’le bir arada yaşamak, mezara girmekten daha işkenceli görünmekteydi” (Nabizade Nazım, 2023, s. 127).

Zehra’daki sevilme arzusu çeken bir diğer kadın olan Sırrıcemal, cariyeye yaşamaya başladığı evde Zehra’nın gazabına uğramış, kıskanılacak bir şey yapmamasına rağmen devamlı eziyet görmüştür. Sırrıcemal’in bu kadar aşağılanması ve acıya boğulması, Suphi’nin dikkatini çekmiştir. Önceleri Sırrıcemal’e acıyan Suphi zaman içerisinde onu sevmeye başlamıştır. Sırrıcemal de Suphi’yi sevmeye başlamıştır. Birbirlerine aşklarını itiraf etmeleri, cariyeye ve kimsesiz olan Sırrıcemal’in ilk kez değerli hissetmesine neden olmuştur.

“Sırrıcemal ise aşkın ilan edildiği yani hayallerinin gerçekleştiği günden beri biraz rahatlamıştı. Değersiz bir cariyeye olduğu halde efendisinin beğenisini kazanmayı bir bahtiyarlık saymakta ve bu bahtiyarlığın kendisine sadece güzelliği sayesinde geldiğini bilerek biraz da gururlanmaktaydı. Hanımını seviyor ve zavallı kadına acıyorsa da bu ilk göz ağrısı üzerine seçilip beğenilmiş olmasına da sevinmekteydi” (Nabizade Nazım, 2023, s. 39).

Her iki kadın da çeşitli yönlerden yaralı büyümelerinden dolayı Suphi’nin ilgisine tutunmuştur. Zehra şimdiye kadar kabul görmediği için Sırrıcemal ise cariyeye olarak

geldiği bir evde hiyerarşik olarak kendinden üstün birinin ilgisine eriştiği için Suphi'yi kaybetmemek adına savaşmıştır.

Eylül'deki Suat, tam anlamıyla narsistik bir kadın olarak değerlendirilemese de sevilme ihtiyacı hususundaki kırılmalıyla, birtakım narsistik eğilimlere sahiptir. Romanın başında kocası Süreyya'ya son derece bağlı olan Suat, kendini onun mutluluğuna adanmıştır. Fakat Necip ile samimiyetinin ilerlemesinin ardından ihtiyacı olanın Süreyya gibi duyarsız olarak tasvir edilen birinin sevgisini dilenmek değil, Necip gibi hassas biri tarafından sevilme olduğunu fark etmiştir. Yani Süreyya, onun bu ihtiyacı konusunda tatmin sağlamamıştır. Necip ile bir geleceklerinin olmasının imkânsız olduğunu bile bile onu uzaktan sevmiş, Necip'in de kendisini uzaktan sevmesiyle yetinmiştir. Hatta Necip'in sevgisini tattıktan sonra Süreyya'nın aslında onu hiç sevmemiş olabileceğini düşünmüştür.

“Sevmiş miydi, kendisini gerçekten sevmiş miydi? İşte bugüne kadar bundan eminken şimdi şüphe ediyor, “Hayır!” diyordu; bir kadının ömründe seçkin ve sevimli bulduğu bir adam tarafından sevilme isteyeceği kadar, her şeyi feda edecek kadar sevmemişti; bunu görüyordu, her şeyi feda etmek değil, bir isteğine bile kıyamıyordu. Bu, ya çocukça devam eden bir heves ya da alışkanlıktı; ve kendisi bunu bir karı koca sevgisi sanmıştı; demek o yalnızca bir oyuncak, hem de onun için bile gülünç bulduğu bir oyuncak olmuştu. Yalnız kendisi için, kadınlığı, kalbindeki sevgisi için mi? Hayır, bin kere hayır, onu bir dakika bile olsun seven adam, bu geceki hareketi yapmazdı. Sevseydi, Necip'in bakışları gibi bakışları, onun ruh hamleleri gibi özlemler ve âşık bakışları olacaktı” (Mehmet Rauf, 2019, s. 234).

Suat'taki sevgi ihtiyacının yazar tarafından vurgulandığı bir başka durum, Suat'ın Necip hakkında kendisini sevmeyi düşündüğü dönemdedir. Bu süre zarfında yanlış anlaşılmalara Necip'ten uzaklaşan ve kandırıldığını düşünen Suat, yeniden Süreyya'ya yönelmiş, vicdan muhasebesi yaşamış, iç monologlarında sığınmak istediği bir yer aradığını ve aslında kendisine kıymet vermediğini göstermiştir.

“Şimdi ona teşekkür etmek, ağlayarak teşekkür etmek ihtiyacıyla daha da gözüne girmek, “Yok, yok, asıl suçlu benim!.. Sen iyisin, iyisin Süreyya!.. Beni sen affet! Ah sana ne kadar hakaret ettiğimi, ne haksız davrandığımı bilmiş olsaydın!.. diye inlemek, daha sokularak, “Oh, beni sakla, beni koru... Beni savun!” diye sığınmak istiyordu. Ve bu sığınmada, dinginlik, avuntu ve güç buluyordu” (Mehmet Rauf, 2019, s. 287).

Suat'ın Necip'i tanıdıktan ve onun sevgisini tattıktan sonra Süreyya ile olan ilişkisinden tatmin olmaması, Necip'in kendisini sevmediğini düşündüğünde de Süreyya'ya haksızlık ettiğini düşünmesinin, içten içe yaşadığı sevgi açlığı ile ilintili olduğu ifade edilebilir.

Aşk-ı Memnu'daki Adnan Bey'in kızı Nihal, sevgi ve şefkat ihtiyacının en çok gözlemlendiği kahramanlardandır. Öksüz olması, babasının Bihter ile evlenmesi, Bihter'in yalıdağı kontrolü yavaş yavaş ele geçirmesi onun bu ihtiyacını daha da tetiklemiştir. Bihter ve Adnan'ın evliliğinden sonra babasının sevgisinden şüphe duymaya ve onu sorgulamaya başlayan Nihal, bununla yetinmemiş, etrafındaki insanlardan da alenen sevgi dilenmiştir. “Matmazel! Beni artık sevmiyor musunuz? İşte bakınız, cevap vermiyorsunuz...” (Uşaklıgil, 2016, s. 113). Nihal'deki sevgi ihtiyacı o kadar yüksek seviyededir ki ufacak bir incinme yaşadığı anda söz konusu incinmeyi kişiselleştirerek sevilmediğine bağlamaktadır. Evdeki çalışanların gönderilmesini dahi kendisini sevmemelerine yormuştur. “Onlar artık kalmak mümkün olmadığını açıkladıktan sonra Nihal sustu, dalgın bir bakışla Şakire Hanım'a, Cemile'ye, bütün toplanan eşyaya baktı ve birden ayağı kalkarak, ‘Oh! Siz beni sevmiyorsunuz,’ dedi, ‘sevseniz böyle gitmek istemezsiniz...’” (Uşaklıgil, 185, s. 185).

Nihal, sevilme arzusundan ve babasının sevgisini kaybettiğini düşünmesinden dolayı, başlangıçta şiddetle karşı çıktığı evliliğe sıcak bakmaya başlamış, Behlül'ün kendisindeki bu ihtiyacı gidereceğini düşünmüştür.

“Kendi kendisine bu soruyu sorarken verilecek cevaba kuvvet vermek için başını sallamaya gerek görerek “Sanmam!” diyordu fakat yine kendi kendisine itiraf olunan bir gerçek vardı: Behlül'ü belki sevmiyordu ama onun tarafından sevilme istiyordu. Mutlu olmak için bunu yeterli buluyordu; sonra bu gece o şaka, bir gerçekle bitiverince birden Nihal kalbinin o zamana kadar şüpheli kalan satırlarını okuyuvermiş oldu: Evet, o da Behlül'ü seviyordu. Ve kim bilir ne zamandan beri? Evet, onu seviyordu, yalnız ona eş olabilirdi” (Uşaklıgil, 2016, s. 357-358).

Buradan da anlaşılacağı üzere Nihal'in Behlül ile ilişkiye başlamasındaki en temel kriter, sevildiğini zannetmesidir. Sevgi eksikliği yaşayarak büyümüş olduğundan, sevildiğinde mutlu olacağını sanmıştır. Fakat Behlül bu mutluluk için doğru kişi değildir.

Aynı durum Bihter için de söz konusudur. Bihter de Nihal gibi eksikliklerle büyümüştür. Kendisine sevgi göstermeyen, kendisini rakip olarak gören annesi Firdevs Hanım'a öfke

doludur. Diğer yandan az vakit geçirebildiği ve erken yaşta kaybettiği babasına da özlem duymaktadır. Adnan ile evlenirken onun bu eksikliklerini gidereceğini düşünmüş, annesinden ve annesinin ona yaşattıklarından kaçmıştır. Fakat Adnan ile mutlu olmadığını ve ihtiyacı olan şeyin sevip sevilme olduğunu fark etmesiyle, söz konusu ihtiyacı Behlül ile gidermeye çalışmıştır. Aslında Adnan da Bihter'i sevmektedir. Fakat bu Bihter'in istediği bir sevgi türü değildir. Bihter, tutkulu, heyecanlı, içini titreten bir aşk yaşamayı arzulamakta, Adnan'da da bu hisleri bulamamaktadır. Aralarındaki yaş farkı, hayatın farklı dönemlerinde olmaları, biri gençliğinin baharındayken diğerinin ikinci baharını yaşaması, Bihter'in Adnan'ı tutkuyla sevememesine neden olmuştur.

“Bu sevişme eziyetini bu odada duyardı; buradan başka yerlerde alınıp verilen öpücükler onun için bir dostluk samimiyeti anlamından başka bir şey kazanmazdı; lakin burada onunla yalnız kalıp da ona yalnız bir dost değil hayatının bütün aşk kitabı birlikte okunacak bir koca gözüyle bakmak gerekince ürkerdi. Onun dostuydu, evet, bu adam için kalbinde derin bir saygı hatta bir sevgi vardı. Ama onun bütün ruh teslimiyetiyle karısı olamıyordu” (Uşaklıgil, 2016, s. 164).

Bihter'in Behlül tarafından gerçekten sevildiğini düşünmesi her şeyi geri bırakacak kadar Behlül'e bağlanmasını sağlamış, onun aşkıyla gerçek mutluluğu bulduğuna inanmıştır.

“Yalnız bir şey düşünüyordu: Behlül kendisiyle birlikte gelebilecekti, her şeyi onun için terk edecekti. Şimdi onun boynuna atılmak, teşekkür etmek, “Bilsen beni ne kadar mutlu ediyorsun!” demek istiyordu. Evet, artık mutluydu; artık günahının işte ödülünü topluyordu” (Uşaklıgil, 2016, s. 231).

Behlül tarafından düşündüğü gibi sevilmediğini, onu ve onun sevgisini geri kazanamayacağını fark ettikten sonra da hayatındaki her şey önemini kaybetmiştir. Hem Behlül'ün onu sevmemesi hem de Behlül ile olan ilişkisinden dolayı kabul görmeyeceğini düşünmesi, yaşamak için neden bulamamasına yol açmıştır.

Zavallı Necdet'teki Meliha, romanın başında kendisine âşık olan komşusu Necdet'i ciddiye almamış, kendinden uzaklaştırmış ve bir süre sonra da idealize olduğunu zannettiği İbrahim Şemsi ile evlenmiştir. İbrahim Şemsi ile Necdet'in çok yakın arkadaş olmaları aynı zamanda Necdet'in kız kardeşinin Meliha'nın ağabeyiyle evlenmesi, Necdet ve Meliha'nın devamlı aynı ortamda bulunmalarına neden olmuş ve Meliha'nın Necdet'i yakından tanımasını sağlamıştır. Meliha, zaman içerisinde İbrahim Şemsi'nin

sevgisinin ihtiyacı olan sevgi türü olmadığını anlamış, Necdet'in sevgisine sahip olmayı arzulamıştır.

“Bu, benim çektiğim bir senelik azabın mükâfatı oldu. Bundan sonra ziyaretlerimi daha da seyrekleştirdim. Çünkü görüyordum, hissediyordum ki Meliha'nın bakışlarında bir hararet, şiddetli bir sevda belirtisi var. Kesin olarak anlıyordum ki İbrahim Şemsi'yi sevmiyordu, sevemezdi. Çünkü, çünkü o, şiddetle sevmek istiyordu. Onun göz koyduğu buydu: Kocasının bütün emeli, hevesi kendisine olsun” (Saffet Nezihi, 2023, s. 36).

Meliha, kendisini seven Necdet'le bir ilişkiye başlamak için elinden geleni ardına koymasa da Necdet, İbrahim Şemsi'ye olan sadakati yüzünden Meliha'yı ısrarla reddetmiştir.

“Meliha ateşli, yakıp geçen bir sevdanın sahibidir. O istiyor ki biraz sevsin, pek çok sevilsin. Âşığı yalnız kendisine ait kalsın, sevdiğinin hisleri, ihtirasları, zevki, hevesi, hayatı... her şeyi kendisine mahsus olsun. O geçici sevdanın kurbanı kendi heveslerine boyun eğsin...” (Saffet Nezihi, 2023, s. 60).

Necdet'in tasvirlerine ek olarak Meliha'nın Necdet'e aşkını itiraf ettiği gün sarf ettiği cümleler, gerçek benliğinde ihtiyaç duyduğu sevgi ihtiyacını kanıtlar niteliktedir. Meliha önce kocasından şikâyet etmiş sonra neden Necdet'i bu denli sevdiğini açıklamıştır.

“Kocam, şüphe yok, beni seviyor. Fakat sevgisi pek sakince. Benimle o kadar meşgul olmuyordu. İstiyordum ki kocamın en büyük arzusu ben olayım. Kalbi, vücudu, hayatı yalnız bana ait olsun. O, kalbini, vücudunu, hayatını vazifesine veriyordu. Ben kalbimin bütün ihtiraslarıyla buna razı olamazdım. Onun için kendisini sevmedim. Sevgisine dair kalbimde bir hareket duymadım. Fakat halinin saflığına, sevgisine acıyordum. Kendisine hürmet ettim, nezaket gösterdim. Eğer evlendikten sonra yolumuzda size tesadüf etmemiş olsaydım belki bu hayata alışacaktım. Mesut denilebilecek bir şekilde yaşayacaktım. Fakat size tesadüf ettim, siz benimle meşgul oldunuz. O sırada ben de sizi gözlemledim. Görüşlerimde, ihtimallerimde yanılmış olduğumu günden güne anlıyordum. Sizin bana olan sevginizi isteklerime, hissime daha uygun buldum. Ben o kadar sakin, içli sevgiden hoşlanmam. Romanlarda görülen kahramanca aşklara tapanım. Sizin sevginizi kahramanlığa daha müsait buldum; sözün kısası sizi sevdim” (Saffet Nezihi, 2023, s. 65).

Bu sözleriyle Meliha, nasıl bir aşka ihtiyaç duyduğunu, aşkın heyecanını ve coşkusunu yaşamak istediğini, Necdet'in sevgisinin de böyle bir sevgi olduğunu vurgulamıştır. Roman boyunca söz konusu ihtiyacını gidermek için elinden geleni ardına koymamış, hiç

pes etmemiştir. Sevgi ihtiyacından dolayı hem büyüklenmeci tarafıyla hem de aşağılık tarafıyla onaylanmayacak davranışlarda bulunmuştur. Meliha'nın çocukluğu hakkında bilgi olmasa da Necdet'e olan tutumundan ya da İbrahim Şemsi ile olan evliliğini yorumlamasından, sevilmeyi istediği anlaşılmaktadır.

Buraya kadar ele alınan roman kahramanlarından hareketle, incelenen kadın kahramanların narsistik yönlerinin olmasındaki en önemli faktörlerden birinin, sevgi, kabul görme ve şefkat ihtiyacı olduğu görülmektedir. Söz konusu kadınların bir kısmının çocukluk yıllarına değinilmiş olduğundan, çocukluklarıyla ilgili yeterince çıkarıma ulaşılamamıştır. Ancak güncel davranışlarına bakıldığında, onaylanma ve sevilme uğruna kontrollerini kaybettikleri, bu eksikliklerini de devamlı gidermeye çalıştıkları sonucuna varılmıştır. Daha ayrıntılı bir biçimde bakıldığında, *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*'taki Fitnat'ın, *Sefile*'deki Mazlume ve İkbâl'in, *Sergüzeşt*'teki Dilber'in *Nemide*'deki Nemide ve Nahit'in, *Ferdi ve Şürekâsı*'ndaki Hacer'in, *Zehra*'daki Zehra ve Sırrıccemal'in, *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter ve Nihal'in sevgi eksikliği yaşamalarının çocukluklarından bahsedilmesinden ya da sezdirilmesinden ötürü aile kaynaklı olduğu saptanmıştır. Fitnat, Mazlume, Dilber, Nemide, Hacer ve Nihal annelerini kaybetmiştir. Onların bu durumu, Winnicott, Mahler ve Wardetzki'nin anne ile olan ilişkilere atfettiği önemle ya da annenin fizikî ya da ruhsal olarak yokluğuyla açıklanabilir. Diğer yandan, Sırrıccemal'in de kimsesiz olduğu sezdirilmiştir bu sebepten ötürü anne ya da babaya sahip olmadığı düşünülmektedir. Wardetzki'nin aile ile ilgili çıkarımları bu hususta kayda değerdir. Bunların yanında Nahit ve Bihter'e bakıldığında aile üyeleriyle çatışma yaşadıkları ve bu çatışmanın da duygusal doyum sağlamalarına engel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu çatışmalar örselenme ve reddetme olarak değerlendirilebilir, bu örselenme ile reddetme hakkında Wardetzki'nin öne sürdüğü görüşler referans alınabilir. Aile yapısı hakkında yeterince bilgi verilmeyen bir diğer kişi Zehra'dır. Zehra'nın devamlı örselenerek ve kabul görmeyerek büyümesi, kıskançlığı nedeniyle öteki hissettirilmesi de sevgi ihtiyacı yaşamasında etkili olmuştur.

Bunlara ek olarak *Cezmi*'deki Şehriyar'ın, *Eylül*'deki Suat'ın ve *Zavallı Necdet*'teki Meliha'nın gelişim çağlarıyla ilgili yeterli bilgi verilmemesinden dolayı bu kişilerdeki sevgi ihtiyacı, ikili ilişkilerinin dinamiklerinden anlaşılmaktadır. Şehriyar'ın yalnızca fakir bir aileden geldiği belirtilmiştir, onun sömürücü tutumu ve güç arayışı

çocukluğundaki maddi eksikliklerden gelen tatmin olma arzusuyla açıklanabilir ve Kernberg'in bu bağlamdaki yorumlarıyla desteklenebilir. Söz konusu tatminin sağlanmadığı ve Şehriyar'ın asıl ihtiyacının sevgi olduğu ise Adil Giray'a âşık olmasıyla ortaya çıkmıştır. Şehriyar'ın aksine Suat'ın geçmişiyle ilgili Süreyya ile olan evliliğinden başka neredeyse hiçbir bilgi yoktur. Bu nedenle, Suat'ın Süreyya ve Necip ile kurduğu ilişkilerdeki beklentileri, sevgi ve kabul gördüğü kişiyi idealize edip sevgi görmediği kişiyi değersizleştirilmesi ondaki bu ihtiyacı gösterir niteliktedir. Suat'ın davranışları, Wardetzki'nin kuramıyla bağlantılıdır. Meliha'ya bakıldığında ise yine aynı şekilde çocukluk dönemine dair bilgi verilmemiştir. Buna karşın Kohut'un öne sürdüğü narsisizm ve nesne eksikliğinin karşıt olması olgusunun Meliha'da yer aldığı düşünülmektedir. Ayrıca Meliha'da Kernberg'in öne sürdüğü gibi sömürücü ilişkiler kurma ve Wardetzki'nin değindiği sevgi açlığından gelen hırs da mevcuttur. Tüm bu değerlendirmeler ışığında, 19. yy. Türk romanındaki kadın kahramanlarda Freud'un narsistik kadınlarda bulunduğunu iddia ettiği sevgi eksikliğinin diğer araştırmacıların da görüşlerinden hareketle en çok anne yokluğundan meydana geldiği görülmüştür.

4.2. SİMBİYOTİK BİRLEŞME VE AYNALANMA ARZUSU

Simbiyotik birleşme ile ayrılma ve aynalama, gelişimin temel aşamalarından sayılmakta olup sürecin olması gerektiği gibi geçirilememesi sonucunda narsistik kişilik bozukluğunu tetikleyen olgulardandır. Winnicott annenin aynalanmasının (Akt. Anlı, 2010) narsisizmdeki kritik önemine değinmiştir. Mahler (Akt, Anlı, 2010), yeniden yaklaşma döneminde anneye aynalamanın yapılmamasının bireyin bu döneme takılı kalabilmesine yol açtığını öne sürmüştür. Kohut (1998a), narsistik kişinin simbiyotik aynalanma ihtiyacı yaşadığı yerin, çocukluğundaki eksikliklerle kuvvetlenen büyülenmecî kendiliği olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan söz konusu simbiyotik aynalanmanın çocukluk döneminde de yaşanmadığını ifade etmiştir. Kohut (1998b) aynı zamanda annenin çocuğu aynalamasındaki eksikliğinin yol açabileceği problemlere (düşük kendilik saygısı, değersizlik hissi, reddedilme korkusu, kabul görme açlığı, depresyon, güvensizlik) de dikkat çekerek narsisizmle bağdaştırmıştır. Konuya kadınlardaki narsisizm çerçevesinden bakıldığında, narsistik kadınlarda hem simbiyotik birleşme ve aynalanma arzusu hem de söz konusu simbiyotik birleşmeyi yönetememe durumu söz konusudur. Wardetzki (2019), baba yokluğu yaşanmasının simbiyotik

problemlere yol açabileceğine değinmiş ve narsistik kadınlarda simbiyotik birleşme eksikliğinin yer aldığını öne sürmüştür. Aynı zamanda aynalanma ihtiyaçlarını, partnerleri üzerinden gidermeye çalıştıklarını eklemiştir. Sahte benlikleriyle bağımsızlıklarına düşkünmüş gibi bir algı yaratsalar da çocukluklarında erişemedikleri aynalanmaya, kendilik yapılarını oluşturmaya, yetişkinlik hayatlarındaki ilişkilerinde erişmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Bu nedenle bu kadınların hem kendileri partnerlerine bağımlı tutumlar sergilediklerini hem de karşı tarafın kendilerine bağımlı olmalarını istediklerini iddia etmiştir. Fakat bu arzularını sahte bir bağımsızlıkla gizlemeye çalıştıklarını da eklemiştir. Özetle, bu kadınlar çocuklukta yaşadıkları aynalanma eksikliği nedeniyle ilişkilerinin başlangıcında özgür, bağımsız, kendi değerinin farkındaymış gibi bir algı oluşturmalarına rağmen karşı tarafın ilgisizliğini ve sevgisizliğini hissetmeleri durumunda simbiyotik birleşmeyi sağlamak için çaba sarf ettikleri ya da ihtiyaçlarını gidermeyen partnerlerini gözden çıkardıkları söylenebilir. Aynı zamanda Wardetzki (2019)'nin yorumlarına göre bu kadınların, partnerleri istedikleri gibi davransa dahi söz konusu yakınlık geçmişteki eksikliklerini tam anlamıyla gidermediğinden tatmin olmadıkları düşünülmektedir. Yani buradaki arzu, çocukluk yıllarıyla ve geçmiş deneyimlerle ilgili olup gerçek benliğin içerdiği eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Bu başlık altına dâhil edilen romanlar ise *Sefile*, *Zehra*, *Bir Muâdele-i Sevdâ* ve *Eylül* olarak belirlenmiştir.

Sefile'deki Mazlume, hem babasız hem de annesiz büyümüştür. Hem madden hem de ruhen sıkıntılar yaşayarak büyümesi Mazlume'nin simbiyotik ve aynalanma dönemlerini sağlıklı geçirmediği düşüncesini oluşturmaktadır. Bu nedenle simbiyoz ve aynalanma eksikliklerini İhsan ile gidermeye çalışmış, İhsan'ın onu yok saymasından dolayı ondan nefret etmesine rağmen, vefat eden annesine duyduğu simbiyotik arzuyu İhsan'a yöneltmiş, devam etmesi mümkün olmayan bir ilişkiyi sürdürmeye çalışmıştır.

“Evet mustaribim. İstrabımın şiddetinden çıldırıyorum da onun merhametini uyandıramıyorum... Benim yegâne iftihar sebebim, yegâne servetim, saadetim olan namusumu ayaklar altına aldıktan sonra yalnız annemin hatırasına adadığım sevgimi tamamen ele geçirdi de şimdi onu reddediyor; beni şehvetli arzularına zalimce feda etti de şimdi aşağılıyor; bana ebedi sevgiler, ebedi saadetler vaat etti de şimdi benden nefret ediyor... Bu adama düşmanlık mı beslemek, yoksa aşkından ölmek mi gerekeceğini bilsem... Lakin hayır, düşünüyorum da onu her zamankinden çok seviyorum. Bazı vakitler oluyor ki öfkemden boğacağım geliyor. Beni ne derecelerde esir

ettiğini, beni nasıl bir aşk oyuncuğu gibi oynattığını, bütün hissiyatımı ele geçiren aşka nasıl kayıtsızca karşılık verdiğini düşünüyorum da böyle bir adamı sevmekten nefret ediyorum” (Uşaklıgil, 2023, s. 94).

Mazlume, hem İhsan ile olan ilişkisinden önce hem de ilişkisi boyunca İhsan'ın güvenilmez ve tutarsız biri olduğunu gözlemlemesine rağmen, simbiyotik birleşme ve aynalanma arzusunu onunla gidermeye çalışmıştır.

Zehra'daki Zehra'nın, çocukluğundan detaylı bir biçimde bahsedilmese de kabul görmeyerek büyüdüğü ve simbiyoz eksiklikleri yaşadığı düşünülmektedir. Bu nedenle eşi Suphi'den ne tam olarak ayrılabilmiş ne de onu affedebilmiştir. Suphi'nin ve Sırrıcemal'in kendisine yaşattıkları acıların intikamını alsa da Suphi'yi istemekten geri duramamış, simbiyotik birleşme arzusundan vazgeçememiştir. Suphi'nin mahvolmasını ama yine de ona geri dönmesini istemiştir.

“Evet, kalbindeki ateş Suphi'nin nedamet gözyaşıyla sönecek de bundan ne çıkacaktı? Zehra, bu sonucu "intikam tatmini" diye yorumlamaktaysa da bu açıklamaya kendisi bile gülüyordu. "Kör olasıca kalp! Hâlâ onu seviyorsun!”

Bu itirafı bazen sınırlarının gevşek olduğu bir zamanda kaçırmaktaydı. Fakat bu "o"nun ismini ve kimliğini açıkça söylemekten çekiniyordu. "O" kim? Şüphe yok ki "Suphi."

Muhsin, Suphi'nin bıraktığı boşluğu dolduramamıştı. Zehra, onu Suphi'yi hasedinden kudurtmak için seçmiş ve kabul etmişti. Halbuki bu manevrasından hiçbir sonuç çıkmamıştı” (Nabizade Nazım, 2023, s. 121).

Zehra'nın gerçekten ihtiyaç duyduğu şey, Suphi'nin sevgisidir. Çocukluğu boyunca kabul görmeyen, anlaşılmayan Zehra, Suphi ile kendilik algısını kuvvetlendirmiştir. Kendisini gerçekten kıymetli hissettiren, yatıştırıcı, hırçınlıklarından arındıran tek şey Suphi ile yaşadığı günler olmuştur. Bu nedenle romanın sonunda dahi Zehra'nın Suphi'ye olan özlemi sona ermemiştir.

Bir Muâdele-i Sevdâ'daki Bedia, roman boyunca eşi Naki'den kurtulup sevgilisi Fatin ile bir araya gelmeye çalışsa da Naki onun gerçek kişiliğini öğrendikten sonra Naki'den af dilemeye ve yalvarmaya başlamıştır. Bu davranışlarıyla, Naki'nin kendisine duyduğu aşktan vazgeçmek istemediği ifade edilebilir. “Yaşamak için affınıza muhtacım Naki... Bir ağır kâbustan uyanıyor gibiyim. Sevdiğim Fatin değil, meğer sizmişsiniz...” (Gürpınar, 1972, s. 197). Bedia'nın bu sözleri Naki'yi gerçekten sevdiği için değil

kaybetme korkusunun getirdiği duygularla söylediği düşünülebilir. Bu sözlerin ardından Naki'yi ikna etmeye çalışırken kasıtlı olarak Fatin'den olan bebeğini düşürmüş, af dilemeye devam etmiştir. Ancak Naki onun kişiliğini öğrenmeden önce sergilediği davranışlar, Naki ile devamlı alay etmesi, ondan kurtulmak için gün sayması, Naki'nin kendisini boşaması için uğraşması Bedia'daki tutarsızlıkları ve simbiyotik birleşme arzusunu gösterir niteliktedir. Fatin'in ona gösterdiği sevgiden kat kat fazlasını Naki'den görmüş, bu sevgiyi kaybetme ihtimali gerçekleşince de Naki'ye yalvarmaya başlamıştır.

Eylül'deki Suat'ın, çocukluğundan söz edilmese de simbiyotik problemler yaşadığı ve aynalanma ihtiyacı yaşadığı düşünülmektedir. Bu noktada, eşi Süreyya ile mutlu olmadığı ve Süreyya tarafından devamlı incitildiği hâlde, simbiyoz arzusundan dolayı Süreyya'nın yaptıklarını sineye çekmesi önemlidir.

“Bazen Süreyya'nın böyle davranmasının büyük haksızlık olduğunu düşünür, bunu dile getirmek isterdi. Fakat birbirini izleyen küçük olaylar ve bunların sonuçları onu rahatsız eder, susar, içine atardı. Kocasına kırılıp darılıyor fakat onun bir anlık yakınlaşması, onu okşaması bütün dargınlığını unutturuyordu” (Mehmet Rauf, 2019, s. 89).

Romanın sonuna kadar da Süreyya ile ilişkisini bitirememiştir. Necip'in onu sevmediğini hissettiğinde tekrar Süreyya ile mutlu olabilmeyi düşünmüştür.

Narsistik kişilik bozukluğuna sahip bireylerde sıklıkla yer alan simbiyotik birleşme ve aynalanma ihtiyacı, incelenen romanlardaki kadın kahramanlarda yeterince net tespit edilemese de birkaç örneğe rastlanmış, söz konusu kadınların partnerlerine olan tutarsız davranışlarının bu hususla ilgili olduğu düşünülmüştür. Simbiyotik birleşme ve aynalanma arzusu *Sefile*'deki Mazlume'de Winnicott, Mahler, Kohut ve Wardetzki'nin deindiği aile özellikle de anne kaynaklı aynalanma eksikliğinden ortaya çıkmıştır. Bu arzuyu da İhsan üzerinden göstermiş, Wardetzki'nin söz ettiği gibi hem ona bağımlı olmuş hem de onun kendisine bağımlı olmasını istemiştir. İhsan'ın olumsuz davranışlarını aynalanma ihtiyacı yaşamamasından dolayı tolere etmiş geçmişteki eksikliklerini gidermeye çalışmış, ilgisizlik ve sevgisizlik yaşadığında da İhsan'ı gözden çıkarmıştır. *Zehra*'daki Zehra'nın çocukluğuna dair yeterince bilgi olmamasından dolayı ondaki simbiyotik birleşme ve aynalanma arzusu devamlı örselenerek ve kabul görmeyerek büyümesiyle ilişkilendirilebilir. Aynı zamanda Zehra'nın annesinden de söz edilmediğinden, Winnicott, Mahler ve Kohut'un deindiği annenin aynalamasının

öneminin Zehra’da görüldüğü belirtilebilir. Zehra da Mazlume gibi Suphi’yi kaybetmemek adına çok uzun bir süre tolere etmiş, sonra gözden çıkarmış sonrasında ise Wardetzki’nin de belirttiği gibi tekrar bir araya gelmek istemiştir. *Bir Muâdele-i Sevdâ*’daki Bedia’nın çocukluğundan hiç bahsedilmemesine ek olarak simbiyotik birleşme ve aynalanma arzusu Fatin ve Naki ile kurduğu ilişkilerden anlaşılmaktadır. Özellikle Naki’nin gerçekleri öğrenmesinin ardından Bedia’yı özgür bırakması Wardetzki’nin aynalanma ve simbiyoz arzusu hakkındaki düşüncelerine iyi bir örnektir. O güne dek Naki’den kurtulmaya ve ayrılmaya çalışan Bedia, gerçekler açığa çıktığında Naki’nin kendisini affetmesini istemiştir. *Eylül*’deki Suat’a bakıldığında yine çocukluk döneminden bahsedilmediği ancak ilgi ve sevgiye dayalı olarak Süreyya ve Necip ile kurduğu ilişkiler, aynalanma ve simbiyoz arzusu yaşadığının göstergesidir. Bu başlık altındaki en kapsamlı örneğin *Sefile*’deki Mazlume olduğu söylenebilir. Halit Ziya’nın Mazlume’nin dramatik geçişine yer vermesi bu hususta önemlidir.

4.3. İNCİNME VE ÖFKE

İncinme ve öfke, narsistik kişilik bozukluğuna sahip kişilerin çocukluklarında yaşadıkları olumsuz deneyimlerden meydana gelmekte ve yetişkinlik hayatında da kişinin kendini değersizleştirmesine neden olmaktadır. Beklentilerinin karşılanmaması, sevgi ihtiyaçlarının giderilmemesi, anlaşılama, reddedilme, örselenme, yalnızlık, fiziksel ya da duygusal şiddet bu bağlamda örneklenebilir. Bu bağlamda Mahler (Akt. Anlı, 2010) aşırı derecede ve ani örselenmelerin nesne dünyasının bölünmesine dolayısıyla da narsistik örüntülerin yaşanabilmesine değinmiştir. Kohut (1998a), anneyle olan ilişkilerin ve örseleyici olayların (ebeveyn kaybı, ölüm, boşanma, ruhsal hastalıklar, geri çekilmeler gibi) önemine dikkat çekmiştir. Aynı zamanda anneye karşı hissedilen düş kırıklığına da değinmiştir. Kohut’un (1998a) üzerinde durduğu bir diğer nokta ise narsist ebeveynle büyümenin yıkıcılığıdır. Wardetzki (2019) ise bireyin çocukluk yıllarında özellikle terk edilmişliğine duyduğu öfkenin narsistik yapısını kuvvetlendirdiğini öne sürmüştür. Ona göre öfkenin bir sebebi de karşılanmayan beklentiler ve derin incinmelerdir. Wardetzki’nin (2019) incinme konusunda belirttiği bir diğer husus, narsistik kişinin gerçek benliğiyle iletişime geçmesinin, çocukluğundaki incinmelerini ve yaralanmalarını harekete geçirmesidir. Bu nedenle narsistik bireyler, söz konusu duyguların yeniden

hissedilmemesi adına gerçek benliklerini bastırma yoluna giderler. Bu başlık altına dâhil edilen romanlar ise *Sefile*, *Sergüzeşt*, *Nemide* ve *Aşk-ı Memnu* olarak belirlenmiştir.

Sefile'deki Mazlume'nin, yokluk, sefalet ve yalnızlık içinde büyüdüğü için değersizlik hissini derin bir biçimde hissettiği söylenebilir. Babasını ve annesini kaybetmesi, gidecek bir evinin olmaması, hatta cami avlusunda uyuması onu hem manen hem de madden zedelemiştir.

“Henüz beş yaşındayken sahipsiz, desteksiz kalmak! Annesinin gölgesi altından asla ayrılamamışken sefalete göğüs germek, yaşayabilmek için hayatla pençeleşmek, her türlü ihtiyaçtan mahrum olarak yaşamak, yardım isteyecek hiçbir kimse, hiçbir destek hayal edememek! Evet, bir insanı intihara kadar götüren bu felaketler hep bu beş yaşındaki çocuğun başında dönüyordu” (Uşaklıgil, 2023, s. 8).

Mazlume'nin bu denli incinmesi, ilerleyen süreçte tüm beklentilerini İhsan'a yönlendirmesine ve kendini hiçe saymasına yol açmıştır. Fakat İhsan onun beklentilerini gerçekleştirmemiş, incinmiş benliğini onarmamış, gerçek benliğindeki problemleri giderememiştir. Romanın sonuna doğru Mazlume de bu durumun farkına vararak ondan vazgeçmiştir.

Sergüzeşt'teki Dilber'in fiziksel ve psikolojik şiddetle büyümesi, son derece travmatik bir tabiata sahip olmasına, hayata karşı güvensizlik duymasına ve en önemlisi değersizlik hissetmesine neden olmuştur. “Beni çok dövüyorlar. Çok hizmet ettiriyorlar. Sonra her dakika “Pis Çerkez, pis halayık!” diyorlar. Oyun oynamam yasak. Üşüdüğüm zaman mangalın kenarına otursam, Taravet maşa ile elimi yakıyor” (Samipaşazade Sezai, 2018, s. 27).

Para ile satılması kendini ötekiymiş gibi algılamasını doğurmuş, satıldığı yerlerde de kıymetsiz bir köle olduğu sürekli hatırlatılmıştır. Annesiz ve babasız olması, devamlı annesini anması, sığınacak bir yerinin olmaması gerçek benliğindeki incinme ve öfkeyi güçlendirmiştir. Taravet'e olan tutumları bu öfkenin yansımasıdır.

Nemide'deki Nemide, hem annesiz hem de son derece sağlıksız büyüdüğünden, birçok şeyden mahrum kalmıştır. İzole bir şekilde büyümüş, okula gidememiş, sosyalleşememiş, devamlı sağlık sorunlarıyla uğraşmıştır. Bu da onun hayata karşı güvensiz bir tutumda olmasına sebep olmuştur. Ayrıca Nemide'nin yazar tarafından zayıflığı, çelimsizliği ile

tanıtılması, dış görünüşüyle de kendini yeterli hissedememesini ve bu açıdan da incinmiş olduğunu gösterir niteliktedir.

“Vücudunun zayıflığı, cildinin saydamlığı, Nemide’yi rutubetli bir yerde açmış sarı bir çiçeğe yahut bir bahar bulutuna benzetirdi.

Tabiat, çiçeklerden inceliği, bulutlardan şeffaflığı toplamış da insan suretine koymuş denebilirdi.

Nemide; ressamların, heykeltıraşların hayranlık duyduğu, hilkatin elindeki tüm güzellikleri sadece onun için kullanarak yarattığı vücutlardan değildi” (Uşaklıgil, 2021, s. 12).

Annesizlik, sağlığının zayıf olması, izole büyüme, sevgi ihtiyacını yalnızca babası ve Nail ile gidermeye çalışması gibi olgular gelişim dönemi boyunca Nemide’yi yaralamış, değersizlik hissini tetiklemiştir. Ayrıca dürtüsel davranışlarını kuvvetlendirmiş ve beklentilerini adadığı Nail’e karşı öfkesini yansıtmaya yol açmıştır.

Aşk-ı Memnu’daki Bihter’in, annesiyle olan ilişkisi, annesinin babasını aldatmış olması, bu nedenle de babasını kaybetmesi, hem annesine karşı derin bir öfkeyle büyümesine hem de güvensizlik hislerine sahip olmasına yol açmıştır. “Bunu yapmayacaktı, bir Firdevs Hanım’a benzemeyecekti. Bu anne! Hayatının sürekli bir utancıydı” (Uşaklıgil, 2016, s. 169). Firdevs Hanım’ın Bihter’i ve Peyker’i ötekileştirerek büyütmesi, onları kızı olarak değil rakibi olarak görmesi, Bihter’in yanlış seçimler yapmasına, Adnan ile evlenmeyi onaylarken annesinden intikam alma isteğini taşımasına, sevgi eksikliğini kapatamayacak kişilerle ilişki kurmasına, annesi gibi olmamak için devamlı kendini şartlandırmasına neden olmuştur.

Bu başlık altında yer alan romanlardan ilki olan *Sefile*’deki Mazlume’nin yokluk, sefalet, ebeveyn kaybı, kimsesizlik gibi hem madden hem de manen incinmeler yaşamayı narsistik eğilimlerinin oluşmasında etkili olmuştur. Mazlume’nin ebeveyn kaybı hem Mahler’in ani örseleyici olaylardan bahsetmesiyle hem de Kohut’un örseleyici olaylar içerisinde ebeveyn kaybına ve ölüme yer vermesiyle ilişkilendirilebilir. Aynı zamanda çocukluğundaki incinmelerden kaynaklanan öfkeyi İhsan’a yansıttığı düşünülebilir. *Sergüzeşt*’teki Dilber de Mazlume gibi kimsesizdir. Dilber’de Kohut’un örseleyici olaylar kapsamında bahsettiği ebeveyn kaybı mevcuttur. Dilber de hem kimsesizliğinden hem de esir olarak satıldığı dönemlerde meydana gelen incinmelerinden kaynaklanan öfkesini

Taravet'e yansıtılmıştır. *Nemide*'deki Nemide de yine Kohut'un örseleyici olaylar başlığı altında ele aldığı ölüm ve ebeveyn kaybı mevcuttur. Annesini doğumu esnasında kaybeden ve sağlıksız bir yapıya sahip olan Nemide bunların yanında izole büyümüştür. Bu nedenle Wardetzki'nin de söz ettiği gibi karşılanmamış beklentilere ve düş kırıklıklarına sahiptir. İncinmelerinden doğan öfkesini de Nail'e yansıtılmıştır. Bu başlık altındaki en kuvvetli örnek, *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter'dir. Bihter, hem Kohut'un örseleyici olaylar bağlamında ele aldığı ebeveyn kaybını yaşamış hem de yine Kohut'un bahsettiği narsistik ebeveynle büyümenin etkilerini yaşamıştır. Firdevs Hanım'ın hem Bihter'e hem de Peyker'e olan davranışları narsistik eğilimlere sahip olduğunu düşündürmektedir. Diğer yandan Bihter, Wardetzki'nin söz ettiği beklentilerin karşılanmaması ve düş kırıklıklarının yaşanmasını da yine annesi Firdevs Hanım ile deneyimlemiş ve onun tarafından devamlı ötekileştirilmiştir. Bihter, tüm bu kırgınlıkları nedeniyle narsistik öfkesini de annesine yansıtmış hatta annesi gibi olmamayı hayatının en büyük amacı hâline getirmiştir. Buraya kadar ele alınanlardan hareketle, incinme ve öfke narsistik kişilik bozukluğunun oluşumundaki tetikleyici faktörler arasında değerlendirilebilir. Gerçek benlikte yer alan zedelenmeler, sahte benlikteki özelliklerin ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu çalışmada incelenen kadın kahramanların birçoğunun çocukluk döneminin anlatılmaması, bu kahramanların zedelenmiş yönlerinin tespit edilmesini zorlaştırmış olup sınırlı sayıda kadın kahraman üzerinden çıkarım yapılmıştır.

4.4. GERÇEK İHTİYAÇLAR

Narsistik kişilik bozukluğuna sahip bireylerin benliklerinde yer alan gerçek ihtiyaçlarını bastırdıkları, savunma mekanizması olarak da sahte benliklerindeki tutumlarını kullandıkları ifade edilebilir. Söz konusu gerçek ihtiyaçlar (ebeveyn yokluğu, yoksulluk, kimsesizlik, hayal kırıklığı yaşatan deneyimler vb.) büyük oranda çocukluk dönemiyle ilişkilidir. Bu dönemde karşılanmayan ihtiyaçların yetişkinlikte de devam etmesi ancak alenen gösterilememesi ve eksikliğin giderilememesi, narsistik davranışların sergilenmesine neden olan durumlardandır. Freud (2012), narsistik bireylerdeki nesne eksikliğini ve nesneyi benimseyememeyi vurgulamıştır. Bu eksiklik, gelişim çağındaki yaşantılarla ve birincil narsisizmin başarılı bir biçimde geçirilememesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla çocukluktan gelen bu nesne ihtiyacı yetişkinlikte de devam etmektedir. Mahler (Akt. Anlı, 2010), yaşamın ilk 36 ayının kritik önemine dikkat

çekmiştir, onun bu döneme değinmesi karşılanmayan ihtiyaçların doğurabileceği sonuçlarla ilişkilendirilebilir. Kohut (1998a), anneye karşı düş kırıklığının ve ona karşı duyulan ihtiyacın önemine dikkat çekmiştir. Kernberg (2019), fiziksel çekiciliğiyle bilinen narsistik kişilerin çocukluklarında, ebeveynleri tarafından kötü yönde kullanılma ihtimaline ve buna bağlı olarak gerçek ihtiyaçlarının göz ardı edilebilmesine değinmiştir. Wardetzki (2019) aşırı veya yetersiz teşvikle büyümenin, sevgi ve şefkat görmemenin, ebeveyn yokluğunun, nesne eksikliğinin yol açabileceği problemleri vurgulamış ve gerçek ihtiyaçların karşılanmamasının narsisizmi kuvvetlendirdiğini düşünmüştür. Aynı zamanda bu ihtiyaçların karşılanmamasının yanında çocuklukta sömürülmenin yetişkinlikte sömürmeyi de ortaya çıkarabileceğini iddia etmiştir. Bu başlık altına dâhil edilen romanlar ise *İntibah*, *Sefile*, *Sergüzeşt*, *Muhadarat*, *Nemide* ve *Aşk-ı Memnu* olarak belirlenmiştir.

İntibah'taki Mehpeyker'in geçmişi hakkında çok şey bilinmese de iyi bir çocukluk geçirmediği, hayatı boyunca gerçekten sevilmediği, bu boşluğu ve nesne eksikliğini dünyevî zevklerle gidermeye çalıştığı söylenebilir. Ali Bey tarafından sevilmesi ona hayattaki eksikliklerini gösterir niteliktedir. Ali Bey'e çarpıtarak anlattığı geçmişinden, Mehpeyker'in nasıl bir çocukluk geçirdiği ve ihtiyaçlarının karşılanmadığı anlaşılmaktadır.

“Gayet terbiyesiz bir evde doğdum, orada büyüdüm. Daha yaşıım on üçe varmadan akrabalarım namusumu satarak zenginleşmeye kalkıştılar.

O yaşta bir çocuk namus nedir, insanlık ne türüdür, insan kendini nasıl koruyabilir nereden bilecek? İnsan bir kere de o yola girince kum deryasına düşmüş gibi çabaladıkça batıyor, gittikçe gidiyor. Felek sevk etti, ben de daima ilerledim. Dünyada yapmadığım pek az şey kaldı. Sizi gördüğüm güne gelinceye kadar benim için yaşamak, gezi yerlerinde gezmekten, eğlence toplantılarında bulunmaktan ibaretti. Dünyada sevgi dedikleri şeyin varlığına inanmazdım” (Namık Kemal, 2019, s. 50-51).

Buradan da anlaşılacağı üzere Mehpeyker, büyüme çağında sömürülmüş, ihtiyaçları göz ardı edilmiş ve sömüren bir kişiye dönüşmüştür. Hem kullanılmış olması hem de gerçek sevgiyi tadamaması, ilerleyen süreçteki ilişkilerinin yüzeysel ve çıkarıcı olmasına yol açmıştır. Mehpeyker'in bu denli manipülatif olmasındaki en büyük nedenlerden birinin, manipülasyonu ve yalanı kendisi için bir savunma mekanizması haline getirmesi, büyüme

çağında istediği gibi bir hayat geçirememesi, gerçek ihtiyaçlarını bastırmaya çalışması olduğu söylenebilir.

Sefile'deki Mazlume'nin kimsesiz büyümesi, fakirlik ve açlık çekmesi, kalacak bir yerinin bile olmaması, cami avlusunda yatması, sağlığının kötü olması, onu hem duygusal hem de fiziksel açıdan oldukça zayıf kılmaktadır. Söz konusu zayıflığın etkilerinden dolayı gerçek ihtiyaçlarını yanlış kişilerle gidermeye çalışmıştır. Kendisine kapısını açan Mihriban Hanım'ın evine yerleşmiş, onun kızı İkbâl ile arkadaş olmuştur. Fakat bu insanların fuhuşla iç içe geçmiş yaşantısı nihayetinde Malzume'yi de etkilemiş, sonunu getirmiştir. Benzer bir durum İkbâl'de de mevcuttur. İkbâl, babasının vefatından sonra kötü yola düşmüş annesiyle aynı kaderi paylaşmıştır. Bir yandan kendinden tiksiniyor ve mutluluğu hak etmediğini düşünmekte bir yandan da müşterilerinden olan İhsan'ın sevgisinin açlığını yaşamaktadır. Hayatı boyunca annesinin talimatlarını yerine getiren İkbâl, içten içe aslında böyle yaşamak istemediğinin farkındadır.

“Ben düşüncelerimin hayaller âlemine kanat açtığı zamanlar çılgın âşıklar, aşkının şiddetiyle can çekişen kocalar tahayyül ederdim. İsterdim ki bir vücut ayaklarım altında çırpınsın, aşkla parça parça olsun.

Ben acıklı aşklar, şairane sevgiler hayal ederdim. Fakat heyhat! Bir ihtiyara, kalbi hazdan bihaber bir kocaya tesadüf etmişim” (Uşaklıgil, 2023, s. 29).

İkbâl'in gerçek ihtiyaçları, Mazlume ile konuşmalarından anlaşılmaktadır. Annesinin onun üzerindeki kontrolü o kadar büyüktür ki istemediği bir adamla evlenmek zorunda kalmış sonrasında da istemediği bir yola yönelmiştir.

Kafkasyalı bir esirin trajik hayatını anlatan *Sergüzeşt*'te, romanın ana kahramanı Dilber ne çocukluğunu ne de gençliğini yaşayabilmiştir. Kimsesiz büyüyen bu kızın hayatı satılmakla geçmiş, çocukluğunda yaşadığı hayal kırıklıklarının tesirini ömrü boyunca taşımıştır. Dilber'in en büyük ihtiyacının, annesi olduğu ifade edilebilir. Annesine olan özlemi, roman boyunca vurgulanmıştır.

“Elbiselerini değiştirerek yatağının içine girdi. Taravet duyup da dövmesin veyahut gidip haber vermesin korkusuyla yorganı başına kadar çekerek ve gündüzden beri sızlayan yüzünü küçücük elleriyle tutarak, “Anneciğim, anneciğim!” diye fevkalade bir şiddetle hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı” (Samipaşazade Sezai, 2018, s. 31).

Dilber'in çocukluğundan itibaren tek ihtiyaç duyduğu olgu anne özlemi değildir. Dilber, oyun oynamanın, oyuncaklara sahip olmanın, arkadaş sahibi olmanın, özetle bu dönemde karşılanması gereken her şeyin eksikliğini çekmektedir. Çektiği eksikliklerin yanında devamlı işkence görmüştür. Bu durum, hiçbir ihtiyacı karşılanmayan, yaşamının ilk yıllarından itibaren hor görülen, sevilmeyen ve sömürülen Dilber'in fitratının son derece kırılabilir ve melankolik bir hâl almasına neden olmuştur. Bir yere ait olmama hissini sonuna kadar yaşamıştır. Celal'e olan bağlılığı, ilk defa kendini bir yere ait hissetmesinden kaynaklanmaktadır.

Muhadarat'ta oldukça güçlü bir kadın olarak tasvir edilen Calibe, büyülenmeciliği ve hırslarıyla gerçek ihtiyaçlarını bastırarak, aşk yerine serveti tercih etmiştir. Kendisini koşulsuz seven Süha'nın aşkını sırf fakir olduğu için görmezden gelmiş, Sai Efendi ile evlenmiştir. Yoklukla büyümesi, zengin olduğunda mutlu olacağı inancını taşımasına neden olsa da amaçlarına ulaştıktan ve Süha'yı kaybettikten sonra, mutluluğun asıl kaynağının ne olduğunu anlamıştır. Fakat son pişmanlığı fayda etmemiş, gerçek ihtiyaçlarını giderememiştir.

“Calibe'nin kızlığında özenip de şimdi sahip olduğu mücevherler, çekmece içinde kapalı duruyor, canı hiçbirini takınmak istemiyordu. Sandıklar, dolaplar dolusu kıyafetlerini giymeye üşeniyordu. Kimsenin evine gitmiyor, evine kimsenin gelmesini de istemiyordu ki onları giyinip, kuşanıp da caka satsın! Calibe rahatın yalnız zenginlikte olmadığını anladı. Fakat kendisine servetle beraber mutluluk geldiği halde kıymetini bilmemişti” (Fatma Aliye, 2011, s. 206).

Calibe'nin bu durumu, narsistik bir eğilim olarak değerlendirilebilir. Calibe'nin güç ve başarı sahibi olduğunda nesne eksikliklerini gidereceğini, tatmin olacağını hatta değerli hissedeceğini zannetmesi, büyülenmeci fantezilerden medet umması ancak derinlerde yer alan ihtiyaçlarını giderememesi bu bağlamda önemlidir.

Nemide'deki Nemide'nin hayattaki en büyük ihtiyacının annesi olduğu ifade edilebilir. Annesini hiç tanımayan, kendi doğumunda annesini kaybeden ve ömrü boyunca onun yokluğunu hisseden bu kız, Nail'e bağlanarak hayata tutunmaya çalışmış fakat Nail'e Nahit konusunda tam anlamıyla güvenemediğinden, Nail tarafından istediği gibi sevilmediğinden asıl eksikliğini giderememiştir. “Babamın sevgisi annemin yokluğunu örtemiyor. Ciddiyetine itimat edilir başka bir sevgi de hayal edemiyorum” (Uşaklıgil,

2021, s. 124). Nail'in sevgisiyle tatmin olmayan Nemide, annesinden alacağı sevginin hiçbir şeyle kıyaslanamayacağını da böylece dile getirmiştir.

Aşk-ı Memnu'daki Adnan Bey'in kızı Nihal, kırılğan yapısı ve sevgi ihtiyacı ile öne çıkmaktadır. Küçüklüğünde annesini kaybetmiş olması ve tek sığındığı limanın babası olması bu bağlamda önemlidir. Nihal, Bihter'in eve geleceğini öğrendikten sonra başta babası olmak üzere evdeki diğer kişiler tarafından sevilmeceğinden endişelenmiş, bu ihtiyaçlarını da hırçınlıkla yansıtmıştır. Nihal'in anne yokluğu, çocukluğundan itibaren devamlı histerik olarak nitelendirilebilecek davranışlar sergilemesine de neden olmuştur.

“Nihal’le geçen bütün hayatı parça parça levhalarla koparak gözlerinin önünde yaşıyordu. İlk önce annesini kaybettikten sonra çocuğunun huysuzluklarını, o bin türlü olmayacak sebepler icat olunarak saatlerce devam eden ağlayışlarını görüyordu. O vakitler babasından başka onu kimse susturamazdı. Onda bir de sinirsel sakatlık vardı ki düzensiz aralarla minimini çelimsiz bedenini saatlerce süren buhranlar içinde ezer, hırpalardı” (Uşaklıgil, 2016, s. 57).

Romanın ilerleyen bölümlerde Nihal'in en kötü hissettiği anlarda annesini sayıklaması ve yalnız onun tarafından anlaşıldığını düşünmesi, en büyük ihtiyacının annesi olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Aşk-ı Memnu'daki Bihter'de ise sevme ihtiyacının oldukça baskın olduğu görülmektedir. Diğer yandan Bihter'in ne sevmeyi ne de sevilmeyi deneyimlediği söylenebilir. O da Nihal gibi sevilmememin acısını yaşasa da Bihter için sevimemenin daha baskın bir problem olduğu belirtilebilir. Bu problemi de Adnan ile evliliği esnasında fark etmiş, sevdiği bir adamla olamamanın buhranını yaşamıştır. “Oh! Ne yanılmıştı! Ona sevmek, sevmek lazımdı, sevmeyecek olursa ölecekti. Fakat nasıl sevecek? Sevmek... bu artık kendisi için yasak, olmayacak bir şey değil miydi?” (Uşaklıgil, 2016, s. 176).

Bihter sevme ihtiyacıyla boğulurken Behlül'ün Bihter'e yönelmesi, onun arzularını karşılayacağını hissettirmesi, Bihter için uğraşması, Bihter'in tüm sevgisini Behlül'e vermesine yol açmıştır.

“Bu aşka bütün varlığıyla kendini teslim ediyor ve şimdi bundan ne bir azap ne küçük bir endişe duyuyordu. Kendisini mutlu, tamamıyla mutlu buluyordu; yalnız, dakikadan dakikaya, kalbinde birdenbire doğan bir korku

ancak bir saniye uyanıp sönen bir duygu onu mutluluğunun içinde titretirdi''
(Uşaklıgil, 2016, s. 216).

Fakat Bihter'in bu ihtiyacını gidermesi kalıcı olmamış, kısa süre sonra Behlül'ün Nihal'e yönelmesiyle Behlül'ü geri kazanma arzusuna ve intikam duygularına esir düşmüştür. Kendisinde sevebilme kapasitesinin var olduğunu fark etmesiyle bu eksikliğini Behlül ile karşılamaya çalışmıştır. Ancak çocukluğunda kuramadığı nesne ilişkilerini bu dönemde de kuramamıştır. Nesneyle bağ kurmayı öğrenmediğinden ve nesneyi sevedemediğinden bu ihtiyacı Adnan ve Behlül ile gidermeye çalışmıştır.

Bu başlık altında incelenen ilk roman olan *İntibah*'taki Mehpeyker'in Kernberg ve Wardetzki'nin değindiği gibi sömürülerek büyümüş olması ilerleyen süreçte sömürmeye odaklı ilişkiler kurmasına, sağlıklı ilişki ihtiyacını bu şekilde bastırmasına ve değersizlik hissini gidermeye çalışmasına yol açmıştır. *Sefile*'deki Mazlume'nin kimsesiz ve yoksul yetişmiş olması, Kernberg ve Wardetzki'nin bahsettiği gibi sevgi ihtiyacını annesiyle giderememesi ilerleyen süreçte bu ihtiyaçlarını İhsan'a yöneltmesine neden olmuştur. Fakat İhsan, annesinin bıraktığı boşluğu dolduramamış, Mazlume'yi hayal kırıklığına uğratmıştır. *Sefile*'deki İkbâl'de de Mazlume'deki anne ihtiyacı vardır fakat İkbâl'in annesi vefat etmemiştir. İkbâl'in daima eleştirdiği bir anneye sahip olması, onunla güvenli bir bağ kuramaması ve Kernberg ve Wardetzki'nin öne sürdüğü sömürülmeyi yaşaması, önce gerçek ihtiyaçlarını bastırıp fuhuşa yönelmesine sonra ise bu ihtiyaçlarını yine İhsan ile gidermeye çalışmasına sebep olmuştur. *Sergüzeşt*'teki Dilber'de Mahler'in değindiği yaşamın ilk 36 ayının kritik önemi gözlemlenmektedir. Kimsesiz olan bu esir kız hem anne sevgisini yaşayamamış hem de Kernberg ve Wardetzki'nin öne sürdüğü sömürülmeye maruz kalmıştır. Roman boyunca annesini anması, Celal'e âşık olduktan sonra odağının değişmesi ve sevilme isteğini onunla karşılaması bu bağlamda önemlidir. Dilber'in bir diğer ihtiyacı çocukluğunu istediği gibi geçirememesi ve devamlı satılmasıdır. Çocuk olduğunun ona hissettirilmemesi, arkadaş edinmeye çalışması ama bunun sürdürülmesine izin verilmemesi Wardetzki'nin düş kırıklıkları kavramıyla açıklanabilir. *Muhadarat*'taki Calibe'nin çocukluğu hakkında yeterince bilgi olmasa da fakir bir evde büyüdüğü ve serveti sevgiden daha çok önemseydiği görülmektedir. Ancak istediği servete ulaştığında bundan tatmin olmaması asıl ihtiyacının sevgi olduğunu göstermektedir. Calibe'nin bu ihtiyacı Wardetzki'nin kuramıyla açıklanabilir. Gerçek ihtiyaçlarını zenginlikle bastırmaya çalışan Calibe, zenginliğe erişse dahi mutlu

olmadığını fark etmiş ve reddettiği Süha'yı yeniden kazanmaya çalışmıştır. Nemide'deki Nemide'nin de yine annesiz büyümesi ve anne sevgisini arzulaması diğer yandan Wardetzki'nin vurguladığı çocukluk ihtiyaçlarının karşılanmaması onun gerçek ihtiyaçlarını oluşturmaktadır. Bu ihtiyaçlarını da beraber büyüdüğü kuzeni Nail'e yöneltmiştir. *Aşk-ı Memnu*'daki Nihal, anneye duyulan ihtiyacının en baskın hissedildiği kişilerdendir. Nihal'in sevilme ihtiyacı temelde annesinin yokluğuyla ilişkilidir. İnsanlara devamlı kendisini sevip sevmediklerini sorması, babasını Bihter'den kıskanması, annesinin ölmemiş olmasını dilemesi, Kohut ve Wardetzki'nin belirttiği ebeveyn kaybının doğurduğu sonuçlardandır. Son olarak *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter'deki en temel ihtiyacın sevmeye ihtiyacı olduğu belirtilebilir. Sevilmeyi arzulayan ama her şeyden önce sevmeyi isteyen Bihter'in, çocukluğunda Freud'un bahsettiği nesneyi benimseme konusunda problemler yaşaması, yetişkinliğinde de bu eksikliğini gidermeye çalışmasına neden olmuştur. Bu başlık altında ele alınan gerçek ihtiyaçlar, birbirinden farklı niteliklerde olup temelde çocukluk dönemindeki ebeveyn tutumlarının, ebeveyn yokluğunun ya da trajik olayların izlerini taşımaktadır. İncelenen kadınlar, söz konusu ihtiyaçlarını bastırmak ya da gidermek amacıyla güç, şan, şöhret, güzelliği kullanma, yanlış partnerlere yönelme, manipülasyon gibi olgulardan yararlanmışlar, fakat başarılı olamamışlardır. Bunların yanında, gerçek ihtiyaçlar kapsamında en çok öne çıkan ihtiyacın anneye yönelik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.5. BABA YOKLUĞU

Baba yokluğu, Tanzimat edebiyatında sıklıkla rastlanan bir durumdur. Fakat dönemin romanlarında özellikle erkek kahramanların baba yokluğu yaşadıkları görülmektedir. Jale Parla (2014, s. 15) bu dönemdeki baba otoritesinin önemine değinmiş, babaya duyulan gereksinimlerin giderilmesinin epistemolojik bir değişimle mümkün olacağını vurgulamıştır. Yani, Osmanlı'daki Batılılaşma hareketlerini baba arayışıyla ilişkilendirmiş ve babanın taşıdığı simgesel değere dikkat çekmiştir. Babanın taşıdığı simgesel değer ise devlet, gelenek, otorite gibi kavramlarla açıklanabilir. Aynı zamanda Parla (2014, s. 19), Tanzimat romanında baba yokluğu çeken erkek kahramanların şehvanî arzuların esiri olduklarını ve İslam kültüründen koştuklarını da dile getirmiştir. Özetle Parla, bu dönemin romanlarında babasız olan erkek kahramanların, kimlik bunalımına sahip, eğitim bakımından yetersiz, yol göstereni olmayan, ahlâkî problemlere

sahip, iradesiz, mirasyedi gibi özelliklere sahip olduklarını belirtmiştir. Otorite figürünün olmaması hâlinde erkek kahramanların nasıl kurgulandığını göstermiştir.

Konuya psikolojik ve narsistik açıdan bakıldığında ise narsistik kişilik bozukluğunun oluşumunda, her iki ebeveynin yokluğu da hayati bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu yokluk fiziksel ya da manevî boyutta olabilir. Bu başlığın baba yokluğu olarak belirlenmesinde, anne ile kurulan ilişkinin yolunda gitmemesi durumunda kurtarıcı rol oynaması ve narsistik kadınlardaki baba yokluğunun kurdukları kadın-erkek ilişkilerindeki temellerden birini oluşturması etkili olmuştur. Bahsi geçen kadınların babasız büyümesi, erkekleri rakip olarak görebilmelerine, mükemmeliyetçilik arzularının artmasına, büyümecici ve tüm güçlülük isteklerinin gündeme gelmesine, reddedilme hissinin ve buna bağlı olarak kırılmanın yaşanmasına, kendini karşı cinse ispatlama çabasının hissedilmesine ve babalarına benzeyen erkeklere yönelmelerine neden olabilmektedir. Kohut (1998b), narsisizmin birincil dönemindeki hasarın ortadan kaldırılması için baba figürünün seçildiğine değinmiştir. Wardetzki (2019), ise konuyu kadınlar açısından yorumlayarak baba yokluğuna hayli önem atfetmiştir. Ona göre gelişim çağında babanın fiziksel ya da duygusal olarak çocuğun yanında olmaması, narsistik kadınlardaki başarı hırsını tetiklemekte, annenin terk edilmiş hissetmesine ve buna bağlı olarak çocuktaki narsistik yapının güçlenmesine neden olmakta, çocukta annelik empatisinin az olmasına ve ataerkil değerlerin temsil edilmesine yol açmakta aynı zamanda çocuğun narsistik bir kadına evrildiğinde, erkeklerle yarış hâline girebilmesine sebep olmaktadır. Wardetzki (2019), narsistik kadınların babasız büyümesinin anneleriyle simbiyotik olarak ayrışamamalarına, bağımsızlık duygularını kazanamamalarına, yeme bozuklukları geliştirebilmelerine, kırılma yaşamalarına, mükemmeliyetçilik geliştirmelerine, tüm güçlülük arzusu çekmelerine de değinmiştir.

19. yy. Türk edebiyatında babanın yokluğu genellikle erkek kahramanlar bağlamında etkili olmuştur. Kadınlardaki narsisizmin oluşumunda son derece önemli olan baba yokluğunun örneklerine bu araştırma boyunca yeteri kadar rastlanılmamıştır. 19. yy.'da babanın otoriter figürlerle ilişkilendirilmesi ve simgesel bir değere sahip olması nedeniyle baba yokluğu o dönemde eleştirisi yapılan alafranga erkek tipi bağlamında kurgulanmıştır. Bu sebeple kadınların babalarıyla olan ilişkilerine de detaylı bir biçimde

yer verilmemiştir. Bu başlık altına dâhil edilen romanlar ise *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*, *Sefile* ve *Aşk-ı Memnu* olarak belirlenmiştir.

Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat'ta, Fitnat hem annesiz hem de babasız büyümüştür. Hayatında üvey de olsa bir baba figürü vardır fakat kendisinden sevgi görmemiştir. Fitnat'ın bu denli kırılğan ve sevgiye aç olmasının en temel nedenlerinden biri, babasız olmasıdır. Annesi tarafından Fitnat'a bırakılan mektupta, öz babasının onu bilmediği, öğrense bile onu kabullenmeyeceğini dile getirilmiştir.

“Babandan sana kim haber verecek? Babanı benden başka kimse bilmez. Ev halkı babanı ölmüş bilir. Sana da öyle söyleyecekler. Lakin öyle değil. Baban ölmedi, hâlâ yaşıyor. Ama baban seni hiç bilmez. Eğer ben şimdi babanı açıkça söylersen ben öldükten sonra seni burada tutmazlar, babana gönderirler. Baban da bir kızı olduğunu bilmiyor. İnanmayacak. Seni muhtemelen kabullenmeyecek” (Şemsettin Sami, 2018, s. 100).

Fitnat'ın babası tarafından reddedilmişlik hissiyle büyümesi, onun kırılğanlığını artırmış, karşı cinsle kurduğu ilişkilerin dinamiğinin oluşmasında ve bağımsızlık duygularının olumsuz yönde ilerlemesinde rol oynamıştır.

Sefile'deki Mazlume, hem annesini hem de babasını kaybetmiştir. Annesiyle anıları olsa da babasını ise hiç tanımamıştır.

“Şimdi zavallı kızın babası hakkında hiçbir bilgisi olmaması, hatta ismini bile bilmemesi kadar büyük bir üzüntüsü yoktur. Mazlume'nin kalbinde bu üzüntü o derece yer etmiştir ki pek çok gece uykusunda “Baba!.. Baba!..” feryatlarıyla ağladığı olmuştur” (Uşaklıgil, 2023, s. 7).

Mazlume, kimsesiz olmanın getirdiği saflık, kırılğanlık ve sevgi açlığına sahiptir. Baba yokluğu çekmesi, yanlış ilişkilere yönelebilmeye kapasitesini kuvvetlendirmiştir.

Aşk-ı Memnu'daki Bihter babasının yokluğunu, annesiyle bağ kuramamış olmasından dolayı derinden yaşamıştır, annesi yerine onu idealize etmiş, ona benzemek istemiştir. Hatta Bihter'in sevme ihtiyacı yetiştiği evde kimseyi sevememesinden de kaynaklanmaktadır.

“O tanınmamış baba için derin bir sevgisi vardı, annesine verilemeyen kalbini tamamıyla bu ölünün hatırasına veriyordu. Ve bu hatırayı süslerdi: rastlantıyla işitilmiş şeylerden, parça parça elde edilmiş ayrıntılardan babasına bir hayat hikayesi icat ediyor, sonra onu Firdevs Hanım'ın elinde

işkenceler içinde yaşıyor, her şeyden habersiz namuslu bir koca mazlumluğuyla babasının evlilik hayatına bir tragedya rengi veriyor, sonunda onu müthiş bir darbeyle, kahrolmuş, öldürüyordu. Babasını ne kadar seviyordu! Peyker'i babasına benzemiş olmaktan adeta kıskanıyordu'' (Uşaklıgil, 2016, s. 170).

Bihter, annesiyle kurduğu ilişkinin başarısız olmasını babasıyla olan ilişkisiyle de telafi edememiş, annesinin yaşattıklarıyla babasını kaybetmiştir. Vakit geçiremediği ve yokluğunu çektiği babası, onun için bir ideale sınırlı kalmış, babasının yokluğunda meydana gelen incinmeyi ortadan kaldıramamış, sevme ve sevilme ihtiyacından kaynaklanan yanlış seçimler yapmıştır. Bunların yanında Bihter'deki mükemmellik arzusu da baba yokluğuyla ilintilidir. Annesini değersizleştirip babasını idealleştirilmesi, Behlül'e karşı başlangıçta direnç göstermesi, Behlül ile olan ilişkisinden ötürü kötü anılmak istememesi bu bağlamda örneklenebilir. Diğer yandan, Bihter'in Adnan ile olan evliliğinde tüm güçlülük arzusuna sahip olduğu ve bu durumun da yine baba yokluğundan kaynaklandığı söylenebilir.

Baba yokluğunun gözlemlendiği ilk roman olan *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*'taki Fitnat'ın baba yokluğu çekmesi, hatta annesinin ona babası tarafından reddedildiğini anlatması ile *Sefile*'deki Mazlume'nin babasını hiç tanımaması Kohut'un değindiği birincil dönemdeki alınan hasarların ortadan kaldırılamamasına ve Wardetzki'nin söz ettiği kırılmalıkların ve bağımsızlık hissini yaşanamamasının gözlemlenmesine neden olmuştur. *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter'in babasına duyduğu özlem ise çok daha derindir. Burada, annesiyle yaşadığı çatışmalar ve babasını idealize etmesi son derece önemlidir. Wardetzki'nin baba yokluğuyla narsistik yapının güçleneceğinden bahsetmesi ve Kohut'un baba yokluğunun hayatı niteliğini vurgulaması, Bihter'de karşılaşılan olgulardır. Diğer yandan Bihter'in, Adnan ile evliliğinde tüm güçlülük arzusunu gözetmesi, kendini mükemmel olmaya zorlaması, annesi gibi olmak istememesi, Behlül ile olan ilişkisinin anılmasını sindiremediği için intihara sürüklenmesi de yine baba yokluğu kavramıyla ilişkilendirilebilir. Baba yokluğu, 19. yy. Türk romanı bağlamında ele alınan kadın kahramanlarda yeteri kadar gözlemlenmemiş, bu nedenle de baba yokluğunun yol açabileceği durumlar hakkında çok yönlü çıkarımlara ulaşılamamıştır. Özellikle yeme bozukluklarına, mükemmeliyetçilik ve tüm güçlülük arzularına, başarı hırsına bu dönemi romanlarında rastlamak oldukça zordur. Söz konusu dönem, yenileşmenin ve Batılılaşmanın başlangıcı olduğundan ve bu dönemde kadının toplumdaki rolünün

yeterince artmamasından buna karşın ataerkilliğin hâkim olmasından baba yokluğunun doğurduğu olguların örnekleri sayılıdır.

Buraya kadar ele alınanlardan hareketle, incelenen romanlardan gerçek benlik bağlamında çalışmaya dâhil edilen tüm romanlardan veri elde edilmiştir. İlk madde olan sevgi, kabul görme ve şefkat ihtiyacı, *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*, *Cezmi*, *Sefile*, *Sergüzeşt*, *Nemide*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Zehra*, *Eylül*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet* olmak üzere toplam on romanda görülmüştür. İkinci madde olan simbiyotik birleşme ve aynalanma arzusu, *Sefile*, *Zehra*, *Bir Muâdele-i Sevdâ* ve *Eylül* olmak üzere toplam dört romanda görülmüştür. Üçüncü madde olan incinme ve öfke, *Sefile*, *Sergüzeşt*, *Nemide* ve *Aşk-ı Memnu* olmak üzere dört romanda görülmüştür. Dördüncü madde olan gerçek ihtiyaçlar, *İntibah*, *Sefile*, *Sergüzeşt*, *Muhadarat*, *Nemide* ve *Aşk-ı Memnu* olmak üzere altı romanda görülmüştür. Beşinci ve son madde olan baba yokluğu ise *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*, *Sefile* ve *Aşk-ı Memnu* olmak üzere toplam üç romanda görülmüştür.

Bu veriler ışığında, 19. yy. Türk romanının kadın kahramanlarında gerçek benlik hususunda en çok görülen özellik sevgi, kabul görme ve şefkat ihtiyacıdır. Narsisizmin en temel problemlerinden olan ve çocukluktan gelen bu ihtiyaçların yüksek sayıda yer alması beklenen bir olgu olup roman kahramanlarının narsisizmle olan ilişkilerine de ışık tutmaktadır. Beş madde içerisinde en çok yer alan eser ise *Sefile*'dir. *Sefile*'de hem Mazlume'nin hem de İkbâl'in zor şartlar altında büyümesi gerçek benlik başlığı altında incelenecek özelliklerini artırmıştır.

5. BÖLÜM

19. YY. TÜRK ROMANININDAKİ KADIN NARSİSİZMİNİN SAHTE BENLİK AÇISINDAN ANALİZİ

19. yüzyıl, Osmanlı'nın toplumsal algıdan bireysel algıya geçtiği bir dönemdir. Bireysel algının en detaylı okunabileceği sahalardan biri de edebiyattır. Yüksek zümreye hitap eden edebiyatın bireyin iç dünyasına odaklanmaya başladığı bu dönemde insan psikolojisinin en net okunabildiği türler arasında romanın yer aldığını belirtmek mümkündür. Bu dönemde kaleme alınan romanlardaki bir diğer önemli özellik, kadının anlatılmaya başlanmasıdır. Çalışmamızın konusu olan kadınlardaki narsisizm söz konusu dönemin romanlarında pek çok açıdan görülmektedir. Bu açılardan biri de narsisizmdeki sahte benliktir.

Narsistik kişilik bozukluğuna bakıldığında benliğin gerçek ve sahte olarak sınıflandırılması hususunda Winnicott (1965), Kohut (1998a) ve Wardetzki (2019)'nin görüşlerinden ve yöntemlerinden yararlanılmıştır. Sahte benliğin işlevinden bahsedilecek olduğunda ise narsistik bireylerin en önemli savunma mekanizmalarından birinin bu benliğin oluşturulması olduğu belirtilebilir. Bu kişiler, hayatları ve bilhassa çocukluk dönemi boyunca yaşadıkları incinmeleri daha kapsamlı bir ifadeyle gerçek kişiliklerini gizlemek adına, sahte bir benlik yapısından yararlanırlar. Bu sayede çevreleri tarafından mükemmel, kusursuz, bağımsız, başarılı, kendine güvenen ve sevilen biri algılanmayı mümkün kılmaktadırlar. Sahte benliğin varlığı, *Narcissus* mitinden günümüze dek süregelen bir olgudur. *Narcissus*'taki özelliklerin bir kısmının sahte benliği yansıttığı da ifade edilebilir. Sahte benlik hususundaki kuramsal verilere bakıldığında, Klein (2011), Winnicott (1965), Kohut (1998a, 1998b), Kernberg (2019, 2011) Wardetzki (2019), Green, MacLean ve Charles (2019, 2020, 2022, 2023) gibi araştırmacıların bu hususta görüş beyan ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu benliğin gerçek benlikteki kırılmalar sonucu ortaya çıktığı ifade edilebilir.

Sahte benlik, Winnicott (1965), Kohut (1998a) ve Wardetzki (2019)'nin araştırmalarıyla büyüklenmeci yapı ile aşağılık ve kırılgan yapı olarak iki sınıfa ayrılmıştır. Büyüklenmeci yapı büyük oranda bireyin değersizlik hissini gizlemek adına ortaya çıkardığı

özelliklerden oluşur. Çocukluk döneminde yaşanan incinmeler, hayal kırıklıkları, sevgi eksiklikleri bireyin kendilik bütünlüğünü sağlamak için bir savunma mekanizması oluşturmasına yol açar. Gerçek benlikle yüzleşmek istemeyen birey, sahte benliğin büyüklenmeci yapısından yararlanır. Aşağılık ve kırılmalı yapı ise bahsi geçen değersizlik hissinden kaynaklanan, bu hisle tetiklenen özelliklerden oluşur. Büyüklenmeci yapıda meydana gelen zedelenmeler, aşağılık yapıdaki olguların tetiklenmesine ve ortaya çıkmasına sebep olur. Bu nedenle büyüklenmeci yapı ve aşağılık yapı devamlı etkileşim hâline girer. Kişi, yaşadığı aşağılık duygularını ve gerçek benliğini bastırmak adına büyüklenmeci yapısından yararlandığı gibi büyüklenmeci yapıdaki zedelenme sonucu da aşağılık duyguların yoğunluğunu yaşar.

Sahte benlik kapsamında incelemeye dâhil edilen romanlar *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat* (1872), *İntibah* (1876), *Cezmi* (1880), *Sefile* (1886-1887), *Sergüzeşt* (1888), *Muhadarat* (1892), *Nemide* (1892), *Ferdi ve Şürekâsı* (1895), *Zehra* (1896), *Bir Muâdele-i Sevdâ* (1899), *Eylül* (1900), *Aşk-ı Memnu* (1901) ve *Zavallı Necdet* (1902) olarak belirlenmiştir. Bu durumun en büyük sebebi, 19. yüzyılın roman türü için acemiliklerin ve abartıların yaşandığı bir dönem olmasıdır. Bu nedenle incelenen kadınların aşırıya kaçan tepkilerle ve yoğun duygularla kurgulandığı gözlemlenmiştir.

5.1. BÜYÜKLENMECİ YAPI

Sahte benliğin ilk kısmı olan büyüklenmeci yapı, narsistik kişilik bozukluğuna sahip bireylerin, kendilerinde olan eksiklikleri, değersizlik hislerini, başarılı olma ve takdir görme ihtiyaçlarını, yetersizliklerini ve güvensizliklerini gidermek adına dış dünyaya karşı oluşturdukları bir savunma mekanizması olarak değerlendirilebilir. Narsisizmin de en belirgin özelliklerinden sayılan büyüklenmecilik aslında kişinin kendine duyduğu sevginin fazla değil eksik olmasının bir sonucudur. Büyüklenmeciliğin varlığına değinen ilk araştırmacının Freud (2012) olduğu ifade edilebilir. Mahler (1965), bireyin çocuklukta yitirdiği kendilik saygısını büyüklenmeci tutumla geri kazanmaya çalıştığını belirtmiştir. Büyüklenmeciliğin detaylandırılmasında Kohut'un katkıları önemlidir. Kohut (1998a) kendiliği büyüklenmeci ve idealleştirilmiş ebeveyn imagosu olarak ikiye ayırmıştır. Kohut söz konusu büyüklenmeciliğin hem kişinin kendine karşı olan tutumuyla hem de çevresine olan tutumuyla anlamlandırılabilceğini düşünmüştür. Ayrıca, dikey ve yatay bölünmüşlük modellerinde bu yapıya yer vermiştir. Kohut (1998b) da Mahler gibi düşük

kendilik saygısının büyüklenmecilik aracılığıyla yönetildiğini ifade etmiştir. Kernberg (2019), büyüklenmeciliğin narsistik kişilerin haz aldığı bir alan olduğunu belirtmiştir. Başkalarının hayranlık ve takdirine ihtiyaç duymaları ve yapılarını güçlendirmektedir. Diğer yandan Kernberg (2019), narsistik bireyler için büyüklenmeciliğin savunma mekanizması niteliğinde olduğunu iddia etmiştir. Ve büyüklenmeci tarafın aynalanma ihtiyacı yaşadığı taraf olduğunu öne sürmüştür. Bunların yanında Wardetzki (2019) de büyüklenmeciliğe benliğin sınıflandırılmasında yer vermiş, sahte benlik bağlamında değerlendirmiştir. Konuya cinsiyet farklılıkları açısından bakıldığında, Pullen&Rhodes (2008), büyüklenmeciliğin erkeklerde kadınlara göre daha baskın görüldüğünü belirtmişlerdir. Bu görüşün benzerine Green, MacLean ve Charles (2022)'de rastlamak mümkündür. Tschanz, Morf ve Turner (1998) da aynı görüşü savunmuşlardır. Blinkhorn, Lyons ve Almond (2015) kadınlardaki büyüklenmeciliğin manipülatif niteliğine değinmişlerdir. Akgün ve Uysal (2019)'de kadınlarda büyüklenmeciliğin daha az yer aldığı görüşü mevcuttur. Diğer yandan bu başlık altında değerlendirilen maddelerden bir kısmının, incelenen kadın kahramanlarda nadir olarak gözlemlendiği söz konusu durumun nedeninin de kahramanların tek yönlü ve yüzeysel olarak yazılması olduğu söylenebilir.

5.1.1. Megalomani

Büyüklenmecilik kavramıyla son derece ilişkili olan megalomani, kişinin kendine gerçek olmayacak düzeyde yüksek değer atfedip bu tavrını da dış dünyaya kabullendirmeye çalışmasıyla açıklanabilir. Freud'dan (2012) bu yana narsisizm konusunda görüş beyan eden birçok araştırmacı, büyüklenmecilik kavramına değinmiştir. Mahler (Akt. Anlı, 2010), megaloman davranışların, bireyin çocukluk döneminde yitirdiği düşük kendilik saygısını telafi etmeye çalışmasıyla ilişkilendirmiştir. Kohut (1998a), narsistik gelişimi büyüklenmeci kendilik ve idealleştirilmiş ebeveyn imagosu olarak ikiye ayırmış, megaloman davranışları aynalanma ihtiyacıyla bağdaştırmıştır. Kişinin başkalarını idealleştirip değersizleştirmesini de kendi algısına göre yüce ya da aşağı görmesine bağlamıştır. Dolayısıyla narsistik kişinin başkalarına atfettiği değer, kendi megaloman bakış açısıyla ilgilidir. Aynı zamanda bu megaloman tutumun narsisizmdeki ayırıcı tanılardan biri olduğunu düşünmüştür. Kernberg (2019) ise megalomaninin narsistik kişilik bozukluğu olan bireylere haz veren olgulardan olduğunu vurgulamıştır. Diğer

yandan söz konusu olgunun partner seçiminde de etkili olduğunu belirtmiştir. Wardetzki (2019), megaloman davranışların narsistik kadınlarda var olduğuna ancak bu tutumlarının çok çabuk zedelenebileceğine dikkat çekmiştir. Birçok araştırmacı, narsistik kadınlarda megalomaninin narsistik erkeklere göre daha düşük düzeyde olduğu sonucuna ulaşmıştır. İncelenen romanlardaki kadınlarda da megalomani hususunda yeterince veriye ulaşılammış, sayılı örnekler saptanmıştır. Bu başlık altına dâhil edilen romanlar ise *İntibah*, *Cezmi*, *Muhadarat*, *Bir Muâdele-i Sevdâ*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet*'tir.

İntibah'taki Mehpeyker, fuhuşla geçimini sağlayan, kötü yola düşmüş bir kadındır. Ali Bey'i tanınmasıyla beraber hayat şartlarını değiştirmeye çalışmıştır. Ancak Ali Bey'i kandırması, Ali Bey'in Dilâşub'u hayatına alıp kendisinden vazgeçmesine neden olmuştur. Dilâşub ise Mehpeyker'in tam zıddıdır. Ahlâklı ve sadakatli kişiliğiyle tanıtılmıştır. Mehpeyker, kendisinin onaylanmayacak yönlerinin farkında olmasına rağmen, büyüklük duygusunun esiri olmuş, Dilâşub'u kötü göstererek kendini yüceltmeye çalışmıştır. “Maşallah Beyefendi! Bendeniz sizi ettiğiniz davranışların karşılığı olacağından şüphelenmeyecek kadar saf sanmazdım. Cariyenize vefasızlık suçlamasında bulunmuşunuz. Böyle durumlardaki zannınızın isabetsizliğini göstermek için sevgili Dilâşub'unuz hakkında bendeniz bir yalan düzenledim” (Namık Kemal, 2019, s.133).

Mehpeyker bu sözleriyle Ali Bey'e karşı Dilâşub'u kendisinden de aşağılık biri gibi göstermeye çalıştığını itiraf etmiştir. Bu sayede Ali Bey'i geri kazanacağını düşünse ve bu hususta kendine güvense de başarılı olamamıştır. Megaloman bir bakış açısına sahip olması, Dilâşub'u değersizleştirmeye çalışmasına ve kendini de bu yolla tatmin etmeye uğraşmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Mehpeyker'in megaloman yapısının kolay zedelenmeye müsait olduğu da söylenebilir.

Cezmi'deki Şehriyar, son derece büyük bir kibre sahiptir. Şah ile evli olması hem maddi hem de manevî açıdan güçlü olmasını sağlamıştır. Elde edemeyeceği hiçbir şey olmadığını düşünen Şehriyar'ın Adil Giray'ı kazanamaması ona aşağılık duygular hissettirmiş ve bu duyguları hissetmemek için uzun bir süre direnmiştir. Gücünün yanında kendi güzelliğine de güvenen Şehriyar aslında Perihan'ın karşısındaki yetersizliğinin farkında olmasına rağmen, kendi kendini büyüklenmecilikle avutmuştur.

Adil Giray'ın kendisini sevdiğini düşünmesi, Perihan'ı da aşağı görmesi, megaloman yapısından kaynaklanmaktadır.

“Kâh Perihan'ın dünyayı büyüleyen şahane güzelliğini, ruhları eriten nazende edasını, kedi pejmürde hoşluğuyla karşılaştırdı. Adil Giray'ın gözünde kendisinin ona üstünlüğünü, sonbahara sonunun ilkbahara tercihi gibi imkânsız bulurdu. Ve bu ümitsizlikle geçen ömrünün her dakikasını kendince bir ölüm devri bilirdi. Bazı iltifat gençliğinin başından beri bin türlü işite işite güzelliğinin mükemmelliğine duyduğu güven, bir zamanın tabi geçişini, şeklinin mecburi değişimi duracak kadar üstün gelirdi” (Namık Kemal, 2020, s. 240).

Şehriyar kendini kandırmak için hem Perihan'ın zekâsını hem de güzelliğini oldukça aşağı görmüş, hatta Adil Giray'ın Perihan ile olan ilişkisini siyasî emellere yormuştur. Şehriyar'ın bu tutumlarının gerçek benliğinde yer alan eksiklikleri gizlemek adına olduğu ifade edilebilir. Fakat onun megaloman yapısı, narsistik kadınlarda da olduğu gibi oldukça zedelenebilir. Zedelenmesinin ardından yitirdiği saygıyı geri kazanmak adına intikam planları yapmıştır.

Muhadarat'taki Calibe için mutluluk güç ve para demektir. Yokluk içinde bir çocukluk geçirmesi bu nedenle de tatminsizliğe sahip olması para sayesinde güçlü olacağına inanmasına yol açmıştır. Aynı evde büyüdüğü Süha ile bir ilişkilerinin olmasına ve Süha'nın da ona çok âşık olmasına rağmen Süha'yı kendine layık görmemiştir. Ona göre zenginlik aşktan daha üstündür. Süha'yı fakir olduğu için aşağı gördüğü kadar kendini de yüce görmektedir.

“Calibe, Süha'yı sevdiği halde kibri ve kendini aşırı beğenip tek düşüncesi zenginlik olduğu için bu isteğine karşı koyamıyor, adeta buna kapılmışçasına hayaller kurup kendini bu hayaldeki servetin peşinden sürüklüyor delikanlıyı çok zavallı ve fakir gördüğünden ona ilgi duymakla tenezzül etmiş olduğuna inanıyor bu durum içerisinde kendi gönlünü bile duymazdan gelip saf dışı eder.

Gönlünün bu konudaki inat ve ısrarına karşı çıkar ona rağmen Süha'ya kötü davranır ve kendisinin besleme ve evlerinde bir sığıntı olduğunu yüzüne karşı defalarca söylerdi” (Fatma Aliye, 2011, s. 33-34).

Aslında içten içe gerçek isteklerinin farkında olan Calibe, sırf kendini değerli hissetmek ve aşağılık kompleksini gidermek için Süha'nın kendinden aşağı olduğuna inanmıştır.

Kibriyle bir savunma mekanizması yaratmıştır. Zenginliğin ve megalomanin tatmin sağlamadığını fark ettiğinde ise Süha'yı geri kazanmaya çalışmıştır.

Bir Muâdele-i Sevdâ'daki Bedia'nın kocası Naki'yi eski sevgilisi Fatin ile aldatması, evlendiği günden itibaren Naki'yi kandırması ve onu kandırmasını alaya alarak anlatması, Bedia'nın megaloman tarafını gösterir niteliktedir.

“Bu gerçeği kendisine düzenlenmiş bir komedi olarak anlatmak istesek, bizim oyun sandığımız bu evliliği o gerçek kabul etmekte ısrar ederek kendini sevmeyen ve sevebilmek ihtimali olmayan bir kadını boşamamaktaki inadını, belki aptallık derecesine bizi güldürecek bir mertebeye vardırır” (Gürpınar, 1972, s. 150).

Bedia'nın Naki hakkında Fatin'e sarf ettiği bu sözlerle, Naki'yi kendilerinden aşağı gördüğü, onu kandırmaktan keyif aldığı, bu şekilde kendisini daha iyi ve yüce hissettiği ifade edilebilir. Hatta ilerleyen süreçte Naki için “budala” (Gürpınar, 1972, s. 151) ifadesini kullanması onun megaloman tarafını desteklemektedir. Kernberg'in (2019) belirttiği narsistik kişilerin megalomaniden haz alması, Bedia'da fazlasıyla hissedilmektedir. Diğer yandan, kendi bakış açısına göre insanları yüceltmesi ya da aşağı görmesi yine onun megaloman tarafına örnektir. Son olarak romanın sonunda Naki'nin gerçekleri öğrendiğinde Bedia'yı özgür bırakması ve onu istememesinin Bedia'daki megalomaninin zedelenmesine neden olmuştur.

Aşk-ı Memnu'daki Firdevs Hanım'da da megaloman davranışların yer aldığı gözlemlenmiştir. Özellikle vefat eden kocasına ve iki kızına karşı olan davranışları, her şeyden çok kendini önemsemesi ve kendini yüceltmesi bu bağlamda örneklenebilir. “Karşısında bu erkeği o kadar aşağı, o kadar miskin görmekten düşmanlığına nefret rengi karışırdı. Bu ikisinin arasında senelerce süren bir cehennem hayatı oldu” (Uşaklıgil, 2016, s. 25). Firdevs Hanım'ın evliliği boyunca kocasını küçümsemesi, çocuk sahibi olmanın kendisini değersizleştirdiğini düşünmesi, farklı yollara sapmasına ve kocasını aldatmasına yol açmış, kendi için bir kaçış alanı oluşturmuştur.

Firdevs Hanım'a ek olarak Bihter'de de bazı megaloman düşüncelerin olduğu, ihanet ettiğini kendine yakıştıramamasından dolayı kendine çözüm yolları aradığı tespit edilmiştir. Adnan ile evli olan Bihter, Behlül ile ilişkisinin başladığı dönemde kendini

aldatan bir kadın olarak kabullenememiş, Behlül'ün kendisini kullanma ihtimalini sindirememiştir.

“Bu düşünüş onda bütün savunma yeteneklerini, dayanıklılık hislerini yok etmişti; böyle, sabahleyin, o düşünüşün heyecanı ertesinde kendi kendisinden öğrenirken varlığının gizli derinliklerinde bir farkındalık alevi duyuyordu ki artık bu başlayan düşünüşü izlememek, yine o odaya, yine onun kollarına dönmek mümkün değildir. Behlül'ün hatırasında rastlantıya sahip olunmuş bir sokak kadını olarak kalamazdı, artık onun hayatını eline almalıydı, onun olmalıydı, onu sevmeliydi, sevmeye çalışmalıydı; bu aşk günahının geleceğine onu düşürecek değil yükseltecek bir yol belirlemeliydi” (Uşaklıgil, 2016, s. 205-206).

Bihter'in bu düşünceleri, kendi kendine hissettiği aşağılık duygularını kabullenemediği, taşıdığı büyüklük algısını, dönüştüğü kişiden memnun olmadığını ve bu kişiyle yüzleşemediğini bu nedenle de en azından kendisini daha kıymetli hissettirecek, bu davranışlarına degecek bir aşk yaşamak istediğini gösterir niteliktedir. Bu noktada da en önemli husus, Behlül'ü kontrol edebilmesidir. Nitekim romanın sonunda aşağılık duyguları daha da artan ve Behlül'ü de ilişkisini de kontrol edemeyen Bihter, böyle bir ihanetle anılmaktansa ölmeyi yeğlemiştir. Aynı zamanda Bihter'in çocukluk döneminde yitirdiği düşük kendilik saygısını megalomaniyle telafi etmeye çalıştığı düşünülebilir.

Zavallı Necdet'teki Meliha, ahlak olarak kendisinden daha üstün olan Müzehher'i sırf kıskandığı için küçümsemiş, kendisiyle yarışacak kadar bile ciddiye almamıştır. İçten içe kendisinden daha üstün olduğunu bildiği Müzehher'in Necdet ile evlenme ihtimalini engellemeye çalışmıştır.

“Meliha bir kere beni, bir kez de Müzehher'i süzdü. Bu alık, söz anlamaz, nükte bilmez kızı kendisiyle rekabete layık görmüyordu. Müzehher'de sözlerin inceliklerini anlayacak bir zekâ belirtisi göremiyor, beni elde edecek bir cazibe bulamıyordu. Kendisini tutamadı, gülmeye başladı. Bu kahkahasını açıklamak için Müzehher'e dedi ki:

-Öyleyse siz Necdet Bey'i layıkıyla tanımıyorsunuz. Benim bildiğim gibi onu bilseniz...” (Saffet Nezih, 2023, s. 135).

Meliha bu davranışları sergilerken, aslında kendi adına doğru seçimler yapmadığının, İbrahim Şemsi ile evlenerek ve başlangıçta Müzehher'i küçümsemiştiği gibi Necdet'i de küçümseyerek hata yaptığının farkındadır. Ancak yine de Müzehher'i aşağı görmekten

geri durmamış, Necdet'in nazarında Müzehher'i değersizleştirmeye ve kendini yüce göstermeye çalışmıştır.

Meliha'daki büyüklük duygusunun görüldüğü bir diğer yer ise başlangıçta Necdet'i kendine layık görmemesidir. Necdet'i kendine layık görmeye başladığında da eşi İbrahim Şemsi'ye aynı bakış açısıyla bakmıştır.

Bu incelemeler ışığında *İntibah*'taki Mehpeyker'in megaloman yapısı Kohut'un değersizleştirme ve yüceltme hakkında sarf ettiği sözlerle ve Wardetzki'nin kadınlardaki megaloman yapının kolay zedelenebilirliğini belirtmesiyle açıklanabilir. *Cezmi*'deki Şehriyar'da da aynı durum söz konusudur. Kohut'un tespitlerinden yola çıkarak Perihan'ı megaloman düşüncelerinden ötürü kendi kendine değersizleştirdiği ve Adil Giray'ın kendini sevdiğini düşündüğü tespit edilmiştir. Aynı zamanda Wardetzki'nin ifade ettiği kolay zedelenebilirlik Şehriyar'da bulunmaktadır. *Muhadarat*'taki Calibe'nin megaloman yapısı Mahler'in bahsettiği çocukluktan gelen düşük kendilik saygısını telafi etmeye çalışmayla ilişkilendirilebilir. Calibe, Kohut'un da değindiği değersizleştirmeyi, Süha'ya layık görmüş, megaloman yapısını yansıtmıştır. *Bir Muâdele-i Sevdâ*'daki Bedia, hem Kohut'un iddia ettiği megalomaniden kaynaklanan değersizleştirmenin hem Kernberg'in bahsettiği megalomaniden haz almanın hem de Wardetzki'nin öne sürdüğü megaloman yapının kolay zedelenebilir olmasının bir örneğidir. *Aşk-ı Memnu*'da megalomani iki kadında görülmüştür. Bu kadınlardan ilki olan Firdevs Hanım, Kohut'un söz ettiği megaloman bakış açısına ve değersizleştirmeye sahiptir. Aynı zamanda çocuklarına olan tutumu da onun bu yapısının Wardetzki'nin de belirttiği gibi oldukça zedelenebilir olduğunu göstermektedir. Bihter'in megalomanisinde ise Mahler'in ifade ettiği çocukluktan gelen düşük kendilik saygısını telafi etmeye çalışma ve Wardetzki'nin iddia ettiği kolay zedelenebilirlik mevcuttur. Son olarak *Zavallı Necdet*'teki Meliha'da da Kohut'un değersizleştirmesi ve Wardetzki'nin kolay zedelenebilirliği yer almaktadır. Söz konusu değersizleştirmeyi hem Necdet'i kendine layık görmeyerek hem de Müzehher'i kendinden alçak görerek yansıtmıştır. Çalışmaya dâhil eden romanlara megalomani bağlamında bakıldığında, ulaşılan verilerin oldukça kısıtlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Narsistik kadınların kırılğan yönlerinin büyüklük algılarından daha kuvvetli olması ve ele alınan dönemde yüzeysel kahramanların yazılması, söz konusu başlık için oldukça az örneğe rastlanılmasına yol açmıştır.

5.1.2. Manipülasyon

Narsistik kişilik bozukluğunun en belirgin özelliklerinden biri olan manipülasyon, narsistik kadınlar için de sık tercih edilen bir yöntemdir. Bu bireyler gerçek benliklerini, değersizlik hislerini, öz güvensizliklerini çevrelerini manipüle ederek gizlemeye çalışırlar. Narsistik kadınlardaki manipülasyonun daha çok aşırı uyum göstererek gerçekleştirildiği veya mağduriyet algısı oluşturularak yapıldığı ya da dışılıklerini kullanarak sağlandığı ifade edilebilir. Wardetzki (2019), manipülasyonun narsistik kadınlar için gerçek benliği gizlemenin bir yolu olduğunu düşünmüştür. Ona göre sahte uyum ve manipülasyon, partneri kendinin mükemmel olduğuna inandırmanın bir yoludur. Aynı zamanda Wardetzki'nin (2019) narsistik kadınların manipülatif yapısı hakkında belirttiği bir diğer olgu çaba gösterdikleri takdirde kendileri dışındaki insanları manipüle etmenin oldukça kolay olduğu düşüncesine sahip olmalarıdır. Bu durum da bu kadınların büyüklenmecilikleri ve istekleriyle ilişkilendirilebilir. Green, MacLean ve Charles (2019), narsistik kadınlardaki manipülasyonun ilişki başlangıcında partnere karşı kullanıldığını, uyumlu davranışlar ve utangaçlıkla sahte bir benliğin meydana getirildiğini düşünmüşlerdir. Aynı zamanda ilişki başında düalist bir kimlikle (hem savunmasız hem büyüklenmeci) kendilerini tanıtmaları bu bağlamda önemlidir. Diğer yandan narsistik kadınların kindarlık ve baskıcılıklarını da feminen bir maskeyle gizlediklerini belirtmişlerdir. Blinkhorn, Lyons ve Almond (2015), narsistik kadınlarda manipülasyonun önemine dikkat çekmişler ve özellikle cinselliğin manipülatif bir nitelikte kullanıldığını öne sürmüşlerdir. Bu başlık altında incelenen romanlar, *İntibah*, *Cezmi*, *Muhadarat*, *Bir Muâdele-i Sevdâ*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet* olarak belirlenmiştir.

İntibah'taki Mehpeyker, fuhuşla geçimini sürdürmektedir. Ali Bey'i tanıdıktan ve onun tarafından sevildikten sonra onun ilgisini kaybetmemek uğruna her şeyi yapmış, her türlü yola başvurmuştur. Ali Bey, Mehpeyker'in gerçek kimliğini öğrendiğinde, geçmişini çarpıtarak anlatmış, kendini acındırmış, Ali Bey'i manipüle ederek ilişkisini devam ettirmiştir.

“Soysuz kadın, gerçek duyguların ve olayların en etkililerini bir yere topladı ve aralarına büyük bir beceriyle birtakım yalanlar serpiştirdi. Daha sonra iddialarının doğruluğuna kanıt olması bahanesiyle sonsuza kadar ayrılma eğilimi gösterdi. Düzenlediği ikna edici sözleri durumun gereğine ve Bey'in

vicdanının yeteneğine göre o kadar etkili düşürdü ki, zavallı delikanlı, kızın sözü devam ettikçe nefretten şefkate, şefkatten tereddüde geçti. Sonunda aşkın etkisi duygularının tamamına üstün geldi ve yakaran bir tavırla kızın eline sarıldı” (Namık Kemal, 2019, s. 52).

Mehpeyker’in Ali Bey’i manipüle ederken en çok başvurduğu yolların yalan söylemesi, mağduriyet algısı oluşturması ve dişiliğini kullanması olduğu belirtilebilir.

Cezmi’deki Şehriyar’ın manipülasyon konusunda oldukça başarılı olduğu, Şah’ı kandırarak kendi emellerine hizmet ettirdiği, böylece ülkenin yönetiminde söz sahibi olduğu, Şah’ı manipülasyonlarıyla kandırırken de gerçek benliğini gizlediği düşünülebilir. Şehriyar’ın, benzer manipülasyonları Adil Giray’a da denediği fakat amacına ulaşamadığı söylenebilir.

Muhadarat’taki Calibe, kendisinden yaşça büyük Sai Efendi ile sırf zenginliği için evlenmiş, kendini olmadığı biri gibi yansıtmış, gerçek benliğini gizlemiş kısa sürede evin tüm kontrolünü ele geçirmiş, Sai Efendi’ye her istediğini yaptırmaya başlamış hatta çocuklarıyla arasını açmıştır. Çocuklardan nefret etmesine rağmen bunu hiçbir zaman Sai Efendi’ye yansıtmamıştır. Calibe’nin bu beceresi manipülasyon konusunda oldukça iyi olmasıyla açıklanabilir. “Her aktristin becerisi bir dalda olup kimisi trajik, kimisi komik olur. Calibe her iki dalda da istediği rolü büyük bir beceri ile oynayarak, birinci sınıf aktrislerle bile taş çıkartmaktaydı” (Fatma Aliye, 2011, s. 69).

Calibe roman boyunca çok uzun bir süre manipülasyonlarına devam etmiş, bu yolla istediklerine ulaşmış, gerçek benliğini gizleyerek kendini Sai Efendi’ye uyumlu biri gibi göstermiş, yalanlardan ve güzelliğinden yararlanmış. Sai Efendi’den yaşça küçük olması, gençliğini ve dişiliğini onu etkilemek için kullanmasına yardımcı olmuştur.

Bir Muâdele-i Sevdâ’daki Bedia, manipülasyon konusunda oldukça yetenekli olan narsistik eğilimlere sahip bir kadındır. Fatin’i seven Bedia, ailesi tarafından Naki ile evlendirilmiş, evlendikleri gece Naki’nin kendisini evden göndermesi ve boşaması için aslında hiç umurunda olmayan olayları Naki’ye karşı kullanmıştır. Naki kendinden önce iki kez evlenmiştir. Naki’nin geçmişini bilen Bedia kendisini bir kurban gibi gösterip, Naki’yi suçlamıştır. “Sizin için hatırlaması şimdi gereksiz görünen o iki gelin birer zulüm görmüş geçmiş; fakat benim için birer geleceğin aynasıdır. Bilinen neticeye kadar şu

konak içinde acılarla geçireceğim hayatın bütün ayrıntılarını o aynalarda dehşetle seyredibilirim” (Gürpınar, 1972, s. 54).

Naki ile evlenmeyi istememe sebebini sanki Naki'nin geçmişiymiş gibi yansıtmıştır. Fakat asıl sebep Bedia'nın Fatin'e olan takıntılı aşkıdır. Üstüne üstlük kendini çok namuslu gibi göstermiş, hayatı boyunca bakire kalacağını iddia etmiştir. Bu yalanlarıyla Naki'yi aşağılık, kendini yüce gibi hissettirmiştir. Gerçek kimliğini manipülasyonlarıyla gizlemiştir. İlk etapta kendinden emin olan Naki, gün geçtikçe Bedia'yı özlemeye, ona hak vermeye ve onun peşinden koşmaya başlamıştır. Naki, Bedia'yı kazanmak için aylarını harcamış, yalnızca bir gece konuşabildiği kadının sözlerini aklına kazımış, kendini yargılamıştır.

“Ben seviyecek adam mıyım? Bu yaşta iki karı bırakmış. Üçüncüsünü ilk gecede kovmuş ahlaksız bir çapkın... Ah Bedia... Ah Bedia... Seni bir kere ele geçirsem ayaklarını gözyaşlarımla ıslata ıslata bütün günahlarımı affettiririm. Yarım gecelik o parlak görünüşünle, buluşmamızla sen beni terbiye ettin” (Gürpınar, 1972, s. 93).

Naki'nin kendini bu denli aşağılık hissetmesi, tüm öz güvenini ve hayat enerjisini kaybetmesi, Bedia'nın manipülasyon konusundaki başarılarını kanıtlar niteliktedir. Bu noktadan sonra Naki, uzun bir süre çabalayarak Bedia ile barışmış ve hayatının en iyi altı ayını geçirmiştir. Bedia onu sevdiğine inandırmıştır ve yer yer cinselliğini kullanmıştır. Fakat altı ay sonra Bedia'nın tuhaf davranışları başlamış, Naki ile odasını ayırmış, devamlı kavga çıkarmış, histerik davranışlarının sorumlusunu da yine Naki'ymiş gibi yansıtmıştır. Naki'ye olan bu kötü davranışlarının sebebini, ona güven duymamasıymış gibi göstermiştir. Hatta Naki'yi kendisini aldatmakla suçlamıştır. Naki, Bedia'nın anlamsız davranışlarının sebebini Fatin'in karısı Nazire ile tanışmasıyla öğrenmiş, dünyası başına yıkılmıştır. Naki'yi aldatmakla suçlayan Bedia, aslında Fatin ile Naki'yi aldatmıştır. Bedia ve Fatin'in mektuplarını okuyan Naki bunca zaman nasıl manipüle edildiğini fark etmiştir.

“Size karşı kullanacağım üstünlük silahı kocam Naki Bey'di. Bütün gücümle hile silahıma sarılmam gerekti. Talih beni onun değil, onu benim ayağıma gönderdi. Sizi aradığım yerlerde ona rastladım. O zavallı bütün gençlik halleriyle beni seviyordu. Sizi hatırlayarak, biraz da onu düşürecekim seveda çıkmazının acıklı sonunu, bu yüzden uğrayacağı mutsuzluğu düşünerek bir gün Kâğıthane'de iki damla gözyaşı döktüm. Bu üzüntü gözyaşlarımı ona gösterdim. O budala bu yaşlara aldandı. Ertesi hafta تنها bir ağaç altında

görüştük. Olanca kandırma gücümü sarfettim. Onu inandıracak sözler söyledim. Barıştık” (Gürpınar, 1972, s. 149).

Bedia, Fatin’i kendisine geri döndürmek uğruna Naki’nin aşkını kullanmış, onu kandırmıştır. Bir süre sonra Fatin’i geri döndürmeyi başardığında da Naki’den ayrılmanın yollarını aramıştır. Ancak bu ayrılık teşebbüsünde bile dürüst olmamış, Naki’nin kendisinden ayrılmasını sağlayacak hamleler yapmıştır.

“Açıktan açığa ‘Ben seni sevmedim, seni sevemeyeceğim; beni bırak,’ desem hakkımdaki muhabbeti beni boşamaya engel olduğunu bildirerek boşamamakta direnecek. Onun iyisi ben kendini sever görünerek bu yalancı muhabbetimi sıkıcı, rahatsız edici kıskançlıklar, dayanılmaz hırçınlıklarla çekilmez bir dereceye vardırıarak herifi önce canından sonra kendinden bıktırıp başarı sağlamaktır” (Gürpınar, 1972, s. 150).

Naki, öğrendiği gerçeklerin ardından Bedia’ya onun gibi davranmış, oyununu devam ettirmiştir. Bu esnada Fatin’den hamile kalan Bedia, Naki’den kurtulamayınca daha da alçalarak Naki’nin kendisinden vazgeçmesini amaçlamıştır. Naki bebeğin varlığını duyunca bebeğin kendisinden olmasının imkânsız olduğunu dile getirmiş, Bedia Naki’nin bu şüphesini dahi kendi emelleri için kullanmıştır.

“Ben böyle müthiş bir şüphe altında yaşayamam. Bundan sonra koca diye yüzünüze bakamam. Yarın sabah eşyalarımı toplayayım, babamın evine gideyim. Mümkün değil burada oturamam. Ah ne alçaklık... Naki, bu alçaklık... Şu saatten tezi yok, beni bırakınız” (Gürpınar, 1972, s. 182).

Tüm bu örneklerden hareketle, Bedia’nın kendi amaçlarına ulaşmak için her türlü yalana ve manipülasyona başvurduğu, kendi alçaklığını bu maskeyle gizlediği, mağduriyet algısı yaratarak sorunlarla baş ettiği ifade edilebilir. Bedia, kendine bile itiraf edemese de manipülasyonlarını yalnızca Naki’nin kendisini boşamamasından korktuğundan yapmamıştır. Naki onun kim olduğunu yüzüne söyleyip kendisini serbest bıraktığında, Naki’nin sevgisini kaybetmiş olmanın pişmanlığını yaşamıştır. Hatta ilaç alıp Fatin’in bebeğini düşürmüş, Naki’den defalarca af dilemiş, Naki’ye onu sevdiğini söylemiştir. Dolayısıyla Bedia’nın manipülasyonlarının altında yatan gerçek benliğinden kendinin bile haberdar olmadığı söylenebilir.

Aşk-ı Memnu’daki Firdevs Hanım, manipülasyon konusunda bu romandaki en başarılı olan kadın kahramandır. Nihal ve Behlül konusunda yaptığı hamlelerle romanın akışını değiştirmiş, Nihal’in ve Behlül’ün birbirlerini fark etmelerini sağlamış, nişanlanmalarına

vesile olmuştur. Söz konusu hamlesini yapmasında en önemli etmen kızının dolayısıyla da kendi düzeninin bozulmamasıdır. Kendi rahatı için, kızının mutluluğunu göz ardı etmiştir.

‘‘Bihter tereddüt etmeksizin cevap verdi:

‘Bunun nedenini anlamaklığınız gerekirdi. Bu evlilik düşüncesini Adnan Bey’in zihnine siz soktunuz, yine sizin çıkarmaklığınız gerekiyor; size onun için başvuruyorum’

Firdevs Hanım biraz doğruldu:

‘Adnan Bey’in zihnine bu düşünceyi koymak için pek çok nedenler buldum fakat onu çıkarmak için bir neden görmüyorum.’’ (Uşaklıgil, 2016, s. 378).

Zavallı Necdet’teki Meliha, kendisine çok uzun süredir âşık olan Necdet’in yakın dostu İbrahim Şemsi ile evlenmiş sonrasında ise Necdet’e âşık olmuştur. Fakat etik duyguları gereği Necdet’in ondan uzak durması, mesafeli davranması Meliha’yı daha da hırslandırmış, Necdet’i kendisiyle olması için ikna etmeye çalışmıştır.

‘‘Aşkımız, dedi, beni o sırada çıldırtmıştı. Siz beni mazur görmeliydiniz. O kadar uzaklara kaçarak, bana kendinizi göstermeyerek aşağılayıcı bir karşılıkta bulunmamalıydınız. Beni yüzünüzü görmekten, sohbetinizi dinlemekten mahrum ettiniz, dayanılmaz bir azap içinde bıraktınız. Onun için size bugün bazı sitemlerde bulunmuştum. Haklı değil miyim?’

Ben cevap vermiyordum. Bu büyüleyici şivenin kalbimde uyandırdığı tesirler, hisler beni kendimden geçirmiş, bırakmıştı’’ (Saffet Nezihi, 2023, s. 108).

Meliha’nın Necdet’e olan bu sitemin aksine Necdet’in Meliha’ya olan tutumunda bir yanlışlık olmamış, arkadaşını ihanet etmemek için Meliha’yı kendinden uzaklaştırmıştır. Fakat Meliha bu uzaklaştırmadan duyduğu üzüntüyü bile demagoji unsuruna çevirerek Necdet’in suçlu hissetmesine yol açmaya çalışmıştır. Aynı zamanda Meliha’nın cinsellik yoluyla Necdet’i manipüle etmeye çalışması da bu bağlamda örneklenebilir.

Tüm bu veriler ışığında, *İntibah*’taki Mehpeyker’in ve *Cezmi*’deki Şehriyar’ın Wardetzki’nin belirttiği gibi manipülasyonla gerçek benliklerini gizledikleri ifade edilebilir. Aynı durum *Muhadarat*’taki Calibe’de de vardır fakat Calibe’nin güzelliğini kullanarak Sai Efendi’yi manipüle etmesi Blinkhorn, Lyons ve Almond’ın görüşleriyle bağdaştırılabilir. Calibe’nin ilişkinin başında Sai Efendi’ye uyumlu bir portre çizmesi de

Green, MacLean ve Charles'ın manipülasyon olgusuyla ilişkilidir. Manipülasyon başlığı altında en çok veri elde edilen kahramanın *Bir Muadele-i Sevdâ*'daki Bedia olduğu söylenebilir. Bedia'nın kendi emelleri için Naki'yi sınır tanımaksızın kullanması ve çok uzun bir süre boyunca yalanlarıyla kendini haklı çıkarması, Naki'yi de suçlu hissettirmesi onun bu konudaki başarısını gösterir niteliktedir. Onun bu davranışları Wardetzki'nin öne sürdüğü gerçek benliği gizlemeyle ve emellerini gerçekleştirmeyle ilgilidir. Fatin'i geri kazanmak için Naki'yi manipüle etmiş ve kullanmıştır. Bedia'daki bir diğer manipülasyon tekniği ise cinselliğini Naki'ye karşı kullanmasıdır ve bu durum Blinkhorn, Lyons ve Almond'ın düşünceleriyle ilintilidir. *Aşk-ı Memnu*'daki Firdevs'in manipülasyonları, Wardetzki'nin narsistik kadınların kendi istekleri doğrultusunda diğer insanları kolay manipüle edebilme potansiyelinden bahsetmesiyle bağlantılıdır. Son olarak *Zavallı Necdet*'teki Meliha da yine Wardetzki'nin söz ettiği kendi istekleri uğruna manipülasyona başvuran kadınlardandır. Aynı zamanda Blinkhorn, Lyons ve Almond'ın söz ettiği cinselliği manipülasyon maksadıyla kullanmayı da Meliha'da gözlemlemek mümkündür.

5.1.3. Haset ve Kıskançlık

Narsisizmin haset ve kıskançlık ile olan ilişkisi, Melanie Klein'ın (2011) çalışmalarıyla derinleşmiş, kendisinden sonraki araştırmacılar için de bir basamak oluşturmuştur. Klein'ın kuramında narsisizmin, hasede karşı bir savunma mekanizması olduğu ifade edilebilir. Ayrıca Klein, kıskançlığın kaynağını da haset olarak görmüştür. Klein'a göre haset duyulan nesnenin değersizleştirilmesi yine hasede karşı oluşturulan bir savunma mekanizmasıdır. Klein, hasedin yıkıcı etkilerinin olduğunu da belirtmiştir. Kernberg (2019), hasedi patolojik narsisizm ile bağdaştırmış ve hasedin oral-saldırganlık mekanizmasına yol açabileceğini düşünmüştür. Diğer yandan Kernberg (2019) narsistik kişilerin sahip olamadıkları şeylere sahip görünen ya da sahip olan kişilere derin bir haset duyduklarını vurgulamıştır. Konuya narsistik kadınlar bağlamında bakıldığında ise Kernberg (2011), bu kadınların idealize ettikleri partnerlerle ilişki kursalar bile söz konusu partnerlerine karşı bilinçdışlarında haset beslediklerine değinmiştir. Haset ve kıskançlık narsisizme sahip kişilerdeki ayırıcı özelliklerden olduğu gibi narsistik kadınlarda ataerkil toplum yapısından dolayı karşı cinse duyulan öfkeyle daha farklı bir anlam kazanmıştır. Mükemmel ve tüm güçlü olma isteğiyle yetersizlik hissinin

getirilerinden olan bu duygular, 19. yy. Türk romanının kadın kahramanlarında genel olarak romantik ilişkiler bağlamında gözlemlenmiştir. Bu durum, romanların yazıldığı dönemdeki kadın cinsiyetinin toplumsal yeriyle alakalıdır. Genellikle evde ya da aile hayatında kaleme alınan kadınların haset ve kıskançlıkları, romantik ilişkilerindeki rakibin varlığıyla ön plana çıkmıştır. Bu başlık altında ele alınan romanlar ise *İntibah*, *Zehra*, *Bir Muâdele-i Sevdâ*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet* olarak belirlenmiştir.

İntibah'ta, Ali Bey, Mehpeyker'i terk ettikten sonra ahlâk bakımından onun tam zıddı hatta ideal olan Dilâşub ile ilişkiye başlamıştır. Mehpeyker ise hem Ali Bey'in Dilâşub'a olan sevgisini kıskanmış hem de Dilâşub'un kendinden üstün olduğunu bildiğinden haset duygusunda boğulmuştur. "Bu görüşmede rakibiyle kendini karşılaştırmaya başladı. Fakat feleğin dayanılmaz aksiliğine uğrayarak güneş karşısına geçmiş mehtap gibi yüzünün parlaklığı kendi gözüne de tamamıyla hiç hükmünde göründü" (Namık Kemal, 2019, s. 91). Dilâşub'un her yönünü kıskanan Mehpeyker, onun da kendisiyle aynı duruma düşmesini arzulamıştır. Ona duyduğu kıskançlığın kaynağı hasettir.

"Mehpeyker bu açıdan da Dilâşub'un alt derecesinde bulunduğunu görünce kızgınlığından ifrit kesilmeye başladı. Eğer rakibini kendinden değersiz bulsaydı ihtimal ki, Ali Bey'e olan kininin birazı olsun -gönlünde kendisinden aşağı bir yaratığa yer verdiği için- hakarete dönüşürdü. Fakat hem bir sevgili kaybetmek hem de onu her yönüyle kendinden üstün bir rakibe teslim etmek Mehpeyker gibi çirkinliklerle beslenmiş kötü bir kadının değil, en terbiyeli, en hatırlı kadınların bile kolaylıkla katlanabileceği beladan değildir" (Namık Kemal, 2019, s. 92).

Aslında kendini değersiz gören, geçmişinden sakınan, yargılanmayı sindiremeyen ve kırılma gösteren Mehpeyker, Dilâşub'a duyduğu kıskançlık ve hasetle intikam planları yapmaya başlamıştır. Bunların yanında, Mehpeyker'in haset duyduğu nesneyi değersizleştirmeye çalışması onun savunma mekanizmasıdır. Ali Bey'in kendisini bırakıp Dilâşub ile olması, Mehpeyker'in sahip olduğunu düşündüğü aşkı kaybetmesi, söz konusu hasedini ve kıskançlığını derinleştirmiştir.

Zehra'daki, hayatı boyunca hasetten doğan kıskançlığıyla mücadele eden Zehra, Sırrıcemal isimli cariyenin evlerine gelmesiyle kıskançlığın doruk noktalarını yaşamış, Suphi ile Sırrıcemal'in aralarında bir şey yokken bile kendi kendine kuruntulara kapılmıştır. Suphi Sırrıcemal'e ilgi göstermediği hâlde Zehra kendi kırılma yapısının etkisiyle Sırrıcemal'e haset duymaya hatta ona eziyet etmeye başlamıştır.

“Daha Sırrıccemal görülmek üzere yalıya geldiği gün Zehra’nın yüreği hoplamıştı. Gerçi kendisi de güzellik ve vücudunun oranı bakımından Sırrıccemal’den aşağı kalmazdı. Fakat kıskanç kadın, kalbindeki kırgınlıklar içinde Sırrıccemal’i kendisinden kat kat güzel bularak hem haset hem kıskançlık damarları harekete geçmişti” (Nabizade Nazım, 2023, s. 30).

Zehra’nın Sırrıccemal’e duyduğu haset ve kıskançlık günden güne artmış, Sırrıccemal’in masum olduğunun farkında olsa hatta ona acısa dahi yaptığı eziyetlerden zevk almıştır. Zehra’nın bu davranışları, Sırrıccemal’e zarar verdikçe kendini daha üstün hissetmesiyle açıklanabilir. “Gün geçtikçe Zehra, Sırrıccemal’de ilk etkilerin izlerini görmeye başladı. Kızcağzın hüznü artmakta, gittikçe düşünceli görünmekteydi. Olanca neşesi kaçmış ve adeta göz alıcı rengi uçmuştu. Buna karşı Zehra son derece sevinçliydi” (Nabizade Nazım, 2023, s. 34).

Zehra’nın Sırrıccemal’e duyduğu bu hisler daha da büyümüş, Suphi’nin hayatına üçüncü bir kadın girmesini sağlayacak kadar ileri gitmiştir. Bu sayede Sırrıccemal’e de kendi hissettiği değersizliği yaşatmıştır. Zehra’nın Sırrıccemal’i değersizleştirerek ve yıkıcı davranışlar sergileyerek hasediyle baş etmeye çalıştığı söylenebilir. Diğer yandan Sırrıccemal’in Suphi’ye sahip olacağını düşünmesi, Kernberg’in narsistik kişilerdeki haset hakkındaki yorumlarıyla açıklanabilir. Zehra’nın Sırrıccemal’in Suphi’ye sahip gibi görüldüğünü algılaması hasedini tetikleyen nedenlerdendir.

Bir Muâdele-i Sevdâ’da ailesinin isteğiyle zorla Naki ile evlendirilen ancak gönlü de akli da eski sevgilisi Fatin’de olan Bedia, ikisinin de evlenmesine rağmen Fatin’den vazgeçmemiş, Fatin’in karısına duyduğu kin ve kıskançlığı mektuplarıyla yansıtmıştır.

“Hayır Fatin, hayır... Ben annemin, babamın paylamaları, azarları altında, özleminizin acıları içinde bütün üzüntülerimle yalnız başıma ağlayıp inlerken, siz öbür tarafta, isterse nikâhlınız olsun, başka bir kadınla zevk edemezsiniz. Bunu insan vicdanı değil, en katı kalpler bile doğru görmez.

O göçmen midillisi kıyafetli karıyı nereden buldunuz? Mümkün değil sizi onunla yaşatmayacağım” (Gürpınar, 1972, s. 135).

Bedia, mektuplarına yanıt alsa bile Fatin’in karısını kıskanmaya devam etmiştir. Fatin’in ilgisinin ve sevgisinin tamamen ona ait olmamasından ve karısından boşanmamasından dolayı tatmin olmamış, başarısızlık hissi yaşamıştır. Fatin’in karısının Fatin’e sahip olduğunu düşünmesi Bedia’nın hasedini ve kıskançlığını körüklemiştir.

Aşk-ı Memnu'daki Nihal'in babasına olan ölçüsüz kıskançlığı, sevgi açlığından kaynaklanmaktadır. Annesiz büyüyen, hayatının merkezi babası olan Nihal'in Adnan Bey'in Bihter ile evlenmesinin ardından tüm gündemi Bihter olmuş, babası dâhil yalındaki herkesi Bihter'den kıskanmaya başlamıştır. İlgisizliğe tahammülü olmayan Nihal, başlangıçta Bihter ona yakın davransa da Bihter'e düşmanlık göstermiştir.

“Eve bir kadın geleceğini öğrenir öğrenmez bunun temel niteliğini düşünememeksizin sırf duygusal, sırf sinirsel bir acı duymuştu; bu konuda muhakemesinin hiçbir etkisi yoktu. Bu duygu en doğru olarak kıskançlık deyimine özetlenebilirdi: O gelecek kadından her şeyi, hele babasını, Bülend'i, daha sonra Beşir'i, bütün ev halkını, evi, eşyayı, hatta kendisini kıskanıyordu; bu sevilmiş şeylerin içine girmekle o kadın bunları çalacak, elinden alacak; evet, nasıl, pek iyi çözümlemiyor, açıklıkla düşünemiyor fakat ruhu hissediyordu ki o geldikten sonra kendisi şimdiye kadar sevdiklerini artık sevmeyecekti” (Uşaklıgil, 2016, s. 105).

Nihal'in Bihter'e karşı bu denli haset ve kıskançlık beslemesindeki en temel neden, dinmek bilmeyen bir sevgi ihtiyacının olması ve Bihter'in babasının tüm sevgisini kendisinden aldığı düşünmesidir. Annesiz büyümesinden dolayı bir yanı eksik kalmış gerek babasıyla gerek evdekilerle bu yokluğu gidermeye çalışmıştır. Fakat Bihter'in gelmesiyle hem annesine duyduğu özlem hem de unutulma ve sevilme korkusu tetiklenmiş, babasının artık onu sevmediğini düşünerek sebepsiz yere Bihter'i kıskanmıştır.

Aynı romandaki Bihter de kıskançlık duygusunu üst düzeylerde yaşamaktadır. Behlül'ün kendinden uzaklaşmasını ve kendisini başka kadınlarla aldatmasını ilk etapta tolere etse de Nihal mevzusunun başlamasıyla kendini kaybetmiştir. Çünkü ilk defa Behlül'ün başkasına ait olacağını düşünmüştür. Nihal'in Behlül'e sahip olma ihtimali Bihter'i tüketmiştir. Bu doğrultuda intikam planlarına ve kin duygusuyla hareket etmeye başlamış ve hasedi yıkıcı bir niteliğe evrilmiştir.

Zavallı Necdet'teki Meliha, kendisine rakip olarak bile görmediği Müzehher'in, Necdet tarafından ilgi görmesini kaldıramamış, Necdet'in ona âşık olmadığını bilmesine rağmen yalnızca onunla vakit geçirmesini dahi şiddetle kıskanmıştır.

“Sizi şiddetle kıskanıyorum. Kimden? Esmer, çirkin, eğitimsiz bir kızdan. Niçin kıskanıyorum biliyor musunuz? Çünkü o artık sizinle daima beraber bulunuyor. Bense sizden uzak kalıyorum. Onu sevmeyeceğinizi biliyorum.

Ooh! Buna kati olarak eminim. Kendisini size sevdirecek güzelliklerin, cazibelerin hiçbirisi onda yok. Fakat ben onun talihini, konumunu kıskanıyorum” (Saffet Nezihi, 2023, 139).

Sevilme ihtiyacını İbrahim Şemsi ile giderebileceğini düşünen ve onunla evlenen Meliha'nın bu evlilikle beraber hayal kırıklığına uğraması tüm beklentilerini Necdet'e yöneltmesine neden olmuştur. Necdet'in Müzehher ile olma ihtimali gündeme geldikten sonra Meliha, isteklerine ulaşamama ve Necdet'i kaybetme korkusuyla Müzehher'e derin bir kıskançlık duymaya başlamıştır. Aynı zamanda, Müzehher'e duyduğu haset ve kıskançlıktan ötürü Necdet'in gözünde Müzehher'i değersizleştirmeye uğraşmıştır.

Tüm bu veriler ışığında, *İntibah*'taki Mehpeyker'in Klein'in düşüncelerinden hareketle haset duyduğu Dilâşub'u değersizleştirdiği bu hasetten doğan kıskançlığa sahip olduğu, hasedinin zaman içerisinde yıkıcı bir hâle geldiği ve Kernberg'in fikirlerinden hareketle de Dilâşub'un Ali Bey'e sahip olmasından dolayı hasedinin şiddetinin arttığı ifade edilebilir. *Zehra*'daki Zehra, Kernberg'in de belirttiği gibi Sırrıccemal'in Suphi'ye sahip olacağını düşündüğü için ona derin bir haset duymuş bu hasetle bağlantılı olarak kıskançlık göstermiştir. Aynı zamanda Klein'in öne sürdüğü haset duyulan kişiyi değersizleştirmeye uğraşmış ve yıkıcı eylemlerde bulunmuştur. *Bir Muâdele-i Sevdâ*'daki Bedia'da Kernberg'in de belirttiği gibi sahip olamadığı Fatin'e bir başkasının sahip olmasından dolayı ortaya çıkan haset ve kıskançlık vardır. *Aşk-ı Memnu*'daki Nihal'de ise Klein'in öne sürdüğü hasetten kaynaklanan kıskançlık vardır. Babasını kimseyle paylaşamayan, devamlı sevilme arzusu hissedenden Nihal'in, Bihter'in gelmesiyle beraber sevilmediğini düşünmesi haset ve kıskançlık duygularını hissetmesine yol açmış, hatta saldırgan davranışlarda bulunmasına neden olmuştur. Bihter'de Kernberg'in söz ettiği sahip olamadığı şeye sahip olan kişiye duyulan haset vardır. Nihal'in Behlül'e sahip olduğunu düşünmesiyle Nihal'e haset duymuş, kıskançlık yaşamıştır. Bu başlık altında incelenen kadınların hasetlerindeki ve kıskançlıklarındaki temel nedenin romantik ilişkiler olduğu ifade edilebilir. İncelenen kahramanların kimi kendinde olmayan hasletleri kimi de hayatlarındaki erkeklerin rakibe olan ilgisini kıskanmıştır. Kıskançlığı daha ileri bir seviyeye taşıyan unsur haset olmuş, haset duygusunun etkisiyle de söz konusu kadınların riskli davranışlarda buldukları gözlemlenmiştir. Bu kadınların haset ve kıskançlıklarının kaynağının da kendilerine karşı hissettikleri değersizlik duygusu olduğu söylenebilir.

5.1.4. Hırs/Rekabet

Sahte benliğin büyülenmeci bölümünde yer alan bir diğer özellik hırs ve rekabettir. Kohut (1998a), narsistik kişilerdeki hırsın, büyülenmeci fantezilerinde görüldüğünü öne sürmüştür. Konuya kadın narsisizmi açısından bakan Wardetzki (2019), narsistik kadınlardaki hırsı baba yokluğunun tetikleyebileceğine değinmiştir. Diğer yandan, narsistik kadınların kendilerini değersiz hissetmelerinden ötürü hayatlarının birçok alanında hırs ve rekabete kapıldıklarını belirtmiştir. Söz konusu hırs ilişkiler içerisinde, iş hayatında ya da okul hayatında mevcut olabilmektedir. Bu hırsı tetikleyen başka bir sebep olarak da çocuğun yetiştiği aile ortamından, bu ortamda narsistik sömürünün yaşanmasından ve değersiz hissettirilmekten söz etmiştir. Bunların yanında Wardetzki, narsistik kadınların erkeklerle devamlı rekabet içinde olmasından ve kendilerini karşı cinse ispatlamaya çalışmalarından da bahsetmiştir. Narsistik kadınlarda başarı hırsının yer aldığını iddia eden bir diğer isim de Lowen (2016)'dır. Özetle, narsisizme sahip bireylerde görülen hırs ve rekabetin özellik yine çocukluk döneminde yaşanan kırılmalara karşı oluşturulan bir savunma mekanizması olarak ve kişinin kendini değerli hissedebilmesini sağlayan bir olgu olarak değerlendirilebilir. Bu kişilerde hırs ve rekabet ile başarı sağlama, tüm güçlülük algısını geliştirme, onaylanma ihtiyacını karşılama gibi beklentiler yer almaktadır. Narsistik kişilerdeki bahsi geçen hırs genellikle kendilerinde en çok eksik olan ya da en çok ihtiyaç duydukları bağlam çerçevesinde yer alır. Konuya 19. yy. Türk romanı kapsamında bakıldığında, incelenen kadın kahramanların en büyük beklentilerinin sevilme ihtiyacı olduğu, bu eksikliği gidermek için ya da romantik ilişkilerinde derin bir hırsa kapıldıkları ifade edilebilir. Bu olgunun yanında, yokluk ve fakirlik içinde büyüme gibi etkenlerin de söz konusu kadın kahramanlarda hırs ve rekabeti tetiklediği belirtilebilir. Bu başlık altında ele alınan romanlar ise *Cezmi*, *Muhadarat*, *Nemide*, *Zehra*, *Bir Muâdele-i Sevdâ*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet* olarak belirlenmiştir.

Cezmi'deki Şehriyar'ın hırs ve rekabet konusundaki davranışları iki türdür. Bunlardan ilki yokluk içerisinde büyümesi ve Şah ile evlenerek geçmişindeki yetersizliği gidermesidir. İkincisi ise Perihan'ın Adil Giray'a âşık olmasıdır. Adil Giray'a karşılıksız bir aşk besleyen Şehriyar, paranın, gücün ve statünün kendisini tatmin etmediğini, tek

isteğinin Adil Giray tarafından sevilme olduğunu fark edince intikam planları yapmış, Perihan'ı alt etmek uğruna uğraşmıştır.

“Seni ölümden kurtaracağım. Köşkümün karşısında bir yere hapsedeceğim. Rekabetten bir gönülde ne kadar kin oluşabileceğini, alacağım intikam ile sana öğreteceğim. Öyle küçük bir odaya hapsedireceğim. Sen zincirler içinde inleyeceksin. Ben Adil ile karşına geçeceğim her gece zevk edeceğim. Kudurduğunu, kendi dişleriyle yiye yiye yok ettiğini göreceğim” (Namık Kemal, 2020, s. 273).

Şehriyar'ın Adil Giray'ın da Perihan'ı sevdiğini öğrenmesi, hırsını daha da artırmış, başarısızlığı ve sevilmemeyi kabullenememiş, ikisinden de intikam almayı planlamıştır. Şehriyar'ın zenginlik hırsı doğrultusunda Şah ile evlenmesi, devletin yönetiminde rol oynaması ve başarı hırsı yaşaması, Adil Giray'a büyüklenmeci fantezilerini atfetmesi bu uğurda aşk uğruna hırsa kapılması, Perihan ile rekabet etmesi onun bu başlık altında öne çıkan yönleri olarak ifade edilebilir.

Muhadarat'taki Calibe için hayatta mutlu olmanın tek yolu paradır. Kendini kıymetsiz hissetmesini bu şekilde gidermeye çalıştığı düşünülebilir. Calibe, zengin bir kadın olma arzusuyla büyük bir hırsa kapılmış, hırsı yüzünden asıl ihtiyaçlarını göz ardı etmiştir. “Calibe'den bir başkası için sevdiğinin varlığı, servet hırsını yenebilirdi. Fakat her şey adamına göre derler. Calibe'de servet ve lüks hevesi galip gelmişti” (Fatma Aliye, 2011, s. 34).

Calibe, Sai Efendi vasıtasıyla zenginliğe eriştikten sonra bununla tatmin olmamış, Süha'yı yeniden kazanmaya çalışmış ancak Süha'dan yüz bulamayınca ve Süha'nın, üvey kızı Fazıla'ya yöneldiğini görünce büyük bir hırsa kapılarak tehditler savurmuştur. “Fakat Süha! Sen bana oyun edecek olursan var ya! Elimden kurtulamazsın. Tehdit ederek gözlerini fazlaca açıp, ellerini Süha'ya uzatarak, tuttuğum gibi senin boğazını sıkırım. Gözlerini oyarım. Ben sevdiğimi kendim için severim, isteklerime uymazsa ezerim” (Fatma Aliye, 2011, s. 162).

Pek çok açıdan Fazıla ile rekabet içinde olan Calibe, Fazıla'nın sevmediği biriyle evlenmesine neden olmuştur. Bunların yanında, Calibe'deki hırsın, başarıya, zenginliğe ve en nihayetinde de sevilmeye odaklı olduğu belirtilebilir.

Nemide'deki Nemide ve Nahit, aynı adama âşık iki kadındır. Nemide ve Nahit'in başka bir ortak özelliği ise ikisinin de sevgi açlığı yaşayarak büyümeleridir. Nemide ve Nail'in nişanlanmasının ardından, Nahit'in Nail'i sevdiğini bilen Nemide, Nahit'i rakip olarak görmeye devam etmiş ve devamlı onu kışkırtmaya çalışmıştır. Nahit ise altta kalmamış, hislerini Nail'e itiraf ederek rekabete devam etmiştir. Her ikisinde de değersizlikten kaynaklanan ve sevilme ihtiyacıyla tetiklenen bir hırs söz konusudur.

Zehra'daki Zehra ve Sırrıccemal, Suphi'nin aşkıyla ve onun tarafından sevilme arzusuyla kendini kaybeden kadınlardır. Sırrıccemal, Suphi ve Zehra'nın evine cariye olarak gelmiş, Zehra kocasına ve her şeyden önce kendine olan güvensizliğinden dolayı Sırrıccemal'i çok kıskanmış, ona türlü eziyetler etmiştir. Suphi'nin Sırrıccemal'e ilgisinin ve sevgisinin başlamasıyla bu iki kadının arasında da sona ermeyecek bir savaş başlamıştır. "Kocasına karşı şimdiye kadar beslemiş olduğu duyguların rengi ve şekli değişerek neredeyse öfkeye dönüşmüştü. Damarlarını şiddetli bir rekabet ateşi yakmakta ve kocasıyla Sırrıccemal'e karşı mücadeleden zevk almaktaydı" (Nabizade Nazım, 2023, s. 41).

Zehra'nın Sırrıccemal'e duyduğu nefret kadar Sırrıccemal de ondan nefret etmektedir. Suphi'nin kendisine olan sevgisinden aldığı kuvvetle Zehra'yı kışkırtıcı hareketlerde bulunmuş, ona karşılık vermekten çekinmemiştir.

"Fakat bu sevda, kızın ahlakını da bozmuştu. Evvela mütevazı ve belki alçakgönüllü olan tabiatı kibre dönmekteydi. Sadece Nazikter'i değil, Zehra'yı bile hakareti altında ezmek arzusuna düşmüştü. Bu arzusunu her haliyle, her sözüyle meydana da koymaktaydı. Hatta bir kere Zehra, en ufak bir bahaneyle celallenerek Sırrıccemal'i dövmeye davranmışken, Sırrıccemal'den adeta karşılık bile görmüştü" (Nabizade Nazım, 2023, s. 45).

Sırrıccemal, Suphi ile ayrı eve çıktıktan sonra bile rekabete devam etmiş, elde ettikleriyle yetinmemiş, Suphi'nin Zehra'yı boşaması için mücadele etmiştir. Onun bu hırsı, Zehra'da da olduğu gibi hem kendine hem de Suphi'ye olan güvensizliği ile ilişkilidir. Aşağılık duygularını hırslarının esiri olarak yok etmeye çalışmıştır. Zehra'dan kurtulsa bile Ürani'ye yenik düşmüştür. Zehra ve Sırrıccemal'in her ikisinde de yer alan sevilme ihtiyacı ve değersizlik hissi, hırslarının artmasına ve birbirlerine rekabet duymalarına yol açmıştır.

Bir Muâdele-i Sevdâ'daki Bedia, kendi Naki, eski sevgilisi Fatin de başka bir kadınla evliyken, Fatin'in peşini bırakmamış, hırsla kapılmış, istediği dönütü alamayınca da Fatin'den intikam almaya çalışmıştır.

“O uğursuz karı ile sizi aynı yatakta zevk eder, tek gönül, tek vücut bildikçe, bu gözlerimin önündeki dayanılmaz sahne her gece rüyalarımında cehennem görüntüleri yarattıkça, aşkımın bir intikam alma sevdasına dönüşmesinden korkunuz sevgilim...

Ben bir âciz kadını. Fakat beni sevk eden muhabbetiniz oldukça her şeyi göze aldirmaktan çekinmem. Yaşarsam sizinle yaşayacağım. Ölüsem yine sizinle birlikte öleceğim” (Gürpınar, 1972, s. 136).

Önce Fatin'i, kendini ve Fatin'i öldürmekle tehdit etmiş, amaçlarına ulaşamayınca Naki'ye dönmüş, onu da intikamının bir parçası haline getirmiştir. Bedia'daki hırsın temel nedeninin sevgi beklentisi olduğu düşünülebilir. Hem Fatin'i kazanmaya karşı duyduğu hırs hem de Naki'yi kaybettikten sonra sergilediği eylemler onun hırsını tetikleyen en belirgin olgunun sevmeye ihtiyaç duyması olduğunu göstermektedir.

Aşk-ı Memnu'daki Firdevs Hanım'ın hayatta en çok haset duyduğu ve en çok rekabet ettiği insanlar kendi kızlarıdır. Güzelliği ve arzuları sayesinde emellerini gerçekleştiren Firdevs Hanım'ın kendi kızlarının kendinden daha güzel genç ve güzel olması onun için dayanılmazdır.

“Yanı başında gittikçe gençleşen, güzelleşen bu kızlar onun için cisimleşmiş bir itiraz, somut bir alay durumuna giriyor, zaten hiçbir zaman aralarında anneliği çocuklarına bağlayan duygularla ferahlık bulamayan bu üç kadının ilişkisi bir rekabet ilişkisinin dışına çıkmıyordu” (Uşaklıgil, 2016, s. 32-33).

Firdevs Hanım kızlarına bu denli haset duyması ve rekabet etmesi, kendisini onların karşısında kendisini değersiz ve yetersiz hissetmesiyle ilgilidir. Özellikle Adnan Bey'in Bihter'e evlenme teklif etmesinden sonra Firdevs Hanım kızına annelik duygusuyla değil düşmanlık duygusuyla yaklaşmıştır.

“Peyker, Adnan Bey için, “Evet, gözlerini Bihter'den ayırmıyor,” cümlesiyle onun kalbini burmuştu. Demek bunu da elinden Bihter alacaktı! Peyker'den sonra Bihter! Bu iki kız onun gözünde birer rakip, onu böyle elinden ümitlerini ala ala öldürecek birer düşmandı” (Uşaklıgil, 2016, s. 26).

Aşk-ı Memnu'daki Bihter'e hırs bağlamında bakıldığında, ondaki hırs duygusunun maksimum düzeye çıktığı anın, Behlül ve Nihal'in evliliğini engellemek istemesi olduğunu ifade edilebilir.

“Bihter bu konuşma tarzından birden sıkıldı, “Anne” dedi, “açık konuşalım olmaz mı! Siz pek iyi bilirsiniz ki karar verdiğim şeylerde hiçbir kuvvetle üstesinden gelinemeyecek inatlarım vardır. Bu evlilik olmayacak, bunun için şimdiden her şeyi karar verdim.”” (Uşaklıgil, 2016, s. 378).

Bihter, bu sözlerinin arkasında durmuş söz konusu evliliğinin gerçekleşmemesi için kendi canını bile ortaya koymuştur. Kendisini tek mutlu hissettiren kişiyi, Behlül'ü kaybetmek, onu yaşayan bir ölüye çevirmiştir. Bihter ve Firdevs'e hırs bağlamında bütüncül bir şekilde bakıldığında, Bihter'de yer alan hırsın sevilme ihtiyacından ve değersizlik hissinden kaynaklandığı, Firdevs'teki hırsın ise aynı şekilde değersizlikten kaynaklandığı ancak başarı hırsının da yer aldığını belirtmek mümkündür.

Zavallı Necdet'teki Meliha, Müzehher ve Necdet'in evliliğinin kararlaştırılmasından sonra Müzehher'in Necdet ve kendisinin geçmişinden haberdar olması için Necdet'e bir mektup göndermiş, bu mektubun da Müzehher tarafından okunacağını hesaba katmıştır.

Diğer yandan, roman boyunca Necdet'ten vazgeçmeyen, onu elde etmek için her şeyi yapan Meliha, Müzehher öldükten sonra bile Necdet'i kendisiyle olması için ikna etmeye çalışmış, İbrahim Şemsi'yi kandıracak planlar kurmuştur.

“Kocam beni ve sizi olağanüstü bir samimiyetle sever. Bunu birçok kez, pek çok vesilelerle tecrübe ettim. Her ikimize çılgıncasına bir sevgisi vardır. Bizim bahtiyar olmamızı ister, saadetini o yolda feda eder, buna eminim. Siz hiçbir şeye karışmayınız. Bu işin hallini bana bırakınız. Ben kendisine iki kelimeden ibaret bir söz söylerim. O bunu işitir işitmez beni bırakır, bundan da eminim. Sonra da bizim bakışlarımızdan sıyrılmak için taşraya gider, mümkün olsa yerin altına girer. Bundan da şüphem yok. O zaman beni alırsınız. Her ikimiz ebedi bir işkenceden, ıstıraptan kurtuluruz...” (Saffet Nezihi, 2023, s. 167).

Necdet bu planları onaylamayınca da tehditler savurmuştur.

“Öyle mi sanıyorsunuz? Yanılmış olduğunuzu bu kez de size ispat edeyim. Ben bu fikrin gerçekleşmesine karar verdim, fakat katı bir karar, bunu böyle yapacağım. Ben dul olacağım, çocuğumuz öksüz kalacak, o zaman sefaletimize acıyacaksınız, beni alacaksınız; tahminimde aldanmıyorum değil mi?” (Saffet Nezihi, 2023, s. 168).

Necdet'i tehdit eden Meliha, Necdet'in karar vermesi için ona on gün süre vermiştir. Her senaryoda arkadaşına ihanet edeceğini düşünen Necdet işin içinden çıkamamış, intihar etmiştir. Meliha'nın Necdet'i kazanma hırsı hem Necdet'in hem de kendisinin sonunu getirmiş, Necdet'in ölümünden sonra kendi de ölmüştür. Meliha'daki hırsın da yine sevilme ihtiyacıyla hatta değersiz hissetmeyle bağlantılı olduğu düşünülebilir. İbrahim Şemsi'nin ona hissettiremediklerini Necdet'in hissettirmiş olması Meliha'nın Necdet'i kazanmak adına hırsa kapılmasına yol açmıştır.

Toplu bir değerlendirme yapılacak olduğunda, *Cezmi*'deki Şehriyar'ın Kohut'un değindiği büyüklenmeci fantezilerden kaynaklanan bir hırsa sahip olduğu ancak bu fantezilerle tatmin olmadığı, Adil Giray'ı tanıdıktan sonra Wardetzki'nin vurguladığı değersizlik hisleri ve sevilme isteğiyle hırsa kapıldığı, Perihan ile rekabet ettiği söylenebilir. Ayrıca Şehriyar'ın zenginlik arzusu, Lowen'in başarı hırsıyla da açıklanabilir. *Muhadarat*'taki Calibe'de de Şehriyar'daki tablo mevcuttur. Büyüklenmeci fantezileri ve başarı hırsı Sai ile evlenmesine neden olmuş bu durumdan da tatmin olmamış, Wardetzki'nin değindiği değersizlik ve sevgi ihtiyacının etkisiyle Süha'yı kazanmak için hırsa kapılmıştır. *Nemide*'deki Nemide ve Nahit'te yine Wardetzki'nin vurguladığı değersizlik hissiyatından kaynaklanan hırs mevcuttur. Her ikisinin de Nail ile bu eksiklikleri gidermeye çalışması ancak rakip olmaları, rekabete girmelerine yol açmıştır. Aynı durum *Zehra*'daki Zehra ve Sırrıcemal'de de vardır. Değersizlik hislerini ve sevilme ihtiyaçlarını Suphi üzerinden telafi etmeye çalışmaları aralarında rekabet yaşanmasına neden olmuştur. *Bir Muâdele-i Sevdâ*'daki Bedia'da hem Naki'ye hem de Fatin'e karşı sevgi açlığından kaynaklanan bir hırs mevcuttur. Diğer yandan ikisini de kaybetmemek için verdiği çaba, Lowen'in başarı hırsıyla açıklanabilir. *Aşk-ı Memnu*'daki Firdevs'te Kohut'un değindiği büyüklenmeci fantezilerden ötürü oluşan bir hırs mevcuttur. Ayrıca kendi istekleri adına gösterdiği çaba da Lowen'in başarı hırsıyla alakalıdır. Firdevs'in kızlarını rakip görmesi ve onlara karşı hırsa kapılması ise Wardetzki'nin söz ettiği değersizlik hissiyle bağlantılıdır. Aynı romandaki Bihter'in hırsı ise daha çok sevgi ihtiyacı ve değersizlik hissine dayanmaktadır. *Zavallı Necdet*'teki Meliha'daki hırsın kendi istediği gibi sevilmesi üzerine olduğu söylenebilir. Meliha'da da Wardetzki'nin değindiği değersizlik hissi mevcuttur ve bu hissi Necdet ile gidermeye çalışmıştır. Buraya kadar ele alınan kadın kahramanlardan hareketle, bu kahramanların hırslarının ve rekabet duygularının oluşmasında rakip kavramının ve sevgi ihtiyacının son

derece önemli olduğu, hırslarının narsistik doyum isteklerinden kaynaklandığı, çocukluklarından bahsedilenlerin bu dönemlerini yeterince iyi geçiremediği, asıl eksikliğin başkalarının onları sevmemesi değil kendilerinin kendilerini sevmemesi olduğu söylenebilir. Diğer yandan başarı hırslarının ya da romantik ilişkiler dışında kalan hırsların yeterince gözlemlenememesi, dönemin toplumsal yapısıyla ve kadının hayatın her alanına dâhil olmamasıyla ilişkilidir.

5.1.5. Sahte Bağımsızlık ve Bağlanma Problemleri

Narsistik kişilik bozukluğu olan bireylerin dengeli bir ilişki dinamiği kurmalarının oldukça zor olduğu düşünülmektedir. Bu kişilerin hayatın her alanında insan ilişkilerinde zorlandıkları, yalnızca bazılarının toplum içerisinde kendilerini gizledikleri görülmektedir. Kernberg (2019), narsistik kişilerin insan ilişkilerindeki tutumlarında ilgi, sevgi ve hayranlık ihtiyaçlarından dolayı bağımlı gibi göründüklerini ancak aslında derin güvensizlik ve başkalarını küçümseme gibi özelliklere sahip olduklarından gerçekten kesinlikle bağımlı olamayacaklarını vurgulamıştır. Aynı zamanda bu kişilerin sömürülme ve değersizlikten endişelenmelerinden ötürü başka bir kişiye bağımlı olmaktan korktuklarını ve kaçındıklarını da belirtmiştir. Narsisizmdeki cinsiyet farklılıklarını gösteren araştırmalarda, narsistik kadınların ve narsistik erkeklerin bağlanma stillerinin de farklılık gösterdiği öne sürülmüştür. Narsistik erkeklerin daha kaçınan, narsistik kadınların ise daha kaygılı olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Wardetzki (2019), Lowen (2016), Benjamin (1988) ile Green, MacLean ve Charles (2019)'ın beyan ettiği görüşler referans alınabilir. Bu görüşlere göre, kadınlar ilişkiye sarılan tarafken erkekler ilişkiden kaçan taraftır. Fakat narsistik kadınlarda bu bağlanma stilini inkâr etme ve kendisini bağımsızmış gibi gösterme durumu da vardır ve bu durum Wardetzki (2019) tarafından vurgulanmıştır. Ona göre bu kadınlardaki bağlanma problemleriyle ilgili bir diğer husus da aynı kişiyle defalarca başarısız ilişki deneyiminin yaşanmasıdır. Özetle, bu kadınların ayrılık yaşasalar da kaygılı bağlandıkları partnerleriyle birden çok kez bir araya geldiği ya da bu uğurda uğraştığı ya da tamamen farklı partnerler deneyerek tamamen bağlanmaktan kaçtığı belirtilebilir. Bağlanmadaki stillerindeki bu sorunlar, narsisizme sahip kişilerin gelişim çağları boyunca güvenli bir bağ kuramamalarından, nesne ilişkilerini geliştirememelerinden, ötekiyi kabul edememelerinden kaynaklanmaktadır. 19. yy. Türk romanındaki kadın kahramanlara bakıldığında bir

kısımının bağlanmaktan kaçtığını alenen belirttiği ancak başarılı olamadığı, bir kısmının ise doğrudan bağımlı olarak atfedilebilecek bir şekilde ilişkiye tutunduğu söylenebilir. Bu başlık altına dâhil edilen romanlar ise *İntibah*, *Sergüzeşt*, *Sefile*, *Zehra*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet* olarak belirlenmiştir.

İntibah'taki Mehpeyker, sahte bağımsızlığıyla öne çıkan bir kadındır. Fuhuşla bağı olduğu bilinen Mehpeyker, erkeklerden kendi emellerine ve arzularına göre faydalanmaktadır. Mehpeyker'in roman içerisindeki kırılma noktası Ali Bey'dir. Ali Bey'in onunla evlenmek istemesine karşı çıkmış, defalarca Ali Bey'i reddetmiş, gerektiğinde eski ilişkilerini devam ettirmiş, fakat Ali Bey'i kaybettikten sonra tekrar onu kazanmak için elinden geleni ardına koymamıştır.

“Gözlerini mahzun mahzun Ali Bey’e dikerek, “Biz daha bugünden işin sonunu düşünmeye başladık. Sakın o umutla kendinizi yormayınız. Benim önümde bir felaket uçurumu vardır, onu geçip de bir erkekle birlikte olmam mümkün değildir. Bir daha ağzınızdan böyle bir söz işitirsem beni kıyamete kadar göremezsiniz” diyerek sözünü bitirdi” (Namık Kemal, 2019, s. 32).

Mehpeyker bu sözleri her ne kadar gerçek kimliğinin ortaya çıkmasından ve Ali Bey'i bir daha görememekten korktuğu için söylemiş olsa da Ali Bey onun kim olduğunu öğrendikten sonra da yine tam anlamıyla onunla bir bağ kuramamış, Abdullah Efendi ile görüşmeye devam etmiştir. Ali Bey'i kesin olarak kaybettiği an ona olan takıntısı artmıştır. Her ne kadar aksi yönde davranırsa da Mehpeyker'in bağımsızlığı sahtedir. Ali Bey'in yokluğuna dayanamamıştır. Roman boyunca, Ali Bey'e olan kaygılı tutumu, ilişkiye sarılan taraf olması, her şeye rağmen onunla bir araya gelmeyi arzulaması narsistik kadınların bağlanma problemleriyle yakından ilişkilidir.

Sergüzeşt'teki Dilber'de sahte bir bağımsızlığa rastlanılmasa da bağlanma problemlerinin yaşandığı ifade edilebilir. Satıldığı evlerden birinde aşk yaşadığı Celal'den ayrılmak zorunda kalıp Mısır'a satıldıktan sonra esaretten kurtulmasına rağmen geri dönmemiş, canına kıymıştır.

“İlk defa olarak, başını kaldırıp kendisini kurtaracak bir ses, bir seda işitmek istiyordu. O seda ki, bundan bir sene önce kendisine “Seni seviyorum” demişti. İnsanın ömrünün sonundaki arzuları gibi, bu da gerçekleşmesi mümkün olmayan bir emirdi” (Samipaşazade Sezai, 2018, s. 119).

Dilber'in geri dönmemesinin, hayatının merkezinin Celal olmasıyla ilgili olduğu söylenebilir. Sevgi görmemiş, bağ kurmamış, ömrü boyunca satılmış bu esir kızın sevildiğini hissettiği tek yere bağlanması hatta bağımlı olması beklenen bir durumdur. Diğer bir deyişle Dilber, Celal'in kendisini aradığını, kendisini sevdiğini hatta onun yokluğundan dolayı hastalandığı bilmediği için ve Celal'den başka gidecek bir yeri olmadığını düşündüğü için yaşam mücadelesini sonlandırmıştır. Hayatında ilk kez özgür olmasının bile önemi olmamıştır.

Sefile'deki İkbal, çocukluk döneminde yaşadığı travmalardan, annesini, annesinin onun fuhuşla olan ilişkisini kabullenmemesinden ve istemediği bir evlilik yapmasından dolayı aşktan ve ilişkilerden uzak durmuş, gönül eğlendirme üzerine kurulu bir hayat yaşamıştır. Güvenli bir bağlanma stili görmemesinden dolayı bu bağlanma stilini de uygulayamamıştır. İhsan'ı tanınmasıyla bütün doğruları değişmiş, istemeden ona bağımlı bir hâle gelmiştir. Menenjit olup ölüm kalım mücadelesi verirken İkbal'e sadece İhsan iyi gelmiştir. Ona olan bağımlılığı günden güne artmış, İhsan'ın kendisinden uzaklaşmasıyla sağlığı kötüleşmiştir.

“Bu aşk evvelki kadar şiddetli değildi. Artık İhsan Bey İkbal'in kucığına çılgıncasına atılmıyordu. Ölümün dehşet veren kokusu ilişkilerine bir soğukluk vermişti. Artık İhsan Bey İkbal'in aşkında ruhani bir lezzet hissetmiyordu. Doğal bir ihtiyacı yatıştırıyordu.

Bu sefer İkbal'in sağlığı olağanüstü bir hızla çöküşe geçti. O derecede ki bir gün doktor geldiği zaman genç kadını birdenbire eski haline dönmüş gördü” (Uşaklıgil, 2023, s. 71).

İkbal'in hastalığının bu denli ilerlemesindeki en büyük neden, İhsan'dan sevgi görememesi ve ona kaygılı bağlanmasıdır. İhsan'a o kadar çok bağımlı olmuştur ki İhsan'ın Mazlume ile ilgilenmeye başladığına şahit olmasıyla, hayatla tüm bağı koparmış, hastalığı sonucu vefat etmiştir. Bunların dışında İkbal'in İhsan'dan önce bağlanmayı reddeden ve farklı partnerler dendiği bir hayat yaşaması ondaki sahte bağımsızlığı da gösterir niteliktedir. İhsan ile olan ilişkisinde devamlı iniş ve çıkışların yaşanması ise bağlanma problemlerinin bir diğer örneğidir.

Zehra'daki Zehra, Suphi ile tanışana dek kimseyle ilişki kuramayacağını, kimsenin onu kabul etmeyeceğini düşünen biridir. Huysuzluğuyla tasvir edilen bu kadının Suphi ile derin bir aşk yaşaması, Suphi'ye abartılı düzeyde bağlanmasına ve hayatının tek odağını

Suphi hâline getirmesine yol açmıştır. Öyle ki Suphi onu aldattığı, terk ettiği, boşadığı sonra yeniden başka bir kadınla beraber olduğu hâlde ve Suphi'den intikamını aldığı hâlde, ondan başkasıyla olamamış, Muhsin ile olan evliliğinde yıpranmıştır. Ömrünün son anına kadar Suphi ile yeniden bir araya gelmeyi düşünmüştür.

“Zehra, bu vukuatı da Marika vasıtasıyla haber aldı. Suphi'nin sonu kendi arzusuna hiç uygun düşmemişti. O isterdi ki Suphi cezasını çektikten sonra pişmanlıkla gelip kendisine sığınsın da yine kendisinin olsun. Halbuki bu ümidi boşa çıkmış, yani kendisi için Suphi artık ölmüştü. Zehra bu ayrılığa tahammül edemeyeceğini görüyordu. Yaptıklarına hep pişman olmuştu. Keşke Suphi, Sırrıcemal'i de seveydi de kendisinden ayrılmaydı. Hiç olmazsa yüzünü görüp sözünü işitebilirdi ya” (Nabizade Nazım, 2023, s. 127).

Zehra'nın bu düşünceleri ve istekleri aslında oldukça sağlıklı bir bağlanma stiline sahip olduğunu, ne olursa olsun ilişkiye sarıldığını ve partnerine takılı kaldığını, bağlanma problemlerini derinden yaşadığını gösterir niteliktedir. Zehra'nın istemediği halde bu döngüden çıkamaması, narsistik eğilimlere sahip olmasından ve tatmin olmamasından kaynaklanmaktadır.

Aşk-ı Memnu'da'ki Bihter, hayatı boyunca sevmeye ve sevilme ihtiyacı yaşamış, annesinden sevgi görmemiş, babasını da kaybetmiştir. Hem beklentilerini karşılamak hem de annesinden intikam almak için Adnan ile evlenmiştir. Adnan ile evliliğinde mutlu olamamış ve Behlül'ün ona olan ilgisine kapılmıştır. Behlül Bihter'i kazanmaya çalışırken, Bihter bir süre direnmiş, Behlül'ün onun peşini bırakmamasıyla asla bağlanmayacağını düşündüğü o adama karşı kendine engel olamamış, tüm benliğiyle bağlanmış, hatta bağımlı olmuştur.

“Behlül'ü sevmiyordu, hayır, bundan emindi; çapkın bir çocuktan başka bir şey olmayan bu adam hakkında aşka benzer hiçbir şey duymamıştı. Şu halde oradan kaçmak, onun kim bilir kimlere karşı binlerce kez yinelenmiş sözlerini dinlememek, hatta onun odasına girmemek o kadar mümkünken niçin, evet niçin gidip bayağı bir sokak kadını zayıflığıyla bu adamın kollarına atılmıştı?” (Uşaklıgil, 2016, s. 204).

Behlül'ün nasıl biri olduğunu bile bile, sevmeye ve sevilme isteğine, arzularına, hislerine engel olamamış, Behlül için kendinden vazgeçecek seviyeye gelmiştir. Behlül'e karşı başlangıçta mesafeli durması bağlanmaktan korkması ve bir kişiye bağımlı olmayı reddetmesiyle ilişkilendirilebilir, çünkü Bihter, Behlül'ün kişiliğini gözlemlemiş ve

güvenilir biri olmadığını fark etmiştir. Ancak sevme ve sevilme ihtiyacı bu sağlıksız örüntünün kurulmasına neden olmuş, Behlül ile olan ilişkisinde ilişkiye sarılan taraf olmuştur. Diğer yandan başlangıçta Behlül'e karşı sahte bir bağımsızlık sergilemesi de yine narsistik eğilimlerinden kaynaklanmaktadır.

Zavallı Necdet'teki Meliha, Necdet'e bağlanmamak için, onun geçmişini araştırdığı için Necdet'i kendinden uzaklaştırmış, Necdet'in de arkadaşı olan İbrahim Şemsi ile evlendikten sonra Necdet'in kıymetini anlamıştır. Necdet'in kendisini uzaklaştırmalarına ve reddetmelerine rağmen Necdet'ten kopamamış, onu hayatının merkezi hâline getirmiştir. Necdet'ten kendini korumak için sahte bağımsızlık mekanizmasıyla hareket etmiş, başarılı olamamıştır.

“Sizin sevdanızı çiğnedim, varlığınıza önem vermedim. Çünkü o sevdanın bana layık olduğunu anlayamamıştım. Çünkü o varlığın benim emellerimin en yücesi olduğunu anlayamamıştım. İnsafsızca hareket ettiğimi şimdi hissediyorum. Lakin siz de insafsızlıklarımın cezasını bana çektiriyorsunuz, bana ıstırap veriyorsunuz. Çünkü benden kaçırıyorsunuz...” (Saffet Nezih, 2023, s. 64).

Meliha'nın önce sahte bağımsızlıkla Necdet'i reddetmesi sonra onu idealize edip kaygılı bir şekilde ona bağlanması, bağlanma problemlerine ışık tutmaktadır. Necdet'i o kadar idealize edip yüceltmıştır ki onun yanında ne kocasının ne ailesinin ne de itibarının önemi vardır. Necdet ölene kadar onun hayatından çıkmamış, olmayan bir ilişkiye sıkı sıkıya sarılmıştır.

Genel bir değerlendirilme yapılacak olduğunda, Wardetzki'nin değindiği sahte bağımsızlık olgusunun *İntibah*'taki Mehpeyker'de, *Sefile*'deki İkbâl'de, *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter'de ve *Zavallı Necdet*'teki Meliha'da yer aldığı söylenebilir. Bu kadınların sahte bağımsızlık sergilemelerinde ise kırılma ve zedelenme hissetmek istememeleri olduğu ifade edilebilir. Kernberg ve Wardetzki'nin vurguladığı bağımlı olmaktan/bağlanmaktan kaçma durumunun *İntibah*'taki Mehpeyker'de devamlı farklı partnerlerle ilişki kurmasıyla yaşandığı, aynı durumun *Sefile*'deki İkbâl'de ve buna bağlı olarak kurduğu fuhuş temelli ilişkilere yöneldiği, *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter'in ve *Zavallı Necdet*'teki Meliha'nın da karşılardaki erkeğin onlara güven vermemesinden dolayı bağlanmayı reddettikleri düşünülebilir. Son olarak Wardetzki, Lowen, Benjamin, Green, MacLean ve Charles'ın dikkat çektiği kaygılı bağlanma ve ilişkiye sarılmanın başlık

altında ele alınan tüm kadın kahramanlarda yer aldığı ifade edilebilir. 19. yy. Türk romanı, bağlanma problemleri açısından fazla sayıda veri içermese de hem sahte bağımsızlığın hem kaygılı bağlanmanın hem de bağımlılık düzeyinde problemlili bağlanmanın örneklerini bu romanlardan okumak mümkündür. Diğer yandan bu örneklerle tamamlayıcı ve ilişki alıcı narsistik yapıda değinilecek olan, narsistik erkeklerdeki kaçınan bağlanma stilini ve bu iki stilin iç içe geçişine rastlamak da söz konusudur. Ayrıca Kernberg'in bağlanma ve bağımlılık konusunda dile getirdiği narsistik kişilerin bağımlı olamayacağı olgusunun bu romanlarda yer almadığı aksine incelenen kadın kahramanlarda yüksek düzeyde bağımlılığın gözlemlendiğini eklemek de yerinde olacaktır.

Bu başlık altında değerlendirilen örneklerin, idealize partner arayışı, aşırı uyum ve değersizleştirme gibi başlıklarla ilişkili olduğu, söz konusu olguların da çıkış noktalarının benzer olarak atfedilebileceği söylenebilir. İncelenen romanların hacimlerinin dar olmasından ötürü ele alınan örnekler de benzerlik göstermektedir.

5.1.6. Aşırı Uyum

Narsistik kişilik bozukluğuna sahip bireylerin hayatlarının neredeyse her alanında istikrarlı ve sağlıklı denilebilecek ilişkiler kuramadıkları görülmektedir. Heinz Kohut (1998b) narsisizmde uyum dengesinin bozulduğunu tespit etmiştir. Otto Kernberg (2019) ise bu kişilerin gösterdikleri uyumun yalnızca yüzeyde bu şekilde görüldüğünü aslında nesne ilişkilerinde büyük sıkıntılar yer aldığını belirtmiştir. Bu bağlamda, narsisizmdeki cinsiyet farklılıklarını tespit eden Wardetzki (2019), Green, MacLean & Charles (2019), Benjamin (1988) gibi araştırmacıların bulgularına bakıldığında, kadınların ve erkeklerin ilişki içerisindeki tutumların zıtlığı göze çarpmıştır. Narsistik erkeklerin bağımsızlığı ile narsistik kadınların aşırı uyum göstermesi ancak bu uyumun da sahte bir niteliğe sahip olması bu doğrultuda önemlidir. Wardetzki (2019)'nin tespitleriyle kadınlardaki bahsi geçen aşırı uyumun, ilerleyen süreçte kendilerinden vazgeçecekleri bir vaziyete evrilebildiği de söylenebilir. Wardetzki'ye göre, sahte benliğin bir parçası olan ve büyük oranda sahte bir nitelikte olan aşırı uyum, bu kadınların gelişim çağında yaşadıkları sevgi eksiklikleri ile ilişkilendirilebilir. Çocukluk çağında erişemedikleri sevgiye, olmadıkları biri gibi davranarak, dış dünyaya karşı sevilmeye değer biri olduklarını kanıtlamaya çalışarak, partnerleri tarafından kabul görmek adına kendi sınırlarını ihlâl ederek erişmeye çalışırlar. Diğer yandan narsistik kadınların ilişki içerisindeki tutumu her zaman

aşırı uyumlu da değildir. Bazı durumlarda tamamen özerk davrandıkları da görülebilir. Fakat büyük oranda kendilerini feda etmeleri söz konusudur. Bunların yanında, Green MacLean ve Charles (2019), narsistik kadınların ilişkinin başında utangaç ve uyumlu göründüklerini ancak ilerleyen süreçte narsisizmin yıkıcı yönlerini gösterdiklerini belirterek bahsi geçen aşırı uyumun sahte niteliğini vurgulamışlardır. Bu başlık altına dâhil edilen romanlar ise, *Sefile*, *Zehra*, *Eylül* ve *Aşk-ı Memnu* olarak belirlenmiştir.

Sefile'deki Mazlume, sevgiye ve kabul görmeye ihtiyaç duyarak büyümüştür. Anne ve babasının olmaması, yokluk çekmesi, fuhuşun hâkim olduğu bir evde yaşamaya başlaması, kendisine ilgi gösteren İhsan'a kolayca bağlanmasına yol açmıştır. Diğer yandan ilişkileri boyunca İhsan'ın onu devamlı kırması, yıpratması, sorun çözmemesi, kaçınan hareketlerde bulunması bile Mazlume'nin onu kabul etmesine engel olmamıştır. Kırılma noktaları yaşayana kadar İhsan'ı sevmekle yetinmiştir. Bu tutumu, Mazlume'nin İhsan'ın kurbanı olduğunu ve var olmayan bir ilişkiyi ayakta tutmak adına aşırı uyum gösterdiğini kanıtlar niteliktedir. Mazlume ilişkiye sarılıp bir illüzyonun içinde boğulurken, İhsan aralarındaki bağı koparmıştır. “Mazlume için bir teselli sebebi vardı: İhsan Bey'i sevmek, hayatını yalnız onun aşkına adamak. Halbuki o?.. O kendisini reddediyor, şiir gibi bir hayat gösterdikten sonra şimdi kendisini en öldürücü ıstıraplar içine atıyordu” (Uşaklıgil, 2023, s. 95).

Diğer yandan, Mazlume'nin kendini de tam olarak tanımadığı ifade edilebilir. İhsan olmadan yaşayamayacağını düşünmesine rağmen İhsan'ı terk eden kendisi olmuştur. Bu da Mazlume'nin kırılma noktasıyla ilgilidir. Özetle, Mazlume'nin sergilediği aşırı uyum sahtedir.

Zehra'daki Zehra, kabul görmeyerek büyümüş, eşi Suphi tarafından kabul edildiğini, sevildiğini düşünmüştür. Ancak Suphi ve Sırrıccemal gözlerinin önünde bir ilişki yaşarken, oldukça detaylı anlatılan kıskançlığına ve kırılma noktasına rağmen Suphi'yi terk etmemiş, aksine Suphi'nin kendisini terk etmemesi için uğraşmıştır. Suphi'nin gösterdiği sınırlı ilgiyle yetinmiştir.

“Doğrusu Suphi'de Zehra için hala bir meyil mevcuttu; bu meyil olmasaydı Zehra'yı çoktan boşamıştı. İlk etkilerin zihindeki izleri ekseriyetle silinmediği gibi, Zehra'nın muhabbeti de Suphi'nin dimağına asla silinmemek üzere kazınıp kalmıştı. İkinci aşkı kezzap suyu gibi bu izleri tamamen silip

çıkaramamıştı. Hâlâ Zehra'yı bazen kolları arasına aldıkça heyecanını engelleyemiyordu.

Zehra bu kadarcık bir nimete de razıydı. Zehra için bir kurtuluş çaresi kalmıştı ki bu da bir evlat sahibi olmaktı. Evladını Sırrıcemal'e karşı siper yapıp davranış tarzını değiştirerek Suphi'yi bu zevk ve letafetle geri alabileceğini hesap etmekteydi” (Nabizade Nazım, 2023, s. 48).

Zehra'nın bu denli direnmesi, Suphi'ye olan bağımlılığından kaynaklanan aşırı uyum sağlamasıyla ilişkilidir. Fakat bu düşünceleriyle ancak ve ancak kendini kandırmış, Suphi ve Sırrıcemal'in ilişkisinin ilerlemesinin ardından, Zehra romanın başında tanıtıldığı gibi uyumsuz, huysuz, kıskanç ve kabul görmeyecek özelliklere sahip bir kadın gibi davranmaya başlamıştır. Hayatındaki en büyük motivasyon Suphi ve Sırrıcemal'den intikam almak olmuştur. Yine de bağlanma problemlerine sahip olduğundan Suphi'den tam anlamıyla vazgeçememiştir.

*Eylül'*deki Suat, kocası Süreyya'nın hiçbir şeyden memnun olmayışını devamlı fedakârlık göstererek ve kendinden ödün vererek ortadan kaldırmaya çalışmış, Süreyya'nın mutluluğunu kendi mutluluğunun önüne koymuştur. Kendini, o mutlu olduğunda iyi hissettiğine inandırsa da Necip'in sevgisini ve gerçek aşkı tattıktan sonra, gösterdiği aşırı uyumun aslında bir illüzyondan ibaret olduğunu anlamıştır.

“Koca denilen birinin haklı haksız keyfine esir olmaktan başka bir şey olmayan “mutlu” denilenleri de onun her türlü hevesine şartsız boyun eğmekten başka bir şey olmayan evlilik, ona tiksindirici geliyordu. Artık Süreyya ona bir düşman görünüyor, “Şimdiye kadar böyle miydi?” diye şaşırıyordu. O zamana kadar hiç böyle bir fırsatla bunu anlayamamıştı çünkü hep söz dinlemişti, hep onun isteklerini daha ortaya çıkmadan keşfetmeye, yerine getirmeye çalışmıştı. Demek kocasının kendisine dost ve uysal gelmesinin sebebi buydu? Aslında, işte bu gece görüldüğü gibi, bencil ve soğuktu; demek, o kadar zaman onu tanımayarak, boş yere güvenli ve mutlu olarak yaşamış, dış görünümlere mutluluk adını verip memnun ve mutlu olduğunu sanmıştı” (Mehmet Rauf, 2019, s. 233).

Suat'ın sevgi ihtiyacından dolayı aşırı uyum gösterdiğine işaret eden bir diğer durum, Necip'in kendisine duyduğu sevgiden şüphe ettiğinde, Süreyya ile olan ilişkisine haksızlık ettiğini, Süreyya'nın onu çok sevdiğini ve onunla mutlu olabileceğini düşünmesidir. Yani Suat'ın sevgi görmek için birçok olumsuzluğu tolere edebilecek bir yapıya sahip olduğu ve sevilmediğini hissettiğinde etkisini yitiren nitelikte aşırı uyum sergilediği ifade edilebilir.

Aşk-ı Memnu'daki Bihter, başlangıçta Behlül'e karşı keskin sınırlara sahipken, onu sevmeye başladıkça, her dediğini yapmaya, hayatını ona adamaya başlamıştır. Hem sevmeye hem de sevilmeye son derece özlem duyması, onun bu tutumunu tetiklemiştir.

“Bihter, Behlül’ e ustalığını kullanmak için zaman bile bırakmamıştı. Kendisini, hüner sahnesinde hiçbir sanat eseri göstermeye henüz zaman bulmadan alkışlanan bir sanatçı kadar alıklaşmış olarak kollarında Bihter’le buluvermişti. O kadar kolay düşen bu kadın, bütün aşkını yine o kolaylıkla vermeyi sürdürüyordu” (Uşaklıgil, 2016, s. 275).

Bihter’in Behlül’e gösterdiği aşırı uyumu ve bağımlılığı günden güne artmış, Behlül eve günlerce gelmediğinde dahi çaresizce onu beklemiştir.

“Her gün bu şeylere kayıtsız bakan Bihter bugün, burada düşünürken uzun uzun bakışlara dalıyordu. Düşüncelerine yalnız bir sonuç verebilmişti: Behlül’ü beklemek. Bu gece gelmeyecek olursa artık her şeyin bitmiş olduğuna hüküm verecekti. O zaman artık alçak, mutsuz bir kadın olacaktı.

Eğer o gelmeyecek olursa bu geceyi nasıl geçirecekti? Aman Yarabbi! Demek mutluluğu bu kadar küçük bir şeye bağlıydı” (Uşaklıgil, 2016, s. 294).

Yani Bihter, mutluluğunu Behlül’ün varlığına bağlamış, onun çapkınlıklarına ve aldatmalarına bile göz yummuştur. Olmayan bir ilişkiye sarılmıştır. Behlül’ün gönül eğlendirdiği ve herhangi bir anlam ifade etmeyen ilişkiler kurması da Bihter’in sineye çekmesinde etkili olmuştur.

“Behlül karşısında isyan etmiş, gururunun taşmasıyla yükselmiş bir Bihter göreceğinden eminken onu böyle aldatılmayı kabullenmiş görünce kendisini üşüten bir duyguya engel olamamıştı. Artık Bihter için başkalarıyla, kim bilir kimlerle bir ortaklık başlamış oldu. Behlül ikide birde kayboluyor ve bütün kayboluşlarından sonra hep aldatılmaya boyun eğen bir kabullenişle gelen Bihter’i daha fazla küçülmüş, seçkinliğinden daha fazla kaybetmiş buluyordu” (Uşaklıgil, 2016, s. 321).

Bihter’in bu aşırı uyumu, Behlül’ü ve onunla olan tutarsız ilişkisini tümüyle yitirmemek içindir. Çünkü eninde sonunda Behlül’ün kendisine geleceğine içten içe inanmaktadır. Bihter’e göre onun bu çapkınlıkları ciddiye alınacak düzeyde olmamakla beraber her zamanki alışkanlıklarının devamı niteliğindedir. Behlül ve Nihal’in nişanlanmasıyla söz konusu aşırı uyum gitmiş, Bihter gerçekten sevilmediğinin ve sevilmeyeceğinin farkında varmış, aşırı uyumunun yerine salt intikam arzusu gelmiştir. Özellikle canına kıymadan önce bu gerçekle yüzleşmiş ve her şeyden vazgeçmeye karar vermiştir.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında, Kohut'un öne sürdüğü narsistik kişilerdeki uyum dengesizliklerinin incelenen tüm kadınlarda yer aldığı iddia edilebilir. Diğer yandan, Kernberg, Wardetzki, Green, MacLean ve Charles'ın değindiği aşırı uyumun sahte niteliğinin, *Sefile*'deki Mazlume'de, *Eylül*'deki Suat'ta ve *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter'de yer aldığını, kırılma ve zedelenme yaşadıklarını, narsisizmin yıkıcı yönünü de ortaya çıkardıklarını ifade etmek mümkündür. Bunlara ek olarak, aşırı uyumun narsistik kadınların bağlanma stilleriyle ve ilişkiye sarılan taraf olmalarıyla ilişkilendirilebileceği Wardetzki, Green, MacLean, Charles ve Benjamin'in çıkarımların bu başlık altında incelemeye dâhil edilen tüm kadınlarda yer aldığı belirtilebilir. Son olarak Wardetzki'nin vurguladığı sevilme ve kabul görme ihtiyacından gelen aşırı uyum da yine bu başlık altında incelemeye dâhil edilen tüm kadınlarda gözlemlendiği söylenebilir.

Aşırı uyum, idealize partner arayışı, değersizleştirme, bağlanma problemi gibi olgularla ilişkilidir. Bu nedenle söz konusu maddelerde kuramsal benzerlikler yer almaktadır. Bunların yanında, incelenen romanların hacim ve olay örgüsü olarak kısıtlı olması, ele alınan örneklerin de benzer niteliklere sahip olmalarına yol açmıştır.

5.1.7. Güzelliğe Dair Obsesyonlar

Narsisizme sahip bireylerin mükemmeliyetçilik algısından doğan en önemli özelliklerinden biri, dış görünüşlerine olan takıntılarınıdır. Kadın ya da erkek fark etmeksizin bu kişilerin kendilerini değerli hissetmek adına dış görünüşlerine yüksek düzeyde önem verdikleri söylenebilir. *Narcissus* mitinden bu yana narsisizm ve dış görünüş algısıyla ilgili birçok görüş beyan edilmiş, hatta narsistik kişilerin kendilerine has bir güzellikleri/yakışıklıkları ya da dikkat çeken bir görünüşleri olduğu vurgulanmıştır. Freud (2012), Kernberg (2019), Wardetzki (2019), Lowen (2016), Blinkhorn, Lyons ve Almond (2015) gibi araştırmacıların görüşleri bu bağlamda önemlidir. Konuya cinsiyet çerçevesinden bakıldığında, narsisizme sahip kadınların değersizlik hissiyle başa çıkabilmek adına güzelliğe dair obsesyonlara sahip oldukları, kimi zaman bir savunma aracı olarak kimi zaman ise güç elde edebilme amacıyla dış görünüşlerini kullandıkları ifade edilebilir. Wardetzki'nin (2019) araştırmalarıyla bu konu daha da derinleşmiş, kadınlardaki yeme bozuklukları ile narsistik kişilik bozukluğu arasında bir ilişki olduğu varsayımına ulaşılmıştır. Mükemmeliyetçilik ve değersizlik algısından doğan bu obsesyon, 19. yy. Türk romanının kadın kahramanlarında belirgin

bir biçimde gözlemlenememiştir. İncelenen kadınların dişiliklerini kullandıkları görülse de dış görünüşlerine obsesyon niteliğinde bir önem atfetmeleri, ya da bu obsesyonun yeme bozukluğuyla sonuçlanması gibi çıkarımlara bir istisna dışında rastlanılamamıştır. Bu sebeplerden ötürü bu başlık altında yalnızca *Aşk-ı Memnu*'ya yer verilmiştir.

Aşk-ı Memnu'daki Firdevs Hanım, güzelliğe dair obsesyonların en net gözlemlendiği kahramandır. Bihter ve Peyker adında iki yetişkin kıza sahip olan bu kadın, çocuk sahibi olmayı dahi gençliğine ve güzelliğine gelen bir darbe olarak görmüş, Peyker'in çocuğunun olmasını da kendisine yaşlılığını hatırlattığı için sindirememiştir. Tüm vaktini kendini güzel göstermeye adanmıştır.

“İstanbul'un gezinti yerleri takviminde ismi silinmeyen, hâlâ silinmeyecek görünen, hayatından her sene geçtikçe gençliğine daha çok asılan bu kadın, beyazlığını saklamak için sarıya boyadığı saçlarıyla tazeliğinin yok oluşunu örtmek için düzgünlere sıvadığı yüzüyle kendisini o kadar aldatmış, henüz tazeliği kuruntusunun içine öyle bir düşünce sapkınlığıyla nefisini bırakmıştı ki Peyker'le Bihter'in yaşlarını –birinin yirmi beş, ötekini yirmi iki senesini- unutarak onları bütün bu tebensümlerden, bu izlemelerden pay alamayacak kadar çocuk sanırdı” (Uşaklıgil, 2016, s. 19).

Aşk-ı Memnu'daki güzellik takıntısı olgusunun tek gözlemlendiği kişi Firdevs Hanım değildir. Aynı hassasiyetler, annelerinkine kadar şiddetli olmasa da Peyker ve Bihter'de de vardır.

“En mahrem giyecek şeylerden yüzlerinin peçesine, eldivenlerinin rengine, mendillerinin işlenmesine varıncaya kadar öyle bir nefis ve ayrı zevk hükmederdi ki sadelikleriyle birlikte en özenilmiş, en ihtimam görmüş süsleri bayağılığa indirirdi. Onlar görülünce bu güzelliğin fark edilmemesi mümkün olmazdı, yalnız bu sonucu yaratan nedenler dikkatten kaçardı” (Uşaklıgil, 2016, s. 28).

Bihter, Peyker ve Firdevs Hanım'ın bu başlıkta değerlendirilmesindeki en temel neden, romanın başından sonuna kadar kötü bir şöhretle anılmalarına rağmen dış görünüşleriyle kendilerini topluma kabul ettirebilme imkânını elde edebilmiş olmalarıdır. Onlar için giyim, kuşam, gençlik ve güzellik, toplumda yer edinebilmeleri ve kendilerini güçlü hissedebilmeleri için bir araçtır. Bu üç kadına bakıldığında söz konusu durumun en belirgin hissedildiği kişi Firdevs Hanım'dır.

Özetle, Uşaklıgil'in *Aşk-ı Memnu*'su dışında dış görünüş konusunda takıntılara sahip kadın kahramanlara rastlanılamamış olup yalnızca dış görünüşlerinden ve dişiliklerinden fayda sağlayan, karşı cinsi bu dişilikle ve cinsellikle etkilemeye çalışan kadın kahramanların örneklerine ulaşılmıştır. Özellikle Wardetzki ve Lowen'in görüşleri bu bağlamda önemlidir. Narsistik kadınların hayran olunma, kabul görme, takdir edilme gibi ihtiyaçlarını güzellikle ve dış görünüşle karşılamaya çalışmaları aynı zamanda aşâğılık duygularını bastırmada bu görüşlerinden faydalanmaları *Aşk-ı Memnu*'da yer alan bir olgudur.

5.1.8. Güç Arayışı

Narsisizmdeki güç arayışı, bireyin gelişim çağıyla bağlantılı olan tüm güçlülük olgusuyla ilişkilidir. Freud (2012), Winnicott (1965), Mahler (2003), Kohut (1998a), Kernberg (2019) gibi araştırmacılar başta olmak üzere birçok araştırmacı bu mekanizmanın önemine değinmiş, narsistik bireylerin, kendiliklerinde yer alan eksiklikler nedeniyle tüm güçlü hissetmenin yollarını aradıklarını, genellikle toplum nezdinde başarılı, güçlü, şöhretli, zeki gibi olumlu özelliklere sahip kişilerle ilişki kurduklarını ve bu kişilerin itibarlarını kullanıp sömürme yoluna giderek kendilerini değerli hissettiklerini vurgulamışlardır (özellikle Kohut ve Kernberg'in yorumları bu çerçevededir). Konuya kadın narsisizmi bağlamında bakıldığında Wardetzki (2019), Lowen (2016)'ın görüşleri narsistik kadınlardaki güç arayışının nedenlerine ışık tutmaktadır. Söz konusu güç arayışı yetişme şartlarıyla ilgili olduğu kadar erkek hegemonyasının baskın olduğu toplumlarda var olma çabasıyla da ilgilidir. Sevgi, şefkat ve kabul görmeme, değerli ve başarılı hissetmeme, aşâğılık duygusu yaşama, örselenme, kırılma, öz değeriyle ilgili problemler yaşama, ataerkil bir toplumda büyüme gibi etkenler bu hususta etkilidir. Özetle, narsistik kadınların tüm güçlülük arzularını giderebilecekleri bir nesne ya da konum elde etmeleri, sahte benliklerini de kuvvetlendirmektedir. Bu başlık altında ele alınan romanlar, *İntibah*, *Cezmi*, *Muhadarat* ve *Aşk-ı Memnu* olarak belirlenmiştir.

İntibah'taki Mehpeyker'in kurduğu ilişkilerdeki temel arzusu ve güç arayışı yaşadığı nokta, kontrol sahibi olmaktır. Gerek Ali Bey ile olan ilişkisinden gerekse diğer insanlarla olan ilişkilerinden bu istekleri anlaşılmalıdır. Mehpeyker, yalnızca kendi çıkarlarını gözetmekte ve bu çıkarları için her türlü yola başvurmaktadır. İçten içe kendi

değersizliğinin farkında olan bu kadının tüm güçlülük arzusundaki en temel nedenlerden birinin, aşağılık duygularını gidermeye çalışması olduğu söylenebilir.

“Bununla birlikte son derece şehvetine mağlûp olduğu gibi ahlakça da sevdiği adamları hükmü altında tutmakta istekliydi. Hatta bu yoldaki girişimlerinin hepsinde her istediğini yapmıştı. Bir güzeli severdi, fakat yılan bir çiçeği nasıl severse bu da öyle severdi, bir adamı nasıl sararsa bu da öyle sarmak isterdi” (Namık Kemal, 2019, s. 24).

İyi bir çocukluk geçirmediği düşünülen ve güvenli bir bağdan yoksun büyüyen Mehpeyker, kimi zaman dişiliğini kimi zaman ise manipülasyon yeteneklerini kullanarak hayatına giren partnerlerini kontrol altına almış, kendi istediği gibi davranmalarını sağlamış ve bu durumdan da tatmin olmuştur. Yazar tarafından kötü hasletlerle ve ahlaksızlıkla tasvir edilen Mehpeyker, Ali Bey’i de kendi gibi ahlaksızlığa sürüklemiş ve onu, kendisinden üstün olamayacağı bir konuma getirmiştir.

Cezmi’deki Şehriyar’ın narsistik eksikliklerini gidermek için başvurduğu yollardan birinin, perde arkasından İran’ı yönetmesi olduğu ifade edilebilir. Şah, karısı Şehriyar’a oldukça bağlıdır. Onun her istediğini yapması Şehriyar’ın da güç zehirlenmesi yaşamasını sağlamıştır. Fakat bu güç bile Şehriyar’ı mutlu etmemiş, Adil Giray’a olan takıntısıyla gerçek ihtiyaçları yüzeye çıkmıştır.

Muhadarat’taki Calibe, yokluk içerisinde büyümenin getirdiği zorluklarla, zenginliği ve tüm güçlülüğü arzulamış, hayattaki en büyük emeli kendisine bu imkânları sağlayacak bir eş bulmak olmuştur. “Calibe de küçük yaşında her gördüğünü isteyerek annesini razı etmeye başlayan kişiliğiyle beraber büyüyerek o dereceye gelmiş ki tek hayali sevdiği delikanlının hayalinden çok kendisinin her güzel şeye sahip olma isteği” (Fatma Aliye, 2011, s. 30).

Bu arzuları neticesinde kendisinden yaşça büyük olan Sai Efendi ile evlenmiş, fakat ilerleyen süreçte asıl mutluluğun böyle bir şey olmadığını fark etmiştir. Beraber büyüdüğü küçüklük aşkı Süha’nın da kendisine ilgisini kaybetmeye başlamasıyla asıl istediğinin Süha olduğunu anlamıştır. Ancak yine de otoritesinden vazgeçmemiş, Fazıla’nın evlenmesinde rol oynayarak onu evden göndermiş, hâkimiyetini sürdürmeye devam etmiştir. Calibe’nin güç arayışı neticesinde elde ettiklerinin onu tam anlamıyla

tatmin etmediğini, gerçek benliğindeki ihtiyaçlarını gidermediğini bundan dolayı da hayal ettiği hayatı yaşamasına rağmen Süha'yı kazanmaya çalıştığını ifade etmek mümkündür.

Aşk-ı Memnu'daki Firdevs Hanım, bir güç arayışı uğruna erken yaşta evlenmiş, masraflarını karşılayacak birini bulmak istemiştir. Evlendikten sonra da kocasını tamamen kendi hâkimiyeti altına almıştır. “Firdevs Hanım tamamıyla serbestti, hatta denebilirdi ki bu kadın evlilik ilişkilerinde görevleri değiştirmiş, kocalık sıfatını kendisine alıkoymuştu. Bir hafta içinde kocasını Melih Bey takımından yapmıştı” (Uşaklıgil, 2016, s. 25).

Firdevs Hanım, emellerine ulaşsa dahi paradan ve kontrolden tatmin olmamış, içindeki boşluğu başka sahteliklerle doldurmaya çalışmış, kocasını aldatmış ve ölümüne sebep olmuştur. Kocasının vefatından sonra bile ondaki güç arzusu bitmemiş, kendisine başka kurbanlar aramıştır. Bu doğrultuda hedefine Adnan Bey'i koysa da amaçlarına ulaşamamış, Adnan Bey'i kızı Bihter'e kaptırmıştır.

Bihter'de de Firdevs Hanım'daki gibi bir güç arzusu mevcuttur. Adnan Bey ile evlenmeyi kabul etmesinin ardında iki temel motivasyon vardır: annesinden intikam almak ve istediği güce sahip olmak.

“Lakin Adnan Bey'le evlilik demek, Boğaziçi'nin en büyük yalılarından biri; o önünden geçilirken pencerelerinden avizeleri, ağır perdeleri, oyma XV. Louis sandalyeleri, iri kapaklı lambaları, yaldızlı iskemleleriyle masaları, kayıkhanesinde üzerlerine temiz örtüleri çekilmiş beyaz kikle maun sandalı fark olunan yalı demektir” (Uşaklıgil, 2016, s. 39).

Bihter, yalnızca maddi imkânları değil, yalının kontrolünü de kazanmak istemiş, Adnan Bey ile evlendikten sonra hâkimiyeti ele geçirmiş, odaların düzenini değiştirmiş, bazı çalışanları evden göndermiş, Adnan'a istediklerini yaptırmaya başlamıştır. Behlül ile ilişkisi başlamaya yakın, bu yaptıklarının hiçbir tatmin sağlamadığını, güçle ve zenginlikle mutlu olmadığını, sevmeye, sevmeye ve simbiyozla ihtiyaç duyduğunu fark etmiş, benliğinin bastırılmış bölümüyle yüzleşmiştir.

Güç arayışının ele alınan romanlardaki tezahürüne bakıldığında, *İntibah*'taki Mehpeyker'de, *Cezmi*'deki Şehriyar'da ve *Aşk-ı Memnu*'daki Firdevs Hanım'da kontrol sahibi olma isteğine dayalı bir güç arzusunun belirgin bir biçimde yer aldığını belirtmek

mümkündür. Özellikle Mehpeyker'in değersizlik hissiyatına sahip olması ve aşağılık duygularını gidermeye çalışması bu noktada etkilidir. Maddi kaygılara dayalı güç arayışı ise *Cezmi*'deki Şehriyar'da, *Muhadarat*'taki Calibe'de ve *Aşk-ı Memnu*'daki Firdevs Hanım ile Bihter'de görülmektedir. Kohut, Kernberg ve Wardetzki'nin değindiği narsistik kişilerin çıkar sağlayabilecekleri ve toplum nezdinde kıymetli görülen niteliklere sahip kişilere yaklaşımları bu kadınların maddi güç arayışıyla ilişkilendirilebilir. Şehriyar ve Calibe'nin yoksul ailelere mensup olmaları, Firdevs ve Bihter'in de ekonomik kaygılarının vurgulanması, bu kapsamda önemlidir. Son olarak *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter'in Adnan Bey ile evlenerek güç arayışına girişmesi de onun narsistik eğilimlerini gösterir niteliktedir. 19. yy. Türk romanının kadın kahramanlarına bakıldığında, güç arzusunun en çok maddi konularda ve romantik ilişkilerde gözlemlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Maddi yetersizlikle büyüme ya da sevgi ihtiyacı hissetme gibi durumlar, kendilik nesnesiyle ve öz değeriyle ilgili problem yaşayan bu kadınlarda tetikleyici bir unsur hâline gelmiştir. Ele alınan kadınların bir kısmının güç arayışlarını gidermelerine rağmen tatmin olmamaları da gerçek benliklerindeki ihtiyaçların varlığıyla ve bu ihtiyaçların telafi edilmemesiyle açıklanabilir. Bunların yanında kadınlardaki narsisizmde üzerinde durulan erkek hegemonyasına karşı meydana gelen güç arayışı, bu romanlarda bulunamamıştır. Romanların yazıldığı dönem ve kadınların belli başlı rollere sahip olması söz konusu olgunun örneklerinin bulunamamasında etkilidir.

5.1.9. Kindarlık ve İntikam

Narsistik kişilik bozukluğuna sahip kişilerin kolay zedelenebilir bir benlik yapısına sahip olmaları, kırılabilirlik yaşamaları durumunda aşırı tepki vermelerine ve yaşadıkları olayları kişiselleştirmelerine neden olabilmektedir. Gerçek benliklerindeki eksiklikleri giderilmediği için dış dünyaya karşı oluşturdukları sahte benlikleri yara aldığı kin ve intikam duygularıyla hareket etme olasılıkları çok yüksektir. Bu bağlamda Kernberg'in (2019) yorumları önemlidir. Söz konusu narsistik kişilerdeki, düşük kendilik saygısı ve kendilerini değersiz hissettiren insanların varlığı bahsi geçen duyguları tetikler niteliktedir. Kadın narsisizmi çerçevesinden bakıldığında, Wardetzki (2019), Kernberg (2011), Green, MacLean ve Charles (2019) gibi araştırmalar, narsistik kadınlardaki kin ve intikam duygularını harekete geçiren en temel nedenlerden birinin terk edilmeye karşı olan duyarsızlıkları olduğunu tespit etmişlerdir. Narsistik erkeklerde de bu duyarsızlık

geçerli olsa da kadınların ilişkiye sarılan taraf olmalarından dolayı daha şiddetli tepkiler verdikleri ifade edilebilir. Partnerlerine duydukları takıntı, değersiz hissedilme, ilişkiyi hırsla dönüştürme, rakibin varlığını kabullenememe gibi olgular da bu bağlamda etkilidir. Diğer yandan, Green, MacLean ve Charles'a (2019) göre narsistik kadınların beklentilerinin karşılanmaması durumunda yine bu duyguları yaşayabilecekleri de düşünülmektedir. Bu başlık altında incelenen eserler, *İntibah*, *Cezmi*, *Sefile*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Zehra* ve *Aşk-ı Memnu* olarak belirlenmiştir.

İntibah'taki Ali Bey'in Mehpeyker'i terk ettikten sonra Dilâşub'a âşık olması, onunla ilişkiye başlaması ve Mehpeyker'i reddetmesi, Mehpeyker'i derinden sarsmış, kin ve intikam duygularının esiri hâline getirmiştir. Hayattaki en büyük amacı Ali Bey'den intikam almak, ona ve Dilâşub'a acı çektirmek olmuştur. "Kadınlara göre en can yakıcı davranış rakibin üstünlüğü gücüyle yenilmektir. Özellikle rakip kahrına uğrayan kadında güzellikten başka meziyet olmadığından bu hakaret üzerine Mehpeyker'in bütün arzularını vefasız sevgilisinden zalimce bir intikam almak hırsları kapladı" (Namık Kemal, 2019, s. 90).

Bu uğurda önce Dilâşub'a iftira attırmış, sonra esircilere satılan Dilâşub'u kendi satın almıştır. Fakat bunlarla da yetinmemiş, Ali Bey'i öldürmeye çalışmış ve Ali Bey'in cesedini Dilâşub'a göstermeyi planlamıştır.

"Mehpeyker ise yalnız haince niyetiyle yetinmeyerek kan yalamaktan lezzet alan vahşi hayvanları bile iğrendirecek kadar merhametsizce bir intikam daha almak düşüncesine kalkıştı. Bu düşünce ise Bey'in cesedini aşkının hayaliyle yaşayan Dilâşub'a kanlar içinde göstermek ve böylece zavallının toprağa bulanmış bedenini ölüye dönmüş dertli bir ruha hareket eden mezar yapmaktı" (Namık Kemal, 2019, s. 121).

Mehpeyker'in hem Dilâşub'a hem de Ali Bey'e bu denli kin duyması, içten içe kendine karşı hissettiği değersizliktendir. Ali Bey onu terk ederek yaralamış ve kabul görmediğini hissettirmiş, Dilâşub ise kendisinden daha iyi özelliklere sahip olduğu için yenilgiye uğradığını düşündürmüştür. O zamana dek manipülatif tutumu ve dişiliğiyle istediklerini elde edebilen Mehpeyker'in, namus konusundaki eksiklikleri nedeniyle kendisinden daha namuslu olarak tasvir edilen birine karşı tercih edilmesi, kendilik algısındaki bozukluklarını gün yüzüne çıkarmıştır.

Cezmi'deki Şehriyar, Adil Giray'a kavuşamamanın ve reddedilmenin verdiği öfkeyle hem Adil Giray'ın kendisine tercih ettiği Perihan'a hem de Adil Giray'a sonu gelmeyen bir kin beslemeye başlamış, ikisinin de ölmesi için intikam planları yapmıştır. İsteddiği çoğu şeyi elde edebilen Şehriyar için Adil Giray tarafından tercih edilememek büyük bir yıkım olmuştur. Adil Giray eğer ona yâr olmayacaksa, kimseye yâr olmayacaktır. Hem büyüklenmeci tarafı zedelenmiş hem de kıskançlığı had safhaya ulaşmıştır.

“Birkaç saat önce yoluna son vereceğinden bahseden alçak kadın, birkaç saat sonra o kadar değişti ki, biçarenin canına kastetmekten başka bir şey düşünemez oldu. İstekli kollarından kaçan Adil Giray'ı mezar kucağına teslim etmekten başka zihninde bir arzu kalmadı” (Namık Kemal, 2020, s. 297).

Şehriyar'ın Adil Giray'a duyduğu bağlılık reddedilene ve başka bir kadına tercih edilene dek devam etmiş, reddedilmesinin ardından sarsılan kendilik duygusuyla intikam planları yapmıştır. Bu olgulara göre Şehriyar'daki kin ve intikam duygularını tetikleyen iki etmen olduğu ifade edilebilir. İlki, kendisini değersiz hissettiren insanların (Adil Giray ve Perihan) varlığıdır. İkincisi ise beklentilerinin karşılanmaması, Adil Giray tarafından tercih edilmemesidir.

Sefile'deki kimsesizlikle büyüyen Mazlume, aşırı uyum gösterdiği İhsan tarafından kendisine yaşatılan aşağılanmalara çok uzun bir süre dayanmış ancak İhsan'ın kendisine şiddet uyguladığı an yaşadığı kırılganlıkla ve değersizlik hissiyle intikam arzusu duymaya başlamıştır. Mazlume'nin büyüme koşulları, sevgi görmemesi, İhsan tarafından sevildiğini zannetmesi gibi durumlar onun kin ve intikam duygularını şiddetli yaşamasında da etkili olmuştur. O zamana kadar İhsan uğruna kendini hiçe sayması ve hayatını İhsan'a adanması tüm önemini yitirmiştir. İhsan'dan intikam almak için onu başka biriyle aldatmıştır.

“Siz çıkıyorsunuz, ben de çıkarım. Ben size mani olamam, siz de benim hareketlerime karışamazsınız. Siz sarhoş oluyorsunuz, beni azaplar içinde yaşıyorsunuz; benim karşılık vermeme ne mani olabilir? Aramızda riayet edilecek karı kocalık hukuku mu var?.. Ben sizi seviyordum; saf, ciddi bir şekilde seviyordum. Siz benim aşkımı küçük gördünüz, en kutsal bildiğim hislerimi hakaretle çiğnediniz! Ben ne yaptım? Sabır... Sizi ıstıraplarımı anlayarak beni üzmeye devam etmezsiniz zannettim. Bilakis siz daha ileri gittiniz; beni aşağılamaya, hatta dövmeye kadar vardınız. Artık sabretmek benim için imkânsızdı. İntikam almak, çektiğim ıstırapların aynısını sizde görmek istedim. Hakkım yok mu?” (Uşaklıgil, 2023, s. 100).

Fakat bu konuşmasından sonra yaptıklarından pişman olmuş, utanç duymaya başlamıştır. Ki bu da narsisizmin özelliklerindedir. Yine de Mazlume'nin İhsan'a duyduğu kin roman boyunca sona ermemiş, nihayetinde İhsan'ı vahşi bir şekilde öldürmüştür. Uzun bir süre ilişki içerisinde aşırı uyum gösterse de İhsan kendisini kıymetsiz hissettirdiğinde ona duyduğu sevginin yerini nefret almıştır.

Ferdi ve Şürekâsı'ndaki Hacer, yıllar boyunca sevdiği Tayfun ile evlendikten sonra derin bir hayal kırıklığına uğramış, hâl diliyle ondan sevgi dilenmiştir. Bir gece Tayfur'u dışarı çıkarken takip etmesiyle kendisinden saklanan gerçeği, Tayfur'un Saniha'yı sevdiğini ve onunla olmak istediğini öğrenmiştir. Sevilmemenin getirdiği öfkeye ek olarak Tayfur'un başka birini sevmesi, Hacer'i çileden çıkarmıştır.

“Sevilmediğinden zaten emindi, zaten en tatlı hülyasına veda etmiş fakat İsmail Tayfur'un başka birisini sevebilmek olasılığını aklına getirmemişti. Bu hakikati anladığı zaman onda bir intikam fikri uyanmıştı; ne şekilde olursa olsun, ne yapmak gerekirse gereksin intikam almak istiyordu.

Bu zarif, narin, şuh genç kızın beynine şimdi bir leke düşmüştü: kan!

Oh! Evet, öldürecek, onu öldürecekti. Artık yaşamamak istiyordu, hayatta yalnız bir görevi kalmıştı: onu öldürmek!” (Uşaklıgil, 2023, s. 179).

Hacer, sevilmediğini kabullense de bu durumu yeterince kişiselleştirmemiş, Tayfur'un başka birini sevebileceğini aklına getirmemiştir. Bu nedenle Tayfur'un Saniha'ya âşık olduğunu öğrenmesi, Hacer için yıkım olmuştur. Sevme kapasitesi olan birinin, sevmeyi hak ettiği hâlde kendisini sevmemesi Hacer'in kırılabilirliğini tetiklemiştir. Tayfur'a neredeyse bağımlı olduğundan ve sevgi ihtiyacını sadece onunla gidermeye çalıştığından, böyle bir şeyi kabullenememiş hem kendini hem de onu öldürmek istemiştir. Tayfur eve geldiğinde odanın kapısını kilitleyerek odayı ateşe vermiş, bu şekilde intikamını almaya çalışmıştır. Ona göre eğer kendi yaşayan bir ölüyse, Tayfur da hiçbir türlü yaşamayacaktır. Tayfur Hacer'i de alarak yangından çıkabilmeyi başarsa da Hacer kurtulamamış, yanarak can vermiştir. Hacer'deki kin ve intikam duygularının kaynağının üç farklı biçimde görüldüğü söylenebilir. İlki, kendisini değersiz hissettiren insanların varlığıdır ki bu kişiler Tayfur ve Saniha'dır. İkincisi, beklentilerinin karşılanmamasıdır. Hacer'in tüm beklentilerini Tayfur'a yöneltmesi ancak Tayfur'un onun gerçek benliğindeki ihtiyaçlarını karşılamaması Hacer'deki kin ve intikamı tetiklemiştir. Son olarak terk edilmeye karşı duyarsızlık da yine Hacer'in kinini ve intikamını besleyen

olgulardandır. Tayfur ile gerçek bir evliliğinin olmamasına ve Tayfur'un kendisini sevmemesine rağmen onun gitmesine izin vermeyerek intikam almaya çalışması bu bağlamda örneklenebilir.

Zehra'daki Zehra, kabul görmeyeceğini düşünerek büyümüş, Suphi ile evlendikten sonra kırılğanlıklarını onun sevgisiyle gidermeye çalışmıştır. Fakat Sırrıccemal'in eve gelişi ve Suphi ile ilişkilerinin başlaması Zehra'nın hayatını değiştirmiştir. Suphi'nin evdeki cariyeye Sırrıccemal ile kendisine ihanet etmesine bir dereceye kadar katlanmış, ilk etapta tüm intikam planlarını Sırrıccemal için yapmıştır. Fakat Sırrıccemal'in hamile kalması ve Suphi ile başka bir eve taşınmaları, ardından da Suphi'nin Zehra'yı boşaması, Zehra'nın her şeyi gözden çıkarmasına, ikisinden de intikam almak istemesine neden olmuştur.

“Zehra, kendisini ayrılığa alıştırabildiyse de gerek Suphi'ye ve gerek Sırrıccemal'e karşı düşmanlık hissi ve intikam arzusu hafiflememiş, aksine daha da kuvvetlenmişti.

Neredeyse Zehra bu his ve arzu sayesinde yaşamaktaydı. Nefret ve intikam! İşte hayatını sevk ve idare eden kuvvetler bu nefret ile bu intikamdan ibaret kalmıştı” (Nabizade Nazım, 2023, s. 58).

Bu uğurda, ilk önce yabancı asıllı bir fahişe olan Ürani'yi Suphi'nin hayatına girdirmiş, Suphi'nin Ürani'ye âşık olması için elinden geleni yapmıştır. Ürani'nin kölesi hâline gelen Suphi zaman içerisinde Sırrıccemal'i hatta karnındaki bebeğini dahi unutmuş, tüm servetini Ürani yüzünden bitirmiştir. Sefil bir hayat yaşamaya başlamıştır. Zehra, Suphi'nin bu sefilliğiyle de yetinmemiş daha da kötü bir duruma düşmesi için Suphi'nin işlettiği mağazanın hisselerini almış, ortağı Muhsin ile evlenmiştir. Zehra'nın bu eylemleri gerçekleştirirken sahip olduğu en temel motivasyon, Suphi'nin pişman olup ona dönmesidir.

“Fakat Sırrıccemal'in kötü sonu, Münire'nin perişanlığı, Suphi'nin sefaleti yüreğine bir türlü su serpmiyordu. Zehra gittikçe ümit ve hesabında yanılmış olduğunu anlamaktaydı. Rakibi gebermiş, felaketine sebep olan dilenmeye başlamış, kendisini aşağılayan bükmen telef olmuşken bile gönlü hâlâ tatmin olamamıştı. Belki bu durum hevesini, hırsını daha çok attırmıştı. İçini yakıp kavuran intikam ve kıskançlık ateşini bir türlü yatıştıramamış, belki daha da alevlendirmişti.

Suphi'nin kendi ayakları altında yuvarlandığını görmek arzusundaydı. O dayanılmaz ateş belki Suphi'nin pişmanlık gözyaşlarıyla sönecekti” (Nabizade Nazım, 2023, s. 120-121).

Buradan da anlaşılacağı üzere büyüklenmeci tarafının sahte tatminleriyle kendini avutmaya çalışan ve narsistik eğilimler gösteren Zehra, sevilme ihtiyacını hiçbir şekilde giderememiş, intikam alsada mutlu olamamış, sevilme duygusunu hissedemediği gibi Suphi dışında kimseyi de sevememiştir. Zehra'nın kini ve intikamı hem kendini değersiz hissettiren insanların varlığından hem sevilme ve kabul görme beklentisinin karşılanmamasından, hem de terk edilip başka bir kadına tercih edilmesinden dolayı ortaya çıkmıştır.

Aşk- Memnu'daki Bihter, narsistik özelliklere sahip bir anneyle büyümüş olmanın acısını son derece derin bir biçimde hissetmekte, annesi yüzünden babasını kaybetmiş olmanın öfkesiyle yaşamaktadır. Annesi Firdevs Hanım'ın Adnan Bey'e ilgi duyması ancak Adnan Bey'in Firdevs Hanım ile değil Bihter ile evlenmek istemesi, Bihter'in annesinden intikam alabilmesi için müthiş bir fırsat doğurmuştur. Bihter hem güç arzusu hem de annesine duyduğu kinle bu evliliği kabul etmiştir.

“Bunlar öyle bir meziyet toplamı oluşturuyordu ki onun emellerini herhalde bir Nihad Bey, derecesinin üstüne kadar götürmek için yeterliydi; fakat annesinin hayat tarzı, bütün ailenin şöhreti o emelleri kapayan birer set şeklinde yükseliyordu. Böyle kendisini emmelerinin gerçekleşmesi imkânını ümit edebilmekten alıkoydukları için ailesine kalbine derin bir düşmanlık vardı. Oh! Şimdi onlardan ne güzel bir öç vesilesi bulmuş olacaktı!” (Uşaklıgil, 2016, s. 42).

Bihter'in kindarlığının ve intikam arzusunun zirvesinin yaşandığı an, Behlül'ün kendisini terk edip Nihal ile nişanlanmasıdır. O zamana dek Behlül'ün kendisine döneceğini, kendisini sevdiğini ve düzenli bir ilişkisinin olmayacağını düşünmesi fakat düşündüklerinin gerçek olmaması ve inandığı tüm doğruların değişmesi derin bir öfke ve kırgınlık yaşamasına yol açmıştır.

“Behlül'le son görüşmeden başlayarak, bir süre eğlenmeye araç sayılan ve artık usanılan aşkı, bir hakaret sillesi içinde geri verilecek kirli bir şey gibi yüzüne fırlatıldıktan sonra bu kadında yalnız bir duygu yaşamaya başlamıştı: Öç... Ondan, onlardan! Öç almak! Bu duygunun içinde Behlül'le Nihal'i birleştiriyor, onları aynı hınç ve düşmanlığın mengenerinde boğmak istiyordu.

Bu aşk onun her şeyiydi. Evliliğinde bütün aldanmış emellerini bu aşka koymuş, ona bütün ruhunu bütün benliğini vermişti” (Uşaklıgil, 2016, s. 374-375).

Geri dönüşü olmayacak bir yola girildiğinin farkında olan Bihter, kendini hayata bağlayan hiçbir etkenin kalmadığını düşünmüş, evliliğin gerçekleşmemesi için kendini feda etmiştir. Önce annesinden yardım istemiş, karşılık bulamayınca kaybedecek hiçbir şeyinin olmaması nedeniyle Behlül ile olan yasak aşkının açığa çıkmasını göze almıştır. Kendisini yakan bu gerçeğin herkes tarafından öğrenilmesini istemiştir.

Kin ve intikam hakkında genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda, *İntibah*'taki Mehpeyker'de Wardetzki, Kernberg Green, MacLean ve Charles'ın da değindiği terk edilmeye karşı duyarsızlığın doğurduğu kin ve intikam duyguları mevcuttur. Söz konusu duygularını hem Dilâşub'a karşı hem de Ali Bey'e karşı hissetmiştir. Mehpeyker'in bu kişilere karşı hissettikleri Kernberg'in bahsettiği değersiz hissettirilmeden doğan kin ile de bağlantılıdır. Aynı zamanda Ali Bey'in Mehpeyker'in beklentilerini karşılamaması ve Dilâşub'u küçük düşürmesine rağmen kendisine dönmemesi Mehpeyker'deki kin ve intikamı derinleştirmiştir. *Cezmi*'deki Şehriyar'da Kernberg'in değindiği değersiz hissettirilmeden doğan kin ve intikam ile Green, MacLean ve Charles'ın öne sürdüğü beklentilerin karşılanmamasından doğan kin ve intikam gözlemlenmiştir. *Sefile*'deki Mazlume'de ise yine değersiz hissettirmeye bağlı kin ve intikamın ortaya çıktığı, İhsan'ın onu zedelemesinin ardından ona karşı bu duygulara kapıldığı tespit edilmiştir. *Ferdi ve Şürekâsı*'ndaki Hacer'de değersiz hissettirilme, beklentilerin karşılanmaması ve terk edilmeye karşı duyarsızlıktan doğan kin ve intikam mevcuttur. *Zehra*'daki Zehra'da ise yine bu olguların tamamı gözlemlenmiştir. Suphi'nin sevgi beklentisini karşılamayıp kendisini boşaması ve Sırrıcemal ile olması Zehra'nın kırılma noktası olmuştur. *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter'de annesi Firdevs Hanım'a yönelik çocukluktan gelen derin bir kin duygusu mevcuttur. Bihter'in annesinden intikam almak adına Adnan ile evlenmesi bu noktada önemlidir. Ayrıca Bihter'in başka bir kadına tercih edildikten sonra kin duymaya başladığı Behlül de yine intikam almaya çalıştığı kişilerdendir. Tüm bu örneklere dayanarak 19. yy. Türk romanının narsistik özellikler gösteren kadın kahramanlarındaki kin ve intikam olgusunu açığa çıkaran en temel nedenin, romantik ilişkilerde yaşadıkları olumsuz deneyimler ifade edilebilir. Zaten kendilik algılarında ve öz değerlerinde problemler yer alan bu kadınların sevgi ve değer eksikliklerini gidermek adına kurdukları ilişkilerde hayal kırıklığına uğramaları, ayrılığı ya da reddedilmeyi tolere edememelerine ve hem kendilerini hem partnerlerini hem de rakiplerini gözden çıkarmalarına neden

olmuştur. Aynı zamanda ihtiyaçlarının beklentilerinin karşılanmaması ve değersiz hissettirilmeleri de intikam arzusuna kapılmalarında büyük bir etkiye sahiptir.

5.1.10. Pasif-Agresif Saldırganlık

Gelişim çağındaki yanlış ebeveyn tutumlarından dolayı bir savunma mekanizması olarak ortaya çıkan saldırganlık ve narsisizm yüksek düzeyde ilintili olsa da bu başlığın pasif-agresif olarak belirlenmesinin sebebi, narsistik kadınların belli bir sınıra kadar -özellikle romantik ilişkilerinde- olumsuz deneyimlerini sineye çekmeleri ve ilişkiye sarılan taraf olmalarıdır. Bir diğer sebebin de söz konusu saldırganlığın yalnızca şiddetle değil, sözlü olarak ya da manipülasyonla gerçekleştirilmesi olduğu da söylenebilir. Wardetzki (2019), bu saldırganlığın kaynağı olan narsistik öfkeyi çocukluk dönemindeki hayal kırıklıkları ve incinmelerle ilişkilendirmiş, yetişkinliklerde yaşanan ayrılıklarda ve reddedilmelerde hissedilen çaresizliğin saldırganlığı tetiklediğini düşünmüştür. Green, MacLean ve Charles (2020), narsistik kadınların saldırganlığının mağduriyet algısıyla, manipülasyonla ve pasif-agresif bir yapıda ortaya çıkabileceğini iddia etmiştir. Southard (2010)'a göre bu saldırganlık fiziksel nitelikte ve zorbalık içeren bir yapıdadır. 19. yy. Türk romanının narsistik özellikler gösteren kadın kahramanlarına bakıldığında bu kadınların belli bir süre kabul ve sevgi görme adına sessiz kaldıkları ancak kırılma noktalarının tetiklenmesiyle saldırganlıklarının ortaya çıktığı gözlemlenmiş, söz konusu saldırganlıkların da genel olarak romantik ilişkiler kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Bu başlık altında ele alınan romanlar ise *Taaşuk-ı Talât ve Fitnat*, *Sefile*, *Nemide* ve *Aşk-ı Memnu* olarak belirlenmiştir.

Taaşuk-ı Talât ve Fitnat'ta, son derece uyumlu ve üvey babasının sözünden çıkmayan Fitnat, Ali Bey ile evlendirilmeye çalışılmasıyla, babasına karşı gelecek seviyeye ulaşmıştır. “Ragibe Hanım’ın kardeşini... İşte onu seviyorum. Beni evlendirmek istiyorsanız ona verin. Başkasına varmam! Varmam! Varmam!” (Şemsettin Sami, 2018, s. 70).

Çocukluğundan bu yana bir kez bile itiraz etmeyen Fitnat’ın ilk defa tepki vermesi, ilk defa kendi isteklerini öncelik hâline getirmesi, tam anlamıyla saldırganlık olarak değerlendirilemeye de gerçek benliğinin ihtiyaçlarının peşinden giden bir tutum sergilediği söylenebilir.

Sefile'nin sonunda, İhsan yüzünden hayatı alt üst olmuş Mazlume, tükenmiş bir ömür geçirirken İhsan'a yeniden rastlamasıyla kendini kaybetmiştir. O ana dek İhsan'a hiç saldırganlık göstermemiş, İhsan'ı terk ederken dahi birkaç sözle yetinmiş, yeterince ileriye gitmemiş Mazlume'nin böylesi bir davranışta bulunması, pasif-agresif saldırganlıkla açıklanabilir.

“Mazlume seri bir hareketle İhsan'ın üzerine atıldı. Yılan gibi bu vücuda sarıldı, dişleriyle boğazını yakaladı.

Sefaletin vahşileştirdiği bu iki sefil arasında hayvancasına yırtıcı bir mücadele başladı. İkisi de susuyor, yalnız boğazlarından boğuk hırıltılar çıkıyordu.

Sonunda Mazlume ayağa kalktı. Vahşi bir canavar gibi İhsan'ın damarlarını parça parça etmişti.

İhsan Mazlume'nin ayakları altında, kanlar içinde yatırıyordu. Mazlume hayatını zehirleyen bu varlığı bir cellat, intikama susamış vahşi biri gibi bir hayli zaman seyretti.

Gözlerinde vahşi bir bakış, dudaklarında kanlar vardı. Birdenbire genç kızın vücudu İhsan'ın soğuk cesedi üzerine düştü, son defa olarak ağzından hırıltılarla karışık "İhsan" kelimesi çıktı, başı İhsan'ın göğsü üzerine düştü.

Sefil kız, hayatının son vazifesini yerine getirmişti” (Uşaklıgil, 2023, s. 133).

Mazlume'nin o güne dek yalnızca sözlü olarak İhsan'a tepki göstermesi ancak her şeyini kaybedip hayal kırıklıklarıyla hayata tutunmaya çalışması onun dönüm noktası olmuştur. Bu nedenle de hayatının geldiği noktadan sorumlu tuttuğu İhsan'ı görünce kontrolünü kaybetmiştir.

Nemide'deki Nemide'nin hayatı boyunca sevdiği ve kendisini sevmesini istediği Nail tarafından aldatılıp, onun Nail ile olmasına izin vermesi, kendini kaybetmesine neden olmuştur. Dışarıya acısını yansıtmaya da üzüntüsünden verem olmuştur. İçten içe ikisine karşı yoğun bir öfke besleyen Nemide, bir gün, üçü birden sandalla geziye çıktıklarında kontrolünü kaybetmiştir. Sandalın dümenine geçip yaptığının farkında olmadan rotasyonu değiştirmiş, toplu bir ölümün eşiğine gelmelerine yol açmıştır. Nail, son anda bir hamle yaparak sandalı kurtarıp, kıyıya indikten sonra Nemide'ye sormuş, fakat bir cevap alamamıştır.

“‘Nemide! Ne yapmak istiyordun?’

Genç kız boş gözlerle Nail'e baktı, sonra gözlerinden yavaşça iki damla yaş yuvarlandı.

Yalya çıktıklarında herke uzun süre ortadan kaybolmalarının verdiği endişeyle beklemekteydi. Nemide hemen babasını tutarak ilerledi. Yavaşça dedi ki

'Baba! Yarın gitsinler!'" (Uşaklıgil, 2021, s. 173).

Nemide'nin yaptığı davranış karşısında sessiz kalışı ve babasından onların gitmesini isteyişi, bu zamana kadar bastırıldığı duyguları artık kontrol edemediğinin, pasivize ettiği öfkesinin agresif bir şekilde yüzeye çıktığının göstergesidir.

Aşk-ı Memnu'daki Nihal, babasının Bihter ile evlenmesi üzerine sevgi ihtiyacı yaşadığını, babası ve hatta ev halkı tarafından sevilmediğini hissetmiş, Bihter, Behlül ve Nihal ilişkisine kadar Nihal'e karşı ılımlı davransa da ona karşı nefret beslemiştir. Kırılganlığını hissettiren ve içindeki öfkeyi bastıran Nihal, nihayetinde Bihter'e saldırgan davranmaya başlamıştır. "Birden Bihter'e daha fazla yaklaştı, 'Demin ne diyordunuz?' dedi. 'Aldanıyorsunuz, ben asıl şimdiye kadar size söylenmemiş şeylerden pişmanlık duyuyorum. Ben sizi hiçbir vakit sevmedim, sevemedim, sizden nefret ediyorum, işitiyor musunuz? Sadece nefret!'" (Uşaklıgil, 2016, s. 250).

Yazar tarafından hassaslığıyla ve narinliğiyle tasvir edilen Nihal'in, Bihter'e bu şekilde davranması beklenmeyen bir durumdur. Onun yaşadığı bu patlama, pasif-agresif bir saldırganlık olarak yorumlanabilir.

19. yy. Türk romanında incelenen kadın kahramanların büyük birçoğunda saldırgan özelliklere rastlansa da bu başlıkta değerlendirilmeme nedenleri, söz konusu saldırganlığın pasif bir yapıda olmamasıdır. Saldırganlık gösteren ve bu başlıkta incelenmeyen diğer kadın kahramanların olay örgüsünün başından itibaren bu yapıda oldukları, dürtüselliklerini bastırmadıkları, intikam isteğiyle hareket ettikleri görülmüştür. Bu nedenle bu başlık altında verilen örnekler oldukça sınırlıdır. *Taaşuk-ı Talât ve Fitnat*'taki Fitnat'ın belirgin bir biçimde pasif-agresif saldırganlığa sahip olmadığı söylenebilir. Ancak Wardetzki'nin de dikkat çektiği çocukluk döneminde incinmeler (özellikle babasından kaynaklanan) yaşamasından ve kendisini devamlı bastırmasından dolayı, ilk defa kendi istekleri uğruna tepki vermesinin Green, MacLean ve Charles'ın belirttiği pasif-agresif saldırganlıkla ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Sefile'deki Mazlume'de de yine çocukluk kaynaklı incinmelerden kaynaklanan bastırılmış bir narsistik öfkenin yer aldığı, saldırganlığının da pasif bir konumda olduğu düşünülebilir. Wardetzki'nin değindiği yetişkinlikte yaşanan reddedilme ve ayrılıkların saldırganlığı tetikleme, Mazlume'de de mevcuttur. Mazlume, İhsan'ın onun bu yönünü tetiklemesiyle Southard'ın öne sürdüğü fiziksel saldırganlığını İhsan'a yansıtmıştır. *Nemide*'deki Nemide'de yine çocukluk dönemindeki incinmeleri ve bastırıldığı öfkesi son derece önemlidir. Nail tarafından terk edildiğini hissettiğinde daha doğrusu aldatıldığını öğrendiğinde olayı sindirmiş gibi davranması ancak sandalla açıldıklarında o ana dek pasif konumda olan fiziksel saldırganlığının açığa çıkması pasif-agresif saldırganlıkla bağdaştırılabilir. Son olarak *Aşk-ı Memnu*'daki Nihal'de de çocukluktaki incinmelerden kaynaklanan pasif bir saldırganlığın var olduğu, babasının sevgisini kaybettiğini düşündüğünde ise bu pasif saldırganlığın Bihter'e karşı gün yüzüne çıktığı söylenebilir.

5.1.11. İdealize Partner Arayışı

Narsisizmdeki büyüklük algısı, kişinin ilişkilerindeki seçimlerini de etkilemektedir. Kendi değersizlik hislerini ve aşağılık duygularını gizlemek isteyen bu kişiler, yalnızca layık gördükleri insanlarla ilişki kurmaya çalışırlar. Layık görecekları kişiler gösterdikleri ilgi ve sevgiyle onları kıymetli hissettirmeli ya da başarılarını, itibarlarını ve şöhretlerini kendilerine mal edebilecekleri bireyler olmalıdır. Bu durum narsistik bireylerin yalnızca romantik ilişkilerini değil, hayatlarının her alanındaki ilişkilerini kapsamaktadır. Sömürme mekanizmaları ve doyum sağlama ihtiyaçları da söz konusu olguda etkilidir. Klein (2011) idealleştirme konusunda hem benliğin hem de ilişkilerin idealleştirildiğini ancak idealleştirilen ilişkilerin çökmeye mahkûm olduğunu çünkü bireyin söz konusu ideal ilişkilerle tatmin olamayacağını öne sürmüştür. Aynı zamanda idealleştirme ve değersizleştirmenin iç içe olmasından da bahsetmiştir. Kohut (1998a), narsisizme sahip bireylerin narsistik dengelerinde bozulma ve eksiklik olduğunu iddia ederek kendiliklerini, kurdukları nesne ilişkileriyle ve buradaki ideal nesneyle birleştirmeye çalıştıklarını ve narsistik doyumlarını bu şekilde sağladıklarını düşünmüştür. İdeal nesnenin gücünü ve mükemmelliğini de kendilerine atfettiklerini eklemiştir. Kernberg (2019), narsisizme sahip bireylerin narsistik destek beledikleri kişileri idealleştirdiklerini, beklenti duymadıkları kişileri ise değersizleştirdiklerini belirtmiştir. Konuya narsistik kadınlar açısından bakıldığında, Wardetzki (2019) erkeklerin

partnerlerini doyum sağlama amacıyla idealleştirdiğini, kadınların ise partnerlerini idealize ederek kendilerini bu partnere teslim ettiklerini, hayatlarını ona adadıklarını, özdeşim kurduklarını, bu partner aracılığıyla yedek bir benlik oluşturduklarını ve yer yer idealize partnerine annelik yaptıklarını iddia etmiştir. Fakat ilişkide hayal kırıklığına uğradıklarına idealizasyonu değersizleştirmeye dönüştürdüklerini, ayrılıktan sonra ise yeniden eski partneri idealize ettiklerini de eklemiştir. Bu bağlamda, ilişkiye veda edemediklerini ve idealizasyonla bitmiş bir ilişkiye tutunduklarını ifade etmiştir. Kernberg (2011) ise narsistik kadınlarının partnerlerini idealize etmelerinin geçiciliği vurgulamış, idealleştirilen kişilerin de istikrarsız ve mesafeli erkeklere yapıldığını hatta bu erkeklerin de narsisizme sahip olabileceklerini öne sürmüştür. 19. yy. Türk romanına bakıldığında, incelenen kadınların partnerlerini çoğu zaman tanımadan idealleştirdikleri, tüm beklentilerini idealize ettikleri kişilere yükledikleri ve gerçeklerle yüzleştiklerinde tetiklenen değersizlik hislerinden dolayı aşırıya kaçan tepkiler verdikleri gözlemlenmektedir. Bazı kadınlarda ise bu hayal kırıklığının yaşanmadığı ancak yine de partnerin aşırı yüceltilmesinden dolayı idealizasyonun yaşandığı düşünülmektedir. Bu başlık altında ele alınan eserler ise *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*, *Nemide*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Eylül*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet* olarak belirlenmiştir.

Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat'taki Fitnat, Talât'ı yalnızca uzaktan görerek, onu tanımadan, yüz yüze vakit geçirmeden Talât'ı idealize etmiş, bütün ümitlerini ona bağlamıştır. Eve kapatılarak büyümüş Fitnat'ın gerçek benliğinde yer alan tüm eksikleri Talât'a yöneltmesi bu bağlamda etkilidir.

“Bu kadar birbirine benzeyen iki kardeş de görülmemiş şey! Yüzleri ve yürümeleleri aynı olduğuna göre huyları da aynı olmalı, kardeşi de böyle nazik ve kibar olmalı, onun da sözü sohbeti böyle tatlı olmalı. Acaba bunlar da herkes gibi bir ana babadan mı doğmuşlar yoksa gökten inmiş melekler mi? Ne garip, insan iyi insanları bir kere görünce seviyor ve yanlarından ayrılmak istemiyor. Ah, bir münasebetim olaydı da bu iki kardeşten bir dakika bile ayrılmayaydım” (Şemsettin Sami, 2018, s. 55).

Fitnat'ın hiç tanımadığı Talât ve Talât'ın kardeşi zannettiği Ragibe hakkındaki düşünceleri, Talât'ı idealize ettiğini gösterir niteliktedir. Talât ile olamayacağını bilse bile onun hayalini kurmaktan ve bunu istemekten vazgeçmemiştir.

Nemide'deki Nemide, annesiz ve toplumdan izole büyümüş, sıradan bir çocukluk yaşayamamış, birlikte büyüdüğü ve çok sevdiği kuzeni Nail'e zaman içerisinde farklı duygular hissetmeye başlamış ve onu idealize etmiştir. Nail'in onu kendisi gibi görmediğini, Nahit ile kendisini aldattığını fark edince derin bir yıkıma uğramıştır. "Orada gördüğü Nail'in kendisi için durmadığını, yalnız kendisinin hâkim olmasını arzu ettiği bu kalbin artık ondan uzaklaştığını biliyordu. Ah, Genç kız gücü yetseydi sevgisini haince ayaklar altına alan bu adamı tokatlayacaktı" (Uşaklıgil, 2021, s. 138).

O zamana kadar inandığı doğrular sarsılmış, Nail'in aslında idealize olmadığını fark etmiştir. Ona duyduğu derin sevgi, nefrete ve değersizleştirmeye dönüşmeye başlamıştır.

Ferdi ve Şürekâsı'ndaki Hacer, çocukluğundan itibaren tek bir kişiyi, İsmail Tayfur'u sevmiş, onun mükemmel biri olduğunu düşünmüş, günlüğüne onu anlatmış ve hep onun tarafından sevmeyi arzulamıştır. Hacer ile istemeyerek evlenen ve Saniha'yı seven İsmail Tayfur, evlendikleri gece Hacer'in kendine olan inancını yıkmıştır.

"Hacer'in şu dakikada bir şeye ihtiyacı vardı: bütün zihnini ele geçiren bu adamın ağzından sevildiğini işitmek! İsmail Tayfur, her şeyden bahsetti yalnız garip bir inatla dudakları "seviyorum" kelimesini söylemiyordu; elleri genç kızın eldivenlerine bile dokunmadı. İsmail Tayfur eski bir arkadaştan başka bir şey değildi" (Uşaklıgil, 2023, s. 165).

Hacer, Tayfur'un bu davranışlarıyla yıllarca bir hayali sevdiğini, bir illüzyona kapıldığını, aslında hiç tahmin etmediği biriyle evlendiğini fark etmiştir. Hacer, Tayfur'un idealize ettiği hâlini sevmiştir. "Nasıl? Hayaliyle mutlu olduğu gece böyle mi olacaktı? Gözlerinin etkisi altında eriyeceğini zannettiği bu adam böyle mi söyleyecekti?" (Uşaklıgil, 2023, s. 166).

Romanın sonunda inandığı doğruların gerçek olmadığını fark etmesiyle hem hayatından vazgeçmiş hem de Tayfur'un kendisiyle beraber ölmesini istemiştir. İdealizasyon, değersizleştirmeye dönüşmüştür.

Eylül'deki Suat, yıllarca kocası Süreyya'nın kendi için ideal kişi olduğunu düşünmüş, ondan gelen sınırlı ilgiyle yetinmiş fakat Necip'i tanıdıkça ve Necip'in kendisine olan sevgisini tattıkça asıl idealin o olduğunu fark etmiştir. "Süreyya'nın her şeyini bilirim!"

derken, nasıl hiç beklemediği huyları çıktığını görüp, ‘Ben bunları bilmiyordum, başka bir adammış... nasıl yaşadım ya Rabbi, nasıl?’ diyordu’’ (Mehmet Rauf, 2019, s. 141).

Süreyya’yı gözünde yücelten Suat, ondan sevgi görebilmek adına her istediğini yapmış ama yine de mutlu olamamış, yalnızlık yaşamıştır. Süreyya ve Necip’in son derece zıt olarak olması diğer yandan Suat ve Necip’in birbirlerine çok benzemesi, Suat’ın Süreyya ile olan evliliğini sorgulamasına neden olmuştur. Suat ve Necip zaman geçtikçe birbirleriyle tamamlandığını hissetmiştir. ‘‘Artık birbirlerinden gizli, ayrı hiçbir şeyleri olmuyordu, o kadar ki Süreyya ile Suad’ın böyle olmadığını gören Necip için bu çılgın bir mutluluktur’’ (Mehmet Rauf, 2019, s. 223).

Suat’ın sevgi ihtiyacıyla partnerini idealize ettiğinin göstergelerinden biri, Necip’in sevgisinden şüphe ettiği zaman aralığında Necip’i değersizleştirilmesi ve Süreyya’yı yeniden idealize etmesidir. Necip ile çok benzeseler ve çok iyi anlaşmalar bile kendisini sevmediğini düşündüğünde Necip’i değersizleştirip romanın sonuna doğru da tekrar idealize etmiştir.

Aşk-ı Memnu’daki Bihter, özünde nasıl biri olduğunu bildiği Behlül’ün çabalarıyla ve yaşadığı sevgi açlığıyla onu gözünde yüceltmış, hayatının merkezi haline getirmiştir. Aynı durum Nihal’de de mevcut olsa Nihal hiçbir zaman Behlül’ü Bihter kadar yüceltmemiştir.

Zavalı Necdet’teki Meliha, komşusu Necdet’in aşkına karşılık vermemiş, onu yok saymış ve idealize olduğunu düşündüğü İbrahim Şemsi ile evlenmiştir. Kendisine layık görmediği ve aşkına karşılık vermediği Necdet’i tanıdıkça, Necdet’in onun için en doğru kişi olduğuna inanmış, bu inancı yüzünden Necdet’in peşini bırakmamıştır.

‘‘Evet, ben size o zaman önem vermemiştim. Bundan dolayı İbrahim Şemsi Bey beni istediği zaman hemen razı oldum. Çünkü ileride sizi sevebilmekten çekiniyordum. Bir de bizim beyin her türlü durumu benim arzuma uygun gibi görünmüştü. Aldanmışım. Bunu sonradan anladım. Ben aşk hususunda hırslıyım, özellikle o kişinin tamamıyla bana ait olmasını severim. Evlendiğim zaman kocamı arzuma uygun bulmadım. Zihnimde senelerden beri besleyip büyüttüğüm hayalimdeki koca İbrahim Şemsi Bey’e benzemiyordu’’ (Saffet Nezih, 2023, s. 65).

Meliha'nın Necdet ile bazı ortak yönlerinin olmasının yanında, Necdet'in sevgi dilinin arzulanı şey olması nedeniyle onu takıntılı aşkının kahramanı olarak algılamıştır. Meliha için bir evlilikteki en önemli husus, kocasının hayatının merkezini kendisi yapmasıdır. İbrahim Şemsi ile heyecandan ve coşkudan yoksun bir ilişki yaşaması, onu Necdet ile karşılaştırması, Necdet'in ideal olduğunu düşünmesine yol açmıştır.

İdealize partner arayışı başlığı altında genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda, Kohut bu ideal Kernberg ve Wardetzki'nin belirttiği idealizasyonun değersizleşmeye dönüşmesinin örnekleri, *Nemide*'deki Nemide'de, *Ferdi ve Şürekâsı*'ndaki Hacer'de, *Eylül*'deki Suat'ta, *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter'de ve *Zavallı Necdet*'teki Meliha'da görülmektedir. Klein'in idealizasyonla ilgili öne sürdüğü idealleştirilen ilişkinin çökmeye mahkûm olması ise *Nemide*'de, *Ferdi ve Şürekâsı*'nda, *Eylül*'de, *Aşk-ı Memnu*'da ve *Zavallı Necdet*'te yer almaktadır. Kernberg'in üzerinde durduğu destek beklenen kişiyi idealleştirme *Nemide*'deki Nemide'de, *Ferdi ve Şürekâsı*'ndaki Hacer'de, *Eylül*'deki Suat'ta ve *Zavallı Necdet*'teki Meliha'da bulunmaktadır. Bunların yanında idealize edilen partnere kendini adama, *Taaşuk-ı Talât ve Fitnat*'taki Fitnat'ta, *Ferdi ve Şürekâsı*'ndaki Hacer'de, *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter'de ve *Zavallı Necdet*'teki Meliha'da görülmüştür. Son olarak narsistik dengedeki bozulmaya yani çocukluk yıllarına bağlı olarak idealize partner arayışına, çocukluğundan bahsedilen kadınlarda (Fitnat, Nemide, Hacer ve Bihter) rastlanılmıştır.

Bunların yanında narsistik kadınların idealize partner arayışları değersizleştirme, aşırı uyum ve bağlanma problemleriyle de ilişkili olduğundan hem kuramsal açıklamalar hem de ele alınan örnekler benzerlik göstermektedir. Örneklerin benzer olmasında romanların içerik olarak az veri barındırması etkili olmuştur.

5.1.12. Dişiliğin Kullanılması

Narsisizme sahip kişilerin dış görünüşlerine ve dışarıya yansıttıkları sahte davranışlarına atfettikleri değer son derece önemlidir. Konuya kadınlar üzerinden bakıldığında, narsistik kadınlar için dişiliklerini ve cinselliklerini kullanmaları en büyük silahlarındandır. Güzelliklerine takıntılı olan bu kadınların davranışlarıyla bu güzelliği çekici bir konuma getirmeleri, hâkimiyet kurabilmeleri ve kontrol sağlayabilmeleri hususunda büyük fayda sağlamaktadır. Wardetzki (2019), narsistik kadınların dişiliklerini karikatürize

edebileceklerini ve çekici olma kaygısıyla aşırıya kaçan sahte bir dişilik sergilediklerini, bu durumun nedeninin ise aslında dişiliğin reddedilmesi ve aşağılık duygularla özdeşleştirilmesi olabileceğini iddia etmiştir. Yani kendini değersiz hisseden kadınların, sahte bir dişilikle tatmin sağlamaya çalıştıklarını düşünmüştür. Lowen (2016) ise dişiliğin narsistik kadınlar için benliklerini güçlendirmenin bir yol olarak kullanıldığını ifade etmiş, başarı ve hayranlık uyandıran bir dişilik imgesine sahip olmayı arzuladıklarını öne sürmüştür. Blinkhorn, Lyons ve Almond (2015), narsistik kadınların cinselliklerinin manipülatif bir niteliği olduğunu düşünmüşlerdir. 19. yy. Türk romanına bakıldığında, dişiliğini ve cinselliği kullanan kadınların güç ve kontrol arzusu yaşadıkları görülmektedir. Partnerlerini kaybetme ihtimali yaşamaları yahut partnerlerini kazanmaya çalışmaları bu noktada etkili olmuştur. Bu başlık altına dâhil edilen romanlar ise *İntibah*, *Muhadarat* ve *Zavallı Necdet* olarak belirlenmiştir.

İntibah'taki Mehpeyker'in Ali Bey üzerinde kullandığı en büyük silahı kadınlığıdır. Manipülasyonlarından bile daha etkili olan bu yöntem, Ali Bey'in Mehpeyker'e tutulmasını sağlamıştır. “Kendi arzusundan çok Bey'in emrine uyar gibi “İrade sizin!” dedi. Fakat söylerken öyle çekici baktı ki, çocuğun bütün iradesi elinden gitti” (Namık Kemal, 2019, s. 53).

Mehpeyker hem Ali Bey'i arzulamış hem de kendisinin Ali Bey tarafından arzulanmasını sağlamıştır. Hem yalanlarıyla hem de dişiliğiyle, Ali Bey'i de kendi yoluna saptırmış, Ali Bey'in o güne dek uzak durduğu içki, cinsellik gibi alışkanlıklara yönelmesine, aynı zamanda da kendisine bağlanmasına yol açmıştır. Mehpeyker'in dişiliğini ve cinselliğini kullanması, güç arzusuna sahip olmasıyla ve manipülasyon yetenekleriyle de ilişkilendirilebilir. Hem Ali Bey'i kontrol etmek hem de kendi değersizliğini ve gerçek benliğini gizlemek adına dişiliğini bir silah olarak kullanmıştır.

Muhadarat'taki Calibe, Süha ile aynı evde büyümüş, onun tarafından sevilmiş ancak onu kendine layık görmediği için Sai Efendi ile evlenmiştir. Süha'nın Sai Efendi'nin evine yerleşmesiyle, Calibe Sai ile mutlu olmadığını, aslında Süha'ya hislerinin olduğunu fark etmiş ve onu elde etmek için uğraşmıştır. Bu noktada Sai Efendi'de de kullandığı taktik olan dişiliğinden yararlanmıştır. “Bu sayede Calibe tüm zamanını ve becerisini kullanarak zavallı Süha'yı baştan çıkarabilmek için uğraşiyor arzularını tatmin etmeye

çalışıyordu. Calibe'nin, sütkardeşi diye bilinen Süha ile yalnız bulunması kimsenin dikkatini çekmeyecek ve kimse bundan şüphelenmeyecekti'' (Fatma Aliye, 2011, s. 70).

Calibe bu çabalarına rağmen emellerine ulaşamamış olsa da istediklerini elde etmek için hem Sai Efendi'yi gençliği ve güzelliğiyle büyülemiş hem de Süha'yı yanına çekmeye çalışmıştır. Calibe'nin dişiliğini kullanması iki şekilde yorumlanabilir. Bunlardan ilki tüm güçlülük arzularıyla ilgilidir. Dişiliği ile güç arzusuna erişmiş, Sai Efendi'yi kontrol edebilmiştir. İkincisi ise sevgi ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Güç ve servetle tatmin olmadığını fark eden Calibe, Süha'yı kazanabilmek adına dişiliğinden yararlanmış fakat başarılı olamamıştır.

Zavallı Necdet'teki Meliha, dişiliğini emelleri için kullanmaktan kaçınmayan bir kadındır. Necdet'i elde etmeye çalışırken en çok başvurduğu yollardan biri bu olmuş, cinsel olarak kendisine karşı koyamamasını kullanmıştır. Özellikle Meliha'nın ağabeyinin evinde Necdet'in kontrolünü kaybetmesine neden olacak hamleler yapmıştır.

“Meliha yerinden kalktı. Semaverin bulunduğu masaya doğru yürüdü. İpek penuvarının geniş kollarını yukarıya kıvrıdı. O güzel kollar bütün ruh okşayıcılığıyla meydana çıktı. Çay bardaklarını almak, yerlerine koymak bahaneleriyle odanın içinde salına salına geziniyor, beni o güzelliklerin tesiriyle kendimden geçirmek, adeta hipnotize etmek istiyordu'' (Saffet Nezih, 2023, s. 70).

Bahsi geçen gecenin sonunda da kısa süreli de olsa amaçlarına ulaşmış, Necdet'ten hamile kalmıştır. Ancak Necdet'in çocuğuna hamile olmasına rağmen uzun vadede Necdet'i elde edememiş, gerçekten ihtiyaç duyduğu sevgiyi yaşayamamıştır.

Dişiliğin kullanılması kadınlardaki narsisizm açısından önemli bir silah olsa da 19. yy. Türk romanında bu bağlamda yeterince örneğe ulaşılammıştır. Bu durum yazarların etik anlayışıyla ve çökmekte olan devletin muhafazakâr yapısıyla ilişkilendirilebilir. Dönemin yazarları ahlak konusunda dersler vermeye çalışsalar da söz konusu fikirler genel olarak yanlış Batılılaşma ve yozlaşma çerçevesinde ilerlemiştir. Bu başlık altında değerlendirilen kadınlardaki dişiliğin kullanılmasının de genellikle Blinkhorn, Lyons ve Almond'ın değindiği gibi manipülatif bir yapıyla ilişkili olduğu belirtilebilir.

Sahte benliğin büyülenmeci bölümüyle ilgili genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda, ilk madde olan megalomaninin *İntibah*, *Cezmi*, *Muhadarat*, *Bir Muâdele-i*

Sevdâ, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet* olmak üzere altı romanda yer aldığı tespit edilmiştir. İkinci madde olan manipülasyonun, *İntibah*, *Cezmi*, *Muhadarat*, *Bir Muâdele-i Sevdâ*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet* olmak üzere altı romanda görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Üçüncü madde olan haset ve kıskançlık, *İntibah*, *Zehra*, *Bir Muâdele-i Sevdâ*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet* olmak üzere beş romanda görülmüştür. Dördüncü madde olan hırs/rekabet, *Cezmi*, *Muhadarat*, *Nemide*, *Zehra*, *Bir Muâdele-i Sevdâ*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet* olmak üzere yedi romanda yer almaktadır. Beşinci madde olan sahte bağımsızlık ve bağlanma problemleri, *İntibah*, *Sergüzeşt*, *Sefile*, *Zehra*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet* olmak üzere toplam altı romanda görülmüştür. Altıncı madde olan aşırı uyuma, *Sefile*, *Zehra*, *Eylül* ve *Aşk-ı Memnu* olmak üzere dört romanda rastlanmıştır. Yedinci madde olan güzelliğe dair obsesyonlar, yalnızca *Aşk-ı Memnu*'da görülmüş, bir romanda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sekizinci madde olan güç arayışı, *İntibah*, *Cezmi*, *Muhadarat* ve *Aşk-ı Memnu* olmak üzere dört romanda tespit edilmiştir. Dokuzuncu madde olan kindarlık ve intikam, *İntibah*, *Cezmi*, *Sefile*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Zehra* ve *Aşk-ı Memnu*'da olmak üzere toplam altı romanda yer almaktadır. Onuncu madde olan pasif-agresif saldırganlık, *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*, *Sefile*, *Nemide* ve *Aşk-ı Memnu* olmak üzere dört romanda görülmüştür. On birinci madde olan idealize partner arayışına, *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*, *Nemide*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Eylül*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet* olmak üzere altı romanda ulaşılmıştır. Sonuncu ve on ikinci madde olan dişiliğin kullanılmasına ise *İntibah*, *Muhadarat* ve *Zavallı Necdet* olmak üzere üç romanda rastlanılmıştır.

Bu maddelerden en çok hırs/rekabet başlığında örneğe ulaşılmış, toplam yedi romanda görülmüştür. En az örneğin yer aldığı madde güzelliğe dair obsesyonlardır. Tüm bu romanlar arasında en çok veri elde edilen roman ise *Aşk-ı Memnu*'dur. *Aşk-ı Memnu*'nun hem kurgu açısından psikolojik derinliğe sahip olması hem de üç farklı kadın kahramanda narsistik eğilimlerin görünmesi, on iki maddeden on tanesinde yer almasını sağlamıştır.

Burada elde edilen veriler, narsisizmin kadınlarda daha çok kırılma özellikleriyle görüldüğü kanısının aksi yönündedir. İncelemeye dâhil edilen on üç romanının tamamı büyüklenmeci yapı içerisinde değerlendirilmiştir. Bu durum, dönemin yazarlarının kadına bakış açısıyla da açıklanabilir. 19. yy. Türk romanındaki kadınların genel olarak belli meseleler etrafında kurgulandıkları, özellikle yüzyılın başlangıcında toplumu eğitme

kaygısının ön planda olmasıyla yeterince derinleştirilemedikleri söylenebilir. Aynı zamanda yine dönemin toplumsal yapısına bağlı olarak insanî değerlerle ilgili psikolojik unsurların (megalomani, sahte bağımsızlık ve bağlanma problemleri, haset ve kıskançlık gibi) ağır bastığını ifade etmek mümkündür. Batılılaşmaya yeni başlayan, modernist dünyanın problemlerine uzak olan bu toplumda çok daha patolojik olarak algılanabilecek olguların edebiyat üzerinden yansıtılmaması da beklenen bir durumdur. Bu nedenle pasif-agresif saldırganlık, güzelliğe dair obsesyonlar, dişiliğin kullanılması gibi unsurların söz konusu romanlarda son derece az olması, dönemin şartlarıyla ilişkilendirilmiştir. Diğer yandan o dönemde kadının büyük oranda ev ortamında görülmesi, henüz iş hayatına dâhil olmaması da bazı unsurların (haset ve kıskançlık, güç arayışı, hırs/rekabet, kindarlık ve intikam gibi) genellikle romantik ilişkiler ya da aile yaşantısı kapsamında ele alınabilmesine yol açmıştır. Özetle, 19. yy. Osmanlı için bireyselleşmenin başladığı bir dönem olsa da edebiyat üzerinden okunan bireyin özellikle de kadının yeterince ayırıcı özelliklere sahip olamamasından dolayı çok yönlü değerlendirilemediği bir dönemdir. Bahsi geçen değerlendirmeler esnasında ise en çok romantik ilişkilerden yararlanılmıştır.

5.2. AŞAĞILIK VE KIRILGAN YAPI

Sahte benliğin diğer tarafı olan aşağılık ve kırılğan yapı, narsistik kişinin düşük kendilik saygısıyla ve kırılğanlıklarıyla bağlantılıdır. Şimdiye kadar normal/patolojik, birincil/ikincil, büyüklenmeci/kırılğan olarak sınıflandırılan narsisizmin kırılğan özellikleri, aşağılık ve kırılğan yapı başlığı altında değerlendirilmiştir. Gerçek benlikte karşılanmayan ihtiyaçların sahte benliğin büyüklenmeci tarafıyla giderilmeye çalışılması ancak hayal kırıklığı yaşanması, sahte benlikte kırılmalara ve aşağılık duyguların yaşanmasına neden olmaktadır. Büyüklenmeci ve aşağılık bölüm iç içedir. Özetle, aşağılık yapıda yaşananlarla büyüklenmeci bölümün zedelendiği ifade edilebilir. Bu aşağılık duyguların getirdiği davranışlar ve olgular da bu başlık altında listelenmiştir. Aşağılık ve kırılğan yapının varlığına Kohut (1998a, 1998b), Kernberg (2011, 2019), Wardetzki (2019), Pullen&Rhodes (2008), Green, MacLean, ve Charles (2019, 2020, 2022, 2023) Akgün ve Uysal (2019) gibi araştırmacılar dikkat çekmiştir. Sınıflandırılmaya gidilirken, Wardetzki'nin (2019), Kohut'un (1998a) modelinden yola çıkarak oluşturduğu yapıdan yararlanılmıştır. Narsisizmdeki cinsiyet ayrımlarıyla ilgili görüş beyan eden birçok araştırmacı da aşağılık duyguların kadın narsistlerde erkek

narsistlere göre daha belirgin olduğunu, söz konusu bozukluğun da daha çok büyüklenmeci davranışlarla ilişkilendirilmesinden ötürü kadınlardaki narsisizmin tespitinin zorlaştığını belirtmişlerdir. Kadınlardaki aşağılık yapının baskın olmasının en büyük nedeninin ise toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının var olma mücadelesi olabileceğini iddia etmişlerdir. Bunların yanında *Narcissus* ve *Echo* mitindeki Narcissus'un büyüklenmeci, Echo'nun ise aşağılık ve kırılğan yapısıyla öne çıkması, Pullen ve Rhodes (2008) tarafından erkek ve kadın narsisizmindeki ayrımın bir örneği olarak öne sürülmüştür. Aynı bozukluğun iki yönünü temsil eden bu mitolojik figürlerin, yansıtma biçimlerindeki farklılıklar bugünkü araştırmalar için de kaynak niteliği taşımaktadır.

5.2.1. Kırılğanlık

Sahte benliğin aşağılık yapısında yer alan kırılğanlık, narsistik kişinin değersizlik hissinden kaynaklanan ve kolay incinebilir yapısından dolayı ortaya çıkan bir durumdur. Gerçek benliklerindeki eksikliklerini gidermeye ya da gizlemeye çalışan narsistik bireylerin, savunma mekanizmalarının sarsılması, kırılğanlık duygusunu derinden hissetmelerine ve bu kırılğanlık duygusuyla yer yer büyüklenmeci davranışlarını artırmalarına ya da dürtüsel davranışlarda bulunmalarına neden olur. Konuya cinsiyet odaklı bakıldığında, erkek narsistlerin söz konusu kırılğanlığı yönetme biçimlerinin kadın narsistlere göre daha başarılı olduğu söylenebilir. Kırılğanlığın gerçek değil sahte benlik bağlamında değerlendirilmesinin nedeni ise çocukluk dönemindeki ve gelişim aşamalarındaki değil yetişkinlik hayatındaki kırılmaların ve zedelenmelerin ele alınmasıdır. Bu kırılmaların kişinin narsistik yetersizlik duygularını tetiklediği, sahte benliğindeki mükemmellik algısını yıktığı ifade edilebilir. Wardetzki (2019), kadın narsistlerin üzüntü ve hayal kırıklıklarını tolere etmekte yetersiz olduklarını, kırılğanlık duygusuyla beraber ötekine karşı saldırganlık ve cezalandırma içeren davranışlarla hareket edebileceklerini öne sürmüştür. Pullen ve Rhodes (2008), kırılğanlığın kadın narsistlerdeki baskınlığını vurgulamışlardır. Green, MacLean ve Charles (2019) da bu görüşü tasdikleyen ifadeler kullanarak öz güven eksikliklerinin de bu kırılğanlığa eşlik ettiğini, narsistik kadınlardaki savunmasız yapının rolünü belirtmişlerdir. Aynı zamanda, kadınlardaki kırılğanlığın narsisizmle değil OCD, BPD, DPD gibi bozukluklarla ilişkilendirilmesinin, narsisizmin teşhisi konusunda zorluklar yaratabileceğini de

eklemişlerdir (2023). Akgün ve Uysal (2019) da bu görüşlere benzer görüşler öne sürerek konuyu toplumsal cinsiyet normlarıyla bağdaştırmışlardır.

19. yy. Türk romanına bakıldığında incelenen kadın kahramanlarının kırılganlıklarının genellikle partnerlerine duydukları beklentilerin gerçekleşmemesi sonucu yaşandığı gözlemlenmiş, bu kırılganlığın kin, nefret, intikam, saldırganlık ya da depresyona yol açtığı tespit düşünülmüştür. İncelenen kadınların bir kısmının başlangıçta aşırı uyum göstermeleri ve kırılganlık yaşadktan sonra değersizleştirmeye bahsi geçen sahte uyumu yok etmeleri bu bağlamda önemlidir. Bu başlık altında ele alınan romanlar, *Cezmi*, *Sergüzeşt*, *Sefile*, *Muhadarat*, *Nemide*, *Ferdi ve Şürekâsı* ve *Aşk-ı Memnu* olarak belirlenmiştir.

Cezmi'deki Şehriyar, yokluk içinde büyüdüğü belirtilen ve Şah ile evlenerek güçlendiği gösterilen bir kadındır. Şehriyar'ın evliliğinin ardından tüm güçlülük arzularının gerçekleşmesi ancak bu güçle tam anlamıyla tatmin olmaması, sahte benliğinin büyüklenmeci tarafı için örnek niteliğindedir. Şehriyar'ın kırılganlığını tetikleyen ve değersizleştirmeye yönelmesine neden olan olay, Adil Giray'a âşık olması ve onun tarafından reddedilmesidir. Büyüklenmeci bölümünü zedeleyen bu kırılganlık, elindeki gücün kendi için önemsizleşmesine ve tüm odağını Adil Giray ile Perihan'dan intikam almaya çevirmesine yol açmıştır.

“Adil Giray efendimiz isterse mektubumuzu açıklar, bizi aleme rezil edermiş! Kılıcını çekerse vücudumuzu iki parçaya ayırmış! Güvensinler, onlar kollarındaki kuvvete güvensinler! Bakalım, kendine güvenip de salına salına meydana gezen aslanların, ağaçlar arasında, kamışlık içinde saklanan ejderlere üstünlüğü mümkün olabilir miymiş?” (Namık Kemal, 2020, s. 330).

Kimseyi kendine rakip olarak tanımayan, küçümseyen ve megaloman davranışları olan Şehriyar'ın kabul görmediği için bu denli zedelenmesi ve öfkeye bürünmesi, kırılganlığını ne kadar derin yaşadığını gösterir niteliktedir. Devlet yönetiminde söz sahibi olduğu kadar Adil Giray üzerinde söz sahibi olamaması, narsistik kırılmaların yaşanmasına yol açmıştır.

Sergüzeşt'teki Dilber, hayatı boyunca hiç hür olmamış, kimsesiz büyümüş ve esir olmanın getirdiği duyguların altında ezilen son derece hassas yapıda bir kızdır. Satıldığı evlerden birindeki Celal Bey ile aşk yaşaması, hayata dair umudunun yeşermesine neden

olmuş, gerçek benliğindeki eksikliklerin tamamlanmasına dair beklentiye girmesini sağlamıştır. Fakat Celal'in ailesinin bu ilişkiye karşı çıkması, Dilber'in evden gönderilmesi ve Celal ile bir araya gelememesi Dilber'i büyük bir yıkıma uğratmıştır. Mısır'a satıldıktan sonra Celal'den haber alamayan ve Celal'in de kendisini aradığından habersiz olan Dilber, hür olma şansını elde edebilse bile bunu tercih etmemiş, ölmeyi tercih etmiştir.

“Eğer derin düşüncelere dalan başını kaldırıp da arkasına bakacak olsa, sevdiğinin ilk defa “Bilmezsin seni ne kadar seviyorum” sözünü işitecek, yüzünü görecektir. Kırılmış bir gönül, satılmış bir muhabbet, mazi olmuş bir gelecek, hep orada... Arkasında duruyordu” (Samipaşazade Sezai, 2018, s. 114).

Dilber'in yaşadığı kırılma, sevgi, kabul görme ve şefkat ihtiyacının karşılanacağını zannetmesi ve inandığı doğruların, Celal'in ona duyduğu aşkın kendi gözünde yok olmasıyla ilgilidir. Ölmeden önce Celal'den bir daha seni seviyorum cümlesini duymasının mümkün olmayacağını, idealize ettiği geleceği yaşayamayacağını düşünmüş, İstanbul'a gitme şansı varken gitmemiş, kırılmanın yol açtığı depresyonla kendini öldürmüştür. Detaylı olarak kaleme alınmasa da Dilber'in Celal'e ve onunla kurabileceği hayata karşı bir hayal kırıklığı yaşadığı, bu hayal kırıklığının da onu zedelediği ve kırılmasını derinleştirdiği düşünülebilir.

Sefile'deki Mazlume, hayatını çekilmez kılan İhsan'ın her türlü davranışını kabullenmeye ve her şeye rağmen onun yanında kalmaya devam etse de gebe olduğunu öğrenip İhsan'ın çocuğunu kabullenmemesiyle yıkılmıştır. Mazlume, İhsan'ın ona attığı tokadı dahi kendisinden intikam almak suretiyle affetmiştir. Hamileliğini öğrenip bunu İhsan ile paylaştığında İhsan'ın ona fahişe muamelesi yapması, Mazlume'nin toparlanamayacak kadar incinmesine neden olmuştur. Aslında İhsan'ın şüphesi yersiz değildir çünkü Mazlume kendisini aldatmıştır. Ancak İhsan'ın o zamana kadar yaptıklarının birikmesi Mazlume'nin İhsan'ı terk etmesine neden olmuştur.

“Beni; sizi ölünceye kadar sevmek, sizin için her türlü fedakarlığa katlanmak üzere namusunu aşkınıza feda eden benim gibi bir kızı aşağılıyorsunuz. En ağır sıkıntılar altında yaşattıktan sonra şimdi beni suçlamak, en büyük suçlarınızı bana yüklemek istiyorsunuz. Siz beni mahvettiniz, siz beni bayanının en kıymetli bir zamanında bedbaht ettiniz, siz beni gençliğimin en güzel mevsiminde hayattan iğrendirdiniz. Şimdi size anne olarak geliyorum da bana fahişe, içimde saadetimin yadigarı olarak taşıdığım masuma, bu

çocuğunuza piç diyorsunuz. Oh!.. Siz o kadar alçak, o kadar alçaksınız ki size hakaret etmek için bir kelime bulamıyorum. Sizin hakkınızda hissettiğim düşmanlığı, nefreti tasvir etmek için bir söz bulamıyorum. Düşünüyorum da şimdiye kadar sizinle nasıl yaşayabildiğime şaşırıyorum. Geçen zamanım... Ne ıstıraplı, ne sıkıntılı bir zaman! Fakat bundan sonra size düşmanlık beslemek hazzıyla yaşayacağım. Evet, bir zamanlar sizi sevmek için yaşadığım gibi şimdi size düşmanlık beslemek, çocuğunuza sizden nefret etmeyi öğretmek için yaşayacağım.

Mazlume bu son cümleyi İhsan'ın yüzüne bir intikam kırbağı gibi çarparak dışarıya çıktı'' (Uşaklıgil, 2023, 107-108).

O güne dek İhsan'ın her davranışını aşırı uyumla tolere eden Mazlume'nin sahte idealini değersizleştirilmesi ve İhsan'ı gözden çıkarması, yaşadığı kırılmanın kaldıramayacağı bir noktaya evrilmesiyle ve İhsan'ın ona aşağılık duygular yaşatmasıyla bağlantılıdır.

Muhadarat'taki Calibe, türlü manipülasyon yetenekleri ve şeytan tüyüyle kimseye kendini ezdirmeyen, hedeflerine ulaşan, insanları kontrol edebilen bir kadındır. Kendinden yaşça büyük Sai Efendi ile maddi kaygılar uğruna evlenmiş, Sai Efendi'yi beraber büyüdüğü ve kendisine âşık olan Süha'ya tercih etmiştir. Fakat zaman içerisinde Süha'ya bakış açış değişmiştir. En çok ihtiyaç duyduğu kişi olan Süha'nın onu reddetmesi, affetmemesi bunların üzerine bir de Reftar ile yaklaşması Calibe'yi mahvetmiş, büyükmeciliğini zedelemiştir. "Calibe gibi bir kadına bu aşağılanmalar altında ezilmek çok zor geldi. Calibe o güne kadar kimseden hakaret görmemişti. Süha'ya ricaları hiç etkili olmuyordu. Reftar'ın tavır ve edası ise Calibe'ye bir kat daha işkence ediyordu'' (Fatma Aliye, 2011, s. 205).

Bir süre Süha'yı elde etmek için uğraşsa da başarılı olamamış, tüm güçlülük duyguları kırılmalığa uğramış, buna bağlı olarak da asabiyeti artmıştır. Hatta hastalanıp zayıfladığı da yazar tarafından belirtilmiştir.

Nemide'deki Nemide, annesiz ve izole bir şekilde büyüdüğünden dolayı hayatında yer alan sayılı kişilere büyük beklentiler yüklemiş bir kızıdır. Çocukluğunu beraber geçirdiği kuzeni Nail, zaman içerisinde Nemide'nin idealize ettiği, arkadaşlıktan öte duygular beslediği birine dönüşmüştür. Fakat Nail'in büyüdükten sonra eğitim için Paris'e gitmesi, bu süreçte Nemide'nin kendini yalnız ve unutulmuş hissetmesi, bunların yanında Nail'in Nemide'yi çocuk olarak görmesi Nemide'nin kırılmasını tetiklemiştir. Nail kendisine hiçbir olumsuz davranışta bulunmasına rağmen kırılmalılık yaşamamasından dolayı Nail'e

öfke beslemiş, saldırganlık göstermiştir. “Özellikle sevdiği hayat tarzını, eğlencelerini kayıtsız bir tavırla anlatan, bütün görüşmelerini bitmez tükenmez hikâyelerle geçiren bu genç adam, onu çok sinirlendiriyordu. Hâlbuki Nail’i üzgün, kendisinden uzak yaşadığı için de kederli görmek istiyordu” (Uşaklıgil, 2021, s. 82).

Nemide’nin hissettiği kırgınlık hem kendi yaşayamadığı hayatı Nail’in yaşayabiliyor olmasıyla hem de Nail’in onu istediği gibi görmemesiyle, çocuk gibi davranmasıyla, yokluğunda üzülmemesiyle ilgilidir. Tüm beklentilerini Nail’e yöneltmesi hayal kırıklığına uğramasına neden olmuştur. Kısa bir süre sonra Nail ile nişanlanıp bir müddet mutlu olsa da Nail’in kendisini Nahit ile aldatması, Nemide’nin kırılğanlığını daha da derinleştirmiş, bir yandan saldırganlığını artırmış bir yandan da sağlığını etkileyecek düzeyde depresyona sürüklenmesine yol açmıştır.

Ferdi ve Şürekâsı’ndaki Hacer, annesiz büyümüş, küçüklüğünden itibaren babasının yanında çalışan İsmail Tayfur’u sevmiş, onun hayalini kurmuş ve onu idealize etmiş bir kızdır. Tayfur ile evlendikten sonra Tayfur’un aslında kendisini sevmediğini, istemeyerek evlendiğini, sevme kapasitesi olduğunu ancak Saniha’yı sevdiğini öğrenmesi, Hacer’in kırılğanlığının zirveye ulaşmasına sebep olmuştur.

“Kaçmak istedi fakat kaçmaya kuvvet bulamıyordu; bu ses kendisine bir kere “seviyorum” demeyi kendine yediremeyen bu ses şimdi kendisini orada yakalamış, o kelimeyi başka birine söylüyordu

Vahşi bir lezzet alıyordu, şimdi bu narin vücutta ateşten bir sıvı hareket ediyordu. Dişleri kilitlenmiş, yumrukları sıkılmış, gözleri o karanlığa dalmış, dinledi:” (Uşaklıgil, 2023, s. 175).

Hacer’in hayal kırıklığı Tayfur’a karşı değil, kendi nazarında idealize ettiği ve kendisini sevdiğini zannettiği kişiyedir. Hayattaki tüm mutluluğu Tayfur ile ilişkilidir. Annesiz büyümenin getirdiği sevgi ihtiyacını onunla gidereceğini düşünmüş, fakat Tayfur’un kendisini sevmediği gibi hayatı boyunca başka bir kadını sevdiğini öğrenince kontrolünü kaybetmiştir. Kırılğanlıkla beraber Tayfur’u değersizleştirmiş, narsistik öfkeyle dolmuş, intikam alma arzusuyla hareket etmiştir.

Aşk-ı Memnu’da, Bihter ve Behlül’ün yasak aşkının herkes tarafından öğrenilmesiyle Bihter’in aşâğılık duygularına karşı yaşadığı kırılğanlık devreye girmiştir. Başlangıçta

her şeyi anlatacak cesareti kendinde bulan Bihter, ilişkilerinin meydana çıkmasının ardından utanca boğulmuş, kimse ile yüzleşmek istememiştir.

“Kocasına gidip o gerçeği itiraf etmek için kendisinde kuvvet bulan bu kadın gerçeğin bu biçimde meydana çıkmış olmasına karşı titriyordu. Demek buradan, böyle kirlili bir düşkün kadın gibi aşağılanarak atılacaktı ve iki gün içinde bu olay bütün halka yayılacak, bu memleketin havasında, etrafına gülüşler serpererek çalkanacaktı. O zaman, Bihter için Firdevs Hanım’ın hayatı başlayacaktı. Etraftan kendisine gülümseyerek bakmak için yetki bulan gözler açılacak, yalının şehnişinine mektuplar atılacak ve...

Bütün varlığından buzlar akıtan bir ürpermeyle titriyordu.

... Ve bunları kabul etmek gerekecekti. Bunları reddedemeyecekti. Ne yetkiyle? Firdevs Hanım’ın kızı değil miydi? Kocasının evinden kovulmayacak mıydı? Bu aşağılanma hayatı boynuna dolanmış bir zincirdi ki onu boğuncaya kadar sürüklemek icap ediyordu” (Uşaklıgil, 2016, s. 394-395).

Bihter’in hayatı boyunca en çok korktuğu şey olan annesine benzetilme ihtimali, dehşete düşmesine neden olmuştur. Zaten tutunacak dalı kalmayan Bihter, aşağılanıp kırılmak yerine kendi canına kıymayı tercih etmiştir. “Ve o zaman yaşayan alçak bir yaratıktan esirgenen merhamet, bir ölüden esirgenmeyecekti” (Uşaklıgil, 2016, s. 396).

Hem Behlül ile ilişkisi boyunca yaşadıkları, hem ilişkilerinin öğrenilmesi Bihter’in savunma mekanizmasını ve kendine olan inancını yok etmiş, kendini değersizleştirmesine neden olmuştur. Tüm çabalarına rağmen başarısız olması da kırılganlığıyla baş edememesine ve her şeyden vazgeçmesine yol açmıştır.

Buraya kadar ele alınanlardan hareketle, Wardetzki’nin narsistik kadınların üzüntü, hayal kırıklığı ve kırılganlıklarını tolere etme yetilerinin eksik olduğunu belirtmiş, söz konusu durum incelenen romanlardan *Sergüzeşt*’teki Dilber’de, *Muhadarat*’taki Calibe’de, *Nemide*’deki Nemide’de, *Ferdi ve Şürekâsı*’ndaki Hacer’de ve *Aşk-ı Memnu*’daki Bihter’de görülmüştür. Bunların yanında Wardetzki, narsistik kadınlarda kırılganlık yaşanması durumunda saldırganlık ve cezalandırmayla tepki verildiğini gözlemlemiş bu duruma da *Cezmi*’deki Şehriyar’da, *Sefile*’de Mazlume’de, *Nemide*’deki Nemide’de ve *Ferdi ve Şürekâsı*’ndaki Hacer’de rastlanmıştır. Green, MacLean ve Charles’ın narsistik kadınların savunmasız yapısına değinmiş, söz konusu olgu da *Sergüzeşt*’teki Dilber’de, *Nemide*’deki Nemide’de ve *Aşk-ı Memnu*’daki Bihter’de gözlemlenmiştir. Son olarak

Pullen ve Rhodes'un öne sürdüğü kırılmanın narsistik kadınlarda baskın bir biçimde var olması da *Sergüzeşt*'teki Dilber'de, *Nemide*'deki Nemide'de ve *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter'de yer almaktadır. Özetle, incelenen kadın kahramanların kolay zedelenebilir bir yapıda oldukları, sahte benliklerinin kriz anında kırılmağa uğradığı, bu kırılmanın sonucu olarak da ya saldırganlık ve cezalandırmanın yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda kendilerine bir savunma mekanizması oluştursalar da narsistik eğilimlerinin ve sahte benliklerinin aslında görüldüğü kadar dayanıklı olmadığı ifade edilebilir.

5.2.2. Değersizleştirme

Narsisizmde kişinin kendi değersizliğini kamufle etmek adına en çok başvurduğu yöntemlerden biri ötekini değersizleştirilmesidir. Narsistik kişilik bozukluğuna sahip bireyler, sömürde buldukları kişiden artık çıkar elde edemediklerinde ya da kendilerinden daha iyi olduğunu düşündükleri biriyle karşılaştıklarında veya büyükmeciliklerini zedeleyen bireylerle bir araya geldiklerinde değersizleştirme yoluna giderler. Bu değersizleştirme yalnızca ötekine karşı değil kişinin kendine karşı yaptığı bir değersizleştirme de olabilir. Düşük kendilik saygısı bu bağlamda etkilidir. Klein (2011) değersizleştirmeden bahsederken değersizleştirme ve idealleştirme arasındaki ilişkiden bahsetmiş, diğer yandan haset duyulan nesnenin de değersizleştirileceğine dikkat çekmiştir. Kohut (1998b), kişinin kendine karşı hissettiği değersizliği vurgularken Kernberg (2019) hem içsel hem de dışsal nesnelerin değersizleştirilmesi üzerinde durmuştur. Ona göre, başkalarının değersizleştirilmesi, narsistik kişi için bir kalkan niteliğindedir. Kernberg'in kuramında, değersizleştirmenin temelinde korkulan ve nefret edilen ebeveyn imgeleri vardır. Narsistik kadınlara bakıldığında değersizleştirmenin, narsistik erkeklere göre daha baskın olduğu görülmektedir. Narsistik erkekler kendilerini yüceltmeye çalışırken, narsistik kadınların değersizleştirmeyi derinleştirdikleri söylenebilir. Wardetzki'ye (2019) göre bu değersizleştirme kişinin hem kendine hem de ötekine karşı sergilediği bir durumdur. Kırılma yaşamaları bu bağlamda etkilidir. Bu kadınlar, kendiliklerini değersizleştirdikleri gibi bedenlerine karşı da bu algıyı geliştirebilirler. Ötekini değersizleştirilmesi hususunun ise en çok partnerlere yöneltildiği, hayal kırıklığına uğratan idealize partnerin hızlı bir biçimde değersizleştirildiği, zaman zaman ise değersizleştirilen partnerin yeniden idealize edildiği ifade edilebilir. Partnere karşı

idealizasyon ve değersizleştirme genellikle iç içedir. Wardetzki'nin (2019) yanında narsistik kadınlar için Kernberg (2011) de benzer iddialarda bulunmuş, bu kadınların partner seçimlerinde idealleştirilmesi istikrarsız ve değersizleştirilemeyen erkeklere takılı kaldıklarını belirtmiştir. Özetle, değersizleştirme kişinin kendisine karşı ve ötekine karşı olan değersizleştirme olarak ikiye ayrılabilir. Öteki, genellikle partnerdir ancak bazı incelenen romanlardaki bazı örneklerde rakibin de değersizleştirilmeye çalışıldığı bu sayede de düşük kendilik saygısının bastırılmasının amaçlandığı gözlemlenmiştir. Bu başlık altında ele alınan romanlar ise *İntibah*, *Cezmi*, *Sefile*, *Nemide*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Eylül* ve *Aşk-ı Memnu* olarak belirlenmiştir.

İntibah'taki Mehpeyker, fuhuşla ilgilenen, insanları özellikle de hayatına giren erkekleri kendi emelleri uğruna kullanmaktan çekinmeyen, sahte bağımsızlık sergileyen bir kadındır. Bu özelliklerinin ve kendi değersizliğinin farkında olmasına ek olarak, çevresinde kendinden daha üstün birinin olmasına da tahammül edememektedir. Bu nedenle en büyük rakibi olan Dilâşub'u, kendinden daha aşağılıkmiş gibi yansıtmıştır. Dilâşub roman boyunca Mehpeyker'in zıddı olarak tasvir edilmiş, namusuyla ön plana çıkarılmıştır. Bu da Mehpeyker'in ona karşı haset beslemesine ve değerini düşürmek istemesine neden olmuştur.

“Dilâşub'da şekil ve ruh bakımından var olan birçok üstünlük nedenlerinin hepsinden çok Mehpeyker'in kıskançlığını harekete geçiren şey namusuydu. Bu yüzden kötü kadın her şeyden çok zavallıyı ondan mahrum ederek kendi seviyesine indirmeye çalıştı. Cellatlara hayret verecek işkenceler buldu. Aylarca uğraştı. Masumenin elini erkek eline dokundurmayı başaramadı” (Namık Kemal, 2019, s. 107).

Mehpeyker'in değersizleştirmek istediği tek kişi Dilâşub değildir. Kendisine narsistik bir zedelenme yaşatan, planlarına rağmen kendisini kabul etmeyen Ali Bey'i de değersizleştirmiş, onu düşmanı olarak algılamış ve intikam almaya çalışmıştır. “Mehpeyker ise uğradığı hakaret darbesinin ilk etkisinden kurtulunca gönlüne gördüğü kinden korkunç, uğradığı üzüntüden öldürücü birtakım duygular saldırdığından Ali Bey'i önceki gibi nazlı bir sevgili değil, kanlı bir düşman olarak görüyordu” (Namık Kemal, 2019, s. 117).

Kendisini geri kazanmak için türlü uğraşlar verdiği Ali Bey'in onu kabul etmemesi, Mehpeyker'deki tüm idealin yıkılmasına ve büyüklenmeciliğinin yaralanmasına yol açmıştır.

Cezmi'deki Şehriyar, Adil Giray'ı kazanamayacağından ve reddedildiğinden tam anlamıyla emin olduktan sonra, yaşadığı kırılmanın ve zedelenmenin etkisiyle, Adil Giray'ı değersizleştirilmiş, düşman olarak görmeye başlamış, hatta onun ve Perihan'ın ölmesi için tuzak kurmuştur. Gerçekten seven bir insanın sevdiği kişiye kıyamayacağı gibi Şehriyar'ın Adil Giray'a hissettiklerinin de aşk olmadığını söylemek mümkündür. Şehriyar sadece sevilme istemiş, Adil Giray'ı kendine layık görmüş fakat onun tarafından tercih edilmemesiyle tüm çirkinliğini göstermiştir.

Sefile'deki Mazlume İhsan ile ilişkileri boyunca onun nasıl bir geçmişi olduğunu bildiği hâlde İhsan'a uyum göstermiş fakat İhsan'ın kendi benliğini ve zedelediği, onu fahişelikle itham ettiği anda tüm sevgisi ve uyumu, değersizleştirmeyle nefrete dönüşmüştür.

Nemide'deki Nemide, nişanlısı Nail'in ihanetini öğrenmesiyle beraber Nail'den tümüyle nefret etmeye başlamış, onu değersizleştirilmiş, hatta terk etmiştir. Nail tarafından sevilmemesi, Nemide'nin Nail'e yıllarca beslediği güzel hislerin ölmesine neden olmuştur. Zedelenmesiyle ve değersiz hissetmesiyle Nail'in de değersiz olduğunu varsaymıştır. “Onun gözünde Nail son derece alçak, hain bir adam kesilmişti. Düşmanlığa aşktan daha etkili bir neden olamaz. Nemide artık Nail'e gerçekten de düşmanlık duymaya başlamıştı” (Uşaklıgil, 2021, s. 138).

İdealleştirme ve değersizleştirmenin iç içe olması Nemide'nin Nail'e olan tavırlarında da vardır. Uzun yıllar boyunca Nail'i idealleştirmiş, hayal kırıklığına uğramış ve son nefesine kadar da onu değersizleştirmiştir. Bu hayal kırıklığı onu etkilemiyor gibi davranırsa da sağlığına mâl olmuştur.

Ferdi ve Şürekâstı'ndaki annesiz büyüyen, oldukça kırılabilir bir yapıda olan Hacer, çocukluğundan beri İsmail Tayfur'u sevmiş, gerçek benliğindeki eksiklikleri onunla gidermek istemiş, sevgi ihtiyacını karşılayacağını düşünmüş, Tayfur tarafından sevilme için uğraşmıştır. Fakat Tayfur onunla istemeyerek evlenmiş ve çocukluk aşkını unutamamıştır. Hacer'in Tayfur ve Saniha'nın konuşmalarını duyması, Tayfur'un kendi

hakkındaki düşüncelerini öğrenmesi, idealleştirmesini değersizleştirmeye dönüştürmüştür.

“Hacer bağırılmak için dudaklarını ısırıyor. Şimdi genç kız duramıyor, bir şeyler yapmak istiyordu. Bu ses kulaklarına geldikçe aklından kanlı kanlı fikirler geçiyordu, son söz zihnini sarstı; içeriye atılmak, feryat ederek bu adama, kendisinden nefret ettiğini söyleyen bu adama bir şey yapmak istedi! Nefret ediyor öyle mi? Ah! Kendisinin de ondan ne kadar nefret ettiğini bilse” (Uşaklıgil, 2023, s. 176).

Tayfur ve Saniha'nın konuşmasını duymadan önce Tayfur'a derin bir aşk besleyen Hacer'in Tayfur'u öldürmek isteyecek kadar değersizleştirmesi, narsistik zedelenmesiyle ilgilidir.

Eylül'deki Suat'ın kırılma yönü ve değersizlik hissi o kadar kuvvetlidir ki, çevresindekilerden ziyade kendini değersizleştirmesiyle öne çıkmıştır. Önce kocası Süreyya'nın mutlu olabilmesi için kendi isteklerini göz ardı etmiş, sonra Necip onu sevmeye başlayınca, kendini Necip'e layık görmemiştir. “Yalnız Süreyya değil, Süreyya olmasa bile bunu söyleyemeyeceğini hissediyordu; o kadar tantanayla feda edilecek hayatın bir değeri olmalıydı, halbuki kendisi... “Ah genç olsam da, ona layık olsam da, ‘Seninim!’ desem...” diye özlem duyuyordu” (Mehmet Rauf, 2019, s. 237).

Suat, kendi kadar olmasa da Süreyya ve Necip'i de değersizleştirmiştir. Necip'in ona olan sevgisini tattıktan sonra Süreyya'ya aşırı uyum gösterdiğini ve aslında ideal olanın böyle bir ilişki olmadığını fark etmiş ilerleyen süreçte ise Necip'in sevgisinden şüphe duyduğu zamanlarda Necip'i değersizleştirip Süreyya'yı idealleştirmiştir.

Aşk-ı Memnu'daki Bihter, Behlül'e yenik düştüğü ilk zamanlar kendisini aşağılık bir varlık olarak görmüş, annesine benzediğini düşünmüş ve bir süre bu hissin vicdan azabını yaşamıştır.

“Demek bu sabah Bihter her sabahkinden başka bir Bihter'di. Artık mutsuz, mutsuzluğuna acınacak bir kadın değil, bir daha silinmeyecek bir lekeyle kirlenmiş, sefil, murdar bir yaratıktı. Sonunda işte şimdi büsbütün Firdevs Hanım'ın kızı olmuştu. Bunu kendi kendisine söylüyor ve kendisinden öğrenilecek bir varlıktan kaçarcasına kaçmak istiyordu” (Uşaklıgil, 2016, s. 204).

Babasını aldatmış olan annesi Firdevs Hanım'a benzemekten korkan Bihter'in bu düşünceleri, kendini değersizleştirmenin doruk noktasına ulaştığını göstermektedir. Bihter kendinin yanında Adnan ve Behlül'ü de değersizleştirmiştir. Adnan ile evlendikten sonra istediği evliliği yaşayamadığını, tutku aradığını fark etmiş, tatmin olmayan ihtiyaçlarının sonucunda Behlül'e kapılmış, Behlül'ün Nihal'e gitmesinden sonra da Behlül'ü değersizleştirmiştir. Gerçek ihtiyaçlarını sahte imge ve ideallerle giderememiştir.

Buraya kadar ele alınanlardan hareketle incelenen romanlarda değersizleştirmenin farklı biçimlerde görüldüğü söylenebilir. Kohut'un, Kernberg'in ve Wardetzki'nin değindiği kişinin kendini değersiz hissetmesi ve değersizleştirilmesi, *Eylül*'deki Suat'ta ve *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter'de kuvvetli bir biçimde görülmektedir. Suat, kendini Necip'e layık görmeyerek, Bihter ise kocasını aldatmasından ötürü annesine benzediğini düşündüğünden dolayı kendini değersizleştirmiştir. Bir diğer değersizleştirme türü olan ve Klein tarafından belirtilen haset duyulan kişinin değersizleştirilmesi, *İntibah*'taki Mehpeyker'de mevcuttur. Mehpeyker'in Dilâşub'u değersizleştirmeye çalışması bu bağlamda örneklenebilir. Wardetzki ve Kernberg'in belirttiği kırılma sonucu idealize edilen kişinin değersizleştirilmesi incelenen romanlarda partnerin değersizleştirilmesi olarak görülmüştür. *İntibah*'taki Mehpeyker, *Cezmi*'deki Şehriyar, *Sefile*'deki Mazlume, *Nemide*'deki Nemide, *Ferdi ve Şürekâsı*'ndaki Hacer, *Eylül*'deki Suat ve *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter bu olgu kapsamında örneklenebilir. Wardetzki'ye göre, değersizleştirilen partnerin yeniden idealize edilmesi, *Eylül*'deki Suat'ta mevcuttur.

İncelenen roman kahramanlarına göre, 19. yy. Türk romanında değersizleştirmenin en baskın olan türünün, partnerin önce idealize edilmesi sonra da değersizleştirilmesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu kadınların değersizleştirmelerindeki en büyük neden aslında kendilerine karşı duydukları değersizlik hissidir. Değersizleştirmenin sonucu olarak da ya öfke hissedip intikama başvurmuşlar ya da ağır depresyon geçirmişlerdir.

İdealleştirmeye ek olarak bağlanma problemlerinin ve aşırı uyum göstermenin de değersizleştirme ile bağlantılı olduğu, söz konusu bağlantıdan ötürü ele alınan örneklerin de benzerlik gösterebileceğini belirtmek yerinde olacaktır.

5.2.3. Terk Edilmeye Karşı Duyarsızlık

Narsistik özelliklere sahip kişiler için terk edilmek ve tercih edilmemek kabul edilemeyecek bir durumdur. Narsistik erkekler genellikle terk eden tarafken narsistik kadınlar ilişkiye sarılan taraf olurlar. Bu nedenle kadın narsistler partnerleriyle sağlıklı ve istikrarlı bir ilişkileri olmasa bile terk edilmeyi kabullenemezler. İlişki içerisinde bağlanma problemleri yaşamaları ve yer yer bağımlılığa kaçan davranışlarda bulunmaları bu çerçevede önemlidir. Çoğu zaman aşırı uyumla ilişkiyi ilerletmeye çalışsalar da karşı tarafın aşağılık duygularını tetiklemesi, büyülenmeci benliklerini zedelemesi ve yarı yolda bırakması, kadın narsistler için tahammül edilemeyecek bir durumu meydana getirir. Ya partnerlerini geri kazanmaya çalışırlar ya da aşağılık duyguların içinde boğulurlar. Bu esnada intikam arzusu, kin, öfke gibi duyguların yaşanması da mümkündür. Wardetzki (2019), narsistik erkeklerin terk edilme süreci konusunda daha başarılı olduklarını, narsistik kadınların ise ciddi öfke nöbetleri yaşayabildiklerini, intikam yollarına başvurabildiklerini ve cezalandırmayı amaçlayabildiklerini belirtmiş, bunu da kadınlardaki kırılmanın yönetilememesiyle açıklamıştır. Diğer yandan çocukluk yıllarında yaşanan duyguların ve korkuların da bu noktada devreye girebildiğini eklemiştir. Kernberg (2011)'e göre de kadın narsistlerin terk edilmeye tahammülleri olmamakla beraber terk edilmenin ardından kin ve intikam duygularıyla hareket etme olasılıkları yüksektir. Green, MacLean ve Charles (2019), kadın narsistlerin ilişkinin başında kendilerini düalist bir kimlikle tanıttıklarını, bu kimliğin bir tarafının sahte bir büyülenmecilik içerdiğini diğer tarafının ise aslında oldukça savunmasız olduğunu, savunmasızlık hissinin de terk edilmeye karşı duyarsızlığı tetiklediğini ifade etmişlerdir. Bunların yanında diğer araştırmacıların vurguladığı kadın narsistlerin kaygılı bir bağlanma stiline sahip olması da yine terk edilmeye karşı duyarsız olmalarını artırmaktadır. Terk edilmeye karşı duyarsızlık kapsamında incelenen romanlar, *İntibah*, *Cezmi*, *Sefile*, *Zehra*, *Ferdi* ve *Şürekâsı* ve *Aşk-ı Memnu* olarak belirlenmiştir.

İntibah'taki Mehpeyker, Ali Bey'e gerçekten âşık olmamasına rağmen, onun tarafından terk edilmeyi kendine yedirememiş, ondan vazgeçememiş, Ali Bey'i geri kazanmak için çaba sarf etmiştir. Romanın başında sahte bir bağımsızlık sergileyen Mehpeyker'in, Ali Bey'e hissettiği bağımlılık ve onun tarafından sevilme, gururundan üstün gelmiştir.

“Bey’in düştüğü içki ve eğlence çıkmazında kötü kadın zindan takımından bile rakipler peyda etmişti. Yabancılar çoğaldıkça o uğursuz aşk arttığından Mehpeyker hevesini ara sıra dönüştürdüğü düşmanlığa tamamen çevirmek için bir hayli zaman kendisini zorlardı. Fakat bir türlü gurur, gönlünde yasak lezzetlerden yararlanmak hırsına galip gelemedi. Sonunda Ali Bey’i bir kez daha arzularının kucağına düşürmek için nedenler aramaya başladı” (Namık Kemal, 2019, s. 114).

Mehpeyker’in terk edilmeye karşı duyarsızlığı o kadar kuvvetlidir ki Ali Bey’in kendisine dönmesi için önce yalanlara başvurmuş sonra Dilâşub’a iftira atmış bu iftiraya rağmen başaramayınca da her ikisinin de ölmesi için uğraşmıştır.

Cezmi’deki Şehriyar, İran Şah’ı ile evlenmiş, bu evlilik neticesinde güç ve servete ulaşmış, Adil Giray’ı tanıdıktan sonra ise tüm arzusunu ona yönlendirmiştir. Adil Giray’ı kazanmaya çalışırken kandırılması, hiç olmayan bir ilişkide terk edilmiş hissetmesi, büyüklenmeciliğini zedelemiştir.

“Fikir savaşı, kılıç kavgasına benzemez. Perihan seni seviyorsa ben de seviyordum. Belki ondan fazla seviyordum! Sen de kocam gibi göz nurundan mahrum imişsin. Kocamın beni sevmeyip de üzerime cariyeye aldığı gibi sen de onu sevmişsin de beni arzuna bir vasıta gibi kullanmışsın. Şehriyar sersem deme! Perihan da zekidir! Allah ikinizi birbirinize emanet etsin! Fakat emin ol ki kavuşursanız ahrette kavuşursunuz. Görürsün, ne yapacağımı yakında görürsün!” (Namık Kemal, 2020, s. 244).

Şehriyar’ın bu öfkesi sahte bir ideale inanmasından ve sevgi ihtiyacına bağlı olarak kandırılmasından kaynaklanmaktadır. Adil Giray ile bir ilişkisi olmasa bile Adil Giray’ın siyasî nedenlerden dolayı ona umut vermesi, Şehriyar’ın kullanıldığını ve terk edildiğini düşünmesine neden olmuş, intikam arzusunu ortaya çıkarmıştır.

Sefile’deki İkbâl, fuhuşla uğraşan bir annenin kızı olarak büyümüş, istemediği bir adamla evlendirilmiş, zaman içerisinde kendi de aynı yola sapmıştır. Bu işle meşgulken İhsan ile tanışmış ve zaman içerisinde onu sevmeye, onun tarafından sevilme istemeye başlamıştır. İhsan’ın Mazlume’ye ilgi duymaya başlaması, kendinden uzaklaşması ve odalık muamelesi görmesi zaten bozulmuş olan sağlığını daha kötü etkilemiş, depresyonla beraber sağlığının kötüleşmesinde rol oynamıştır.

“Karşısındaki hayal son bir yaşama gayretiyle canlanmış, yalnız aşkın verdiği bir kuvvetle dirilmiş de karşısına çıkmış; yalnız can çekişme anında uyanan bir hisle sevgisinin, aşkının hatırasının ayaklar altına alındığını

anlamış; oraya... Karşısına... Bu dünyadan ebediyen ayrılmadan intikama gelmiş olan İkbâl'di'' (Uşaklıgil, 2023, s. 75).

İhsan'ın İkbâl ölmeden önce onu son görüşündeki bu düşünceleri İkbâl'in geldiği durumun özeti niteliğindedir. İhsan onu doğrudan terk etmemiş olsa da sevgisinden ve ilgisinden mahrum bıraktığı için İkbâl kendisini hayata bağlayan tek şeyin gittiğini hissetmiştir. Onun bu hâli terk edilmeyi tolere edememesiyle ve süreci yönetememesiyle açıklanabilir.

Zehra'daki Zehra, Suphi onu aldattığında hatta Sırrıcemal hamile kaldığında bile sabretmiş, Suphi'nin sevgi kırıntılarıyla yetinmeye çalışmıştır. Ancak Suphi, Sırrıcemal ile evden gidip Zehra'yı boşadıktan sonra Zehra tüm hayatını Suphi'den intikam almak üzerine inşa etmiştir. Bırakılmayı sindirememiş, bir yandan da Suphi'den kopamamış, içten içe onun geri dönmesini beklemiştir.

“Zehra, Suphi'yi de düşman addetmekteydi. Düşman, fakat hâlâ sevimli bir düşman. O düşman bugün ateşkes teklifinde bulunacak olsa, ona silahını teslim etmeye hazırdı. Parçalanası kalp! Kör olası kalp! Hâlâ onu, o nankörü, o maymun iştahlıyı seviyorsun!” (Nabizade Nazım, 2023, s. 59).

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Suphi kendisini terk ettikten sonra Zehra bu ayrılığı sindiremese ve kabullenemese de aldığı intikamın altında yatan en büyük arzu Suphi'nin kendisine dönmesidir. Zehra'yı en çok yaralayan şey ise Suphi'nin tüm sefaletine rağmen kendisine geri dönmemesi olmuştur. Ne kadar uğraşsa da Suphi'yi geri kazanamamıştır.

Ferdi ve Şürekâsı'ndaki Hacer, çocukluğundan bu yana sevdiği İsmail Tayfur'un kendisini değil de Saniha'yı sevdiğini ve kendisinden ayrılmak istediğini öğrendiğinde, Saniha'nın aksine bu durumu kabullenememiş, İsmail Tayfur'un Saniha'ya yâr olma ihtimaline izin vermemiş, ikisinin bulunduğu eve ateşe vermiştir.

“Hacer çekildi, yüzünde bir güven vardı, yaptığı şeyi rahatça seyretmek istiyormuş gibi sedirin üzerine serildi, Tayfur'a gülerek, “Gitmeyeceksin!” dedi.

Tayfur yerinden hareket etmiyordu; kimi zaman alevlerin içinde kıvranan perdelerle, kimi zaman sedirin üzerine serilmiş yatan Hacer'e bakıyordu. Elini uzattı, “Anahtar!” dedi.

Hacer anahtarı elinde sıkıyordu:

“Gitmek, Saniha’yla beraber yaşamak için öyle mi?” (Uşaklıgil, 2023, s. 181).

Hacer’in Tayfur’a olan bu tutumu ve Saniha’nın davranışları karşılaştırıldığında, Hacer’deki narsistik eğilimler daha iyi bir biçimde anlaşılabilir. Saniha da İsmail Tayfur’u çocukluğundan itibaren sevmesine rağmen Tayfur ve Hacer’in evliliğine karşı çıkmamış, Hacer’e nefret duymamış, aksine sevdiğinin rahat bir hayat yaşamasını istemiştir. Fakat Hacer ne sevilmediğini ne de terk edilme ihtimalini kabullenmiş, kendini de Tayfur’u da ateşlerin içinde yakmıştır.

Aşk-ı Memnu’daki Bihter, yasak aşk yaşadığı Behlül’ün Nihal’e ilgi duymaya başlamasından sonra intikam planları yapmış ve Behlül’ün tekrar kendisinin olmasını arzulamıştır.

“Demek sonunda itiraf ediyorsunuz, sonunda bütün oyunlar bitti, artık beni aldatmaya bile gerek görmüyorsunuz öyle mi? Fakat bu evlilik olmayacak, anlıyor musunuz? Her şey, evet her şey, hatta Kette... bakınız, ismini bile biliyorum, evet, hatta Kette, yalnız Nihal değil, yalnız bu evlilik olmayacak” (Uşaklıgil, 2016, s. 329).

Bihter’in Behlül’e karşı sarf ettiği bu sözler aslında ilişkileri için sineye çektiklerini, Behlül’ün ona yaşattıklarına katlandığını gösterir niteliktedir. Behlül’ün yanında olması için aldatılmaya bile razı gelmiş fakat gerçekten ondan ayrılmakla yüzleşince evliliğin gerçekleşmemesi için elinden geleni ardına koymamıştır. Zaman içerisinde Behlül’ün ona dönmeyeceğiyle yüzleşse bile gerçekten de evliliğin gerçekleşmesine mâni olmuştur.

Terk edilmeye karşı duyarsızlık *İntibah*’taki Mehpeyker’de Wardetzki’nin ve Kohut’un öne sürdüğü öfke nöbeti geçirme, kin duyma, intikam arzusu hissetme ve cezalandırmaya çalışma şeklinde tezahür etmiştir. Aynı zamanda, Mehpeyker’de Green, MacLean ve Charles’ın belirttiği narsistik kadınların kendilerini düalist bir kimlikle tanıtmaları olgusu da vardır. Bu olguya göre Mehpeyker’in hem büyüklenmeci hem de savunmasız tarafı göze çarpmakta olup savunmasız tarafının terk edilmeye karşı duyarsızlığı tetiklediği söylenebilir. Diğer yandan, *Cezmi*’deki Şehriyar’da, *Zehra*’daki Zehra’da, *Ferdi ve Şürekâsı*’ndaki Hacer’de ve *Aşk-ı Memnu*’daki Bihter’de Wardetzki’ye göre terk edilmeye karşı duyarsızlıktan kaynaklanan öfke nöbetleri mevcuttur. Wardetzki ve Kernberg’in terk edilmeye karşı duyarsızlık kapsamında belirttiği kin, intikam ve cezalandırma arzusunun *Cezmi*’deki Şehriyar’da, *Zehra*’daki Zehra’da, *Ferdi ve*

Şürekâsı'ndaki Hacer'de ve *Aşk- ı Memnu*'daki Bihter'de görüldüğü düşünülebilir. Son olarak yine Wardetzki'nin iddia ettiği terk edilme sonrası kırılmanın yönetilememesi ve buna bağlı olarak depresyonun yaşanabilmesi, *Sefile*'deki İkbâl'de, *Zehra*'daki Zehra'da, *Ferdi ve Şürekâsı*'ndaki Hacer'de ve *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter'de mevcuttur. Özetle, 19. yy. Türk romanındaki kadın kahramanların romantik ilişkilerindeki partnerlerini önce yüksek düzeyde idealize ettikleri, sonra aşırı uyum göstererek olumsuzlukları sineye çektikleri ve sevgi ihtiyaçlarını gidermeye çalıştıkları en sonunda ise değersizleştirme yaşadıkları ama aynı zamanda idealize etmeyi de devam ettirdikleri ve bu nedenle terk edilme konusunda oldukça duyarsız davrandıkları sonucuna ulaşılabilir.

5.2.4. Güvensizlik

Narsistik kişilerin en belirgin özelliklerinden biri hem kendilerine hem de dış dünyaya duydukları güvensizliktir. Güven açısından tatmin olmadıkları bir ortamda büyümeleri, sahte benlikleriyle kendilerine savunma mekanizması oluştursalar bile hayatları boyunca dış dünyayı tehlikeli olarak algılamalarına neden olmaktadır. Kurdukları büyülenmeci yapının gerçek olmamasından dolayı, yansıttıkları dayanıklı kişilerin arka planında, güvensiz bireyler yatmaktadır. Kohut (1998b), büyülenmeci fanteziler aracılığıyla güvensizliğin bastırıldığını öne sürmüştür. Kernberg (2019), bu kişilerdeki güvensizlik hissiyatı ve başkalarını küçümsemeleri sebebiyle narsistik kişilerin gerçek bir bağ kurmaktan yoksun olduklarını iddia etmiştir. Bu güvensizliğin de nefret edilen ve korkulan ebeveyn imgelerinden kaynaklandığını eklemiştir. Konuya kadın narsisizmi bağlamında bakıldığında, Wardetzki (2019), söz konusu güvensizliğin yine çocukluk dönemindeki eksikliklerden kaynaklandığını, bu güvensizlik nedeniyle de bu kadınların ilişki kurmakta zorlandıklarını ya ilişkide kaçınan olduklarını ve kavgayla dışa vurduklarını ya da ilişkiye sıkı sıkıya bağlandıklarını belirtmiştir. Aynı zamanda partnerin mesafe koyması durumunda dışa yansıttıkları güçlü yapının sarsıldığını ve narsistik kadınlardaki kendilerine duydukları güvensizliğin derinleştiğini de beyan etmiştir. Özetle, güvensizlik hissinin iki farklı şekilde ortaya çıkabileceği, partnere duyulan güvensizliğin de kişinin kendi değersizlik hissi ile güvenli bağ kurmayı bilmemesinden kaynaklandığı ve bu noktada da kaygılı bağlanmanın, ilişkiye sarılmanın, terk edilme korkusu yaşamının oldukça önemli yer tuttuğu söylenebilir. Bu başlık altına dâhil edilen

romanlar ise *Sefile*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Zehra*, *Eylül* ve *Zavallı Necdet* olarak belirlenmiştir.

Sefile'deki Mazlume, İhsan'ın geçmişini, İkbâl'e yaşattıklarını bile bile adeta kendini kandırarak onunla ilişkiye başlamış, İhsan'dan hiçbir zaman emin olamamış, buna rağmen şefkat gördüğü tek kişi İhsan olduğu için ondan vazgeçememiş, kendini tüketmiştir.

Ferdi ve Şürekâsı'ndaki Hacer, çocukluğu boyunca sevdiği İsmail Tayfur'un da kendisini sevdiğini zannederek onunla evlenmiş, ama evliliği süresince istediği sevgiyi görememiştir. Sevgi açlığının getirdiği şüphelerle ve güvensizlikle Tayfur'u takip etmiş, Tayfur'un Saniha'yı sevdiğini ve onunla kaçmak istediğini öğrenmiştir.

“Şimdi tuhaf bir his ortaya çıktı, bu halin bir hakikat olmasından şüphe etti. Bunlar hepsi fena bir rüya değil miydi? Önce bir rüya ki şimdi gözlerini açsa kaybolacak; kendisini birçok zaman öncesine, bir hafta önceye döndürecek. Şimdi gözlerini açsa, bütün o kalbini kemiren, fikrini altüst eden şeylerin, o düşünün, o ilk gecenin, o geceyi takip eden ıstırabın, bütün bu acı hatıranın gerçekleşmediğini görecek; kendisini eski saadetinde bulacak; fakat bir kuvvet engel oluyor, gözleri açılmıyordu” (Uşaklıgil, 2023, s. 174).

Hacer, Tayfur'a yönelttiği duyguların karşılıksız kaldığını hissetmesiyle ve değersizlik hissini tetiklenmesiyle ondan şüphe duymuştur. Başlangıçta idealize ettiği hayatın aslında gerçek olmama ihtimali onu tüketmiştir. Yüzleşmekten korksa da güvensizlik hissini peşinden gitmiştir.

Zehra'daki Zehra, sevdiği ve kendisini seven adamla evlenmesine rağmen, devamlı kocası Suphi'den şüphe duymuş, kafasında senaryolar uydurmuştur. Kıskançlığı ile anlatılan Zehra'nın Suphi'den şüphe duyması, kendi kırılganlığıyla ve kendini değersiz görmesiyle alakalıdır. Küçüklüğünden bu yana kötü huyları sürekli yüzüne vurulduğundan, kendinin sevilmeye layık olmadığına, kabul görmeyeceğine inanmıştır. Suphi'nin onu sevmesi hayattaki en çok önem verdiği şeye dönüşmüş, bu sevgiyi kaybetme korkusu yaşadığından da Suphi'ye hep şüpheyle yaklaşmış, sevilip sevilmediğini sorgulamıştır. Suphi'nin arkadaşlarıyla dışarı çıkması bile Zehra'nın ondan şüphelenmesine yol açmıştır. “Bu gece Zehra kendini son derece bahtiyar saymakta haklıydı. Çünkü bu gece mehtabın en civcivli bir zamanı olduğu halde Suphi denize

çıkmamış ve karısıyla diz dize kalmıştı. Demek ki Suphi henüz karısını sevmektedir’’ (Nabizade Nazım, 2023, s. 29).

Zehra'nın gelişim çağı boyunca inandığı normlar önce kendisine sonra da çevresine karşı güvensizlik duymasına yol açmıştır. Suphi'den devamlı şüphelenerek tetikte davranmış, incinmeyi önlemeye çalışmıştır. Başlangıçta Suphi ona sadakat gösterse de kendi kuruntuları yüzünden Suphi ve Sırrıccemal'in ilişkisinin başlamasında rol oynamıştır.

Eylül'deki Suat'ta hayatı boyunca sevilmemiş olmanın farkındalığının getirdiği güvensizlik mevcuttur. Yıllarca Süreyya'nın kırıncı davranışlarını sevgisine yormuş, Necip'i tanıdıktan sonra sevgi algısı değişmiştir. Fakat Necip ile aralarında yaşanan yanlış anlaşılmalardan dolayı uzaklaşmaları, Suat'ın Necip'in duygularından şüphe etmesine yol açmıştır. Özellikle Necip'in, görünçesi Hacer ile olan iletişimi yahut Suat'ın acısından Beyoğlu gecelerine dönmesi, Suat'ın güvensizliğini daha da artırmıştır.

“Şimdi artık her şeyi unutmak, onu kovmak istiyordu. Madem o da yalandı... Artık, hatta unutmak değil ondan nefret ediyordu. Halbuki ne kadar sevmişti, değil mi? Özellikle nasıl aldanarak, ne kadar seviliyorum sanmıştı, ilk fırsatta bunun nasıl gülünç olduğunu, ne acı bir biçimde anlamış, ne acı, nasıl hakarete uğrayarak, nasıl alçalarak anlamıştı’’ (Mehmet Rauf, 2019, s. 285).

Suat'ın Necip'e duyduğu güvensizlik, kendine duyduğu güvensizlikle ilişkilidir. Kendini Necip'e layık görmemesi, küçümsemesi, şüphe duyması, Necip'in sevgisinden şüphe duymasına neden olmuştur.

Zavallı Necdet'teki Meliha, kendisine âşık olan komşusu Necdet'in aşkını küçük görmüş, hatta Necdet'e karşı güvensizlik hissetmiş ve Necdet'in de arkadaşı olan İbrahim Şemsi ile evlenmiştir. Zaman içerisinde yanıldığını fark edip Necdet'e âşık olmuş, onunla bir araya gelmeye çalışmıştır. Meliha'nın Necdet'ten uzak durmasında onu kendisine layık görmemesinin etkili olduğu kadar Necdet'e karşı güvensizlik duyması da etkilidir.

“O sıradaki her türlü hal ve hareketiniz bunu bana anlatır dururdu. O zaman ben sevginizi karşılığa layık görmedim. Çünkü sizin geçmişteki halleriniz beni korkutuyordu. Siz her çiçeğe konan kelebekler gibi hercai huyluydunuz. Sevdalarınız geçici, arzularınız çok yüzeyseldi. Görüyorsunuz ya! Sizin hakkınızda ne güzel araştırma yapmıştım. O sırada ben size güler yüz göstermiş olsaydım, diğer maceralarınız gibi bu sevda hikâyeniz de arkadaşlarınıza güle güle anlatılacak zevkli bir hikâye olacaktı’’ (Saffet Nezih, 2023, s. 167).

Meliha'nın Necdet'i küçük görmesi ve güvensizlik duyması aslında büyüklenmeci kendiliğinden kaynaklanmaktadır. Hem megaloman bir yapıya sahip olması hem de kırılmaktan korkması, Necdet'ten uzak durmasına neden olmuştur. Necdet ile evlenmeyi tehlike olarak algılamıştır.

İncelenen romanlara toplu bir biçimde bakıldığında, *Sefile*'deki Mazlume'de, *Ferdi ve Şürekâsı*'ndaki Hacer'de, *Zehra*'daki Zehra'da, *Eylül*'deki Suat'ta ve *Zavallı Necdet*'teki Meliha'da Wardetzki'nin öne sürdüğü partnere karşı güvensizliğin yer aldığı söylenebilir. Aynı zamanda, *Ferdi ve Şürekâsı*'ndaki Hacer ve *Zehra*'daki Zehra'da yine Wardetzki'nin belirttiği çocukluk dönemindeki ilişkilerden kaynaklanan güvensizliğin olduğu ve bu nedenle de mevcut ilişkilerine sıkı sıkıya bağlandıkları ifade edilebilir. Bunların yanında Wardetzki'nin de vurguladığı kişinin kendine duyduğu güvensizliği Eylül'deki Suat'ta görmek mümkündür. *Zavallı Necdet*'teki Meliha'da ise Kohut'un büyüklenmeci fanteziler aracılığıyla güvensizliğin bastırılması olgusunun görüldüğü ve Kernberg'in değindiği güvensizlik ve başkalarını küçümseme nedeniyle gerçek bir bağ kuramamanın yaşandığı belirtilebilir. Özetle, bu romanlardaki kadınların güvensizliklerinin en belirgin görüldüğü yer partneriyle olan ilişkileridir.

5.2.5. Depresyon

Depresyon, narsisizmdeki düşük kendilik saygısıyla yakından ilişkilidir. Benliği zedeleyecek ve kırılacak yaratacak olaylar, narsistik kişilerin gereğinden fazla tepki vermelerine ve olması gerekenden daha yüksek düzeyde yaralanarak depresyona sürüklenmelerine yol açmaktadır. Kohut (1998b), sahte davranışların arka planında depresyon hissinin olduğunu belirtmiştir. Kernberg (2019), narsistik kişinin terk edildiğinde ya da hayal kırıklığına uğradığında depresyona benzer bir tepki verdiğini ancak bu tepkinin de sahte olduğunu ve üzüntüden çok intizam arzularıyla yüklü öfke ve gücenme hissettiğini iddia etmiştir. Depresyon olgusu narsisizm kapsamında daha çok kadınlarda gözlemlenmektedir. Wardetzki (2019), narsistik kadınların depresyon ve coşkunluk arasında git gel yaşadıklarını, terk edilmeye depresyonlarının derinleştiğini ifade etmiştir. Green, MacLean ve Charles (2019), kadın narsistlerin hayal kırıklığı yaşamaları durumunda önce öfkeyle hareket ettiklerini sonra ise utanç ve depresyon yaşadıklarını öne sürmüşlerdir. Kallay ve Mihoc (2021), hem yaş hem cinsiyet

bağlamında narsisizmi incelemişler, 600 kişilik bir katılımcı grubundaki kadın narsistlerde depresyonun daha baskın olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

19. yy. Türk romanındaki kadın kahramanlara bakıldığında depresyon olgusunun yaygın olduğu, dönemin şartlarından dolayı da abartılı ve trajik olayların fazlaca kalem alındığı, kadın kahramanların trajik olaylardaki kriz yönetimlerinin yeterince kuvvetli olmadığı görülmektedir. Bu başlık kapsamında ele alınan romanlar ise *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*, *Sefile*, *Muhadarat*, *Nemide*, *Zehra*, *Eylül*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet* olarak belirlenmiştir.

Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat'ta, annesiz ve hatta üvey babayla büyüyen Fitnat, hiç tanımadığı Talât'a âşık olmuştur. Hacı Baba tarafından zorla evlendirilmesinin ardından imkânsız olduklarını bile bile Talât'a yazmaya devam etmiş, yaşadığı buhrandan dolayı ölümü arzulamaya başlamıştır. Hayatta kendisini tek mutlu eden şeyi yani Talât'ı, kaybetmenin ağırlığı Fitnat'ı derinden sarsmıştır.

“Zavallı Fitnat canından bıkmış, canından ümidini kesmişti. Talat'a mektup göndereli üç gün olmuştu. Ne Talat geldi, ne bir cevap gönderdi. Fitnat ümidini yitirmişti. Hele o olaydan sonra ümitsizliği bin kat artmıştı. Daha fazla yaşamak istemiyordu. Kapıyı kilitletiği gibi cebinde bulunan ufak bir çakıyı çıkarıp göğsünü açmış, tam midesinin üzerine saplamış ve yere serilmişti” (Şemsettin Sami, 2018, s. 102).

Talât'ın son mektubunu cevapsız bırakması, gelmemesi, tamamen ümidini yitirmesine neden olmuş, terk edildiğini düşündürmüş ve en sonunda da canına kıymıştır. Bu noktada, Fitnat'ı hayata bağlayan herhangi bir etkenin olmaması, sevgisiz ve izole büyümesi, tüm hayallerini Talât üzerine kurgulaması ardından da hayal kırıklığı yaşaması önemlidir.

Depresyonun gözlemlendiği bir diğer roman olan *Sefile*'dir, *Sefile*'deki İkbâl, geçmişte zorla evlendirilmiş dul kaldıktan sonra ise annesinin de meşgul olduğu fuhuşla ilgilenmeye başlamıştır. İkbâl'in yanlış seçimler yapması, mutluluk özlemini uzun süre eleştirdiği fuhuşla dindirmeye çalışması, sonrasında yaptıklarından utanç duyup müşterisi İhsan'a âşık olması, bu aşkın acısının eklenmesiyle de şiddetli bir depresyon geçirmesi hatta ruhundaki hastalığın bedenine sirayet etmesi bu bağlamda örneklenebilir. “Ölmek... Onun kucağında, onun sevgisiyle ölmek... Ben bundan büyük bir saadet tasavvur edemiyorum ki... Benim gibi bir kadının nasıl seveceğini; en büyük sıkıntılara,

sefaletlere düştükten sonra ilk defa hissettiği aşka nasıl hayatını feda edeceğini düşünmezsin?’’ (Uşaklıgil, 2023, s. 45).

İkbal’in bu denli acı çekmesinin nedeni, İhsan ile bir geleceğinin olduğunu düşünmemesidir. Kendi değersizliğinin farkında olması, İhsan’ı da kendinden uzaklaştırmasına neden olmuş, ancak ondan ayrı kalmaya yine en çok kendi dayanamamış, sağlığını kaybetmiştir. Hastalığı giderek ilerlemiş, menenjit olmuştur. İkbal’i muayene eden doktor dahi hastalığının tek çözümünün İhsan olduğunu ifade etmiştir. Fakat İhsan’ın İkbal’den uzaklaşması, ona karşı eski hislerini beslememesi ve İkbal’e odalığı gibi davranması İkbal’i daha da kötüleştirmiştir. İkbal’in tamamen çökmesi ise İhsan’ın ilgisinin Mazlume’ye kaydığını, hatta bu hislerin karşılıklı olduğunu fark etmesiyle olmuş kısa bir süre içerisinde de vefat etmiştir. Sevgisizlikle büyümesi, sevdiği gibi sevilmemesi, istediği hayatı yaşayamaması onu önce depresyona sonra da ölüme sürüklemiştir.

Muhadarat’taki Calibe, Süha tarafından reddedilen ve Süha ile Reftar’ın mutluluğunu yakından izlemek zorunda kalan Calibe, hayatı boyunca güçlü durmaya çalışmasına rağmen, kırılğanlığına yenik düşmüş, yemeden içmeden kesilmiş, adeta başka bir kadına dönüşmüştür.

‘‘Sai Efendi, hareminin zayıflamasına meraklanarak, Süha’nın itirazlarına rağmen, birçok doktor çağırıp, Calibe’yi muayene ettirdi. Doktorların, hanımda bir hastalık bulamadıklarını öğrenince, endişesi kalmadı. Fakat Calibe, eskisi gibi Sai Efendi’yi meşgul edemiyordu. Çünkü çenesi bağlanmış bir sessizlik gelmişti. Üzütüsünden konuşmayı hiç canı istemiyordu. Bütün gün iç sıkıntısından bahsediyordu’’ (Fatma Aliye, 2011, s. 205).

Süha’nın Calibe’yi reddetmesiyle Calibe’nin dışarıya yansıttığı megaloman yapısının sahteliği ortaya çıkmış, yaşadığı kırılğanlık kendisini gereğinden fazla etkilemiştir.

Nemide’deki Nemide, kırılğan bir yapıya sahiptir. Sosyalleşemeyerek, hastalıklarla mücadele ederek büyümüş, anne yokluğu çekmiştir. Babası dışında hayatındaki en önemli kişi kuzeni Nail’dir. Nail ile nişanlanmasının ardından Nail, Nemide’yi Nahit ile aldatmıştır. Nemide, kendisini aldatan nişanlısı Nail’den ayrıldıktan sonra etrafına rol yapsa da zaman içerisinde çöküşe uğramıştır. Zaten yeterince iyi olmayan sağlığı, geçirdiği depresyonla beraber daha da kötüleşmiş, verem olmuştur. Nail ve Nahit’in

evlenmesi için teşvikte bulunsa da onların birlikteliği Nemide'yi iyice tüketmiştir. Romanın sonunda Nemide, hayatını kaybetmiştir.

Zehra'daki Zehra, kıskançlığı ve uyumsuz tabiatı ile bilinmektedir. Kendisini olduğu gibi kabul eden Suphi ile evlendikten sonra hayatındaki en kıymetli kişi Suphi olmuştur. Fakat Sırrıccemal'in evlerine gelmesiyle Suphi tarafından aldatılmış ve kırılmalık yaşamıştır. Kendisini inciten, insanlığını kaybettiren Suphi'den intikam aldıktan sonra bile rahatlayamamış, en büyük amacına erişince depresyonla yüzleşmiştir. Gerçek ihtiyacının ağırlığı altında ezilen Zehra, Suphi'nin ölüm haberini aldığında kendisinin yaşamasını da mantıksız görmüş, hatta kendini öldürmeyi bile düşünmüştür. İnancı yüzünden bunu yapamasa da zaman içerisinde üzüntüsünden hastalanmış ve mutsuz bir biçimde ölmüştür.

Zehra'nın depresyonla yok olduğu gibi Sırrıccemal'de de aynı durum yaşanmış, Suphi'nin Ürani'ye gidişyle ve Suphi'nin bebeğini düşürmesiyle, kendisini yaşama bağlayan tek şeyi kaybetmiştir.

“Bir gün gazetelerin birisinde şu havadis okunmuştu:

Bakırköy'de, istasyon civarında bir hanede Sırrıccemal Hanım namında biri kendisini hanenin sarnıcına atarak intihar etmiş olduğu işitilmiştir” (Nabizade Nazım, 2023, s. 82).

Umudu tükenen Sırrıccemal, intihar ederek hayatına son vermiş, Zehra ile aynı kaderi paylaşmış, Suphi'nin kurbanı olmuştur. Hem Zehra hem de Sırrıccemal, Suphi'nin içinde olmadığı bir hayata karşı dirayetli davranamamış, kendilik saygılarını kuvvetlendirememiştir. Zehra bunun için çaba gösterip intikamını alsa da yeterli gelmemiştir.

Eylül'deki Suat, Süreyya ile mutlu hissetmediği bir evlilik yaşamaktadır. Arkadaşları Necip ile olan samimiyetinin ilerlemesi, ideal partnerinin Necip olduğunu düşünmesi ve Süreyya'yı bırakamayıp Necip ile kavuşamaması, Suat'ın dayanılmaz bir acı yaşamasına yol açmıştır. Necip'e olan aşkının artmasıyla beraber depresyonu da artmıştır. Başka şartlarda yaşayabileceği ideal bir hayatın olması fakat bu hayata erişememesi, Suat'ı günden güne tüketmiştir.

“Ve hayatında bir şey olabilecekken uğursuz bir rastlantıyla kırılmış olan bu aşkın düşsel cesedi arkasında sevdiğini gömenlerin korkunç acısına benzer bir özlemi vardı. Hayatın boşluğundan doğan sonsuz iç sıkıntısına şimdi büyük bir mutluluk fırsatını kaçırap hayatını yıkmış olmanın acılığı da ekleniyordu” (Mehmet Rauf, 2019, s. 281).

Söz konusu depresyonun temel nedeni Suat’ın sevgisizlikle mücadelesidir. Hem Süreyya tarafından sevilmediğini düşünmüş hem de zaman zaman Necip’in sevgisinden şüphe etmiştir. Necip’in onu uzaktan da olsa sevmiyor olma ihtimali, Suat’ın depresyonunu artırmıştır.

Aşk-ı Memnu’da Bihter’in hem evliliğinin başında hem de Behlül’ün onu terk etmesinden sonra derin bir depresyon yaşadığı gözlemlenmektedir. Adnan ile evliliği yüzünden yaşadığı depresyonun ilacı Behlül olmuş ancak Behlül’den sonra yaşadığı depresyonu hiçbir şekilde giderememiştir. “Sonra birden bütün umutsuzluğunun, acısının taşıveren hamlesiyle bu kere o haykırarak: ‘Ama Yarabbi! Anlasanız, ölüyorum. Onların gözümün önünde seviştiklerinden, gözümün önünde... Ben işkenceler içinde kıvrılırken, onların mutluluklarından ölüyorum...’” (Uşaklıgil, 2016, s. 380).

En sonunda hem aşağılanma korkuları hem de yaşama nedeninin kalmamasıyla kendini öldürmüştür. “Demek öldükten sonra artık her şey bitecekti, o da, kendisi de bitecekti, artık bir daha yaşamamak üzere? Karanlık, bitmez tükenmez bir karanlık içinde sonsuz bir gölge olacaktı?” (Uşaklıgil, 2016, s. 397).

Bihter’in kendini öldürmesinde kırılma yapısının etkisi büyüktür. Hem büyüklenmeciliğinin zedelenmiş olmasına ve eşini aldatan bir kadın olarak anılacak olmaya katlanamamış, hem de kendisini mutlu eden tek şeyin elinden gitmesini kaldıramamıştır.

Zavallı Necdet’teki Meliha, kendisini seven Necdet’i hor görmüş, İbrahim Şemsi ile evlenmiştir. Fakat İbrahim Şemsi ile olan evliliğinde tatmin olmamış ve aradığı kişinin Necdet olduğunu düşünmüştür. Necdet de Meliha’yı sevmektedir fakat dostuna ihanet etmeyi tercih etmemiştir. Necdet’in aksine Meliha, Necdet’ten uzak durmamış, onun uğruna hayatını feda etmiş, her reddedildiğinde daha da incinmiş, Müzehher’in Necdet’in hayatına girmesinden sonra çektiği acılardan dolayı fiziksel sağlığı bozulmuştur. “Rengin biraz sararmış, fark edilecek derecede zayıflamış olduğunu gördüm. Bu haller

Meliha'nın da çok fazla ıstırap çekmiş olduğunu ispat ediyordu'' (Saffet Nezihi, 2023, s. 133).

Meliha'nın asıl ıstırabı, Necdet'in çıkmaza girip kendini öldürmesinden sonra yaşanmıştır. Necdet'in çocuğunu doğururken acıdan tükenmiş, doğumun ağırlığını kaldıramamış, bebeğini dünyaya getirdikten sonra da ölmüştür.

Bu başlık altında incelenen örneklere bakıldığında, depresyon yaşayan narsistik kadınların mazoşist eğilimler gösterebildikleri ya da sağlıklarını kaybedecek düzeyde derinden yaralandıkları sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen kadınların hayal kırıklığını tolere etme düzeylerinin oldukça düşük olduğu, kırılganlıkla baş edemedikleri ve gereğinden fazla tepki verdikleri ifade edilebilir. *Taaşuk-ı Talât ve Fitnat*'taki Fitnat'ta, *Sefile*'deki İkbâl'de, *Nemide*'deki Nemide'de, *Zehra*'daki Zehra'da, *Eylül*'deki Suat'ta ve *Aşk-ı Memnu*'daki Bihter'de ayrılık olgularının yaşanmasından ya da kavuşamamadan kaynaklanan depresyonun var olduğu ifade edilebilir. Diğer yandan *Muhadarat*'taki Calibe'nin ve *Zavallı Necdet*'teki Meliha'nın yaşadığı depresyon, reddedilmelerinden kaynaklanmaktadır.

5.2.6. Tamamlayıcı Narsistik Yapı ve İlişki Alıcılık

Narsistik kişilik bozukluğuna sahip iki cinsiyetin, birbirinin hayatına girmesi ve birbirini tamamlaması beklenen bir olgudur. Her iki cinsiyet de narsisizm açısından temelde aynı olsalar da genel anlamda kadın ilişkinin kırılgan tarafını erkek ise büyülenmeci tarafını yansıtır. Narsistik kadın ilişki uğruna kendini kurban eden, ilişkiye sarılan tarafken narsistik erkek ilişkiden kaçan taraftır. Wardetzki (2019), erkek narsistin öz değer duygusunu düzeltme amacıyla kendisine tamamlayıcı narsist aradığını, kadın narsistin ise partnerini idealize ederek ve teslim olarak ondan ideal benlik ödünç aldığını iddia etmiştir. Yani her ikisi de hissettikleri değersizlik duygusunu birbirleri üzerinden gidermeye çalışırlar. Aynı zamanda iki tarafta güvenli bağlanmanın var olmaması, kısır bir döngüye girilmesine neden olmaktadır. Diğer yandan Wardetzki (2019), kadın narsistlerin hep aynı tip erkekleri seçtiklerini, bu tipin de ilişkiye hazır olmayan, ilgisiz ve korkak davranışlar sergileyen özelliklere sahip olduğunu ya da erkek narsistlerle özdeşleştiğini öne sürmüştür. Kernberg (2011) de Wardetzki (2019) gibi narsistik kadınların heteroseksüel ikiz arayışında olduklarını ve bu kadınların narsistik bir erkekle

tamamlanma ihtiyacı yaşadıklarını düşünmüş, istikrarsız ve mesafeli erkeklerin bu noktadaki öneminden bahsetmiştir. 19. yy. Türk romanına bakıldığında bu durumun örneklerinin olduğu, kadının kaygılı bir biçimde ilişkiye sarılırken erkeğin kaçınan bir biçimde kaçtığı söylenebilir. Aynı zamanda narsistik olarak değerlendirilen erkeklerin kadınlara göre daha büyüklenmeci olduğu da ifade edilebilir. Bu başlık kapsamında ele alınan romanlar, *İntibah*, *Sefile*, *Nemide*, *Zehra* ve *Aşk-ı Memnu* olarak belirlenmiştir.

İntibah'ta birçok yönden narsistik özellik taşıyan Mehpeyker'e ek olarak, Ali Bey'de de narsisizmin tesirleri bulunmaktadır. Mehpeyker'in yalnızca kendine ait olmadığını fark etmesiyle onu terk etmesi, Dilâşub'a yönelmesi, sonrasında iftiraya inanıp aynı nedenden onu da terk etmesi, içki ve eğlence meclislerinde başka kadınlarla gönül eğlendirmesi bu bağlamda örneklenebilir. Mehpeyker'in Ali Bey'e bu kadar tutkun olmasını sağlayan en önemli noktanın, Ali Bey'in başlangıçta Mehpeyker'e tüm sevgisini vermesi ardından da onu bir kalemde silip atması olduğu ifade edilebilir.

Sefile'de de tamamlayıcı narsistik yapıya rastlamak mümkündür. Narsistik özellikler gösteren İkbâl ve Mazlume, yine narsistik özellikler gösteren İhsan ile farklı ilişki yaşamış, her ikisi de İhsan'ın kurbanı olmuştur. İhsan'ın dengesiz tavırları, sahip olamadığı kişiyi istemesi ve sahip olduğunda değersizleştirilmesi, kıskançlığı ve büyüklenmeciliği bu bağlamda örneklenebilir.

“Genç adam, Mazlume’yi düşüncelere dalmış halde seyretmekle meşguldü. Birdenbire bir inilti işitildi, yüreği titredi. Hızlı bir hareketle ayağa kalktı, dışarıya koştu.

İkbâl’in odasına girdi. Hasta yatağı içindeydi.

Genç kadının şu son günlerde çehresi o kadar değişmiş, o derece korkunç bir şekil almıştı ki İhsan Bey içeriye her girişinde kalbinde bir nefret uyanmasını engelleyemezdi” (Uşaklıgil, 2023, s. 72).

Uzun bir süre İkbâl'i elde etmek için uğraşan ve İkbâl'in aşkı uğruna acı çeken İhsan'ın, İkbâl'in en zor anında Mazlume'ye ilgi duyması, bağ kurmaktan ve empatiden yoksunluğunu, kaçınan davranışlarını, sevme kapasitesinin olmadığını gösterir niteliktedir. İhsan, İkbâl'in vefatından sonra da Mazlume'den de uzaklaşmaya başlamış, hatta Mazlume'nin yanında İkbâl'in adını sayıklamış, ilişkiden günden güne

uzaklaşmıştır. Mazlume kendisini terk edecek olduğunda ise gitmemesi için uğraşmıştır, ayaklarına kapanıp yalvarmıştır.

“Oh, Mazlume, seni seviyorum! Seni her zamankinden çok seviyorum. Ölüncüye kadar seninle yaşamak, yalnız seni sevmek için yaşamak isterim. Seni memnun etmek için her şeye razı olacağım. Sen de maziyi unutacaksın, değil mi? Yine beni evvelki gibi seveceksin değil mi? Üzüntünden anlıyorum ki bugün yalnız benden intikam almak için çıktın. Söylediğin şeyi yapmadın. Aşkımız yine her türlü lekeden uzaktır, değil mi? Oh, cevap ver Mazlume!..” (Uşaklıgil, 2023, s.100).

İhsan’ın Mazlume’yi sevdiğini söylemesi ve onu kıskanması gerçekten sevdiği için değil sömürdüğü ve narsistik doyum sağladığı kurbanını kaybedeceği içindir. Aynı durumu bir zamanlar İkbâl’e de yaşatması, İkbâl’in ona sevgi gösterdiği ve en çok ihtiyaç duyduğu günlerde İkbâl’i bırakıp Mazlume ile ilgilenmeye başlaması, İhsan’daki narsistik yapıyı destekler niteliktedir.

Nemide’deki narsistik kırılma gösteren iki kadına ek olarak bu iki kadının âşık olduğu Nail’in de erkeklerdeki narsisizminin özelliklerini taşıdığı ifade edilebilir. Nail, *Nemide* ile nişanlandıktan sonra onun kendisine olan sevgisine hayran olmuş fakat Nahit’in kendisine aşk itirafı yapmasıyla Nahit’e yönelmiştir. Hatta Nahit’in kendisi yüzünden çektiği acıdan mutlu olduğunu dahi dile getirmiştir.

““Sizi ızdırap içinde görüyorum Nahit! Sizi bedbaht edebilecek kadar duygularınıza tesirim olabileceğini hayal edemiyordum” Tatlı bir sesle ilave etti: ‘Sizi bana sevginizden dolayı böyle ızdıraplı görmek beni mesut ediyor’” (Uşaklıgil, 2021, s. 119).

Dolayısıyla Nail’in son derece bencil, empati yoksunu ve kaçınan olduğu gözlemlenmektedir. Her iki kadın da kendisine gerçekten değer vermeyen, kendisini gerçekten sevmeyen bir adamdan sevgi görmek için mücadele etmiştir. Nail, Nahit ona hislerini itiraf ettiği anda *Nemide*’yi hiçe saymış, Nahit ile *Nemide*’yi aldatmıştır. Nail’in *Nemide*’yi bırakıp Nahit’e yönelmesinde en etkili nedenin, Nahit’in ona aşk itirafı yapması olduğu söylenebilir. Nail’in sevilme ve takdir edilmeye ihtiyaç duyan narsistik eğilimleri, Nahit’in kendi uğruna acı çekmesiyle beslenmiştir. Doyum ve sömürü sağlama uğruna Nahit’e yönelmiştir.

Zehra'da narsistik özellikler gösteren iki kadının âşık olduğu *Suphi*'de de aynı özellikler mevcuttur. *Zehra* ve *Sırrıcemal* narsisizmin kırılmasını yansıtırken, *Suphi* büyüklenmeci tarafını yansıtmaktadır. *Suphi*'nin sevme yetisinden yoksun olduğu ifade edilebilir. Zorluk gördüğünde kaçması, daha etkileyici birini bulduğunda o kişinin yörüngesine girmesi ve etrafındaki kadınların kendi için acı çekmesinden zevk alması bu bağlamda örneklenebilir. *Zehra* ve *Sırrıcemal*'in kendisi için mücadele etmesi, *Suphi*'de biraz olsun empati duygusu uyandırmamış aksine bu durumdan zevk almıştır.

“İki kadın dövüşmeye başlamışlardı. Münire bu halleri ağlaya ağlaya, *Suphi* ise güle güle seyretmekteydi. *Sırrıcemal* ile *Zehra*'nın iki tavuk gibi dövüşlerini horoz gururuyla seyredip bu mücadelelerin, bu kavgaların hep kendisini kıskanmalarından dolayı meydana gelmesinden hoşlanmaktaydı.

Bir başkası olsaydı evin içindeki bu geçimsizlikten üzüntü duyardı. Halbuki *Suphi* bununla eğlenmekteydi. Gerek *Zehra*'yı ve gerek *Sırrıcemal*'i hareketlerinde serbest bırakmıştı. Hatta birbirinin aleyhine kışkırtıyordu” (Nabizade Nazım, 2023, s. 48).

Suphi gibi narsistik eğilimlere sahip erkeklerin, bir kadının kendilerine bağlanmasından ve kontrolü kendilerine vermesinden tatmin olmadıkları, aksine, elde edemedikleri yahut kendilerine son derece aşağılık davranan kadınların ilgisinin peşine düştükleri görülmektedir. İlgi ve sevgi gördükleri anda da söz konusu kadınları değersizleştirdikleri ve ilişkiden kaçtıkları söylenebilir. Nitekim, bağlanmaktan yoksun ve heveslerinin esiri olan *Suphi*, *Ürani* ile tanıştıktan sonra *Ürani*'nin kendisine çok kötü davranmasına ve kendisini kullanmasına rağmen ondan ayrılamamıştır. *Ürani*'nin hayatına girmesiyle geçmişini tamamen unutmuştur. *Suphi*'nin *Zehra* ve *Sırrıcemal*'in kendisi için savaşmasından zevk alması, bu durumdan narsistik doyum sağlaması kendini değerli hissetmesine neden olmuştur. Hatta bu sömürüyü sağladığı *Zehra*'yı çok uzun bir süre de boşamamıştır. *Sırrıcemal*'den de ihtiyacı olan doyumunu sağladıktan sonra yeni bir kaynağa yönelmiş ve bu kaynakla sevilme arzusunu gidermeye çalışmıştır.

Aşk-ı Memnu, narsistik açıdan oldukça fazla malzeme barındıran bir eserdir. Bu romanda, narsistik eğilimlere sahip kadın kahramanların yanında narsistik özelliklere sahip erkek kahraman da yer almaktadır. Behlül'ün erkek narsisizminin neredeyse tüm özelliklerini taşıdığı ifade edilebilir. Hem *Bihter*'e hem de *Nihal*'e aynı senaryoları yaşatmış ikisini de sevildiklerine inandırmış, farklı biçimlerde hayal kırıklıklarına uğratmıştır. *Bihter* ile ilişkisi başlamadan önce eğlence meclislerinden çıkmadığı ve kimseye bağlanmadığı

vurgulanmıştır. “O kadar çok adam tanır, sevgisini o kadar çeşitli yüzlere pay ederdi ki bunlardan bir tanesine biraz fazla bir bağlılık payı ayırmaya vakit bulamamıştı” (Uşaklıgil, 2016, s. 94).

Bihter’in imkânsızlığıyla onu idealleştirmiş ve Bihter’i elde edebilmek için büyük bir mücadele vermiştir.

“Şimdiden onun başka birini sevebilmesi ihtimalini düşünerek korkunç bir kıskançlık duyuyordu. Bu akşam onları tamamıyla bağlayacak bir olay olmaksızın, Bihter’i salıverecek olursa artık onun kendisi için ulaşamaz, yakalanamaz bir ufukta açan bir hayalden ibaret kalacağına ve işte o zaman ıstırabından öleceği düşüncesine vardı” (Uşaklıgil, 2016, s. 194-195).

Behlül için önemli olan, imkânsız elde etmektir. Düşük kendilik saygısını bu şekilde gidermekte, büyüklenmeciliğini beslemektedir. Fakat bu durumun kendi bile farkında değildir.

“Bu aşk bütün tehlikeleri ve zorluklarıyla onun için daha çekici, daha cazibeli bir şey olacaktı. Kendisini bir hikâyenin kahramanı olarak görüyordu. Eski aşklarının hepsini yadsıyor, onların hiçbirinde asıl aşktan beklenen şeyleri, o ruhu titretip mahveden heyecanları, delilikleri, hatta gözyaşlarını, ıstırapları duymadığına, görmediğine hüküm veriyordu; fakat Bihter bunları hep verecekti, asıl onu sevecekti, hayatının hemen tek aşkı bu olacaktı. Ötekiler hep bir yığın oyuncaktan ibaret kalacaktı” (Uşaklıgil, 2016, s. 202).

Başlangıçta bu ilişkiye Bihter’den daha hevesli olan Behlül, Bihter’in ilişki alıcı narsist rolünü üstlenip kaygılı bağlanmasıyla Behlül’ün kaçınan bağlanma stili devreye girmiştir. Bundan sonraki süreçte Bihter’i kuvvetli bir biçimde değersizleştirmeye başlamıştır.

“Kendi deyimiyle bu nefis kadında sevdanın bir zevk tadı eksikti; sevişmelerinde Bihter o kadar maddileşiyor, Behlül’ün bütün açgözlü arzularına öyle yenilgiyle boyun eğiyordu ki, belki bir fedakârlık olan bu şeyler, aleyhine çevrilerek onu bayağılaştırarak, saygınlıktan düşürecek aşağılamalar yerine geçmiş oluyordu. Behlül hiçbir biçimde reddedilmiyordu, onun hiçbir arzusu fazla bulunmuyordu; oysa o reddedilmeye, yalvarmaya, istenen şeyin zor elde edilmiş olmasından tat almaya muhtaçtı” (Uşaklıgil, 2016, s. 272-273).

Böylece Bihter, Behlül için tekdüze bir hâle gelmiş hatta onun tarafından aşağılık, gurursuz, kirli ve namussuz olarak görülmeye başlanmıştır. Bu noktadan sonra Behlül, Nihal’e yanaşmış, Bihter’i değersizleştirip Nihal’i yüceltmiş, onun kendisini

reddetmesini ulaşılmaması gereken bir hedef olarak kabul etmiş, kendini de Nihal'i de Nihal'i sevdiğine inandırmıştır. Behlül hiç kimseyi sevemediği gibi, kalplerini parçaladığı bu kadınlarla empati kurmayı da becerememiştir. Özellikle Bihter, onun en büyük kurbanı olmuş, ilişkisine sahip çıkmaya çalıştıkça değersizleştirilmiş, sevgisi ciddiye alınmamış, Behlül için bir yük gibi görünmüştür.

Tamamlayıcı narsistik yapı ve ilişki alıcılık, incelenen romanların kadın kahramanlarının bir kısmında gözlemlenmiş, bu kadınların kaygılı bir tavırla, empati yoksunu, kendilerine aşağılık duygular hissettiren, mesafeli, ilgisiz, tutarsız, sömüren ve narsistik özellikler gösteren erkeklere ilgi duydukları hatta takıntı seviyesine getirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Narsistik erkekler söz konusu kadınların ilgisinden, sevgisinden ve fedakârlıklarından faydalanmış sonrasında ise hedef değiştirmişlerdir. Narsistik kadınlar ve narsistik erkekler arasındaki en büyük farkın da bu durum olduğu söylenebilir. Tamamlayıcı narsistik yapı başlığı altında en detaylı kurgulanan erkeğin *Aşk-ı Memnu*'daki Behlül olduğu ifade edilebilir. Hem Bihter'den önceki hayatının anlatılması hem Bihter'i istemesindeki nedenlerin belirtilmesi hem de Bihter kendisine ait olduğunda onu bırakıp başka kaynaklara yönelmesi, Wardetzki, Kernberg gibi araştırmacıların tamamlayıcı narsistik yapı hakkındaki çoğu görüşünün örneğini oluşturmuştur. Behlül'den sonra *Zehra*'daki Suphi'nin de bu çerçeveye için iyi bir örnek olduğu fakat Behlül kadar ayrıntılı yazılmadığı için onun gerisinde kaldığı ifade edilebilir. Bu durumun nedeninin ise Halit Ziya'nın ruh tahlili konusunda oldukça detaylı tasvirlerle yer vermesi olduğu belirtilebilir.

Bunların yanında, tamamlayıcı narsistik yapı ve ilişki alıcılık, kadınlardaki narsistik eğilimlerin anlaşılabilmesi ve erkeklerle aralarında olan farkların algılanabilmesi hususunda önemli bir yere sahiptir. Erkeklerde yer alan narsistik eğilimlerin tespit edilmesiyle bu çalışmanın çıkış noktası olan kadınlardaki narsistik eğilimlerin ayırıcı yönlerinin tespit edilmesi kolaylaşmıştır.

5.2.7. Madde Bağımlılığı ve Cinsel Bağımlılık

Narsistik kişilik bozukluğu olan bireylerde bağımlılığa yatkınlık oranı çok yüksektir. Bu durum, nesne eksikliklerinin yaşattığı boşluk olgusuyla açıklanabilir. Hiçbir şekilde tatmin olmayan bu insanlar için madde bağımlılığı ya da cinsel bağımlılık adeta bir kaçış

yoludur. Reich (1933), Kohut (1998a), Kernberg (2019), Wardetzki (2019), Blinkhorn, Lyons ve Almond (2015) gibi araştırmacılar bu olguların üzerinde durmuşlardır. Madde bağımlılığı düşük kendilik saygısının giderilmesinde rol oynamaktadır. Cinsel bağımlılık, narsistik kadınların kendilerini ve bedenlerini değerli hissetmeleri için başvurdukları bir yoldur. Karşı cins tarafından arzulanıyor olmak, öz güvensizliklerini ve değersizliklerini bastırmalarına yardımcı olur. Rastgele cinsel ilişkilerde bulunarak ya da karşı cinse yalnızca cinsel açıdan yanaşarak geçici bir tatmin sağlarlar. Kernberg (2011), narsistik kadınlardaki rastgele cinsel ilişkinin ataerkil toplumlara tepki olabileceğini düşünmüş ve bu kadınların cinsel ihtiyaçları tatmin eden erkekleri kullanabileceklerini belirtmiştir. Bu başlık altında ele alınan romanlar, *İntibah*, *Sefile* ve *Muhadarat* olarak belirlenmiştir.

İntibah'taki Mehpeyker'in Ali Bey'e olan ilgisi de sevgiyle değil arzuyla alakalıdır. Oldukça yakışıklı olduğu tasvir edilen Ali Bey, Mehpeyker için ulaşılması gereken bir hedeftir. Mehpeyker'in direkt olarak cinselliğe bağımlı olduğunu söylemek mümkün olmasa da gerek hayat tarzı gerekse arzularının ön planda olması, onun bu başlık içerisinde değerlendirilmesine neden olmuştur.

“Ali Bey'in etkilenmesi yeni başlamış namuslu bir sevdanın trajik düşlerinden ibaretti. Düşüncelerinin dehşetini şairane nükte söylemek, temiz kalpli serbestlik perdeleri altında saklamaya çalışırdı. Mehpeyker'in duyguları ise güzel kabul görmüş şehvetli bir eğilimin sevincinin zevklerinden meydana gelmekle birlikte, gönlünün neşesini yapay bir masumane incelik ve gelip geçici bir yalancı utanmayla örterdi” (Namık Kemal, 2019, s. 31).

Diğer yandan, Mehpeyker ve Ali Bey'in ilişkisinin ilerlemesine ve Mehpeyker'in istediklerini elde etmesine rağmen Ali Bey'e olan duygularının sadece şehvetten kaynaklanması yazar tarafından da vurgulanmıştır (Namık Kemal, 2019, s. 73).

Cinsel bağımlılıkta olduğu gibi madde bağımlılığı konusunda da yeteri kadar örnek teşkil etmeyen Mehpeyker, zevke, eğlenceye ve alkole olan düşkünlüğünden dolayı yine bu başlığa dâhil edilmiştir.

“Ali Bey, “Şimdiye kadar içmedim. Fakat pek çok eğlence toplantısında buldum. Kokusundan asla rahatsız olmam. Beni severseniz zevkinizi bozmayınız. Sonra gücenirim” diyerek karşılık verdi. Bu davranışı eğitimi gereği kızı rahatsız etmemek düşüncesi idi. Yoksa Mehpeyker'in

namussuzluğuyla birlikte içki içmeye alışık olacak kadar aşüfte yaradılışı olması bir hayli canını sıkımişti” (Namık Kemal, 2019, s. 59-60).

Mehpeyker tam anlamıyla bağımlı olmasa da hayatında sık sık bu alışkanlıklarına yer vermektedir.

“... Ali Bey yaradılışına şiddetli düşkünlük gereğince Mehpeyker’in buluşmalarına koymaya çalıştığı her türlü sınırı çiğneyerek gündüzlerini de orada geçirmeye başlamış ve sonunda bir hafta kadar içkiye, eğlenceye kendisini vererek o sefahat köşesinden çıkamamıştı” (Namık Kemal, 2019, s. 68).

Mehpeyker’in, Ali Bey’e olan ısrarları nedeniyle ve Ali Bey üzerinde kurduğu hâkimiyetle bu türden bir bağımlılığa yatkın olduğu düşünülebilir.

Cinsel bağımlılık bağlamındaki bir diğer örnek *Sefile*’deki İkbâl’dir. Hayatını annesinin seçimlerine göre yaşamış, istemediği yaşlı bir adamla evlenmek zorunda kaldıktan sonra kırılma noktasına gelmiştir. Ömrü boyunca hiçbir şeyden mutlu olmayan, sevmeyi ve sevilmeyi bilmeyen İkbâl, huzuru cinsellikte aramış, annesi gibi fuhuşa sürüklenmiştir.

“Bu esnada ne gibi hisler altında olduğumu, kalbimin nasıl aşklara mesken olduğunu tarif edemem; yalnız şu kadarını söyleyeyim ki şehvetli kucaklarına atıldığım adamların hiçbirini cidden sevmiyorum; zira hiçbirini kaybetmekten mustarip olmadım.

Gerçek aşk bu kalbe tamamen yabancı olmuştu.

Şurasını da haber vereyim ki o zamanki halimle şimdiki halim arasında büyük bir fark vardır. Gerçi o zamanki ilişkilerim gerçek bir saadet meydana getirmezdi, fakat velev geçici olsun bir mutluluk zevci verirdi. Ulvi hislerde bulamadığım hazzı, şehvetli hayattan almaya başlamıştım” (Uşaklıgil, 2023, s. 30-31).

İkbâl, içten içe cinsellik ve şehvetle mutluluğu bulamayacağını, asıl ihtiyaçlarının karşılanmadığını bilmesine rağmen, geçici olarak içindeki boşluğu doldurması amacıyla bu yolu tercih etmiştir. Nitekim gerçeği fark etmesiyle beraber fuhuşu zevk için değil yalnızca para için yapmaya devam etmiştir.

Muhadarat’ta cinsel bağımlılığın ya da madde bağımlılığının doğrudan bir örneği olmasa da Calibe’nin sevgi ihtiyacından duyduğu kırılmalı bastırmak amacıyla zevk ve eğlenceye yönelmesi, söz konusu bağımlılıklarla ilişkilendirilebilir. Sai Efendi ile çıkarları için evlenen, Sai Efendi’de aradığını bulamayan, tekrar eski aşkı Süha’yı

kazanmaya çalışan ardından da Süha tarafından reddedilen Calibe, derin bir depresyon yaşamış, gerçek benliği ile yüzleşmiş, bu yüzleşmenin getirdiği yıkımdan kaçmanın yollarını aramıştır.

“Calibe görüştüğü adamlara kendini tanıtamazmış! Bu kadar tedbir sayesinde esrarının öğrenilmeyeceğine Calibe eminmiş.

Görüştüğü adamların biri Calibe’ye fazla âşık olmuş. Calibe ise ondan bıkkın bir diğeri ile eğlenmeye başlamış” (Fatma Aliye, 2011, s. 386).

Romanın sonunda, Calibe’nin Reftar ile eğlence meclislerinde vakit geçirmesi, birbirinden farklı erkeklerle gönül eğlendirmesi, içindeki boşluğu doldurma isteği olarak değerlendirilebilir.

Tüm bu romanlara bakıldığında madde bağımlılığı ve cinsel bağımlılığın örneklerinin kadın kahramanlarda yeterince görülmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum dönemin toplumsal yapısıyla ilişkilendirilebilir. Kadınların modern toplum hayatına dâhil olmamış olmaları ve maddeye erişmelerinin ya da cinselliği rahat yaşayabilmelerinin oldukça zor olması bahsi geçen bağımlılıkların yaşanma ve kurgulanma ihtimalini de azaltmaktadır. Ancak geçimini fuhuştan kazanan kadınlarda böyle eğilimlerin yer aldığı belirtilebilir.

Sahte benliğin aşağılık bölümü üzerine genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda, ilk madde olan kırılma, *Cezmi*, *Sergüzeşt*, *Sefile*, *Muhadarat*, *Nemide*, *Ferdi ve Şürekâsı* ve *Aşk-ı Memnu* olmak üzere yedi romanda görülmüştür. İkinci madde olan değersizleştirme, *İntibah*, *Cezmi*, *Sefile*, *Nemide*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Eylül* ve *Aşk-ı Memnu* olmak üzere yedi romanda yer almaktadır. Üçüncü madde olan terk edilmeye karşı duyarsızlığa, *İntibah*, *Cezmi*, *Sefile*, *Zehra*, *Ferdi ve Şürekâsı* ve *Aşk-ı Memnu* olmak üzere altı romanda rastlanılmıştır. Dördüncü madde olan güvensizliğin *Sefile*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Zehra*, *Eylül* ve *Zavallı Necdet* olmak üzere beş romanda yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Beşinci madde olan depresyona, *Taaşuk-ı Talât ve Fitnat*, *Sefile*, *Muhadarat*, *Nemide*, *Zehra*, *Eylül*, *Aşk-ı Memnu* ve *Zavallı Necdet* olmak üzere sekiz romanda rastlanılmıştır. Altıncı madde olan tamamlayıcı narsistik yapı ve ilişki alıcılık, *İntibah*, *Sefile*, *Nemide*, *Zehra* ve *Aşk-ı Memnu* olmak üzere beş romanda görülmüştür. Son olarak yedinci madde olan madde bağımlılığı ve cinsel bağımlılığın *İntibah*, *Sefile* ve *Muhadarat* olmak üzere üç romanda yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu maddeler arasında en çok örnek teşkil eden edilen özellik depresyon olmuş, en çok veri yer alan romanın ise *Aşk-ı Memnu* olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gerçek ve sahte benlik kapsamında tüm özellikler ele alındığında, kadınlardaki narsistik eğilimler bağlamında değerlendirilen on üç romanın arasında, daha önce de zikredildiği gibi en çok malzeme verenin *Aşk-ı Memnu* olduğu sonucuna ulaşılmıştır. *Aşk-ı Memnu*'daki kadın narsisizmini temsil eden üç kahraman yer almaktadır. Bu üç kahramanın öne çıktıkları özellikler farklılık göstermektedir. Firdevs Hanım'ın kadın narsisizmin daha çok büyüklenmeci tarafını, Nihal'in gerçek benlik tarafını, Bihter'in ise aşağılık tarafını yansıttığı ifade edilebilir. Firdevs Hanım'dan detaylı olarak bahsedilmemesi, Nihal'in çocukluk döneminin üzerinde durulması, Bihter'in ise Behlül'den sonra değersizlik ve acı içerisinde çırpınması söz konusu özelliklerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Halit Ziya'nın diğer romanları da *Aşk-ı Memnu* kadar olmasa da kadınlardaki narsisizm açısından ciddi miktarda malzeme vermiştir. Bunların yanında yüzyılın başında kaleme alınan romanların son derece yüzeysel ve basit kurgulara sahip olması, araştırma kapsamında daha az malzemeye ulaşılmasına neden olmuştur.

Bu veriler ışığında, 19. yy. Türk romanı kadın karakterlerinde narsistik eğilimler bağlamında en çok öne çıkan özelliklerin, gerçek benlik kapsamındaki sevgi, kabul görme ve şefkat ihtiyacı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kahramanların trajik geçmişle ya da tutarsız ilişkilerle yazılmaları sevgi açlığına sahip oldukları sonucunu vermiş, pek çok patolojik özellikleri de bu ihtiyaçlarından dolayı geliştirmiştir.

SONUÇ

19. yy. *Türk Romanı Kadın Karakterlerinde Narsist Eğilimler* başlıklı çalışmanın amacı, kadınlardaki ve erkeklerdeki narsistik kişilik bozukluğunun farklı şekillerde yansıtıldığına edebiyat üzerinden okunabileceğinin gösterilmek istenmesidir. Söz konusu amaca uygun olarak araştırma kapsamına 19. yy.'da kaleme alınan on üç roman dahil edilmiştir. Bu romanlarda kadınlardaki narsistik eğilimler, çeşitli araştırmacıların kuramsal çalışmaları çerçevesinde incelenmiştir.

Narsisizm kavramı, köken olarak Antik Yunan'a ve *Narcissus* mitine dayanmaktadır. Başlangıcından bugüne dek *Narcissus* miti, önce mitolojinin, sonra sanatın sonra da psikolojinin konusu hâline gelmiştir. Narsisizmin psikolojiye dâhil olmasında bu kelimenin bireyin kendine duyduğu cinsel sapkınlığın açıklanması bağlamında kullanılması etkili olmuştur. Günümüzde patolojik bir yapıya sahip olduğu düşünülen ve farklı psikolojik ekollerle değerlendirilen narsisizm, toplum içerisinde bireyin kendine duyduğu aşırı sevgi olarak tanımlanmaktadır. Aslında bu olgu bireyin kendini sevmesinden değil sevmemesinden kaynaklanan bir rahatsızlıktır. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, kadınlardaki ve erkeklerdeki narsistik yapının farklı biçimlerde yansıtıldığını göstermektedir. Narsisizmdeki cinsiyet ayrımının değerlendirilmesi literatüre yakın zamanda dâhil olmuştur.

Bu çalışmada ise 19. yy. Türk romanı üzerinden kadınlardaki narsisizmin edebiyattaki görünümü saptanmıştır. 19. yy.'da edebiyat sahasında bireyselleşmenin ve kimlik oluşumunun yaşanması, kadının da detaylı bir biçimde anlatılmaya başlanmasını sağlamıştır. Dolayısıyla kadının Türk toplumunda ilk kez bu denli tasvir edilmesi, insan psikolojisi açısından tahlil edilmesini de kolaylaştırmıştır.

Araştırmada incelemeye dâhil edilen romanlar, *Taaşuk-ı Talât ve Fitnat* (1872), *İntibah* (1876), *Cezmi* (1880), *Sefile* (1886-1887), *Sergüzeşt* (1888), *Muhadarat* (1892), *Nemide* (1892), *Ferdi ve Şürekâsı* (1895), *Zehra* (1896), *Bir Muâdele-i Sevdâ* (1899), *Eylül* (1900), *Aşk-ı Memnu* (1901) ve *Zavallı Necdet* (1902) olarak belirlenmiştir. Bu romanlar,

kadınlardaki narsisizmde yer alan özelliklere ve olgulara göre önce “Gerçek Benlik” ve “Sahte Benlik” olarak iki başlık altında incelenmiştir.

“Gerçek Benlik” başlığı kendi içerisinde “Sevgi, Kabul Görme ve Şefkat İhtiyacı”, “Simbiyotik Birleşme ve Aynalanma Arzusu”, “İncinme ve Öfke”, “Gerçek İhtiyaçlar” ve “Baba Yokluğu” olmak üzere beş başlığa ayrılmıştır. İncelenen romanlarda, “Sevgi, Kabul Görme ve Şefkat İhtiyacı” kadınlardaki narsisizm bağlamında en çok veri elde edilen olgudur ve toplam on romanda yer almaktadır. Bu olgunun da en çok Halit Ziya Uşaklıgil’in romanlarında yer aldığı tespit edilmiştir. Diğer yandan incelenen roman kahramanlarının büyük bir bölümünün sevgi, kabul görme ve şefkat ihtiyaçlarının çocukluk yaşantılarından kaynaklandığı anlaşılmış, çocukluk dönemlerinden yeterince bahsedilmeyen üç roman kahramanının ise kurdukları ilişkiler üzerinden çıkarımları yapılmıştır. Söz konusu olgudan sonra incelenen romanlarda en sık rastlanan diğer özellik “Gerçek İhtiyaçlar”dır. Gerçek ihtiyaçların, en sık rastlandığı romanların yine Halit Ziya Uşaklıgil’e ait olduğu saptanmıştır. Gerçek ihtiyaçlar bağlamında ele alınan örneklerin büyük bir bölümünde anne yokluğunun etkili olduğu tespit edilmiştir. “Simbiyotik Birleşme ve Aynalanma Arzusu” ile “İncinme ve Öfke” olgularının her birinin dört romanda görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. “Simbiyotik Birleşme ve Aynalanma Arzusu” özelliğine en kapsamlı biçimde *Sefile* romanında rastlanmıştır. Bu olgunun tespiti de genel olarak kahramanların yetişkinlik döneminde kurdukları ilişkiler ve partnerlerine olan tutumları üzerinden yapılmıştır. “İncinme ve Öfke” olgusunun en kapsamlı hâlinin *Aşk-ı Memnu* romanında olduğu tespit edilmiştir. İncinme ve öfkenin örneklerinde genellikle çocuklukta yaşanan ve araştırmacılar tarafından vurgulanan örseleyici olaylar etkili olmuştur. Bu başlık içerisindeki en az saptanan olgu, “Baba Yokluğu”dur. Özellikle Tanzimat dönemindeki romanlarda erkek kahramanlar için son derece önemli olan baba yokluğuna kadın kahramanlarda yeterince rastlanılmamıştır. Bu durum, 19. Yüzyıl Türk edebiyatı romancılarının babayı algılayış biçimleriyle yakından ilişkilidir. O dönemde babanın otorite figürünü temsil etmesi ve psikolojik derinliğinden ziyade toplumsal yozlaşmadaki rolünün ele alınması, dönemin romanlarındaki kadın kahramanların üzerindeki etkilerin anlaşılmasını da zorlaştırmıştır. Baba yokluğu, modernist dünyanın kadınında ve narsisizmin oluşumunda hayati bir öneme sahipken, 19. yy. Türk romanındaki kadınlar için ayırıcı bir olgu olarak gözlemlenmemiştir. Bu bölüme bütüncül bir şekilde bakıldığında, gerçek benliğin

özelliklerinin en çok görüldüğü romanın Halit Ziya Uşaklıgil'in *Sefile* romanı olduğu kanısına ulaşılmıştır.

“Sahte Benlik” başlığı kendi içerisinde “Büyükleme Yapı” ve “Aşağılık ve Kırılgan Yapı” olarak ikiye ayrılmıştır. “Büyükleme Yapı” ise on iki farklı olgu çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu olgular, “Megalomani”, “Manipülasyon”, “Haset ve Kıskançlık”, “Hırs/Rekabet”, “Sahte Bağımsızlık ve Bağlanma Problemleri”, “Aşırı Uyum”, “Güzelliğe Dair Obsesyonlar”, “Güç Arayışı”, “Kindarlık ve İntikam”, “Pasif-Agresif Saldırganlık”, “İdealize Partner Arayışı” ve “Dişiliğin Kullanılması” şeklinde sınıflandırılmıştır. “Megalomani” olgusu toplam altı romanda görülmüştür. Söz konusu megalomani genel olarak incelenen kadınların düşük kendilik saygılarıyla ilişkilendirilmiştir. “Manipülasyon” başlığında ise altı romana yer verilmiştir. Manipülasyon olgusunda en çok veri elde edilen romanın Safvet Nezihî'nin *Zavallı Necdet*'i olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Haset ve Kıskançlık” başlığında beş roman incelenmiştir. İncelenen romanlardaki kadınların haset ve kıskançlıklarının büyük bir bölümünün kaynağının söz konusu kadınların kendilerine karşı duydukları değersizlik hissi olduğu gözlemlenmiştir. “Hırs ve Rekabet” toplam yedi romanda görülmüştür. İncelenen romanlardaki kadınların hırsları ve rekabet duyguları büyük oranda romantik ilişkiler çerçevesinde algılanmıştır. 19. yüzyılda kadının toplumsal konumunun yeterince etkin bir niteliğe sahip olmaması, büyük oranda ev ve aile hayatında ele alınması söz konusu olgunun bu alanlarda tespit edilmesine neden olmuştur. “Sahte Bağımsızlık ve Bağlanma Problemleri” başlığı altında altı roman incelenmiştir. Narsistik özelliklere sahip kadınların kaygılı bir bağlanma yapısına sahip olmaları bu başlık kapsamında değerlendirilmiştir. “Aşırı Uyum” olgusu ise dört romanda saptanmıştır. İncelenen kadınların aşırı uyum göstermeleri, sevgi kabul görme ve şefkat ihtiyacı yaşamalarıyla ilişkilendirilmiştir. “Güzelliğe Daire Obsesyonlar” yalnızca *Aşk-ı Memnu*'da tespit edilmiştir. İncelenen romanlardaki kadınların büyük bir bölümünün güzellikleriyle tasvir edildikleri görülse de söz konusu kadınlarda güzel olma ihtiyacının obsesyon seviyesinde yaşanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. “Güç Arayışı” toplam dört romanda görülmüştür. Güç arayışının incelenen kadınlarda görülme biçimleri ise maddi yetersizlik yaşamaları ya da sevgi ihtiyacına sahip olmalarıyla ilişkilendirilmiştir. “Kindarlık ve İntikam” başlığında altı romana yer verilmiştir. Bu olgu, incelenen romanlardaki kadın kahramanların düşük kendilik saygılarıyla ve romantik ilişkilerdeki tutumlarıyla

açıklanmıştır. “Pasif-Agresif Saldırganlık” başlığında dört romana yer verilmiştir. Romanlardaki kadınların söz konusu pasif-agresif saldırganlıklarında, çocukluk dönemlerindeki incinmelerinin etkili olduğu tespit edilmiştir. “İdealize Partner Arayışı” altı romanda saptanmıştır. İdealize parter arayışının, kırılmalı ve aşağılık yapıdaki değersizleştirmeyle yakından ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak “Dişiliğin Kullanılması” olgusu, üç romanda görülmüştür. Osmanlı’nın son dönemleri olmasına rağmen muhafazakâr yapının hâlâ hâkim olması, dönemin romanlarındaki cinsellik algısını da etkilemiş bu nedenle söz konusu başlığın örneklerine yeterli düzeyde ulaşamamıştır. Sahte benliğin büyülenmeci yapısıyla ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında, en çok “Hırs/Rekabet” olgusunun örneğine ulaşılmıştır. Bu olgu toplam yedi romanda görülmüştür. En az örnek ise “Güzelliğe Dair Obsesyonlar” maddesinde yer almaktadır. Bütün bu romanlara bakıldığında, sahte benliğin büyülenmeci yapısı bağlamında en çok veri elde edilen romanın *Aşk-ı Memnu* olduğu saptanmıştır. *Aşk-ı Memnu*’da üç farklı kadın kahramanda narsistik eğilimlerin yer alması bu doğrultuda etkili olmuştur.

“Sahte Benlik” içerisindeki diğer başlık “Aşağılık ve Kırılmalı Yapı”dır. Bu başlık, “Kırılmalı”, “Değersizleştirme”, “Terk Edilmeye Karşı Duyarsızlık”, “Güvensizlik”, “Depresyon”, “Tamamlayıcı Narsistik Yapı ve İlişki Alıcılık”, “Madde Bağımlılığı ve Cinsel Bağımlılık” olarak yedi farklı olgu bağlamında değerlendirilmiştir. “Kırılmalı” başlığı altında yedi roman incelenmiştir. Narsistik eğilimlere sahip olan kadınların zedelenebilir yapıları bu örneklerle değerlendirilmiştir. “Değersizleştirme” toplam yedi romanda saptanmıştır. Değersizleştirme hem kişinin kendini değersizleştirmesi hem de ötekiye değersizleştirilmesi olarak görülmüştür. Aynı zamanda idealleştirme ve değersizleştirme arasındaki bağ yine bu örnekler üzerinden algılanmıştır. “Terk Edilmeye Karşı Duyarsızlık” altı romanda tespit edilmiştir. İncelenen romanlardaki terk edilmeye karşı duyarsızlığın beraberinde depresyon ya da saldırganlık getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. “Güvensizlik” başlığı altında beş romana yer verilmiştir. İncelenen kadınların güvensizliğinin genellikle romantik ilişkiler çerçevesinde görüldüğü ve partnerlerine güvensizlik duydukları sonucuna ulaşılmıştır. “Depresyon” olgusunun ise sekiz romanda yer aldığı tespit edilmiştir. Söz konusu depresyonun incelenen romanlardaki kadınlarda bu denli baskın olması hem narsistik eğilimlere sahip olan kadınların kırılmalı düzeylerinin yüksek olmasıyla hem de

dönemin romanlarının abartılı bir şekilde kurgulanmasıyla ilişkilendirilmiştir. “Tamamlayıcı Narsistik Yapı ve İlişki Alıcılık” ise beş romanda gözlemlenmiştir. Söz konusu yapının en iyi örneğinin *Aşk-ı Memnu*’da yer aldığı kanısına varılmıştır. Ayrıca bu yapının kadınlardaki narsistik eğilimlerin tespit edilmesinde son derece önemli olduğu, erkeklerle kadınların narsistik farklılıklarının bu yapı sayesinde örneklenebildiği sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak “Madde Bağımlılığı ve Cinsel Bağımlılık” başlığı altında üç romana yer verilmiştir. Bu başlıktaki örneklerin sınırlı olması yine Osmanlı’nın geleneksel yapısıyla ilintilidir. Modernleşmenin yeni başlamış olması, modern hayatın problemlerinin romanların yazıldığı dönemde yeterince yansıtılmamasına yol açmıştır. Sahte benliğin, aşağılık ve kırılğan yapısıyla ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında en çok “Depresyon” olgusunun örneğine ulaşılmıştır. Bu olgu toplam sekiz romanda görülmüştür. En az örnek ise “Madde Bağımlılığı ve Cinsel Bağımlılık” başlığında yer almaktadır. Bütün bu romanlara bakıldığında, sahte benliğin aşağılık ve kırılğan yapısı bağlamında en çok veri elde edilen romanın *Aşk-ı Memnu* olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında değerlendirilen on üç romandaki, kadınlardaki narsistik özellikler toplamda yirmi dört maddede görülmüştür. İncelenen romanlarda söz konusu maddelerden en çok “Sevgi, Kabul Görme ve Şefkat İhtiyacı”nın mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bahsi geçen sevgi, kabul görme ve şefkat ihtiyacının birden fazla biçimde tezahür ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Çocuklukla ilgili eksikliklerle ilişkilendirilebilen bu olgu, incelenen romanlarda büyük oranda romantik ilişkilerdeki partnerle giderilmeye çalışılmıştır. Bunların yanında, araştırmadaki sahte benliğin büyüklenmeci ile aşağılık ve kırılğan yapısına bakıldığında, büyüklenmeci yapıda daha fazla örneğin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Kadınlardaki narsisizmin kırılğanlıkla anılmasının aksine 19. yy. Türk romanındaki kadın kahramanların büyüklenmecileriyle öne çıkmaları, dönemin toplumsal koşullarıyla yakından ilişkilidir. Hem o dönemin insanının yeterince bireyselleşmiş olmaması hem de kadının derinlikli bir biçimde analiz edilmemesi, saray kültüründen gelen kadın algısının devam etmesi, bireyin iç dünyasındaki kırılmaların anlamlandırılabilmesini de zorlaştırmıştır. Büyüklenmeci yapıdaki özellikler kişinin davranışları üzerinden kolaylıkla anlaşılabilirken kırılğan ve aşağılık yapıdaki özellikler daha çok iç dünyayla bağlantılıdır. İç dünyayı tanımlamakta oldukça acemi olan 19. yy. Türk edebiyatı romancıları, özellikle kadının yaşantısını kaleme alırken belli kalıpların dışına çıkamamışlardır. Kadınların ruh dünyalarının genellikle ilişkileri üzerinden tahlil

edilmesi, gerçek benliklerindeki ve kırılgan yapılarındaki özelliklerinin sınırlı örneklere sahip olması, çocukluklarından yeterince bahsedilmemesi, baba figürünün bile dönemin kadınları için değil erkekleri için önemli bir niteliğe sahip olması, toplumun çoğu alanında etken değil edilgen konumda olmaları bu bağlamda etkili olmuştur.

Araştırmaya dâhil edilen romanlardaki kadın kahramanların, 19. yy. Türk edebiyatındaki estetik algıların ve söz konusu dönemdeki edebiyatın kapsamının değişmesiyle birlikte daha ayrıntılı, psikolojik olarak da daha derinlikli bir biçimde ele alındığı tespit edilmiştir. Söz konusu kadın kahramanlara romancılar açısından bakıldığında, roman türünün ilk örneklerindeki kadın figürüyle, yüzyılın sonunda kaleme alınan eserlerdeki kadın figürünün farklı yapılarda olduğu çıkarımına ulaşılmıştır. Namık Kemal'in kaleme aldığı kadınların tip odaklı anlatıma daha yakın oldukları bu duruma karşın Halit Ziya Uşaklıgil'in kurguladığı kadınların psikolojik derinliğe sahip oldukları saptanmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere yalnızca 19. yy. açısından bakıldığında bile sınırlı bir süre ve acemiliklerle dolu bir dönem içerisinde, kadının kurgulanışı kayda değer bir gelişim sağlamıştır. Halit Ziya Uşaklıgil'in romanlarındaki kadınların narsistik eğilimler açısından fazla veriye sahip olmaları ve söz konusu eğilimlerin en *Aşk-ı Memnu*'da görülmesi, 19. yüzyıl romanlarının geçirdiği değişimin Halit Ziya'da da net bir biçimde yer aldığını göstermektedir. Araştırma kapsamına dâhil edilen romanlarına kronolojik bir perspektifle bakıldığında ilk romanından son romanına dek kadın kahramanlarındaki psikolojik derinliği geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

19. yüzyıl Türk romanındaki kadın kahramanların romantik ilişkileri haricindeki narsistik eğilimlerine bakıldığında güç arayışı, hırs, rekabet gibi olguların kadının toplum nezdindeki konumuna yapılan bir eleştiri niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Bu dönemin kadınlarının kısıtlı yaşam alanlarına sahip olması, aktif rol oynayamamaları, ataerkil toplum düzeninde hayatlarını sürdürmeleri, ekonomik bağımsızlıklarını kazanamamaları, genel olarak erkekler kadar iyi düzeyde tahsil alamamaları, bahsi geçen kadınların güç arayışlarında, hırslarında ve rekabet duygularında maddiyatın etkili olmasına yol açmıştır. Şehriyar, Calibe, Firdevs Hanım, Bihter gibi kadınlar, tam anlamıyla kendi bağımsızlıklarını kazanamadıklarından hayat koşullarını zengin bir adamla evlenerek ya da zengin bir adamla evlenmek isteyerek iyileştirmeye çalışmışlardır. Maddi gücün yanında yaşadıkları dönemde söz sahibi olmamalarından ötürü kendilerini değerli

hissedebilmek adına evlendikleri adam sayesinde elde ettikleri mertebeye tatmin sağlamak için uğraşmışlar, etken konuma ulaşmışlardır.

19. yüzyıl kadın-erkek ilişkilerinin ilk defa detaylı bir biçimde anlatılmasıyla da ayırıcı bir yöne sahiptir. Bahsi geçen durum araştırmanın tezi olan narsistik eğilimlerin daha net algılanabilmesini sağlamıştır. Ayrıca, 19. yy. Türk romanındaki kadın kahramanların narsistik açıdan incelenmesi, bu dönemdeki erkek kahramanların narsistik özelliklerinin anlamlandırılabilmesi hususunda da faydalı olmuştur. Narsistik eğilimler gösteren erkek kahramanların varlığı, incelenen kadınların narsistik yapılarını da kuvvetlendirmiştir. Daha önce de söz edildiği gibi narsisizme sahip erkeklerin ve kadınların birbirlerine çekilmesi, 19. yüzyıl Türk romanında da örneklerinin görüldüğü bir olgu olmuştur. Bu kahramanları tam anlamıyla narsist olarak atfetmek doğru olmasa da gösterdikleri özelliklerin narsisizmle ilişkili olduğu saptanmıştır. Narsistik erkeklerin ilişkilerdeki sömüren taraf olmaları, kolaylıkla partner değiştirebilmeleri, eş duygum eksikliği yaşamaları, büyülenmecilikleriyle öne çıkmaları, kaçınan davranışlarda bulunmaları, duyguları derin yaşamamaları, yaralayıcı tutumları, ben odaklı olmaları gibi olgular tamamlayıcı narsistik yapı ve ilişkici alıcılık başlığında söz edilen erkek kahramanlarda yer almaktadır. Erkek kahramanların aksine araştırmaya dâhil edilen kadın kahramanların ilişki içerisinde kadınlardaki ayırıcı narsistik özelliklerle eylemlerde buldukları gözlemlenmiştir. Bu sayede, bu araştırmanın temel meselesi olan narsisizmdeki cinsiyet farklılıklarının örnekleri, 19. yy. Türk romanı üzerinden analiz edilmiştir.

Bu araştırmanın ayırıcı yönü, literatürde narsisizm üzerine yapılan çalışmaların genelinin aksine, narsisizmin cinsiyet bağlamında sınıflandırılmasına odaklanmasıdır. Özellikle kadınlardaki narsisizm hakkındaki çalışmaların son derece sınırlı olması, hayatın her alanının okunabildiği edebiyatın üzerinden kadınlardaki narsisizmin de okunabileceğinin gösterilmesine neden olmuştur. Bu araştırma süresince referans alınan kaynakların büyük bir çoğunluğunda narsisizmdeki cinsiyet farklılıklarını esas alan çalışmaların eksik olduğu tespit edilmiş, çalışmaların artması gerektiği vurgulanmıştır. Diğer yandan, modernist bir kavram olan narsisizmin modernleşme sürecine yeni geçen bir toplumda da var olabileceğinin ifade edilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda bu araştırmada yararlanılan metodolojinin daha sonraki araştırmalar için de bir örnek oluşturması amaçlanmıştır. Söz konusu metodolojinin, 19. yüzyıla ek olarak başta Cumhuriyet

dönemi olmak üzere Türk edebiyatının diğer dönemlerindeki roman türünün narsistik açıdan incelenmesinde faydalı olabileceği düşünülmektedir. Cumhuriyet döneminde kaleme alınan romanlardaki kadın algısının 19. yüzyıla göre büyük bir değişim göstermiş olması, kadının yalnızca ev hayatında değil iş ve okul hayatında da kurgulanması, geçmiş yaşantısına, ruh dünyasına detaylı bir biçimde yer verilmesi, ilgi alanlarından bahsedilmesi ve bireyselleşmenin sağlanmış olması söz konusu dönemdeki kadın figürünün narsistik açıdan daha kapsamlı değerlendirilebileceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Y., & Özenç, A. (2021). The Representation of ‘the New Woman’ in Kate Chopin’s the Awakening and in Halit Ziya Uşaklıgil’s Aşk-ı Memnu|Kate Chopin’in Uyanış ile Halit Ziya Uşaklıgil’in Aşk-ı Memnu Romanlarında “Yeni Kadın” Temsiliyeti. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 4(1), s. 1-14.
- Açıkgöz, S. (2020). *Johann Wolfgang von Goethe’nin "Gönül Yakınlıkları" Eseri ile Mehmet Rauf’un "Eylül" Eserinin Evlilik Sorunsalı Ekseninde Karşılaştırmalı İncelenmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ahmet Mithat Efendi. (2022). *Fatma Aliye Hanım yahut Bir Muharrir-i Osmaniye’nin Neşeti*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Akalın, L. S. (1953). *Mehmet Rauf*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Akalın, Ş. H. (Dü.). (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akça, H. (2023). Muhadarat Romanında Eril Tahakküm Altında Kadınların Beden Algısı. *Söylem Filoloji Dergisi*, 8(3), s. 746-760.
- Akdeniz, S. (2012). İntibah Romanında Mekân Kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), s. 3-21.
- Akgül, A. (2017). Osmanlı-Türk Romanında Trajik Olay Örgüsü ve Bir Prototip Olarak Taaşuk-ı Talât ve Fitnat. *Osmanlı Araştırmaları*, 50(50), s. 153-174.
- Akgün, Z., & Uysal, Y. (2019). Toplumsal Cinsiyet ve Narsisizm İlişkisi. *Dünya Sağlık ve Tabiat Bilimleri Dergisi*, 2(1), s. 29-35.
- Akün, Ö. F. (1970). Şemsettin Sami. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 11, s. 411-422). içinde Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Akün, Ö. F. (2006). Nâmık Kemal. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 32, s. 361-378). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Akyüz, K. (1956). Sergüzeşt Romanı Üzerine. *Türk Dili*(55), s. 417-421.
- Akyüz, K. (2017). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Albasan, I. (2019). Yunan Mitolojisi'ne Psikanalitik Bir Yaklaşım. *Homeros*, 2(3), s. 95-102.
- Altunyay, K. (2015). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Romanında İnsan Psikolojisi*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2023). *DSM - 5 - TR Tanı Ölçütleri Başvuru El kitabı*. (E. Köroğlu, Çev.) Ankara: Esenkal Yayıncılık.
- Anlı, İ. (2010). *Psikanalizde Narsisizm*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Anzieu, D. (2008). *Deri-Ben*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Argunşah, H. (1997). Cezmi Üzerine Bazı Düşünceler. *Türk Dili*, s. 510-518.
- Argunşah, H. (2016). *Kadın ve Edebiyat; Babasının Kızı Olmak...* İstanbul: Kesit Yayınları.
- Argunşah, H. (2020). *Fatma Aliye*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fatma-aliye> adresinden alındı
- Asiltürk, B. (2009). Mehmet Rauf'un Eylül Romanında Dört Unsur. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*(2), s. 75-99.
- Aşa, H. E. (1993). *Fatma Aliye Hanım (Hayatı-Eserleri-Fikirleri)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aşa, H. E. (1995). Fatma Aliye Hanım. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 12, s. 261-262). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Atlı, F. (2017). *Aşk-ı Memnu Roman Kişilerinde Beden-Ruh İlişkisi Anasır-ı Erbaa'dan Ahlat-ı Erbaa'ya Kretschmer, Sheldon ve Corman'dan Freud'a*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Avcioğlu, G. G. (2024). İntibah ve Perîcehr Romanlarının Femme Fatale Kavramları Çerçevesinde İncelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, s. 161-196.
- Bağçe, H. Y. (2025). A Study of Novel Reading in Late Nineteenth-Century Ottoman Society Through Muhâdarât. *Uluslararası Dil Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 8(4), s. 1927-1938.
- Baloğlu, Z. G. (2018). Kokoro (Gönül) ve Eylül Romanlarında K, Sensei ve Necib'in Ölümünün Durkheim'ın İntihar Teorisi Bağlamında Analizi. *International Journal of Languages*, 6(2), s. 454-470.
- Behary, W. T. (2023). *Narsisist ile Ateşkes*. İstanbul: Psikonet Yayıncılık.
- Benjamin, J. (1988). *The Bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism, and the Problem of Domination*. New York: Pantheon Books.
- Berkes, N. (2012). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Birinci, N. (1987). *Nâbizâde Nâzım*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Blinkhorn, V., Lyons, M., & Almond, L. (2015). The Ultimate Femme Fatale? Narcissism Predicts Serious and Aggressive Sexually Coercive Behaviour in Females. *Personality and Individual Differences*(87), s. 219-223. doi:10.1016/j.paid.2015.08.001
- Campbell, W. K., & Crist, C. (2024). *Yeni Narsisizm Bilimi*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Can, Ş. (2011). *Klasik Yunan Mitolojisi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Cebe, G. A. (2007). Aşk Acısından Varoluşa: Nabizade Nazım'ın Zehra Romanı Üzerine Psikanalitik Bir Çözümleme. *Pasaj*, s. 4-5.
- Cebeci, O. (2022). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cevger, Y. (2021). *La mujer caída y el ángel del hogar en Aşk-ı Memnu (1899) de Halit Ziya Uşaklıgil y Fortunata y Jacinta (1887) de Benito Pérez Galdós*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Chapaux-Morelli, P., & Couderc, P. (2015). *İkili İlişkilerde Duygusal Manipülasyon Narsist Bir Partnerle Yüzleşmek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cin, H. (2020). Tefrikadan Sadeleştirmeye Bir Romanın Öyküsü: Ferdi ve Şürekâsı. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 3(6), s. 404-504.
- Coşkun, E. (1976). *Mehmet Rauf*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Coşkun, P. (2008). *Muhammed Huseyn Heykel'in "Zeyneb" ve Şemsettin Sâmî'nin "Ta'aşşuk-ı Tal'at ve Fitnat" Adlı Romanlarının Muhteva ve Teknik Açısından Karşılaştırılması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çağın, S. (2020). *Nabizade Nazım*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nabizade-nazim> adresinden alındı
- Çağlayan, M. A. (2026). Türk Edebiyatında Psikolojik Romanın İlk Örneği: Eylül'de İçsel Yıkım ve Sessiz Trajedi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), s. 84-94.
- Çelik, Y., & Türkeli, A. S. (2024). Aşk-ı Memnu'da Bihter'in Kendini Gerçekleştirme Aracı Olarak Aşkla İmtihanı: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisinde Bihter. Y. Çelik, & A. Er (Dü) içinde, *Edebiyatta Kadın ve Aşk* (s. 137-161). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Çetin, N. (2002). II. Abdülhamit Dönemi Türk Romanında "Aşk-ı Memnu" Teması. *Türkoloji Dergisi*, 15(1), s. 19-59. doi:10.1501/Trkol_0000000051
- Çetindaş, D. (2021). *Şemsettin Sami*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semsettin-sami> adresinden alındı
- Çoruk, A. Ş. (2012). Oryantalizmin Sergüzeşt'i. *Journal of Turkish Language and Literature*, 36(36), s. 79-100.
- Dalkın, A. P. (2025). Babaya Duyulan Özlem, Kadınlığa Geçişin Gölgesi: Aşk-ı Memnu'da Baba-Kız İlişisine Psikanalitik Bir Yaklaşım. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*(23), s. 494-504.

- Demir, E. (2021). Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnu* Romanında Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İncelenmesi. *Turkish Academic Research Review*, 6(1), s. 293-307.
- Demiryürek, M. (2008). Mehmet Rauf'la Yapılan Bir Röportaj Işığında Eylül Romanı. *Modern Türk Araştırmaları Dergisi*, s. 101-116.
- Derhem, E. G. (2023). *Türk Romanında Narsisizmin Görüngüsü*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dilekçi, P. (2017). *N.M. Karamzin'in "Zavallı Liza" ve Sami Paşazade Sezai'nin "Sergüzeşt" Adlı Eserlerinde Halk Kültürü Yansımalarının Karşılaştırmalı Analizi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dino, G. (1954). Samipaşazâde Sezai Bey'in "Sergüzeşt" İsimli Romanında Gerçekçiliğin Payı. *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), s. 139-152.
- Dino, G. (2008). *Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Dizdaroğlu, H. (1995). *Namık Kemal Hayatı-Sanatı-Eserleri*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Doğan, H. Ö. (2021). *Halid Ziya'nın "Aşk-ı Memnû" ve Tolstoy'un "Anna Karenina" Romanlarında Kadın Karakterlerin Hayal-Hakikat Çatışması*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dönmez, S. (2011). *Effi Briest ve Zehra Romanları Örneğinde Alman ve Türk Edebiyatında Realist Dönem Kadın Sorunsalı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Enginün, İ. (2019). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Eraslan, H., & Sarı, A. (2018). Tanzimat Dönemi Edebiyatında Kadının Sunum Biçimlerine Sosyolojik Bir Bakış: İntibah, Zehra Ve Sergüzeşt Örneği. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 2(2), s. 60-85.
- Erbekir, B. (2025). Arzunun Ödipal Düğümü: *Aşk-ı Memnu*'da Kutsal Yasanın Yıkımı Üzerine. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 7(2), s. 120-132.

- Ercilasun, B. (2013). *Türk Roman ve Hikâyesi Üzerine*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erdem, N. (Dü.). (2017). *Narsisizm ve Yaratıcılık*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eroğlu, O. (2018). Safvet Nezihî'nin Zavallı Necdet Romanında Renk Simgeselliği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(2), s. 900-1003.
- Ertaylan, İ. H. (1933). *Nabizade Nazım*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Ertuş, A. (2022). Namık Kemal'in İntibah Romanında Othello Sendromu. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), s. 178-195.
- Evren, C. (1977). *Narsisizm*. İstanbul: BDS Yayınları.
- Ezik, A., & Şahin, S. (2021). Kurgunun Asıl Anahtarı: Ferdi ve Şürekası'nda Kapılar. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(1), s. 508-518.
- Fatma Aliye. (2011). *Muhaderat*. İstanbul: Turna Yayınları.
- Fatma Aliye. (2018). *Refet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fatma Aliye. (2020). *Levayih-i Hayat*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fatma Aliye. (2022). *Udi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Finn, R. P. (2013). *Türk Romanı İlk Dönem, 1872-1900*. (T. Uyar, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Freud, S. (1997). *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*. İstanbul: Öteki Yayınları.
- Freud, S. (2012). *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Freud, S. (2021). *Psikanalize Giriş: 1 Yanılgılar ve Düşler Üzerine*. İstanbul: Say Yayınları.
- Fuat, M. (1999). *Namık Kemal: Yaşamı, Düşünce Dünyası, Sanatçı Kişiliği*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Göçgün, Ö. (1987). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Göçgün, Ö. (1987). *Namık Kemal*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Göçgün, Ö. (1990). *Hüseyin Rahmi Gürpınar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Göçgün, Ö. (1996). Hüseyin Rahmi Gürpınar. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 14, s. 324-326). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Göde, H. N. (2018). Halid Ziya'nın Sefile ve Nemide Romanlarında" Sindrella Kompleksi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(8), s. 398-417.
- Gökman, M. (1966). *Hüseyin Rahmi Gürpınar Açıklamalı Bibliyografya*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı .
- Green, A., MacLean, R., & Charles, K. (2019). Perceptions of Female Narcissism in Intimate Partner Violence: A Thematic Analysis. *Qualitative Methods in Psychology Bulletin*(28), s. 13-27.
- Green, A., MacLean, R., & Charles, K. (2020). Unmasking Gender Differences in Narcissism within Intimate Partner Violence. *Personality and Individual Differences*, 167. doi:10.1016/j.paid.2020.110247
- Green, A., MacLean, R., & Charles, K. (2022). Female Narcissism: Assessment, Aetiology, and Behavioural Manifestations. *Psychological Reports*, 125(6), s. 2833-2864.
- Green, A., MacLean, R., & Charles, K. (2023). Clinician Perception of Pathological Narcissism in Females: : a Vignette-Based Study. *Frontiers in Psychology*, s. 1-11. doi:10.3389/fpsyg.2023.1090746
- Güler, A. F. (2024). Sergüzeşt Romanındaki Ahlâkî Kötülük. *Artuklu Humanities*(17), s. 37-47.
- Gündüz, B. Ö. (2021). Psikanalitik Edebiyat Kuramı Yoluyla Bir İnceleme Örneği: 'İntibah' ve 'Anahtar' Romanlarının Karşılaştırmalı Çalışması. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 8(78), s. 3293-3298.
- Gürbüz, A. (2024). Mehmet Rauf'un Eylül Romanında Üçgen Arzu Modeli. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*, 9(3), s. 151-163.

- Gürel, Z. (2025). Halid Ziya Uşaklıgil'in Nemide Adlı Romanı Üzerine. *Palimpsest International Journal for Linguistic, Literary and Cultural Research*, 10(19), s. 127-133.
- Gürpınar, H. R. (1972). *Bir Sevda Denklemi (Bir Muadele-i Sevda)*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Gürpınar, H. R. (2012). *Mezarından Kalkan Şehit - Mutallaka: Bütün Eserleri - 21*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (2018). *Mürebbiye*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (2021). *Tesadüf*. İstanbul: Kapra Yayıncılık.
- Gürpınar, H. R. (2022). *İffet*. İstanbul: Kapra Yayıncılık.
- Gürpınar, H. R. (2022). *Şık*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güven, G. (2009). *Sami Paşazade Sezayi ve Eserleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Haider, M. (2014). *The Experience of Marriage: A Comparative Study of Gustave Flaubert's Madame Bovary & Halit Ziya Uşaklıgil's Aşk-ı Memnu With a Psychoanalytic Feminist Perspective*. Ankara: Middle East Technical University The Graduate School of Social Sciences.
- Haliloğlu, N. (2003). *Narrative Reliability in Fatma Aliye's Muhadarat*. Oxford: University of Oxford.
- Hamamcı, Y. E., & Şahin, S. (2021). Deniz Kenarında Metafor Yağmuru: Halit Ziya Uşaklıgil'in Nemide Romanında Denizin Kullanımı. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 24, s. 111-125.
- Heiserman, A., & Cook, H. (1998). Narcissism, affect, and gender: An empirical examination of Kernberg's and Kohut's theories of narcissism. *Psychoanalytic Psychology*, 15(1), s. 74-92. doi:doi.org/10.1037/0736-
- Hirigoyen, M.-F. (2021). *Narsisistler İktidarda*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Huyugüzel, Ö. F. (1984). Halit Ziya'nın Sefile Romanında Realist Teknikler. *Mehmet Kaplan'a Armağan* (s. 185-201). içinde İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Huyugüzel, Ö. F. (2004). *Halit Ziya Uşaklıgil*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Huyugüzel, Ö. F. (2015). Halit Ziya Uşaklıgil. *Servet-i Fünûn Edebiyatı* (s. 311-391). içinde Ankara: Akçağ Yayınları.
- Huyugüzel, Ö. F. (2020). *Halit Ziya Uşaklıgil*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/usakligil-halit-ziya> adresinden alındı
- İleri, S. (1981). Sergüzeşt'te Halit Ziya'yı Etkileyen. *Yazko Edebiyat*, 1(3), s. 89-93.
- İleri, S. (2017). *Halit Ziya Uşaklıgil Siyah Bir Adam*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Kabalıcı, E. S. (2021). Northrop Frye'in Mit Sistematiğine Göre Eylül Romanının İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11(2), s. 621-633.
- Kallay, E., & Mihoc, A. R. (2021). Exploring Age and Gender Differences in Narcissism and Perfectionism and Narcissism and Perfectionism and Their Mental-Health Correlates. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Psychologia-Paedagogia*, LXVI(1), s. 5-36. doi:10.24193/subbpsychped.2021.1.01
- Kanter, B. (2010). Eylül Romanında Estetize Edilmiş Kimlikler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*(28), s. 231-243.
- Kaplan, M. (1948). *Namık Kemal Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kaplan, M. (1999). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2017). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Z. (2024). *Edebiyat ve Narsisizm Bağlamında F. M. Dostoyevski'nin "Öteki" (Двойник) ve Yusuf Atılgan'ın "Anayurt Otel" Eserlerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kapucu, T. (2025). *Mehmet Rauf'un Eylül Romanının Stilistik Açısından İncelenmesi*. Karabük: Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

- Kara, G. (2023). Cross-Cultural Perspectives on Gender Dynamics: A Comparative Study of in Brontë's *Villette* and Halit Ziya Uşaklıgil's *Aşk-ı Memnu*. *SSRJ/Social Sciences Research Journal*, 12(12), s. 1447-1455.
- Karabulut, M. (2022). Theodor Fontane'nin "Effi Briest" ve Halit Ziya Uşaklıgil'in "Aşk-ı Memnu" Adlı Romanlarında Aldatan Kadın. *Journal of Turkish Research Institute*(73), s. 37-45.
- Karadeniz, H. (2022). Şemsettin Sami'nin *Taaşuk-ı Talât ve Fitnat* Romanında Yapı ve İzlek. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4), s. 2567-2587.
- Karadeniz, M. (2023). *Emile Zola'nın Meyhane ve Samipaşazade Sezai'nin Sergüzeşt Romanlarında Toplumsal Eleştiri*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karagöz, H. (2026). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Korku Unsurları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karayonca, A. (2019). Fatma Aliye Hanım'ın "Muhadarat" ve Jane Austen'nin "Mansfield Park" Adlı Romanlarının Karşılaştırmalı İncelemesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 5(11), s. 810-822.
- Kayabaşı, Ö. (2024). *Aşk-ı Memnu* Romanını Psikanalitik Bir Çözümleme Denemesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2(55), s. 371-385.
- Kerman, Z. (2008). *Uşaklıgil'in Romanlarında Batılı Yaşayış*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kerman, Z. (2009). Sâmpaşazâde Sezâi. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 36, s. 77-78). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kerman, Z. (2009). Tanzimat Devri Türk Edebiyatında 'Esaret' Temi ve Sergüzeşt Romanı. *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri* (s. 108-116). içinde İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kerman, Z. (2012). Halit Ziya Uşaklıgil. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 42, s. 227-229). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Kerman, Z. (2018). Sami Paşa-zade Sezaî. İ. Parlatır, İ. Enginün, A. B. Ercilasun, Z. Kerman, A. Uçman, & N. Çetin içinde, *Tanzimat Edebiyatı* (s. 557-584). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kerman, Z., & Huyugüzel, Ö. F. (1996, Ocak). Halit Ziya Uşaklıgil Bibliyografyası. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*(529), s. 164-248.
- Kernberg, O. F. (2011). *Aşk İlişkileri: Normallik ve Patoloji*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kernberg, O. F. (2019). *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kır, S. I. (2006). *Edebiyatçı Yönüyle Şemseddin Sami*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Klein, M. (2011). *Haset ve Şükran*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Klein, M. (2022). *Nesne İlişkileri Haset ve Şükran ve diğer yazılar 1946-1963*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kocabıyık, E. (2023). *Aynadaki Narkissos Yüzün Veçheleri Yüzün Peçeleri*. Çanakkale: Akademim Yayınları.
- Koçak, Ö. (2007). *Emile Zola'nın Therese Raquin ve Mehmet Rauf'un Eylül Romanlarındaki Evlilik, Aldatma ve Pişmanlık Konularının Analitik Olarak Karşılaştırılması*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kohut, H. (1998). *Kendiliğin Çözümlemesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kohut, H. (1998). *Kendiliğin Yeniden Yapılanması*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Korkmaz, R. (Dü.). (2005). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kozcaz, E. T. (2016). *The Infidelity in Halit Ziya Uşaklıgil's "Aşk-ı Memnû" and Kate Chopin's "The Awakening"*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köseoğlu, E., & Durna, K. (2023). Mehmet Rauf'un Eylül Romanında Mekâna Dair Duygusal Betimlemeler Yoluyla Tematik Bir Analiz. *International Journal of Language Academy*, 2(1), s. 49-59.

- Kürüm, E. (2021). “Sergüzeşt-i Ali Bey Yahut Sergüzeşt-i Âli-i Osman” Siyasi Bir Roman Olarak İntibah. *Journal of Turkology*, 31(1), s. 281-299.
- Lacan, J. (1994). *Fallus'un Anlamı*. İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Lacan, J. (2013). *Psikanalizin Dört Temel Kavramı Seminer 11. Kitap*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Lasch, C. (2021). *Narsisizm Kültürü*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Lowen, A. (2016). *Narsisizm Gerçek Benliğin İnkarı*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Maden, S. (2008). Aşk-ı Memnû ve Madam Bovary Romanlarında Kadınların Yönlendirdiği Olay Örgüsü. *Türklük Bilimi Araştırmaları*(24), s. 79-97.
- Mahler, M. S., Pine, F., & Bergman, A. (2003). *İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Malkin, C. (2021). *Narsisizme Yeni Bir Bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mehmet Rauf. (2019). *Eylül*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Mizancı Murat. (2019). *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Moran, B. (2004). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mumcu, Y. (2018). Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Fizyoloji-Psikoloji İlişkisi. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(7), s. 93-111.
- Nabizade Nazım. (2020). *Karabibik*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nabizade Nazım. (2023). *Zehra*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Namık Kemal. (2019). *İntibah*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Namık Kemal. (2020). *Cezmi*. İstanbul: Ren Kitap.
- Narsisizm*. (2021). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Nemutlu, Ö. (2020). *Samipaşazade Sezai*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sezai-samipasazade> adresinden alındı

- Nerkiz, U. (2020). *Hüseyin Rahmi Gürpınar*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gurpinar-huseyin-rahmi> adresinden alındı
- Oğuzkan, A. F. (1954). *Sami Paşazade Sezai Hayatı Sanatı Eserleri*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Okay, M. O. (2018). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ovidius. (1994). *Dönüşümler*. (İ. Z. Eyüboğlu, Çev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Öksüz, M. (2021). Türk Romanın Başlangıcına Dair Yeni Bir Bilgi: Lyon Âşıkları'yla Taaşuk-ı Talat ve Fitnat İlişkisi. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*(11), s. 173-193.
- Önertoy, O. (1995). *Halit Ziya Uşaklıgil Romancılığı ve Romanımızdaki Yeri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özbalcı, M. (1997). *Mehmet Rauf'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Özbalcı, M. (2015). Mehmet Rauf. *Servet-i Fünûn Edebiyatı* (s. 393-486). içinde Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özbalcı, M. (2015). Mehmet Rauf ve Eylül Romanı Üzerine. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 9, s. 171-201.
- Özcan, N. (2013). Eylül Romanında Can Sıkıntısı. *Türkoloji Dergisi*, 20(1), s. 135-144.
- Özdemir, G. (2015). Kıskançlığın Romanı "Zehra"da Yapı. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 4(11), s. 129-140.
- Özdemir, S. (2023). Ataerkillik ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Aşk-ı Memnu Romanının Kötücülüğü: Bihter. *Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), s. 1-19.
- Özmen, K. (2022). Mehmet Rauf'un Eylül Romanı Üzerine Düşünceler Bir Romancının Doğuş Süreci. L. A. Çanaklı, & N. Abir (Dü) içinde, *Rahim Tarım Armağanı* (s. 51-78). Bursa: Emin Yayınları.
- Özön, M. N. (1945). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan Seçilmiş Parçalar*. İstanbul: Hilmi Kitabevi.

- Öztürk, İ. (2017). *Dışetmenlerin Kurmacaya Etkisi: Bir Muâdele-i Sevda*. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özyön, A. (2024). Goethe'nin Genç Werther'in Acıları ve Mehmet Rauf'un Eylül Romanlarında Umutsuz Aşk İzleği. *International Journal of Language Academy*, 1(1), s. 23-38.
- Parla, J. (2014). *Babalar ve Oğullar Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parlatır, İ. (Dü.). (2005). *Tanzimat Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Parlatır, İ. (Dü.). (2015). *Servet-i Fünûn Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Polat, A. (2017). Namık Kemal'de Kaygı Temelli Metinleştirme: İntibah ve Ahlâk-ı Alâî. *Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(3), s. 1564-1573.
- Pullen, A., & Rhodes, C. (2008). 'It's All About Me!': Gendered Narcissism and Leaders' Identity Work. *Leadership & Organization Development Journal*, 4(1), s. 5-25.
- Raskin, R. R., & Hall, C. S. (1979). A narcissistic personality inventory. *Psychological Reports*, 45(2), s. 590.
- Raskin, R. R., & Terry, H. (1988). A principal-components analysis of the Narcissistic Personality Inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(5), s. 890-902.
- Recaizade Mahmut Ekrem. (2018). *Araba Sevdası*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Recaizade Mahmut Ekrem. (2018). *Saime*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Reyhanoğulları, G. (2020). Sergüzeşt Romanının Tematik Bağlamında Mekânın Poetiği. *Türkoloji Dergisi*, 24(1), s. 104-144.
- Rogozinski, J. (2018). *Ben ve Ten Ego Analizine Giriş*. Ankara: Pinhan Yayıncılık.
- Saffet Nezihi. (2023). *Zavallı Necdet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sakallı, F. (2006). Zümre Farklılığının Sebep Olduğu Bir Çatışmanın Romanı "Ferdî ve Şürekâsı". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(20), s. 167-187.

- Samipaşazade Sezai. (2018). *Sergüzeşt*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Savaş, Ö. (2021). Namık Kemal'in Cezmi Adlı Romanında Etik ve Estetik. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 24, s. 548-561.
- Schmidt, A. (2019). Kernberg ve Kohut'un Narsisistik Kişilik Bozukluğu Kuramlarının Karşılaştırılması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 30(2), s. 137-141.
- Sevengil, R. A. (1944). *Hüseyin Rahmi Gürpınar*. İstanbul: Hilmi Kitabevi.
- Sevim, G. (2016). İntibah Romanında Yapı Ve İzlek. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), s. 73-97.
- Sevinçli, E. (1990). *Hüseyin Rahmi Gürpınar*. İstanbul: Arba Yayınları.
- Seviner, Z. (2014). Burden of the White Shawl: Clothes, Sexuality and Mimetic Desire in Halid Ziya's Aşk-ı Memnu (Forbidden Love). *Middle Eastern Literatures*, 17(2), s. 162-178.
- Sivri, M., & Köylü, I. (2013). O. Wilde'in "Dorian Gray'in Portresi" H. Hesse'nin "Narziss ve Goldmund" ve N. Gürsel'in "Resimli Dünya" Adlı Eserlerinde Narsisizm Öğelerinin Karşılaştırılması. *Folklor/Edebiyat*, 19(76), s. 31-62.
- Solmaz, M. (2015). Taaşuk-ı Talat ve Fitnat, Felatun Bey ile Rakım Efendi ve Araba Sevdası Romanlarına Göre 19. Yüzyılın ikinci Yarısında Osmanlı Toplumunda Değişim ve Batılılaşma. *Journal of Turkish Studies*, 10(4), s. 835-850.
- Southard, A. C. (2010). *Sex Differences in Narcissism: Expression of and Relationships with the Exploitativeness/Entitlement Factor*. North Carolina: Graduate School of Western Carolina University.
- Sultanishvili, S. (2016). *Khevisberi Goça ve Eylül Romanlarının Karşılaştırılması*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Süreyya, R. (2018). *Halit Ziya Uşaklıgil*. (G. Hacır, Dü.) İstanbul.
- Symington, N. (2023). *Narsisizm*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Şahin, H. D. (2017). *Narsisist Entrikalar Nahit Sırrı Örik'in Yapıtlarına Psikanalitik Bir Bakış*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Şemsettin Sami. (2023). *Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şener, Z. (2020). *Safvet Nezihî*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/safvet-nezihî> adresinden alındı
- Şengül, A. (2020). *Mehmet Rauf*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mehmet-rauf> adresinden alındı
- Şengül, A. (2020). *Namık Kemal*. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/namik-kemal> adresinden alındı
- Şimşek, K. (2021). *Tarihsel Romanın Milliyetçi Dönüşümü: Bir Yeniden Yazım Örneği Olarak Namık Kemal'in Cezmi'si*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, Y. (2020). Sergüzeşt Romanında Estetik Unsurlar. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 12(23), s. 25-66.
- Tanpınar, A. H. (1997). *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Tarım, R. (2003). Mehmed Rauf. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 28, s. 515-517). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Topçu, H. (2017). Psikanalitik Bir Okuma Denemesi: Elektra Kompleksi Işığında Aşk-ı Memnu. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), s. 1-9.
- Törenek, M. (1999). *Hikaye ve Romanlarıyla Mehmet Rauf*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Tschanz, B. T., Morf, C. C., & Turner, C. W. (1998). Gender Differences in the Structure of Narcissism: A Multi-Sample Analysis of the Narcissistic Personality Inventory. *Sex Roles*, 38(9/10), s. 863-870.
- Tura, S. M. (2005). *Günümüzde Psikoterapi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tura, S. M. (2010). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. İstanbul: Kanat Kitap.
- Tutal, K. G. (2024). *Ayfer Tunç'un Kapak Kızı, Yeşil Peri Gecesi ve Osman Romanlarında Narsisistik Unsurların Çözümlemesi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

- Tülegen, H. (2018). *Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Erkek Narsisizmi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türe, F. (1991). Jane Eyre ve Muhazarat. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, s. 311-316.
- Uç, H. (2007). *Şair ve Romancı Nabizade Nazım*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Uçar, M. (2019, Haziran). Narkissos Mitinin Görsel Sanatlara Yansıması. *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 12(23), s. 271-288.
- Uçman, A. (2006). Nâbizâde Nâzım. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 32, s. 264-265). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uçman, A. (2010). Şemseddin Sâmi. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 38, s. 519-523). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uçman, A. (2020, Aralık). İlk Türk Romanı Taaşuk-ı Talât ve Fitnat Üzerine. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*(Prof. Dr. M. Orhan Okay Özel Sayısı), s. 332-341. doi:10.28981/hikmet.843251
- Uşaklıgil, H. Z. (2016). *Aşk-ı Memnu*. İstanbul: Can Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (2017). *Bir Ölünün Defteri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Uşaklıgil, H. Z. (2021). *Nemide*. İstanbul: Kapra Yayıncılık.
- Uşaklıgil, H. Z. (2022). *Mai ve Siyah*. İstanbul: Can Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (2023). *Ferdi ve Şürekâsı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (2023). *Sefile*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wardetzki, B. (2018). *Siyasette ve Toplumda Narsisizm Ayartma ve İktidar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wardetzki, B. (2019). *Dişi Narsisizm Uçlarda Yaşayanlar*. Ankara: Dorlion Yayınları.
- Winnicott, D. W. (1965). *The Maturation Processes and the Facilitating Environment Studies in the Theory of Emotional Development*. New York: International Universities Press, Inc.

- Winnicott, D. W. (2016). *Bireyin Gelişimi ve Aile*. (N. D. Nur Nirven, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Yalçın Çelik, S. D. (2017). Mehmet Rauf'un Eylül Adlı Romanında Gündelik Yaşam Biçimlerinde Değişim ve Modernist Algı Sürecinin İzleri. *Osmanlı Dünyasında Kültürel Karşılaşmalar ve Sanatsal Yansımaları - Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu'na Armağan* (s. 81-86). içinde Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Yalçın, S. D. (1995). XIX. Yüzyılın Sonunda Türk Romanına Yansıyan Kadın İmajı (1870-1900). *Evrenselliğe Yolculuk (Prof. Dr. Emel Doğramacı Armağanı)*. içinde Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Yalçın, S. D. (1998). *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Popüler Roman*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yanardağ, M. F. (2024). Hürriyet Kavramı Çerçevesinde "Hürriyet Kasidesi" ile "Sergüzeşt" Arasındaki Metinlerarası İlişki. E. Şahin (Dü.) içinde, *Anlatı Üzerine Anlatı Edebiyat Kuramı ve Eleştiri* (s. 257-272). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Yaprak, T. (2025). Halit Ziya Uşaklıgil'in Histerik Roman Kahramanı: Nemide. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), s. 830-840.
- Yaşar, H., Ekin, Ş., Ekin, B., Yaşar, S., Ekin, R., & Kıran, T. (2022). Servet-i Fünun Nesli'nin Yaşamından Bir Kesit: Nemide. *Sobider Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(58), s. 17-36.
- Yener, C. (1974). *Halit Ziya Uşaklıgil*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Yılmaztürk, M. (2011). *Tanzimat Romanlarında Erkek Narsisizmi*. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zariç, M. (2017). Akademik Eleştiri Bağlamında Mehmet Rauf'un Eylül Adlı romanı. *Turkish Studies*, 12(5), s. 529.

EK1 ORJİNALLİK FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orjinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
		Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 13/05/2026</p> <p>Tez Başlığı (Türkçe): 19. yy. Türk Romanı Kadın Karakterlerinde Narsist Eğilimler Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*: .....</p> <p>Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 274 sayfalık kısmına ilişkin, 13/05/2026 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %8 'dir.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler*:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2. ☒ Kaynakça hariç 3. ☒ Alıntılar hariç 4. ☐ Alıntılar dâhil 5. ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Zeynep Sare DİNÇKAL</p>
--

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Zeynep Sare DİNÇKAL
	Öğrenci No	N22237710
	Enstitü Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
	Programı	Yeni Türk Edebiyatı

DANISMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Sıddıka Dilek YALÇIN ÇELİK

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Date:13/05/2026

Thesis Title (In English): Narcissistic Tendencies in Female Characters in 19th Century Turkish Novels

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 13/05/2026 for the total of 274 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 8%.

Filtering options applied**:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. References cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

Zeynep Sare DİNÇKAL

Student Information	Name-Surname	Zeynep Sare DİNÇKAL
	Student Number	N22237710
	Department	Turkish Language and Literature
	Programme	Modern Turkish Literature

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Sıddıka Dilek YALÇIN ÇELİK

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding refence, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK 2 ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: 12/05/2026	
Tez Başlığı (Türkçe): 19. yy. Türk Romani Kadın Karakterlerinde Narsist Eğilimler	
Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:	
Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir. 4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir. 5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir. 	
Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Zeynep Sare DİNÇKAL	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	Zeynep Sare DİNÇKAL
	Öğrenci No	N22237710
	Enstitü Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
	Programı	Yeni Türk Edebiyatı

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
Prof. Dr. Sıddıka Dilek YALÇIN ÇELİK

* Tez **Almanca** veya **Fransızca** yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE	
Date: 12/05/2026	
Thesis Title (In English): Narcissistic Tendencies in Female Characters in 19th Century Turkish Novels	
My thesis work with the title given above:	
<ol style="list-style-type: none"> Does not perform experimentation on people or animals. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.). Does not involve any interference of the body's integrity. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions. 	
I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.	
I respectfully submit this for approval.	
Zeynep Sare DİNÇKAL	

Student Information	Name-Surname	Zeynep Sare DİNÇKAL
	Student Number	N22237710
	Department	Turkish Language and Literature
	Programme	Modern Turkish Literature

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
Prof. Dr. Sıddıka Dilek YALÇIN ÇELİK